
TALMVDIS
Codex
Middoth.
232
K
24

Sr

Complet.

Collationné

Vendu f 3-10 dans la Vente des Livres
des Jesuites à Bruxelles en 1780
V. N° 113 du Catalogue

מסכת מידות

מתלמוד בבלי ׃

HOC EST,

TALMVDIS BABYLONICI CODEX MIDDOTH

SIVE

DE MENSVRIS TEMPLI,

unà cum versione Latina.

Additis, præter accuratas figuras, commentariis, quibus tota templi Hierosolymitani structura cum partibus suis, altari cæterisque eò pertinentibus, è Talmudistarum aliorumque Judæorum scriptis distinctè explicatur, variaque Scripturæ S. loca illustrantur.

Operâ & studio

CONSTANTINI L'EMPEREUR DE OPPYCK,
SS. Theol. Doct. & Ling. Heb. ac Chald. in Academia Lugduno-Batava Professoris.

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex Officinâ BONAVENTVRÆ & ABRAHAMI ELZEVIR. Academ. Typograph. 1630.

Illustrißimis & Potentißimis

HOLLANDIÆ
ET
WEST-FRISIÆ
ORDINIBVS

GRATIA & PAX
à Deo Patre & Domino Jesu Christo.

Illustrissimi & Potentissimi Domini,

CODEX hic ab Hebræis MIDDOTH nuncupatus è Bibliothecis, ubi per mille quadringētos annos & quod excurrit à paucis lectus à paucissimis intellectus delituit, sese proripere atque ad vos ire gestit. Proripere se, atque latere diutius non debuit liber, qui tantam lucem sacris accendit : etenim non solum V. Testam. ceremonias illustrat, quum distinctè locum lo-

cique singula spatia ubi olim ipsæ peragebantur ob oculos ponit; sed etiã Euangelicis historiis facem præfert illustrem, dum accurate, qua quodque regione Servator noster in templo Hierosolymitano fecerit, atque ubi in eodem docuerit, iis qui ista hactenus ignorarunt, ostendit. Quemadmodum autem in omnibus historiis nihil mẽtem nostram aptius dirigit quam topographia sive locorum descriptio; ita in historiis sacris habendum est, mentis tenebras oppidò discuti, si quo quidlibet loco peractum sit graphicè & limatè lectori sive auditori exhibeatur: quod omnium maximè in iis, quæ in loco sacro fieri solebant, locum habere, norunt ij qui rerum sacrarum plane rudes non sunt. Hunc itaque librum merito in lucem clariorẽ profero: & meis laboribus quà latinitate donatum, quà annotationibus illustriorem redditum ad vos deduco; quò sub illustri vestro nomine omnium animis se tanto melius insinuet, majoremque auctoritatem obtineat, dum ab iis acceptatur, quorum ad exemplum universa Respub. componitur. Verũenimvero præter uberrimum istum fructum est & alia

causa

causa cur hunc codicem vestro nomini ad summum fastigium comparato inscriptum ad vos deferam. Quibus illud de summi numinis templo scriptum magis quadrat, quam vobis? Qui templum DEI quod vivis lapidibus constat ædificatis, collapsum restituitis, cõservatis, eripitis, defenditis, fovetis, promovetis, & quibusvis modis ad magnitudinem DEI filio, cui consecratur, convenientem extollere allaboratis. Sane si unquam tempus fuit, quo vestra hæc diligẽtia summi beneficii à Deo nobis concessi loco habenda, hoc illud est, quo hodie templũ DEI, id est, Ecclesiam, periclitari non dico videmus, sed experimur. Iam locum habet dictum pientissimi regis Psal. 119. 126. *Jova agendi tempus est*: cujus sensum passim Talmudici ita quandoq; enarrant, ut illo excitari piorum zelũ eo tempore existiment, quo religio periclitatur. Vnde Arabs & Syrus interpres mentẽ concinne explicasse videtur, quorum ille sic vertit هَذَا زَمَانٌ يُعْبَدُ فِيهِ ٱلرَّبُّ, *hoc est tempus, quo colendus est Deus*; alter vero ܙܒܢܐ ܗܘ ܠܡܦܠܚܘ ܠܡܪܝܐ, *Tempus est ad serviendum Domino*. Non quod privatim so-

summodo pœnitentiæ incumbendum; sed publica inprimis opera requiratur: quemadmodum etiam Talmudici exemplo Elijæ hoc dictum illustrant, qui Ecclesia Dei laborante præclarum facinus ausus fuit. Elijæ zelus hoc nostro seculo efflagitatur: nam quid non moliuntur ubique homines irrequieti? Passim Ecclesia impetitur, cum ab aliis errorum patronis; tum etiam iis, qui subdole Arianorum & Socinianorum detestandas hæreses introducere, easque ancipiti suo sermone palliare annituntur. Sed Dei gratiâ, etiamnum stat Ecclesia, atque etiam floret, D. O. M. vestræ curæ & assiduæ sollicitudini aspirante: adeo ut hic tutissimam ac firmissimam sedem illa habeat. Et quemadmodum olim tabernaculum de loco in locum migrabat ac veluti sedem permanentem quærebat, dum ex deserto Gilgalem, Gilgale Schiluntem, Schilunte Nobū, Nobo Gibhonem concedebat; atque inde tandem ad sanctam civitatem se recepit, ubi mansionem perpetuam sibi delegit, quinetiā in firmissimū templi ædificium fuit veluti transmutatum: pari modo tabernaculum Dei, id est Ecclesia aliquandiu per Germaniam,

niam, Galliam aliaq; loca vagata & manſionem firmam ubi perpetuo ſubſiſteret perquirens; hic tandem ſub veſtris auſpiciis cõſtabilitam ſedem ſibi reperiſſe videtur: imò nos oberrantis tabernaculi loco fundatum etiam templum nacti, de ſtabilitate nobis gratulamur; nec de victoria in continuo certamine, adverſus quoſvis Eccleſiæ hoſtes muniti, dubitamus. Non dubitamus inquam, quamdiu veſtrum zelum intuemur, quã-diu pios illos reges Ioſaphatum, Ioaſchum, Ezechiam, Ioſiam, atque ſimiles deinde principes imitamini, qui in eo toti fuere ut Eccleſiam ſartam tectam ſervarent, & collapſam reſtituerent. O quam beata reſpublica ubi religionis præcipua cura! Quandiu & quotieſcunque eam ſibi curæ eſſe demonſtrarunt Iudæorum proceres atque reges; viguit & floruit iſta politia, atque externis hoſtibus quamvis potentiſſimis fortiter reſtitit: ſed illâ deſertâ ipſa etiam vacillavit ac tandem plane collapſa periit. Novi quidem multos ejus eſſe ſententiæ, ut religionis arbitrium ſingulorum conſcientiis permittendum cenſeant. At cum religionis unuſquiſque paterfamilias inter

domeſti-

domesticos satagat, quidni magistratus in politia? Nonne Ezechias Deo grata fecisse legitur 2 Chron. 29. 2. & sequ. quod regia auctoritate, mandato Ecclesiasticis dato, Dei cultum restaurasset, remotis falsi cultus instrumentis? Similiter Iosias laudatur, 2 Reg. 23. 25. quod falsæ religionis instrumenta removerit, vers. 4. etiam majora hîc fecerit, ver. 8. & 20. mandaveritq; Ecclesiasticis ac cæteris purum Dei cultum, vers. 4. & 21. Nonne etiam populum ad veram religionem adegit regia autoritate? ut annotatum habemus 2 Chron. 34. 32. 33. *Adegit quemque inventum in Israele ad colendum Iehovam.* Quod testimonium est observatu dignum: reperiuntur enim qui hujusmodi aucupantur libertatem, quæ, remissis cuivis errori habenis, contra manifestum Dei verbum obedientiam Magistratui in vera cultus divini observatione debitam infringat, imò tollat. Quasi Magistratui hæc solum à Deo cura demandata esset, ut arma moveret, imperii pomœria ampliaret, aliaque ejusdem ordinis curaret; religionem vero unicuique liberam relinqueret. Non sic Iosias ille

ille cujus jam facta mentio; nec etiam Iosaphat, qui per totum regnum misit Levitas cum politicis quibusdam ad religionis instaurationem, 2 Chron.17.7.8.9. quo exemplo vel solo satis superque docemur, summi magistratus esse, ut per singulas urbes pura vigeat religio. Hoc quia strenue hactenus agitis, Patriæ patres, nihil est quod vereamur, quin templum hîc Dei benignissimi beneficio exstructum non tantum permansurum; sed etiam majus indies incrementum adepturum sit: præsertim cum suavi & prudentissimo moderamine pro gentis genio, regionū diversitate & præsertim regni Iesu Christi indole aptissime omnia moderemini; ut nemo quod conqueratur habeat, sed clemētiam deosculetur magis, quam juris (ut ita dicam) persecutionem metuat. Atque hoc inprimis videre est in templi spiritualis, id est, Ecclesiæ restauratione. Nam nemo est, qui præter illa superiora in hoc etiam utriusq; templi similitudinem non videat, quod utrique, ne paulatim impetitum, tandem concideret, opportune manus adhibita sit. Templum olim vetustate & multorum impietate labefactatum fuisse novimus: sed Ioas resarcivit ac

 restau-

restauravit quæ collapsa observaverat; idem Iosias sincerus Dei cultor, cum labes & ruina templum invaderet, facere non detrectavit; qui sui imitatorem posterioribus tẽporibus Simonem Iustum habuit. Pari modo vos templum vivum, quod ruinam minitabatur, tam prudenti & moderato fulcimine stabiliistis & restaurastis, ut omnes politiæ exemplar, quod in similibus sequãtur, in hac republica intueri valeant. Quapropter quum ædes ista Hierosolymitana non tantum omnium consensu vivæ ædis, id est, Ecclesiæ typus & figura fuerit; sed etiam quæ in illa evenerunt per omnia Ecclesiæ hujus, cujus vos curam geritis, statum ac cõditionem repræsentent: non inconcinne vobis illius delineationem exhiberi autumo. Parentes sæpe liberorum suorum effigies in conclavibus suis disponũt, quas volupe ipsis est intueri, utpote suę sobolis sibi à Deo & natura commissę imagines. Eadẽ ratione blando vultu in hoc, quem lubens meritoque vobis Patriæ & Ecclesiæ patribus offero ac dedico, libro, contemplamini effigiem ac imaginem prolis hujus, id est, Ecclesiæ depictæ ac lineamentis & coloribus suis expressæ in illo templo Hierosolymitano.

tano. Aequo animo ſinite, ut templum hoc vobis oblatum non Hieroſolymis ubi olim fuit, ſed in muſæis veſtris veſtro erga ſtudia favore locum reperiat: hoc enim ſi adipiſcar ut labor meus à vobis hoc modo hilari animo ſuſcipiatur, id quod ab ingenio meo obtinere non poteſt ut aliorum impetum ſuſtineat, inde adipiſcetur dum veſtra ſeſe proteget faventia. Vos quidem ad altiora hiſce oculos perpetuo intenditis: attamen aquilarum inſtar, quæ oculorum acie deorſum etiam minutiora intuentur, vos mentis acie has minutias, id eſt, laborem meum è faſtigio veſtro proſpicite. Si non ad laborem meum, tamen ad ipſum Talmudicum codicem ejuſque authorem R. Iudam principem advertite animum: dignus ſaltem codex cui quemadmodum ego in vertendo & illuſtrando labores meos; ſic vos in accipiendo favorem & gratiam impendatis: quinetiam, ſi quid in ejus explicatione erratum ſit, veniam. Veniam dico, quia ad ſcribendum quoque non ut propriam gloriam captarem, ſed ut Academiæ veſtræ inſervirem, me accinxi: nec ut ſcribendi induſtriam approbarem; ſed negandi verecundiam. Quia negare

ſæpius pudebat, ad quod toties me incitabant & adhortabantur clariſſima Academię veſtrę lumina: in quibus Nobil. & Amp. vir Daniel Heinſius, (quo ab aliquot ſæculis non fuit homo majore ingenio, acriore judicio, ardentiore pietatis ac virtutis ſtudio, & uberiore doctrinâ; cujus cauſâ Academiam veſtrã adeo frequentari, me cum olim in exteris regionibus viverem audiviſſe, adhuc memini) hic, inquam, nunquam me adhortari deſtitit, ut è Talmude Miſnajoth Latine redderem notiſque illuſtrarem. Quum autem ipſe omnes ſcientias & diſciplinas penitus perſpectas haberet, ideoque optimè cognoſceret quid ſupprimi, quid produci in publicũ expediret, (quis enim hoc novit, niſi is qui omnes diſciplinas inter ſe conferre, quippe ſibi notas, dextre poteſt?) parui libens, ut ſaltem iſtius operis aliquod ederem ſpecimen. Quod dum pararem, non deſtitit calcar addere vir præſtantiſſimus D. Gerardus Voſſius, qui admiranda eruditione, (quæ omnes mundi regiones & regna pervaſit) antiquitatis inveſtigatione, integritate morum, ſuavitate ſermonis ac conſuetudinis, eorum quibuſcum verſatur animos ita occupat, ut ei refra-

gari non possint. Quapropter si his ducibus laborem meum in publicum edidi quem premi præstitisset, graves authores sequutus, veniam facile impetrabo: præsertim à vobis qui istos Heroas semper fecistis maximi. Opus itaq; meum, quod edere aliorum authoritate quæ apud me valet plurimũ coactus fui, & ut vobis offerrem vestra beneficentia, qua me ad Academiam vestram vocatum honesto loco habetis, efflagitabat, hoc inquam una mecum vestro patrocinio fovere ac benigne complecti ne dedignemini.

Deum, Patrem (Eph.2.21.) *Jesu Christi angularis lapidis, in quo totum ædificium congruenter coagmentatum crescit ut sit templum sanctum*, illum inquã supplex veneror ut vos porro sospitet, vestra consilia secundet, ædem vestram spiritualem diutissimè sartam tectam conservet.

Illustrissimæ vestræ Ampl. observantiss.

ac obsequentissimus cliens

CONSTANTINUS L'EMPEREUR.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Benevole Lector,

DIOGENES LAERTIVS *in vita Menedemi hæc sub finem Diogenis verba refert,* θεῶν μὲν ἴδιον εἶναι μηδενὸς δεῖσθαι, τῶν δὲ θεοῖς ὁμοίων, τὸ ὀλίγων χρῄζειν, Deorum esse proprium, nullius rei indigere; eorum vero qui Diis essent similes, paucis egere. *Quæ sane verissima est sententia, si pro Diis Deum substituas; atque homines ad Dei similitudinem creatos, in statu gloriæ consideres: nam de illo dixit olim Paulus Actor. 17.21. cum manibus hominum colitur, nulla tamen re eum egere; de his vero in Apoc. legitur cap.21. vers. 22. & 23. in futura Ierusalem non opus fore Sole vel Luna, nec templum in ea conspectum iri. Deus ut aliis rebus non eget; sic nec cultu nostro: verum eodem nos egemus, si modo beati esse velimus. Et nobis quidem externis adminiculis in vita futura opus non erit; quamdiu verò mortale hoc corpus circumferimus, in Dei cultu externis nos juvari necesse est. Hac tamen differentia, ut in veteri fœdere pluribus astrictus fuerit Dei populus; at in novo paucissima*

præscri-

præscripserit Legislator. Hinc olim operosa illa ceremoniarum observatio: templiq; iis destinati pretiosa structura; quia locus ad ceremonias totumque Dei cultum publice peragendum requirebatur. Nec Ethnici id quoque olim ignorarunt, ut ordine omnia fierent loca quædam consecranda: quò populus ad religiosum cultum conveniret, atque communi consensu iisdemque legibus ea peragerent, quæ in hujus vel illius idoli fano agenda forent. Fateor quidem antiquissimis temporibus templa in variis gentibus non fuisse: nota enim sunt ex Augustino illa Varronis, Romanos centum septuaginta primis annis, ritu Persico, templis caruisse. Attamen quot deinde ipsis exstructa fuere! Templum omnium Deorum Pantheon dictum, templum Jani, Iovis ultoris, tonantis &c. Templum Junonis, templum Aesculapii, Mercurii, Fortunæ, Herculis, atque aliorum plurimorum, de quibus passim scriptores Gr. & Lat. Quippe satis perspiciebant, quò unanimi affectu singula idola colerentur, loca requiri publica ubi publici ritus peragerentur. Illorum autem templorum primum Romæ sacratum, fuit teste Livio templum Jovis Feretrii. Ubi videmus, diabolum, qui teste Paulo à gentibus colebatur, quo commodius falleret, imitatum fuisse hac in parte ipsum Deum: cujus autoritate ante duo circiter secula templum Salomonis ædificatum fuerat; quin & pluribus retro annis tabernaculum, Dei jussu, exstruxerat Moses. Etenim Deus Opt. Max. cum summa benignitate populum suum ex Aegypto eduxisset, eundemque sibi speciali fœdere adjunxisset, à quo fide & obedientia

coleretur:

coleretur: quia noverat quam proclive esset humanum genus
ad schismata, dum sibi quisque specialem ac proprium unius
vel etiam diversorum Deorum (quamvis unicus tantum sit)
cultum fingeret; tabernaculum exstrui curavit, quò ter quot-
annis mares saltem convenirent, atque hac ratione unitatem
religionis foverent, dum ad unicum altare sacrificia sua ma-
ctarent, aliaque ad mutuum fovendum consensum perficerent.
Hoc itaque tabernaculum in deserto erectum, ubi in terram
Canaam pervenissent, Gilgale collocarunt: ubi quatuordecim
annis permansit; prout in סדר עולם רבא *sive Chronico Hebræo-*
rum magno his docetur verbis; י״ד שנה שעשו ישראל בגלגל הן
שבע שכיבשו וזי שחילקו, quatuordecim anni quos transe-
gerunt Israelitæ Gilgale, hi sunt septem quibus sub-
jugarunt, & septem quibus diviserunt, *scil. terram Ca-*
naan. Deinde tabernaculum transtulerunt Schiluntem: ubi,
si credamus Maimonidi, בנו בית של אבנים ופרשו יריעות
המשכן עליו ולא היתה שם תקרה, ædificarunt domum la-
pideam, atque super eam aulæa tabernaculi expande-
runt, deerat enim tectum. *Illa auctor* סדר עולי ר׳, *hoc*
modo paulo distinctius effert, בית הבחירה שבשילה היה בנוי בנין
של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן, domus electa, quæ erat
Schilunte, inferne erat ædificata structurâ lapideâ; su-
perne vero aulæis tegebatur. *Hæc structura lapidea*
inde confirmari videtur, quod dicatur היכל 1 *Sam.* 1.9. היכל
autem secundum Heb. hujusmodi complectatur πρόναον, *san-*
ctum & sanctum sanctorum, qualia in Salomonis templo
fuerunt

fuerunt (quamvis hic Schilunte tectum defuisse asserant.) Deinde eò accedit ejusdem libri cap.2. comm.24. ubi vocatur בית *: unde Maim.* בית של אבנים *fuisse scribit. Verumenimvero quid si quis nomina ista latius dictis locis accipi asseveret? suffragatur 1 Reg. 3. comm. 2. siquidem dicat author disertis verbis*, Non ædificata erat בית *domus* nomini Domini usq; ad dies illos, *scil. Salomonis. Deinde 2 Sam. 7. 6. Deus per Nathanem his verbis alloquitur Davidem*, Non habitavi in *domo* בית, inde à tempore quo deduxi filios Israelis ex Aegypto usq; in diem hunc; sed itavi cum tentorio & tabernaculo. *Tempus quod attinet, quo illic permansit tabernaculum, id in commemorato Chron. definiunt Iudæi annis trecentis sexaginta novem. Postea à morte Eli, Nobi aliquamdiu commoratum fuisse tabernaculum asserunt, ad mortem usque Samuelis. Quod enim 1 Sam. 14. 3. post mortem Eli, Schilunte sacerdos videatur fuisse Achija: id D. Kimchi & Aben Ezra ita exponunt, ut verba* Sacerdotis Domini Schilunte *ad Eli, cujus proxime facta ibidem mentio, referantur; ipsum olim ibi Sacerdotem fuisse.* Nobi *autem, inquit Maimonides, ædificarunt* מקדש sanctuarium: (*quod illic* 13 *annis mansisse narratur in* סד׳ עול׳ ר׳) *præterea mortuo Samuele, sanctuarium, inquit idem, exstruxerunt Gibhone; ubi quinquaginta annis mansit ex calculo auctoris* סד׳ עול׳ רבי. *At ibidem in* סדר עול׳ ר׳ *observatur, interea dum tabernaculum esset* Nobi *& aliquandiu dum* Gibhone *esset; arcam tamen fuisse in Kirjath Jeharim, donec eam David inde*

 trans-

transferret primum in domum Obed-Edomi, deinde in civitatem ſuam. Quemadmodum viciſsim cum eſſet arca in civitate Davidis; tabernaculum tamen manebat Gibhone, donec (poſt an. 43. uti numerant) in templum Salomonis omnia deferrentur: quod manifeſte videre eſt 1 Chron.16. 39. ac 2 Chron. 1. 3. & ſequ. ubi quoque Salomon poſt mortem patris in excelſo Gibhonis etiamnum ſacrificaſſe legitur. Sic tandem ad ipſum Salomonis templum deventum eſt: in quo etiam inſtrumenta nova rex fieri curavit, ut altaria, lychnuchos, menſas, aliaque; utenſilia vero Moſis partim unà adhibita, partim certis locis ſepoſita fuere (ut cap. 3. ſect.1. docebitur) in eodem hoc Salomonis ædificio. Quod humano arbitrio alicubi temere non fuit erectum, ſed iſto loco ædificatum, quem Deus jam olim deſtinaverat. Itaque hac de re hæc leguntur verba Deut.12.11. Erit ut eò loci quem elegerit JEHOVA Deus veſter ad collocandum nomen ſuum ibi; adducatis quæcunque ego præcipio vobis: *hoc enim dicitur, ut rectè inter alios obſervavit Abarbenel* בענין בית הבחירי, in negotio domus electæ; *ubi templum dicitur domus electa, quia in textu eſt* אשר יבחר ייי, quem locum elegerit Deus. *Locus templi fuit in civitate ſancta mons quidam Moria dictus, ubi Abraham olim ut filium ſuum offeret ſeſe accinxerat, (Gen.22. 2.) ubi etiam David Araunæ Jebuſæi aream, ut Deum ſacrificio placaret, ſoluto pretio ſibi comparaverat (1 Chron.21.28. cum cap.22.1.) Quem montem amplius quidem quam quingenta cubita quaquaver-*

quaverſum patuiſſe ferunt; tamen ædificium totum ulterius extenſum non fuiſſe aſſeverant: ſic enim legimus in capitulis cod. מדות *ad numerum* ה, הר הבית היה לצפון ירושלם וההר היה גדול הרבה מחק״ על חק״ אלא לא היה קדוש אלא חק על חק״ Mons templi fuit ad Septentrionem Jeruſchalaim: & mons quidem multo fuit major quam ut quingentis cubitis undique contineretur; ſed ulterius ipſius ſanctitas non extendebatur. *Quod vero de cubitis dicitur, de ſacris accipiendum videtur; ſacris inquam qui duplo reliquis eſſent majores: quamvis non ignorem minorem cubitorum ſacrorum quantitatem ab Hebræis annotari. Sanè ſi quis conferat* 1 *Chron. cap. ult. com.* 1. *ac ſequ.* & 2 *Chron.cap.* 2. *com.*5.8 9. *ingentem templi magnitudinem obſervabit, ideoque propoſitam cubitorum quantitatē non reſpuet: quum enim ſiclus ſacer communem duplo excedat; quidni de cubitis idem agnoſcamus? Nam comparatio* 1 *Reg.* 7.15. *cum* 2 *Chron.*3.15. *quò omnia cohæreant, hujuſmodi cubitorū differentiam exigere videtur: ſi enim illic columnarum baſi cubitum communem tribuas, conveniet numerus, obſervato hoc ſacrorum & communium cubitorum diſcrimine. Ea ratione templum atriaque majora ſtatuuntur, quam ex altera cubitorum ſacrorum quātitate, quæ in codice* כילים *cap.* 17. *paragr.* 10. *definitur. Vtique majorem cubitorum quantitatem agnoſcere præſtat, quam cum Iudæis codice* אבות *cap.* 5. *f.* 11. & *ſub finem Gemaræ cap.* 1. *cod. Joma, f.* 21 *ad miracula confugere: iſtis enim locis decem miracula deſcribunt quæ patribus olim obve-*

 nerint.

nerint. Verba hæc sunt, עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית
המקדש לא הפילה אישה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקודש
מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחיי ולא אירע קרי לכהן גדול
ביום הכפורים ולא כבו גשמיי אש של עצי המערכה ולא נצחו הרוח
את עמוד העשן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים
עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם
מעולם ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלם :
Decem miracula majoribus nostris edita sunt in templo. Non abortivit fœmina ex odore carnis sanctæ (correpta scil. summo ejus desiderio): nec caro sancta unquam fœtuit: nec musca ulla in poparum loco visa fuit: nec gonorrhæa cõtigit Sacerdoti magno expiationis die. Præterea imbres non extinxerunt ignem lignorum quæ in foco altaris erant: nec ita invaluit ventus, ut fumi columnã dimoveret. Nec unquam inventum fuit vitium, quo cõtaminaretur primitiarum manipulus, aut duo illi panes Levit. 23.17. aut denique panes propositionis. Insuper stabant arctissime pressi, & tamen cum sese prosternerent erant sufficienti spatio separati: nec serpens vel scorpio quemquam Ieruschalajimis læsit unquam: nec denique quisquam dixit proximo suo, angustior est locus quam ut pernoctare possim in urbe Ierusalem. (*scil. ob arctiorem annonam, ut exponunt nonnulli.*) *Ubi videmus in loci sacri spatio ad cultum peragendum Talmudicos miraculum agnoscere: cum tamen cubitos sacros reliquis duplo majores in*

loci

loci dimenſione admittere præſtet: quamvis hoc Iudæis non placeat, (ſicuti in ſequentibus obſervabimus,) qui in Moriæ monte, loco ſacro minorem aſſignant quantitatem. Dehinc poſtquam hoc loco templum ædificatum fuit, כל המקומות כולן לבנות בהן ביה לוי ולהקריב בהן קרבן (*atteſtantibus Hebræis*) נאסרו, interdictum fuit, ullis locis ædificare ædem Deo, vel in iis offerre ſacrificia. *Unde aliquando cum regum quorundam pietas extollitur, tanquam exceptio quædam ſubjicitur, populum alibi quam in templo Hieroſol. ſacrificaſſe: ut* 1 *Reg.* 22. 44. Verumtamen ..... adhuc populus ſacrificabat & adolebat in excelſis. *Dixit quidem in Synodo Hieroſolymitana Iacobus* (*Actor.* 15. 21.) Moſes ab ætatibus antiquis oppidatim habet qui ipſum prædicent, quum in Synagogis per ſingula Sabbatha legatur; *unde in reliquis etiam civitatibus loca cultui divino deſtinata fuiſſe diſcimus: tamen Hieroſolymis tantum ſacrificare licebat, cæteraque peragere quæ Deut.* 12. *ac alibi ad iſtum locum aſtringuntur. Hic erat illud templum quod dum poſtea ſtaret cultus ceremonialis, magna veneratione proſequebantur Iſraelitæ: unde etiam (ſi Iudæis credamus) de nocte quicquam ibi ædificare in honorem ejus qui* lucem habitat inacceſſam (1 *Tim.* 6. 16.) *non licebat: imo ipſa etiam templi atria adeo religioſè obſervabantur, ut ſi vel lapis in pavimento à reliquis diſſolutus eſſet, quamvis ſuo remaneret loco, pro contaminato haberetur; nec Sacerdos iſti inſiſtens lapidi, ſuo munere defungi poſſet* (codice זבחים *cap.* 2.)

 Præter-

Præterea כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל
אלא מהלך אחורניח מעט מעט ומהלך בנחת על צידו ער שיוצא מן
העורה, qui peracto cultu è templo se recipiebat, non ita egrediebatur, ut tergum ædi obverteret; sed paulatim retrogradus exibat & pedetentim laterali gressu donec atrio egressus esset. *Hæc Maimonides, qui etiam observat hanc Iudæorum sanctionem* לא יכנס אדם להר הבית
במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או
במעות הצרורין לו בסדינו, *quam legem Dn. Petrus Cunæus vir præstantissimus, atque ut in aliis, sic in antiquitate Iudaica versatissimus, sic Latine reddidit;* Nemo in montem templi veniat cum baculo, aut calceamentis pedum, neque cum mantica, neque cum pulvere pedibus adhærente, aut pecuniis linteo involutis. *Hæc aliaque similia ad templi reverentiam pertinentia, studiose Judæi observasse leguntur. Cæterum primum templum à Salomone exstructum justo Dei summi judicis judicio per Chaldæos combustum ac plane devastatum fuit: ideoque Iudæi e Babylonia reduces novum exstruere necesse habuerunt. Quocirca primo Cyri anno, quo per totam regnavit Asiam, Judæi impetrata venia templum ædificare aggressi sunt: & quamvis varij varia molirentur (Ezr. 4. 5.) quò opus impedirent; per annos quadraginta sex perrexerunt, donec per Xerxem, deinde per Artaxerxem Longimanum opus plane impediretur (Ezr. 4. 6. 7. 23. & 24.) Postea intermissum fuit opus ad annum 2 Darij Nothi: tandemque ad fastigium perductum circa an-*

num

num ipsius sextum; quanquam ultima manus in quibusdam adhibita demum fuerit anno 7 Artaxerxis Mnemonis. (Hæc singula distincte probavi in notis ad Danielem, quæ Deo benedicente brevi lucem videbunt.) Porro quia anni commemorati continui non fuere, sed magnis intervallis separati; posteriores non connumerarunt Iudæi, quum Johan. 2. 20. responderent Servatori nostro, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. *Cum enim annorum numerum exaggerare vellent, contractiora illa tempora sub Dario & Artaxerxe posteriore prætermisere; diuturnum vero temporis spatium, scil. annorum 46 Servatori objecerunt, cum ostendere vellent triduo templum ædificari non posse. Nec* προφάσεως *destituebantur Iudæi, ubi ad templum Zerubbabelis, neglecto* Herodis *templo, respicerent, quum magnificentia & ædificandi diuturnitate Servatoris dictum male acceptum refellere vellent: quia cum in illo exstruendo plures anni fuere consumti, tum illud etiam oppidò magnificum ædificium fuisse constat vel ex ipso Dione Historiæ Rom. lib. 37. vel 3. eorum qui hodie exstant. Cum ibi Pompeji victoriam de Iudæis reportatam enarrat, templi etiam mentionem facit: templi, inquam, à Pompejo expugnati; quo ædificium Herodis multo fuit posterius. In ista ergo historia non tantum templum vocat* νεών τε μέγιστον καὶ περικαλλέστατον, ædem maximam simul & pulcherrimam; *sed de Pompejo & ipsius exercitu affirmare non dubitat, ab ijs templum capi non potuisse, nisi quia die septimo Judæi locum non defendebant. Verba*

hæc

hæc sunt, αὐτὸ δὲ τὸ ἱερὸν ἐπὶ μετεώρου ἦν, καὶ περιβόλῳ ἰδίῳ ὠχύρωτο. καὶ εἴγε ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ὁμοίως ἠμύνοντο, οὐκ ἂν αὐτὸ ἐχειρώσαντο, ipsum autem templum situm erat loco edito, proprio muro munitum: nec si ex æquo omnibus diebus id defendissent Iudæi; ipsum expugnassent Romani. *Cæterum hoc templum, quod postliminio reversi exstruxerant Iudæi, partim ad formam templi Salomonis, partim ad structuram Ezechielis conformatum scribunt, qui inter Iudæos cum Ezechielem illustravere, tum antiquitates suas descripsere. Ideoque passim ea etiam testimonia & argumenta producuntur, quæ ad templum Salomonis & Ezechielis pertinent. Atque ut de ijs paucis agam; reducum Israëlitarum conditio, teste Ezra, talis fuit ut nonnisi præfinitò ipsis ædificare concessum à Cyro fuerit: ideoque nihil miri si in quibusdam à forma templi Salomonici deflexum sit. Structuræ vero Ezechielis alia est ratio, ubi in multis à prima structura deflectit: nam nullus dubito, quin hoc modo Deus ille sapientissimus nos docuerit; cum ab illo exemplari quod antea scripto tradiderat* (1 *Chr.* 28.19) *recederet aliamque templi formam distincte proponeret, hoc sibi voluisse, templum illud* (עתיד futurum *uti vocant*) *non fore materiale, ubi eædem peragendæ sint ceremoniæ, quæ olim in usu fuerunt; sed templum, quemadmodum scribit R. Alschech in Hag. cap.* 2. 10. רוחני spirituale *expectandum, &* כותלים רוחניים parietes spirituales: *quia ut ait idem eodem cap. homines pij sunt præcipuum templum. (de quibus fortassis in sequentibus plura.) Eadem ratione, cum in*

in iis, quæ ibi subjunguntur, DEUS futuram Ecclesiæ sub Messia conditionē describeret, ea addidit quæ doctissimorum Iudæorum consensu nunquam in regno Messiæ futura fuerant: ut allegoricè ista accipienda doceret. Cujusmodi illud capitis 47.12. Hinc & inde arbores esculenti fructus, quarum folia non decidunt, & quarum fructus non consumuntur: *etenim in ipsa rerum natura nihil immutandum temporibus Messiæ tradunt Iudæorum antiquissimi. Inspiciatur Codicis Talmud. de Sabbatho folium* 63. *editionis Venetæ, ubi in Gemara cum de rerum quarundam immutatione agitur, è doctoribus magni nominis quidam Samuel dixisse fertur* אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבור מלכיות בלבד, non est inter hoc seculum *sive tempus* & tempora Messiæ differentia ulla, nisi quod subjuganda sint regna. *Similia habet Iudæorum ille Doctor præclarus Moses Maimonis filius sui operis magni* יד *cap. ult.* אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם במנהגו הולך וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ משל וחידה, Ne subeat cogitatio animum, diebus Messiæ quidpiam in mundi gubernatione cessaturum, aut aliquid novi fore in operibus creationis; sed mundus eâdem ratione gubernabitur: quod vero in Esaia dicitur, *cap.* 11. *vers.* 6. *Et commorabitur lupus cum agno & pardus hœdo accubabit*, allegoria est & ænigma. *Quocirca, quandoquidem, ut docent Judæi,*

natura priori Messiæ adventu immutanda non est; quod ex Ezech. 47. 12. productum fuit, spiritualiter accipere convenit: quemadmodum & præcedentia, quibus etiam Ecclesiæ sub Messia status ac conditio describitur; quia alioqui cum præcedentibus Dei præceptis, quibus templum fieri præceperat, manifeste pugnant. Atque eodem modo se habet hac in parte structuræ Ezech. ratio, ac priscorum rituum & ceremoniarum, quibus Christianæ Ecclesiæ status in V. Test. delineatur ac prædicitur: etenim quum istæ ceremoniæ cum Dei præceptis per Mosem traditis non conveniant; hinc colligere est in proclivi, id Deo animi fuisse, ut nobis hac pugna & diversitate ostenderet, istas ceremonias quæque eo pertinent proprie intelligenda non esse, sed spiritualem continere sensum: (de quo aliâs ex Abarbanele plura.) Exempli gratia ubi Mal. 1. 11. dicit Dominus: In omnibus locis suffimentum afferetur nomini meo & munus purum; *& Esa. 19. 19.* Tempore illo erit Iehovæ altare in media terra Aegypti; *Deut. vero cap. 12. 14.* In eo loco quem elegerit Iehova, in aliqua tribuum tuarum, ibi offerto holocausta tua; & ibi facito quæcunque ego præcipio tibi: *ubi, inquã, diversa Deus prædicit, & pugnantia cum lege Mosis; nonne satis innuit, Malachiæ & Esaiæ verba, ut omnia conveniant, spiritualem continere sensum? Pariter cum Esa. 61. 6. his verbis Deus promiscue Israëlitas alloquitur,* Vos vero Sacerdotes Iehovæ vocabimini, ministri Dei nostri dicemini; *Exod. vero 28. & 29.*

sola Aaronis posteritas ad Sacerdotale munus consecratur; quid aliud designare voluit, quam Esaiæ verba ulterius respicere, ne præcepto legis adversari comperiantur. Sic, uti supra demonstratum fuit, in templo Ezech. multa à forma olim præscripta deflectunt, quò intelligamus ulterius Prophetæ verba spectare: nimirum ut templum principale, quod vivis lapidibus constat, delineetur. Atque distincte singula membra pertractantur, eaque augustiori forma nobis objiciuntur, ne Ecclesiam Christianam ulla in parte veteri cedere arbitremur; sed potius in Christo perfici gradatim, tandemque ad summum perfectionis apicem pervenire. Sic quantitatem altaris suffitus, quam Deus ipse Mosi præscripserat Exod. 30. 3. in Ezechielis templo cap. 41. 22. multo majorem præscripsit: ut doceret cultum Dei Messiæ temporibus ampliandum fuisse, gentibus quibusvis ad veritatis agnitionem convocatis. Unde Mal. 1. 11. Ab Ortu Solis usque ad Occasum ejus magnum erit nomen meum in gentibus, & in omni loco suffimentum afferetur nomini meo ..... ait DEUS exercituum. Atque hæc generalis differentiæ ratio observanda. Quod si quæras, quid singulæ particulæ hujus fabricæ Ezech. depingant, sive quænam in Christiana Ecclesia illis, quæ diversa à prioribus forma proponuntur, respondeant; R. Mosis respondebo verbis, quæ author eximius de prophetiarum spirituali sensu scripta nobis reliquit, sua in More Nebuchim præfatione, fol. 5. edit. Salonic. דע כי משלי הנבואה יש בהם שתי דרכים מהם

משלים שכל מלה שבמשל ההוא יש בה עניין ומהם מה שיהיה כל המשל מגיד על כל הענין ההוא הנמשל ויבאו במשל ההוא דברים רבים מאד אין כל מלה מהם מוספת עניין בעניין ההוא הנמשל אבל הם ליפול , *vel (ut in comment. legit Schem Tob)* ליפות המשל וסדור הדברים בו. *Quæ verba Doctiss. D. Johannes Buxtorfius, Magni Buxtorfij filius, paternæ eruditionis ex asse hæres, ad hunc modum transtulit.* Parabolæ autem propheticæ duplicis sunt generis. In quibusdam enim singulæ voces rem aliquam peculiarem denotant: aliæ vero sunt, ubi tota Parabola rem significatam totam exhibet, in quibus quidem multa habentur verba, sed non singula rei significatæ aliquid addunt; verum inserviunt tantum ad elegantiam *vel (si Hebr. editionem quæ mihi ad manus est sequamur, diversa enim est lectio)* ut fluat parabola atque in ipsa rerum ordo servetur. *Plura in hanc sententiam subjungit Moses ille Maimonides, quibus varijs rationibus distinctionem suam stabilit: unde concludere liceat, ipsis Judæis assentientibus in Ezech. structura sufficere, si tota sententia ostendatur, quamvis partes singulæ peculiaria membra non respiciant. Atque hæc de templo Ezechielis sufficiant; ad reducum Israëlitarum sacrum ædificium redeamus. Hoc insignem mutationem subijt tempore Herodis: hic enim si non exstruxisse, saltem admodum immutasse Iudæorum templum legitur. Josephus præclarum hoc Herodis factum accuratè descripsit* ἀρχαιολ. λόγ. ιε. κεφ.

κεφ. ιδ. ταῦτα τ' ᾠκοδόμησεν ἔτεσιν η'· τοῦ δὲ ναοῦ διὰ τῶν ἱερέων οἰκοδομηθέντος, ἐνιαυτῷ καὶ μησὶν ϛ, ἅπας ὁ λαὸς ἐπληρώθη χαρᾶς. Hæc (*ſcil. cætera ædificij membra*) octo annis ædificavit: ipſa autem æde per Sacerdotes ſeſquianno abſolutâ, totus populus gaudio perfuſus fuit. *E quibus* ἐκ παρόδου *diſcere licet, Iudæos neque hoc tempus (uti ſupra obſervatum) neque hanc ædificij mutationem ſpectaſſe, cũ 46 annis templum ædificatum Iohan. 2. aſſeverarent. Profectò neminem, qui modo veteres diligenter evolvat, latere poteſt Judæos Herodis quidem ſtructuram agnoſcere, (unde in Gem. cod.* סוכה *cap. 5.* בנין הורודוס במאי בניה, Herodis ædificium: quibus lapidibus ſtruxit ipſum? *& cod.* תענית *fol. 23. pag. 1. edition. Conſtantinopolitanæ* מצינו בימי הורודוס שהיו עוסקים בביין בית המקדש, invenimus tempore Herodis quum occuparentur in ſtructura domus ſanctuarij;) *eoſdem tamen exiſtimaſſe certum eſt, templum Zerubbabelis ſive reducum Iſraelitarum illud eſſe, quod dum Servator in his terris degeret, ſtetit permanſitque ad Titi Veſpaſiani tempora. Non tantum quæ ex Euangelio Iohan. citata fuere id demonſtrant; ſed Iudæi paſſim idem ſuis ſcriptis oſtendunt. In Gemara Cod. Sanedrin fol. edit. Venet. 104. col. 2. ubi exponitur comma 2. cap. 1. Lament. Ierem.* plorando plorabit noctu, שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני quare duplex ploratio? Refert Rabba dixiſſe R. Ioannem, Una propter ſanctuarium prius; altera propter ſanctuari-

ctuarium ſecundum. *Id eſt, ut alibi exponit Sal. Iar. in Talmude exercitatiſſimus* שתי בכיות על שתי חורבנין, duplex ploratio ob duplicem vaſtationem. *Similiter Cod.* נזיר *cap. 5. in Gemara fol. 32. R. Joſeph ad verba Ierem. 7.4. ibi citata, quibus* היכל ײי *ter repetitur, annotat* זה מקדש ראשון ומקדש שיני נהי דידעין להון דיחרוב, hoc eſt templum primum & templum ſecundum, quæ noverant devaſtanda. *Quibus R. Nathan in voce* היכל *addit* שלישי יעמוד ער עולם tertium permanebit in æternum: *ſc. quod tēpore Meſſiæ expectant; ut Cant. 1.17. in par. Chaldaica* יחיר יהי ואי בית מוקדשא רעתיד לאתבנאה מיומי מלכא משיחא, pulchrius erit ſanctuarium quod ædificabitur diebus regis Meſſiæ. *Quibus verbis ſatis evidenter perſpicitur, antiquiores Iudæos duo tantum agnoviſſe templa, unum Salomonis; alterum Zerubbabelis, vel Nehemiæ, ut etiam loquuntur: quorum utrumque vaſtatum ſit; tertium vero ad Meßiæ adventum differri: adeoq; Zerubbabelis & Herodis templum ab iis pro eodem haberi. Sic Maimonides, ubi de iis agit quæ in templo ſemper deſiderata fuere poſt captivitatem Babylonicam, ſolummodo* בית שני templi ſecundi *meminit, ac ſi Herodis templum eſſet illud Zerubbabelis.* R. *etiam Hazarias in* מאור עינים *parte tertia cap. 51. id quod in exſtruendo Herodis templo factum fuit, templo ſecundo aſcribit; nimirum quod ex Ioſepho in Talmud. Gemara narratur, pluvias noctu tantum decidiſſe, donec Herodes ſtructuram templi abſolviſſet.*

Hiſto-

Hiſtoria quoque Hebraica Ioſepho G. aſcripta, quamvis templum ab Herode ædificatum membratim deſcribat, hoc pro tertio templo non habet, ſed ſecundo; tertiumque expectari ſcribit, cap 55. Similiter in Chronico Hebr. magno & parvo loquuntur, quaſi duo tantum fuiſſent templa: ideo ſub finem Chron. parvi, בשנת ארבע מאות וארבעים שנה לבנין הבית בא אספסיאנוס והחריב הבית .... anno quadringenteſimo & quadrageſimo ædificati denuo templi venit Veſpaſianus ac templum vaſtavit. *Ubi cum Herodis ſtructurâ à Romanis devaſtatâ unum idemque reducum Iſraël. ædificium fuiſſe cenſetur. Rab. Alſchech ſuis in Hagg. commentariis hoc idem ſæpius inculcat: atque hinc aliquoties vocat domum Dei quam ſub Meſſia expectant* בית שלישי domum tertiam; *adeo ut Herodis templum cum ſecundo idem faciat. Huc infinita Judæorum teſtimonia pertinent, quibus lectorem non obtundam. Hoc ſolummodo addam, graviſſimum ſcriptorem Cornelium Tacitum Hiſtoriarum lib. 5. eo modo de ſacro iſto ædificio diſſerere, ac ſi templum à Pompejo expugnatum idem cenſeret cum eo, quod illic à Tito oppugnatum narrat. Præmiſſis enim his verbis,* Templum in modum arcis, propriiq; muri, labore & opere ante alios. ipſæ porticus, quîs templum ambiebatur, egregium propugnaculum, &c. *his, inquam, poſtea ſubjicit*, A Pompejo expugnatis, metus atque uſus pleraque monſtravere. Atque per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi,

endi, ſtruxere muros in pace, tanquam ad bellum. *Jam conſtat ſatis, Templum à reducibus Iudæis primo exſtructum & quod Pompejus ingreſſus fuit, fuiſſe idem: atqui in Taciti verbis urbem templumque hoc munita tantum fuiſſe, non deintegrò exſtructum templum, ſignificatur; quin etiam Claudij demum temporibus, non Herodis, illam mutationem factam hic legimus. Huc lector advertat animum, quò argumentum quod ex Hagg. cap. 2. deſumi ſolet ſtabilire queat. Si quis ulterius in cauſam inquirat, quare Herodis ſtructura cum illâ Cyri permiſſu exſtructâ habeatur eadem, hoc ſecum expendat: prius ædificium à poſteriori cenſeri diverſum, quia illo invitis poſſeſſoribus diruto, longum interceſſerat temporis intervallum, quo ſecundum, à reducibus Iudæis reparatum, ab illo priori ſecretum ac ſeparatum fuit; ex materia etiam diverſa exſtructum. At à ſecunda ſtructurâ illa Herodis longo illo temporis intervallo ſeparata non fuit; ſed continuo ſucceſſit: nec illa invitis poſſeſſoribus fuit devaſtata; ſed omnium conſenſu veluti in præſtantiorem permutata: nec tanta hic diverſitas; ſed, quamvis multa è diverſa, plurima etiam ex eadem materia fuere reſtituta. Quocirca ſenex ille qui Herodi reſpondiſſe fertur (Ioſephi pſeudogorionidæ hiſt. lib. 6. cap. 55.) inter alia dicebat,* אחר תסיר את הבית הראשון והקדיש אבניו ורעפיו ואת חלקי בבינו לקדושת בנין הבית הגדול שתבנה, poſtea removeris ædem priorem (*reſpectu iſtius quam Herodes volvebat animo*) & ſanctificaveris lapides ejus tegulaſque ejus membra-

membraque structuræ ejus, istaque consecraveris structuræ ædis magnæ quam ædificabis, &c. *Denique hic fuit Herodi animus (uti postea videbimus) priorem illam structuram non tam destruere, quam ad antiquissimam formam revocare. Adeo ut Iudæi Herodis templum hoc modo continuò Zerubbabelis templo succedens, cum ipso idem censuerint meritò. Quocirca non destituuntur argumentis qui asserunt, templum ab Herode non de integro exstructum; sed immutatum & auctum, veteri conservato, fuisse. Hinc Talmudici ac posteriores Iudæi, dum ædem illlam describunt, quam Herodes instauraverat, non secus loquuntur, quam si ædem Zerubbabelis seculo exstructam delinearent: vicissim quum reducum templum delineant, ac si de Herodis ædificio agerent. Quapropter, ubi in sequentibus per totum hunc Codicem* מידות *describetur templum, omnia ad Herodis structuram referre licet: nam de numerorum &c. diversitate, quæ in textu Iosephi Græco, ubi Herodis ædificium proponitur, occurrit, postea dicetur; de textu vero Hebræo Josephi Ben Gorion, qui similiter Herodis opus secus delineat, pronuntiare non erubesco, esse figmentum mendacissimi Cretensis. Qui ex Josepho Matthiæ filio, in bello Judaico Galilææ præfecto, & Iosepho Gorionis filio, cui Hieros. cura demandata fuit, unum conflavit Josephum: atque se eum ipsum esse finxit (libr. 3. cap. totius operis 15.) vir sane qui aliquot post seculis vixit; quemadmodum ex ijs liquet, quorum passim meminit. Nuper vir historiarum*

 peritis-

peritiſſimus Dn. Antonius Thyſius, quem ex tota antiquitate nihil latet, ex inſtructiſſima ſua Bibliotheca hiſtoriam Pſeudogorionidæ Hebraicam mihi ſuppeditavit : ubi cum ea quæ de templo conſcripſerat animo luſtraſſem, multaque à Iudæorum præſtantiſſimis ſcriptis diſſona reperiſſem; cœpi diligentius in ipſius fidem inquirere. Tandem, quod ſæpius ab aliis annotatum legeram, Ioſephum hunc ſcriptorem ſuppoſititium eſſe deprehendi: quippe qui multo ſit recentior, quam præ ſe ferat; multaque mendacia accumulet. Vtriuſque unum atque alterum argumentum ex infinitis ferme protuliſſe ſufficiet; quò conſtet omnibus, Miſnajoth ſequentium fidem minime in dubium ideo vocandam, quod ipſis hic Pſeudogorionides refragetur. Primò itaque lib. 6. cap. 1. ſive totius operis cap. 43. fol. edit. Cracov. 53. ubi Iulij victoriam, quam de Gallis reportavit, paucis enarrat, ita ſcribit ויכנע את גוי פרנקום (*ſic ſcribendum, non* פרתקום *ut Cracov. edit. hoc loco habet, alia loca docent*) & ſubjugavit populum Francorum. *At quis adeo hoſpes in hiſtoria, ut à vero Ioſepho ad Francorum in Galliam adventum ſecula aliquot effluxiſſe ignorare queat? Idem ille Pſeudogorionides putidam inſcitiam mendacio manifeſtiſſimo prodit, quum fol. 25, id eſt, l. 3. cap. 1. ſive totius operis cap. 14. de Ptolomæo Philadelpho Aegypti rege ſubjicit* וימת הוא וימלך תחתיו אימפיראום והוא קיסר על רומי ועל מצרים ועל ירושלם ועל בבל ועל מדי ופרם & eo mortuo regnavit ipſius loco IMPERIVM (*vel* IMPERIVS, *ut loquitur*) is eſt Cæſar qui Romæ, in

Aegypto,

Aegypto, Hierosolymis, in Babylonia, Media & Perside rerum potitus est. *Iudica, lector, an hoc non sit egregie nugari, Aegypti regem Philadelphi successorem Romæ aliisque memoratis locis rerum dominum facere; eidemque nomen* imperium *imponere? Pudet hujusmodi plura, quibus scatet hic author, subjicere: specimina hæc satisfacient lectori. Nemo ergo mirabitur, spero, si hujus fabulatoris nullam habeam rationem in annotat. sequ. nec falsitatis suspectum habebit authorem harum Misnajoth, quamvis ab eo longe abeat Pseudogorionides. Et vel hinc satis liquet, Josephum constitutionum Talmudicarum, quas Iudæi S. Literis æquant, imperitum fuisse: quia neglectis iis, quæ hoc Codice Middoth tam accurate & distincte proponuntur, ipse multa fingit, quibus simplici lectori imponit; se etiam omnia vidisse mentitus cap. 55. Quare neglecto hoc falsi Josephi figmento ad sequentem Templi Hierosolymitani descriptionem nos conferamus: eam enim nobis reliquit vir omnium Iudæorum consensu longe doctissimus R. Iudas, quem* sancti & principis *epithetis insigniunt Hebræi. Is secundo â nativitate Iesu Christi seculo vixisse legitur: ideoque cum esset traditionum Iudaicarum observantissimus (ut nobis Misnajoth Talmudicæ, quas summo & mirando studio collegit, indicio sunt) templi structuram nullo modo ignorare potuit; quandoquidem tempore, quod templi excidio proximum fuit, ipse vixit. Quid impediat, non video, quo minus in hoc libro Middoth passim ferme fides huic scriptori*

habeatur, scriptori inquam antiquitatis studiosissimo: quum etiam pater ipsius, unde sua haurire potuit, templum videre quiverit. Nam in Talmude paßim Antonino Imp. R. Iudas familiaris fuisse narratur: Antonini autem initia ad annum Christi centesimum tricesimum octavum referuntur. De authoris autem nostri fide & veritatis studio, quo docere hac in parte, non fallere allaboravit; & doctrina qua veritatem hîc docere potuit (absque his enim sit, superiora lectori non satisfacient) non addam multa: verum contentus ero paucis, quæ Maimonides de eodem scripsit sua in Misnajoth præfatione; è quibus liquebit omnibus quo loco hunc R. Iehudam habeant Iudæi, איש שנמצאו בוכל החמודות והמרות הטובות עד שזכה בהם אצל אנשי דורו לקראתו רבינו הקדוש ושמו יהודה והיה בחכמה ובמעלה בתכליתם, vir in quo invenirentur omnia desiderabilia omnesq; virtutes, adeo ut idcirco à viris sui seculi doctor noster *sanctus* dici meruerit; (nomen erat Iehuda) sapientia autem & dignitate summo gradu præditus erat. *De* principis *titulo observant Talmudici, & posteriores Iudæi (ut videre licet in Juchasin fol. 45. & 60. edit. Cracov.) non tantum ideo* הנשיא *dictum fuisse, quod eo tempore suos authoritate anteiret; sed etiam, quamvis paterno genere è Binjamine oriundus, inter majores suos haberet Hellelem, qui ad Davidem genus suum referre potuerat. Atque ut sermonem de libri sequentis auctore concludā, quò omnes videant, quo in pretio apud suos ipse fuerit; sententiam in*

Talmu-

Talmude aliquoties repetitam ſubjicere non pigebit: tametſi eandem hyperbolicam atque in Dei Prophetas & Apoſtolos injurioſam agnoſco, מימות משה ועד רבי לא היתה תורה וגדולה במקום אחד, inde à diebus Moſis uſque ad Ribbi non fuit Lex & excellentia in uno loco. *Quæ R. Salomon Iarchi ita enarrat,* שאין גדול בישראל גדול בתורה ובעושר כמוהו, quod non fuerit eximius inter Iſraëlitas, qui in Lege & divitijs hunc Ribbi æquaverit. *Hactenus, facto initio ab ipſo Moſis tabernaculo, ad templi ſtructuram à R. Iehuda nobis delineatam progreſſi, ea levi brachio attigimus, quæ cum ad templum hoc codice Middoth delineatum, tum ad loca ſimilia ejuſdemque uſus pertinentia, videbantur præmittenda: quò diſtinctius & plenius quæ huc ſpectant animo perciperentur. Ordo poſtulat ut ipſum contextum Talmudicum aggrediamur, in quo quid præſtiterim vides lector: me hujus libri auctorem Latine loquentem induxiſſe, quoad orientalis ſermonis proprietas, quam exprimere conatus fui, permiſit. Habes quoque annotationes ad ea loca, quæ eaſdem exigere videbantur. In quibus benevole Lector hoc à te expeto, ne ſimulac aliquid alicubi repereris quod ijs repugnare videatur, eveſtigiò ipſas falſitatis inſimules; ſed expendas diligentius, quomodo convenire etiam omnia poſſint. Exempli gratia, è Rabbinis docebo poſtea authoritate Ezechielis,* portam ſuperiorem *ad Aquilonem fuiſſe: hic facile cuipiam in mentem veniat comma 20. cap. 23. l. 2. Chron. unde ex aliorum teſtimonio-*

rum collatione, ut 2 Reg. 11. 19. &c. omnino illa porta videri australis queat. At quamvis eadem historia annotatis locis describatur, non eandem portam utrobique significari necesse est: sed porta cursorum *in sacro ædificio;* porta *hæc* superior *in regia fuisse videtur, si modum loquendi utrobique inspicias; ut illâ portâ rex egressus, per hanc postea regiam suam ingressus fuerit: adeoque 2 Chron. 23. de regiæ porta, in Middoth vero de templi porta agatur. Sic 2 Chr. 6. 22. ad altare accessisse, quibus juramentum deferebatur, ideoque omnes in Sacerdotum atrium vel ulterius promiscue admissi videntur: qua ratione observatio Judæorum in annotat. repetita concidit. At quis ignorat* לפני *non ita semper accipi ut proximum locum designet? qui erant in atrio Israëlis è regione altaris, vel in* חיל *non procul ab altari,* לפני המזבח *substitisse dici queunt: ut hoc modo distinctio locorum in Sacris etiam Lit. stabilita servetur. Itaque de hujusmodi pluribus, non reprehendendi, sed potius æquo & benigno animo judica lector: atque ea ratione meis laboribus utere & fruere. Si quid repereris quod ad S. L. illustrandas faciat; (in quibus Ezechielis difficilima capita numero) sive occurrant nonnulla quæ alium fructũ producere queant, erit quod Deo, unde (Iac. 1. 17.)* πᾶσα δόσις ἀγαθὴ ϗ πᾶν δώρημα τέλειον καταβαίνει, omnis donatio bona, & omne perfectum donum descendit, *agamus gratias; sin etiam errores deprehenderis, hoc tecum reputa, errare humanum esse,* homo sum, humani à me nihil alienum puto. VALE.

Lugd.-Bat. 10. Kal. Maji, anno 1630. partæ salutis.

IN

CODICEM MIDDOTH,

editum à Nobiliss. ac Reverendo viro

CONSTANTINO L'EMPEREVR AB OPPYCK, SS. Theologiæ Doctore, & Sacrarum Linguarum Interprete, viro & amico summo: cum orbi Christiano & Iudæis ipsis ad interpretationem TALMVDIS præiret.

MAgnum illud adytum, quo suprema majestas,
Terræ polique conditrix, sui finis,
Et meta rerum, continenter insuerat,
Audire voces supplicantium & vota,
Aulam faventis & palatium cœli,
Tot involutum, tot recessibus clausum,
Toties renatum, denuoque collapsum,
Dum res Idumæ staret, & Palæstinæ,
Struxêre Reges. rursus obrutum fato,
Et jam suorum pene cognitum nulli,
Orbi renatus Imperator extruxit,
Cui tota Iduma cedit & Palæstina;
Metatus omne, quicquid abditum vulgo.
Splendore sortis & choragio Reges.
Hic cuncta doctus, & scientiæ sceptro.

DANIEL HEINSIVS.

Nob. Viro;

CONSTANTINO L'EMPEREVR,

Theologo, Hebraicæ & Chaldaicæ linguæ Professori, collegæ conjunctissimo.

TV quoque sancta pijs reseras delubra; virumque,
Quem gemino reddis nomine, vita refert.
Flavia gens potuit Solymorum accendere templum.
Es CONSTANTINVS *: cur Titus esse velis?*
Cæsareum non est ædes exscindere sacras.
Christiadis illas pandere, Cæsareum est.

GER. IO. VOSSIVS.

מסכת

d
r
s
l
t.
e-
iſ-
ſes

ΣΚΙΑΓΡΑΦΙ'Α
Templi Hierosolymitani
è Talmudistarum descriptione:

Inscripta Nobiliss. & Ampliss. viris,

Dominis CURATORIBUS Academiæ LUGD.-BATAVÆ.

Viri Nobilissimi & Amplissimi,

Si apud Athenæum bene dixit olim Callimachus, Magnus liber magnum malum; eo confidentius hanc templi Hierosolymitani ἰχνογραφίαν *vobis exhibeo: utpote quæ prolixitate sua talem censuram non incurret; sed ne libri quidem nomen ulla ratione sustinere potest. Quapropter eo gratiorem fore confido: adde quod paucis lineamentis totius codicis* MIDDOTH *summam accuratè referat. Non magni æstimandum hoc munusculum: ejus tamen potest oblatio exigua non videri, si magis Templi delineati, quam sui pretij æstimatione pendatur; præsertim à vobis, qui templi Dei lapides vivi permanere contenditis.*

Quorum humillimus cliens
esse gestio

CONSTANTINUS L'EMPEREUR ab Oppyck.

א Olivarum mons.
ב Pons ad Olivarum montem.
ג Mons Moriæ undique præruptus.
ד Har habbajit, sive mons templi.
ה Porta Sur, sive Iesod, id est, fundamenti.
ו Porticus Salomonis, ubi tres columnarum ordines.
ז Tabernæ vendentium, & numulariorum. vide Rosch Haschana f. 31. & Scekalim cap. 1. & 5. Matth. 21. vers. 12.
ח Conclave Nethanmeleci. 2 Reg. 23. 11.
ט Porticus septẽtrionalis.
י Porta Teri, vel Tedi.
כ Porticus occident. quam Iosephus alicubi duplicem facit.
ל Porta Kipponos.
מ Porta injectus.
נ Porta Chulda, sive cursorum.
ס Porta Chulda.
ע Porticus triplex, ubi mediæ latitudo sesquialtera, altitudo dupla.
פ Chel, sive intermurale, cum portis suis.
צ Conclave quò se sacerdotes suo munere defuncti recipiebant.
ק Receptaculũ lectorum. 2 Reg. 11. vers. 2.
ר Conclave posticum.
ש Conclave postremum.

α Atria tria porticibus ex parte septa, ubi in contignationibus cum res sacræ collocabantur; tum celebrabãtur convivia sacra. Nam illic sedere licebat: quia cænacula sive loca superiora Iudæis ea non erant sanctitate; quamvis profana non censerentur.
β Atrium mulierum podio in superiore parte cinctum.
γ Porta Nicanor sive speciosa (Actor. 3. vers. 2.) post gradus 12: ad quã senatus 23 judicum considebat.
δ Conclave vestiarij.
ε Conclave crustularij.
ζ Atrium lignorum.
η Substructiones humiles in 4 angulorum atriis, foraminibus ad ollas sustinendas distinctæ.
θ Porta mulierum.
ι Conclave salis.
κ Atrium leprosorum.
λ Receptaculum olei.
μ Conclave scaturiginis.
ν Porta australis atrii mulierum.
ξ Atrium Nazaræorum.
ο Atrium Israelis, sive virorum.
π Porta cum gradibus 15. ad quam sedebat alter senatus 23 judicum.
ρ Conclavia infra atrium Israelis.
σ Conclave Mahasejæ.
τ Conclave Gemarjæ cum suggesto.
υ Ascensus duorum graduum cũ pulpito 3 graduum: ubi odeum perpetuum cum lorica cubitali.
φ Atrium Sacerdotum.
χ Porta prominentiæ, supra quam Nitsots.
ψ Cõclave Happarvæ, supra quod erat balneum.
ω Conclave cæsi lapidis, ubi Sanedrin, sive senatus supremus.
ωω Porta aquarum, supra quam abtines & balneum.

a Ascensus ad altare cubitorum 32 quorum duo supra fundamentum & circuitum.
b Foramen, pro avibus rejectaneis.
c Ponticulus ad circuitum
d Ponticulus ad pulvinum sive fundamentum.
e Altare.
f Fundamentum orientale, altitudine & latitudine cubiti unius, in tribu Iudæ.
g Fundamentũ septentrionale, in Benjam. tribu.
h Fundamentum occidentale, in Benjamin. tribu.
i Columbaria duo in fundamenti angulo.
k Foramen extra altare, cũ tabula marmorea cui affixus annulus.
l Fundamentum australe in tribu Iudæ.
m Spacium unius cubiti vacuum.
n Circuitus altitudine cubitorum 5, cum latitudine unius cubiti.
o Spacium inter cornua, altitudine 3 cubitorum, latitudine verò unius cubiti.
p Quatuor cornua quadrata, unius cubiti.
q Columbaria duo in ipso cornu.
r Ambulacrum sacerdotũ latitudine unius cubiti.
s Focus quadratus 24 cubitorum, qui altitudine æquabat cornua; vel spacium cornua interjacens.
t Spacium 8 cubitorum inter altare & annulos.
u Annuli ad mactandum.
x Receptaculũ poparum.
y Spacium 4 cubitorum inter poparum receptaculum & mensas.
z Locus mensarum marmorearum.

aa Locus columnarum lapidearum $12\frac{1}{2}$ cubitorum.
bb Spacium inter columnas & murum 8 cubitorum.
cc Conclave lavantium.
dd Porta oblationis.
ee Beth hammoked, sive locus focarius: cui custodes Levitæ contermini, unoque latere excepto totus extra atrium. Thalmudicis multis locus videtur superior sive cænaculum: quod probare nequeo, cum propter alia, tum ob sectionem 5. 8. & 9. cap. 1. Middoth.
ff Conclave panum propositionis.
gg Conclave lapidum altaris.
hh Conclave balnearium.
ii Conclave agnorum.
kk Clavium repositorium.
ll Hîc erat porta cũ ostiolo ad atrium deducens; altera in opposito latere.
mm Lorica cubitalis.
nn Porta Iechonjæ.
oo Spacium 11 cubitorum post sanctum sanctorum.
pp Porta quam Rabbi Iose nominat superiorem.
qq Lorica cubitalis.
rr Porta ardoris, ubi gazophylacium 2 Reg. 12. vers. 9. & 2 Chron. 24. vers. 8.
ss Porta primogenitorum.
tt Conclave lignorum.
uu Spacium 22 cubitorum inter templũ & altare; ubi occisus Zacharias. Mat. 23. 35. Ioseph. lib. 4. de Bello Iud. c. 19.
xx Labrum cum 12 epistomiis.
zz Spacium inter ascensum & altare cubitorum $12\frac{1}{2}$.

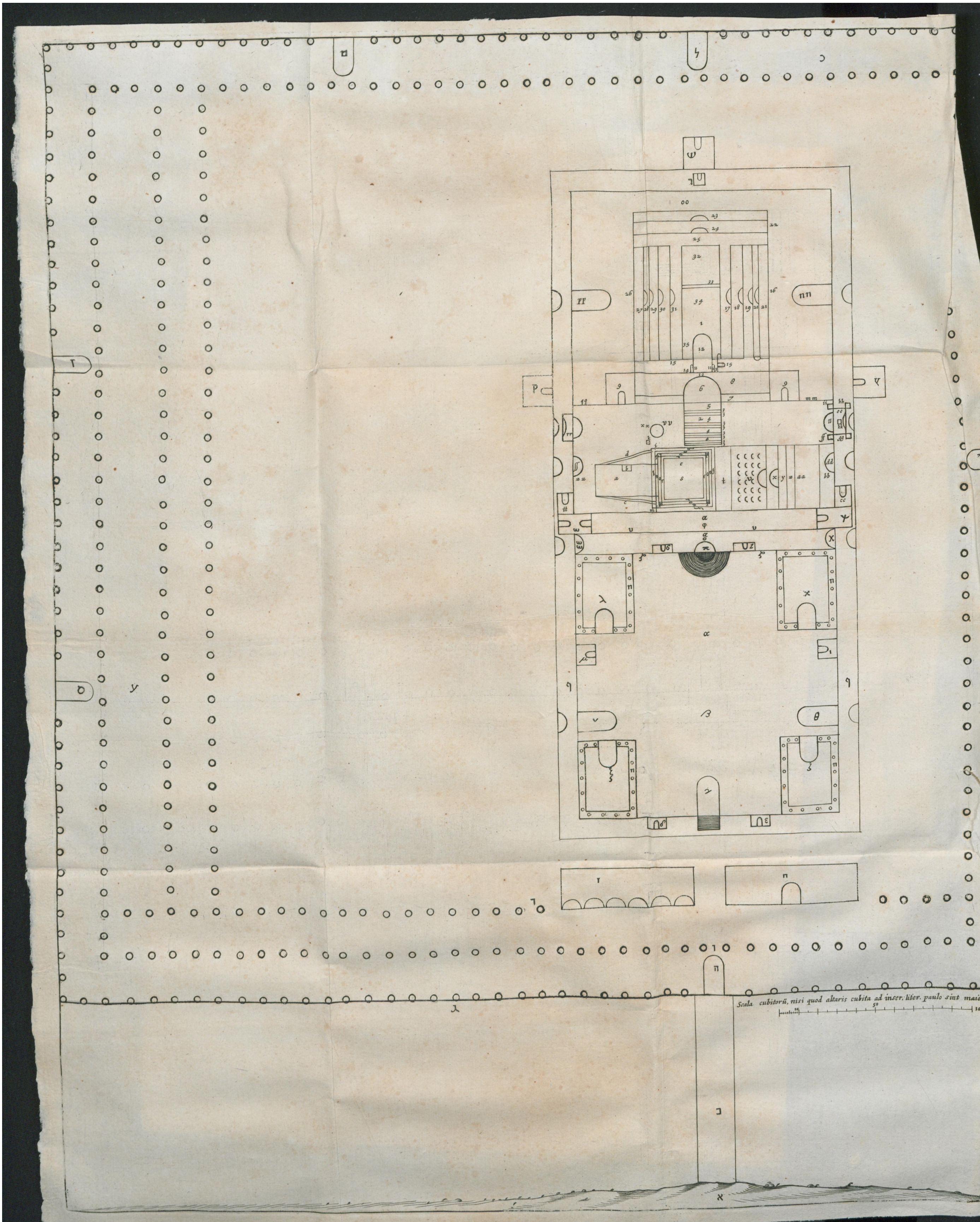
1 Templum.
2 Gradus duodecim ad templum dimidium cubitum alti.
3 Retractio unius cubiti.
4 Areola 3 cubitorum.
5 Areola 4 cubitorum.
6 Porta propylæi sine foribus; cujus altitudo 40, latitudo 20 cubitorum.
7 Murus propylæi, latus cubita 5.
8 Propylæum 11 cubitorum latitudine.
9 Secespitarum repositorium, quod ad 15 cubita extendebatur.
10 Aurea vitis.
11 Valvæ bifores.
12 Porta alt. 20. lat. 10 cubitos; sicuti reliquæ omnes excepta propylæi porta.
13 Ostiolum septentrionale.
14 Ostiolũ australe, quod nunquam aperiebatur.
15 Murus templi 6 cubitorum.
16 Tres ambulacrorum ordines: quorum secundus primo, tertius secundo impositus erat.
17 Murus templi 6 cubitos latus.
18 Ambulacrum 6 cubitorum.
19 Murus ambulacri 5 cubitorum.
20 Circuitus trium cubitorum: ubi cochlea.
21 Murus ipsius circuitus 5 cubitorum.
22 Tres ambulacrorũ ordines, quorum supremus duo tantum continebat ambulacra.
23 Murus ambulacri 5 cubitorum.
24 Ambulacrum 6 cubitorum.
25 Murus templi 6 cubitorum.
26 Tres ambulacrorum ordines, septentrionalibus pares.
27 Murus impluvij 5 cubitorum.
28 Impluvium 3 cubita latum.
29 Murus ambulacri 5 cubitorum.
30 Ambulacrum 6 cubitorum.
31 Murus templi 6 cubitorum.
32 Adytum quadratum 20 cubitorum.
33 Spacium intergerini parietis 1 cubiti, velis utrinque inclusum.
34 Sanctum sive fanum 20 cubita latum, longum vero cubita 40.
35 Hîc, sed ad ipsam contignationem erat porta: ubi scalæ quibus in tectum ascenderetur.

N O T A.

In hac tabulâ cum singulorum membrorum mensuræ iustam quantitatem sortitæ sint; depressior nihilominus apparet portarum quarundam altitudo: utpote quarum summitates tantum spatij angustia varijs locis admiserit.

.
i
s
-
d
r
s;
t-
i-
d-
it.

e-
aſ-
ſes

Scala cubitorū, nisi quod altaris cubita ad inser. liter. paulo sint maior
10
50
100

מסכת מידות

מתלמוד בבלי :

פרק ראשון :

הלכה א.

בשלשה מקומו' הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד והלוים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמשי שערי הר הבי' ארבע' על ארבע פנותיו מתוכו חמש' על חמשה שערי העזרה ארבע' על ארבע פנותיה מבחוץ ואחד לשכת הקרבן ואחד לשכת הפרוכת ואחד לאחורי בית הכפורת :

TALMUDIS BABYLONICI CODEX MIDDOTH,

Sive

DE MENSURIS TEMPLI.

CAPUT PRIMUM.

SECT. I.

[1] *TRibus locis sacerdotes excubias agũt [2] in domo sanctuarij: nimirum in [3] Aftines; Nitsots; ac [4] loco focario. Levitæ vero locis uno & viginti: quorũ quinq; manipuli ad quinque Ambitus tẽpli portas; quatuor ad quatuor angulos, idq; intus: deinde quinque ad quinq; portas atrij magni; & quatuor ad quatuor ejus angulos extrinsecus; [5] denique unus ad receptaculum oblationum, alius ad [6] receptaculum posticum, tertio tandem [7] remotius quoddã à postica Adyti parte assignarunt.*

ANNOTATIONES.

[1] Recedunt hac in parte Iudæi ab instituto Davidis, qui Levitas strictè sumptos Templi custodiæ præfecit, in certas clas-

ses divisos, ut singulæ ordine suo vacarent imposito muneri: & quidem ad portas ipsis loca fuisse assignata legimus 2 Chro. 8. 14. de angulis verò, quibus custodes dati fuerint, quicquam statutum fuisse non memini. Fieri tamen potest (prout factum existimo) ut quid posterioribus secundi templi temporibus obtinuerit, hoc loco describatur. Sanè triplices Sacerdotum excubias è prioris templi ritibus sublesto argumento probare annituntur, nimirum triplici illa repetitione Num. 3. 38. (cum de tabernaculo agitur) ubi שמר cum conjugato משמרת *custodia* bis expresso, occurrere annotant. Deinde quicquid sit de excubiarum distributione, sacerdotes tamē hoc munus obiisse, probare se posse existimat Moses f. Maimonis in suo de templo discursu. Verum quæ profert testimonia, si huc spectent, de templo intelligenda non sunt, sed tabernaculo; at ordo post Davidis tempora in templo vel templis observatus inquiritur. Præterea de alia משמרת locis ab illo allegatis agitur: puta de attenta cura, observatione, studio & ministerio in sacris observando; non vero de locorum speciali custodia. Testimonia autem hæc sunt Num. 3. 38. & Num. 18. 5. Sed comparatio commat. 6. cum 7. cap. hujus 18. Numer. satis, ni fallor, ab illo onere excludit sacerdotes: ideoque Sal. Iar. in illud com. 2. ושרתיך *ministrabunt tibi*, bene annotavit במשמרת השערי׳ *in custodia portarum*: ubi hujusmodi onera à sacerdotibus in Levitas translata docet. Levitarum vero excubias uno & viginti locis actas, depromere quidem satagunt è 1 Chron. 26. ℣. 17. & 18. verum magnam contextui inferri vim non omninò diffitentur Iudæi, dum in conciliando hoc testimonio cum sua παραδόσει desudant satis infeliciter. Effugere se posse existimant, si sacerdotes, utpote à Levi oriundos, dici Levitas evincant: quod nonnunquam fieri, ut non eo inficias; sic in præsentiarum ad rem non facere, affirmare non dubito. Etenim ut, Sacerdotes alibi Levitas vocari, concedamus; loco è Chron. allegato hoc non fieri, evincit ℣ 19, qui Levitas, quorum mentionem fecerat, è Korach

& Merari originem duxisse affirmat. Itaque cum *παράδοσις* Levitas uno & viginti locis excubias egisse dicat; sacer verò cõtextus vigintiquatuor meminerit ex Iudæorum sententia; quî concordia iniri potest, cũ de iisdem Levitis utrobique sit sermo? [2] Porro *παράδοσις*, sive Misna hæc Sacerdotibus tria attribuit loca in בית המקדש, i. sanctuarij domo, ut Levitis unnm & viginti; cum tamen hæc loca in ipso templo non fuisse in confesso sit: unde liquet בית המי׳ late accipi, ut ea complectatur, quæ quomodocunque in sacro monte exstructa ad ædem sacram referuntur: sicuti alicubi Rabbi David Kimchi hisce verbis in simili *ἀκυρολογία* annotavit הם החצרות והלשכות כי הכל הוא לתשמישי הבית, *illa sunt atria & receptacula, quia omnia ista ædi inserviunt.* expresse Maimonides dicto loco הכל נקרא מקדש *omnia veniunt sanctua ii nomine:* היכל autem (inquit) complectitur propylæum, sanctum & sanctum sanctorum. [3] Priores Sacerdotibus assignatæ regiones vocantur ב׳ הניצוץ & בית אבטינס, quas malo verbis Rabbi Hobadiæ de Bartenora, quam meis describere: fuisse ait שתי עליות בנויות בב׳ שערי העזרה, *duo ἀνώγεω inædificata duabus portis atrij magni.* Saltem de אבטינס disertè in Talmude tractatu Ioma legitur cap. 1. (ubi ritus præparandi Sacerdotem summum in diem expiationis fusè describitur) הוליכוהו לעליית בית אבטינס *deducunt illum in ἀνώγεων beth Aftines*, quo loco locum superiorem fuisse docetur: pleniusque enarratur in Gemara Hierosolymitana ad eundem paragraphum, exstructum fuisse על גבי שער המים *super portam aquarum*, de qua in sequentibus. Ac præter custodiam hujus loci hunc fuisse usum tradunt Talmudici, ללמדו חפינה, *ut* Sacerdos *doceretur modum decerpendi suffimen* Levit. 16. 12. præceptum: illic enim מפטמין את הקטרת *conficiebant suffimentum.* quod quia è terræ fructibus fieret, locus ille ב׳ אבטינס dicebatur à *βοτάνη herba*, voce Græca nonnihil (ut Iudæis familiare est) corrupta. De ניצוץ vide amplius Sect. 5. Ad utrumque autem locum quod attinet, Bartenoræ descriptionem, cap. 1. Tractatus Talmudici, cui nomen Tamid, confirmat:

firmat: [4] quin & continet tertij loci delineationem hisce verbis בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדים של אבן, *domus incendij vel locus focarius erat fornix ac domus magna cincta intrinsecus stratis lapideis.* Solo inædificatus erat, non vero ut priores loco sublimi, ut alium sibi subjectum haberet: idque in usum postea data occasione late explicandum. Hæc tria ædificia extra atrium magnum fuisse tradunt: & quidem hac de causa, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ולא היה אפשר לשומר לשמור בעמידה כל הלילה, *quod regibus tantum è stemmate Davidis sedere liceret in Atrio magno; custodes autem stantes in excubijs totas noctas agere non valerent.* Atque id pari ratione reliquos custodes concernit, qui uno & viginti locis, extra Atrium omnibus, suo hoc munere fungebantur. Quocirca cum ad portas Atrij ipsis assignatur locus, non est quod intra atrium eosdem collocemus; sed ut tradunt שמרים בשערי העזרה שמרים מבחוץ, *qui excubabant ad portas atrij magni, excubabant foris.* Portas autem quinque ponit Misna, non quod plures non fuerint (de quo diversi diversa sentiunt;) sed ut inquit R. Schemaja שאינם צריכים שומר אלא לה׳ שערים מדובקים, *quod non egerent custode, ut quæ reliquis quinque essent proximæ.* [5] Inter illos Levitas, postremis tribuuntur loca tria, quorum priora videntur ignotiora: existimo tamen receptaculum oblationis esse, quod 1 Chron. 26. 15. & 17. vocatur בית האספי & ellipticè אספים *collectæ:* nam אספים fuisse gazophylacium sacrum, nullo negotio colligere ex eo licet, quòd Hebed-edomi familiæ argenti aurique sacri custodia tribuatur, 2 Chro. 25. 24. cum ex eadem familia nonnullos 'אספ servasse libro primo videamus: quæ cum קרבן conveniunt optimè. Quem locum ut meridionalem fuisse templo putemus, faciunt producti versus c. 26. 1 Chron. quandoquidem non tantum hujus custodes cum meridionalibus custodibus conjunguntur; sed etiam ejusdem familiæ fuisse è ℣ 15. constat, cum per familias loca sorte distributa fuissent. verum de hoc iterum dicendum erit, ubi de contentis primo ἱερῷ verba facturus sum. [6] Alterum recepta-

receptaculum est הפרוכת, id est *veli*, à loco nomen obtinens, quia erat è regione veli, quod vel portæ Adyti obducebatur, vel portæ templi: nam פרוכת etiam legitur in Gemara capitis I. Tamid Talmudis Babylonici: verum enim vero ubi accuratius perpendo quæ I Chron. 26. habentur de hisce custodibus, nec non ad eorũ imitationem hos posteriores recentioris templi ordinatos fuisse, (quamvis non usquequaque, sicut jam observatum fuit,) meritò mihi conjicere videor, pro פרכת legendum פרבר, levi ac perfacili mutatione τοῦ כ in ב, & ת in ר. Autor enim Chron. ubi de simili ordine disserit, ponit פרבר, quod Maimonides exponit כמאן דאמר כלפי בר *ac si quis diceret*, *versus exteriora*: quia, ut subdit, hunc locum sibi extra Atrij murum (sc. occidentem versus) custos assignatum habebat. Conjecturam confirmant Iudæi, qui ista voce פרבר vocisque Etymologia hanc παράδοσιν confirmare annituntur. [7] Remotius ab Adyto erat receptaculum ultimum, ut & prius à tergo ipsius: unde *postica*, & *posticum* voces à Festo huc non incongruè arcessuntur, quod uterque locus post Adytum compareret, ille propior; hic remotior: quocirca & אחר לאחורי *post posteriora* dictus videtur, propior scilicet τοῖς שערי הר הבית. De quo הר (quia passim ejus crebra fit mentio) ut cætera melius percipiantur, hæc è Iosepho rerum Iudaicarum scriptore accuratissimo ac fide dignissimo (ubi scribarum παροράματα sive incuria codices vitiati non sunt,) observari velim. Cum in colle Moriæ tantum spacii non esset, ut præter templum, templi atria, hisque ulteriores alii circuitus (de quibus in sequentibus) contineri possent; Salomon μεγάλας ἐμφορήσας φάραγγας, ἃς διὰ βάθος ἄπειρον οὐδὲ ἀπόνως νεύσαντας ἦν ἰδεῖν, καὶ ἀναβιβάσας εἰς τετρακοσίους πήχεις τὸ ὕψος, ἰσοπέδους τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους ἐφ' ἧς ὁ ναὸς ᾠκοδόμητο κατεσκεύασε· καὶ διὰ τοῦτο ὕπαιθρον ὂν τὸ ἔξωθεν ἱερὸν, ἴσον ὑπῆρχε τῷ ναῷ. id est, *vallibus expletis, tam profundis, ut ad prospectum oculi caligarent, & aggesta ad quadringentos cubitos terra, eas vertici montis in quo templum exstruendum erat æquavit: atque hoc modo factum est, ut*

exterior area cum solo templi (ferme) æquaretur. Totam hanc planitiem vocarunt הר הבית: quia בית præcipua ejus est structura, maximeque præcellens. His addendum ex eodem scriptore nobilissimo, hunc montem tractu temporis ampliatum fuisse, ut ejus planities magis magisq; promoveretur ipsi promovendæ structuræ: prout videre est ἁλώσεως λόγῳ ε. κεφ. ιδ. τοῖς γὰρ ἑξῆς αἰῶσιν ἀεί τι τοῦ λαοῦ προσχωννύντος ἀνισούμενος ὁ λόφος ηὐρύνετο. i. *seculis posterioribus semper aliquid aggeris accumulante populo coæquatus collis latior effectus est.* Hinc jam liquet quid sit mons domus & murus montis domus, quorum passim παραδόσεις meminerunt. quippe montem partim naturalem, partim artificialem cingebat murus in declivibus ejus lateribus circumquaque. Ad sequentium enim intelligentiam omnino observemus oportet, si è multis dubijs nos expedire velimus: planitiem montis non fuisse omnimodè planam ac æqualem, ut nulla ejus pars extuberaverit; sed latera fermè omnia fuisse depressiora, præsertim ab oriente, adeò ut paulatim ascenderetur ad ipsum templum, vel etiam templi adytum, quemadmodum videre est Ezech. 42. 9. in quem ascribenda duxi verba Talmudicorum principis Rabbi Salomonis Iarchi לפי שההר הולך ומשפיע לצד המזרח קורא לו ומתחת, *quia mons paulatim assurgit à parte orientali, vocat* (scilicet locum templo ab oriente proximum) ומתחת *ab inferiori,* sc. parte: quia, ut inquit alius, המערב היה בעליונות *occidentalis templi regio erat suprema.* Ad illum murum qui montem cingebat primas agebant excubias cum in portis, tum ad interiores illius quatuor angulos. è quibus si de aliis quibusdam hac sectione contentis judicium fiat, omnia erunt perspicua.

ב.

איש הר הבית היה מחזי׳ על
כל משמר ומשמר ואבוקו׳
דולקין לפניו וכל משמר

SECT. 2.

1 *Montis templi præfectus perlustrabat singulas custodias,* 2 *facesque eidem prælucebant: unumquemque autem custodem, qui pedibus non in-*

שאינו

שאינו עומ' אומר לו איש הר
הביח שלום עליך ניכר שהו'
ישן חובטו ורשות היה לו
לשרוף את כסותו והם אומ'
מה קול בעזר' קול בן לוי
לוקה ובגדיו נשרפי' שישן
לו על משמרו רבי אלעז' בן
יעקב אומר פעם אחת מצאו
את אחי אמ' ישן ושרפו את
כסותו :

sisteret, his verbis compellabat præfectus, Pax tibi. Si eum dormire animadverteret, baculo percutiebat: eidemque illius comburere vestimenta permissum erat. Hinc illa verba, Quæ vox in atrio magno? vox Levitæ [3] vapulantis, cujus vestimenta comburũtur, quod excubiarũ [4] tempore dormierit. Ita refert R. Eleazar filius Iacobi; Semel invenerunt avunculum meum dormientem, ideoque vestimentum ejus combusserunt.

ANNOTATIONES.

[1] In Misna pro præfecto est איש *vir:* verum nota est Hebræorum distinctio, quâ, cum ab אדם distingunt איש, hunc dicunt propriè significare הגדול ובעל הדבר וראש, *magnum rerumque dominum ac caput*; quia, ut alia testimonia prætercam, Iud. 7. 14. Gideon dicitur איש ישראל *vir Israëlis*, id est, præfectus. Pari modo, ut inquit R. Schemaja, איש הר הבית *vir montis templi*, est ממונה על כל משמר והשומרים *præfectus omnibus custodum excubijs:* quamvis malè ejus munus ad Atrij custodes restringat, cum hæc Misna, ipse præfecturæ titulus, alijque Hebræorum Magistri per totum montem ejus imperiũ in custodes extendant.

[2] Huic prælucere dicit παράδοσις אבוקות, quæ propriè funalia significant, quod varijs funibus inter se junctis ac colligatis constent: cujus origo אבק à Talmudicis posterioribusque Rabbinis in colligandi significatu passim adhibita est. [3] Antequam progredior, vox לוקה explicanda venit, quæ pœnam Iudæis olim usitatam denotat: quam ut pernoscamus, sciendum, Iudæos præter quatuor illla ultimi supplicij genera in tractatu Zanedrin cap 7 sect. 1. descripta, nimirum סקילה lapidationem, שריפה combustionem, הרג occisionem, id est, capitis amputationem

nem, ac denique חנק ſtrangulationem, (quæ eadem Chaldæus
Ruthæ interpres, quem poſt conſcriptum Talmud vixiſſe ex
ejus traditionibus Talmudicis conijcio, paulo ſecus recenſet;
nam enarrat, רגימת אבנא, id eſt, *lapidibus obrutos fuiſſe*, ויקידת
נורא, id eſt, *combuſtos igne*, וקטילת סיפא, id eſt, *occiſos gladio*,
וצליבת קיסא, id eſt, *de ligno denique ſuſpenſos fuiſſe reos:*) præ-
ter hæc, inquam, irrogaſſe & alias ipſis perſonis pœnas, quæ
levioribus delictis reſponderent. Quemadmodum cap. 2.
& 3. tractatus Talmudici de plagis diſtinctè docemur: ubi
cap. 2. unà cum cauſis latè deſcribitur exilium, quo urbe
alijſque locis vivebat extorris, qui enumeratis ibidem delictis
tenebatur. Capite verò tertio ſupplicij, quo de agimus, cau-
ſæ, ratio ac modus recenſentur: ſcilicet plagis quadragenis
una minus fuiſſe cæſos, qui criminum cap. 3. recenſitorum rei
eſſent, affirmant Talmudici ſect. iſtius cap. 11. כמה מלקין אותו
ארבעים חסר אחת שנאמ׳ במספר ארבעים, id eſt, *quot plagas infligebant ei?
quadraginta una minus; quia dicitur* numero quadraginta. At
Iudæorum Magiſtrorum pars hic hallucinatur turpiter: primò
conjungunt quæ ſacra pagina ſeparavit. Unde hunc fabrican-
tur ſenſum, ſingulis quadragenas una minus plagas fuiſſe infli-
gendas: quaſi Deut. 25. ℣ 3. dictio ultima מספר *numerus*, ita
cum prima voce ſequentis verſus ארבעים *quadraginta* combinan-
da ſit, ut ambæ in unam enuntiationem coaleſcant, atque hæc
emergat ſententia; numerum quadraginta plagarum ſemper
ſervari debere, niſi, ut in traditionibus excipiunt, reus par fe-
rendo non ſit. Atqui expreſſè verſ. 3. ſancitur, pro peccati rea-
tu vel majori, vel minori pœnam infligendam eſſe: quod Aben
Ezra rectè obſervat, atque ſibi hanc expoſitionem placere fa-
tetur; ſed propter παραδόσεως autoritatem ab ea recedit. Ita-
que hic eſt ultimorum verſ. 3. verborum ſenſus, quem his Mai-
monidis verbis exprimere lubet: ר״ל שלא ילקה בלא שיעור אלא במכין
ידוע כפי מה שיוכל לסבול כרשעו, id eſt, *mens legiſlatoris eſt, ne reus plagis
innumeris cædatur; ſed intra notum & definitum numerum, quem*
vires

vires ejusdem ferre constet, secundum iniquitatem ipsius. Postea verò ℣. 4. tantum cavet, ne plagæ quæ pro ratione delicti crescunt, numerum quadragenarium excrescant, idque in finem, quem DEUS ibidem subjicit. Secundò, unam plagam qua fronte demunt, cum quadraginta ordinaverit summus Legislator? sanè quis non rideat hanc bellam doctoris cujusdam minime eorum minimi rationem (quam hic reddit) cur DEUS præcipiat infligi quadraginta, cum intelligat trigintanovem: שגורם לומר אחריו ארבעים *quia numerus trigintanovem in causa est sive perficit, ut postea dicamus quadraginta.* Nonne meritò dixit Servator Matth. 15. ℣. 3. Διὰ τί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; id est, *Quare & vos transgredimini præceptum Dei, propter traditionem vestram?* Sed tempus est ut verberandi & percutiendi modus explicetur, quem verbis libri מכות cap. 3. supra allegati, quam meis enarrare malo. Sect. יב leguntur sequentia, כופת שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן הכנסת אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו והאבן נתונה מאחריו חזן הכנסת עומד עליה ורצועה של עגל בידו כפולה הא' לשנים ושנים לד' וב' רצועות עולות ויורדות בה. Sect. vero יג ידה טפח ורחבה טפח וראשה מגעת עפ' כריסו ומכה אותו שלים מלפניו ושתי ידות מלאחריו ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה שנאמר והפילו השופט והמכה מכה בידו אחת בכל כחו. id est, *Utraque rei manu utrique columnæ lateri alligata, lictor, sive consessus apparitor ejus vestimenta arripit, insuperque habet, sive lacerentur, sive dissuantur, donec cor vel partem anteriorem denudet. Lapidi à tergo constituto insistens lictor è vituli corio confectum manu tenet flagellum, cujus utrumque lorum erat quadruplum, duæque præterea corrigiæ laxæ dependebant. Manubrij flagelli longitudo palmi erat unius, æqualis flagelli latitudini; ejus autem extremum ad luentis rei umbilicum pertingebat. Cum percutitur, plagarum pars tertia infligitur ventri, duarumque reliquarum partium hanc humerus dexter, alteram sinister accipit.* (Ita Hebræi illud מלאחריו reddere solent) *Nec stanti, vel sedenti plagæ infliguntur; sed reclinato: quia dicit Legislator,* dejiciendum curet eum judex,

judex, *percutiendoque lictor una manu suas omnes exerit vires.* Hinc non tantum Misna superior, quæ מלקות meminit, illustratur; sed & alii scripturæ paragraphi, ut præter Deut. 25. videre licet 2 Cor. 11. ubi inter alia Paulus, cum suas commemorat passiones, ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον. *A Iudæis accepi quinquies quadragenas plagas una minus.* Pergamus ad Misnam secundam. Verum ne nimis properemus, huic dubio occurrendum erit, quî fieri potuerit ut justa pœna nunquam quadraginta plagas superarit; cum in delicta plurima, morte non videatur fuisse animadvertendum, quæ tamen majora essent, quam ut quadraginta plagis expiarentur. Respondent, לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה *Acceptis plagis sanatur, denuoque vapulat:* qui generalis fuisse ritus videtur; quamvis Iudæi restringant. [4] Porro vapulabant qui dormirent: sed non quovis tempore vigilare tamen tenebantur: quia nocte in suas vigilias distributa, ijs pœna irrogabatur qui vices suas vigilandi non servassent; reliquis dormire (etsi non quovis loco) licebat. Hæc habentur in capitulis Tosaphoth Codicis Tamid.

ג׳.

חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציא׳ טרי מן הצפון לא היה משמש כלום שע׳ המזרחי עליו שושן הבירה צורה שבו רואה כהן גדול שורף את הפרה וכל מסעדיה יוצא׳ להר המשחה׃

SECT. 3.

[1] *Quinque erant in [2] Templi ambitu portæ: duabus nomen [3] Chulda, quas ab Austro ad ingrediendi egrediendique usum statuerant: porta autem [4] Kiponos ab occidente sita eòdem spectabat; porta vero [5] Teri ab Aquilone nulli erat usui; portæ deniq; orientali impressa erat [6] Susan civitatis imago, per quam intuebatur Sacerdos dum combureret [7] vaccam. [8] Etiam quicunque operis socij quæque adjumento in vacca cõburenda erant, hac in olivarum montem prodibant.*

ANNOTATIONES.

[1] Primùm de portarum loco inquirendum, fuerintne in muro atrium mulierum cingente, an vero in ambitu extimo: cum prius Hebræi quidam asserant; posterius vero loca quædam Iosephi scriptoris accuratissimi quæ hac & sequenti sectione citantur exigere videantur, quæ ex posteriori tantum sententia inter se & cum Misna conciliari possunt: quod deinceps observandum. [2] Itaque הר הבית existimo tropicè significare hoc loco parietem, quem Latini in sacris ædificiis vocant templi ambitum, Iosephus πρῶτον περίβολον (quamvis & latiùs hac voce utatur nonnunquam) nuncupat: περιρραντήριον è quodam Aeschinis loco dici posse existimo. verba ejus hæc sunt: ἔξω τῶν περιρραντηρίων τῆς ἀγορᾶς ἐξείργει, καὶ οὐκ ἐᾷ στεφανοῦσθαι, οὐδὲ εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελῆ; quamvis non ignorem secus hæc ab aliis accipi. vocemus Templi ambitum, scilicet extimum, adeò ut חומת in verbis Misnæ subintelligatur, ac si dixisset בחומת הר הבית quinque fuisse portas. Iosephus cum portarum in hoc ambitu mentionem facit, ita infit: Ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τοῦ περιβόλου, πύλαι δ' ἐφέστασαν. *Occidentalis autem porticus (potius paries) quatuor portas habebat.* Et paulò post, Τὸ δὲ τέταρτον μέτωπον τὸ πρὸς μεσημβρίαν, εἶχε μὲν καὶ αὐτὸ πύλας κατὰ μέσον. id est, *Quartum autem latus meridianum etiam ipsum habebat portas ab utroque angulo æquè distantes.* Unde quidem ibi diversas fuisse portas, atque eatenus posteriorem sententiam confirmari videmus; sed hunc earum numerum describere Iosephus videtur, qui cum Misnæ verbis convenire non videatur: nam ad occidentem quatuor collocat, diversas etiam (nam Græcus Iosephi contextus disertè de pluribus loquitur) ad meridiem. Attamen si in memoriam ea revocemus, quæ de alîus loci i. atrii portis antea dicta fuere, fuisse plures portas, sed quinque tantum custodiis munitas; Iosephum ab aliis Hebræis non ita abire, quin consensus ostendi possit, nemo non videt. Nam primò fuerit ad occasum una

præ reliquis eximia, de qua loquatur Mi∫na; nihil impedit, quin ex ἐπιτομῇ Iudæorum præmi∫∫a, etiam aliæ inferioris notæ ibidem fuerint. Cui ∫ecundò & hoc addatur, verborum Io∫ephi ∫copum, ut ∫ingulorum laterum portas de∫criberet, citatis locis non exigere; ideoq; varias portas hic annotatas, ibi fui∫∫e prætermi∫∫as. Si quis cau∫am quærat, cur Iudæi quidam has portas ad extimum parietem non retulerint, re∫pon∫um inveniet in ἐπιτομῇ Iudæorum, his Davidis Kimchi expre∫∫a verbis: עולי גולה עשו הבנין כדמות מראיהו כבנין יחזקאל העתיד בקצת הדברי. id e∫t, *E captivitate reduces quadantenus Templum ædificarunt ad formam, quam in futura Ezechielis ∫tructura intuebantur.* Hinc factum fuit, ut portas diver∫as in ambitu non agnoverint. I∫ti hypothe∫i con∫equens e∫t (ut & hoc addam) murum templi ∫ecundi convenienter illi ab Ezechiele de∫cripto adeò fui∫∫e humilem, ut per orientalem ejus portam templum ver∫us ∫pectare Sacerdos ex Olivarum monte non potuerit: quippe quæ humilior fuerit, quam ut oculi, in adytum rectà conjecti, ad eam de∫cenderent. Verum po∫ita etiam hac, de utriu∫q; muri æqualitate, opinione; non i∫tam attingam quæ∫tionem, num mons Olivarum montem Moriæ æquaverit, ut præ∫upponere videntur: ∫ed po∫tes portæ orientalis in ∫exaginta cubitos, te∫te Ezechiele, a∫∫urrexi∫∫e affirmare po∫∫em (quamvis interpretes alio Prophetæ flectant verba.) quod ad ∫equentium verborum שכו רואה כוהן veritatem ∫ufficit: de quibus po∫tea. [3] Porro nomen חולדה Hebræi non explicant, tantum dicunt e∫∫e nomen proprium, ∫ed ܡܥܠ Syram vocem e∫∫e con∫tat, quâ Pauli interpres u∫us fuit 2 Tim. 3.6. quum eos de∫criberet hypocritas, qui domos ingrediebantur muliercularum, & quidem כדרך החולדה mu∫telæ in∫tar, quæ, ut tradunt Talmudici, מיכסי השתא הא קא מיגלי *jam occultatur, ac ∫e∫e prodit iterum.* Itaque duplex o∫tium hoc nomine merito venit, quod illac ∫tato tempore (po∫tea egre∫∫uri) ingredi ∫oliti fuerint Iudæi, ut coram Deo comparerent. [4] Ad קפונום *de∫cendo*, quod nomen Rabbi

Nathan

Nathan cognomento Iustus inde huic portæ attributum existimasse videri queat, quia נכנס ויוצא ממנו per eam homines ingrediantur egredianturque, quod קופא sit foramen Talmudicis. Fortè potiùs referendum ad illud f. 54. Berachoth, אין עושין אותו קפנדריא, id est, *eam* (ædem Dei) *non faciunt locum, cui duo sunt sibi opposita ostia*, id est, transitum ac viam quandam, ut æde pro transitu utantur: nam si tollas דר quod habitantem significat, unde דירא habitaculum, manet vox τῷ קפונום non male respondens, (quamvis Talmudici aliter explicent) notabiturque ostium occidentale orientali è diametro opposituũ. Sed קיפנדריא quæ vox Græca est, verius ad κηπαῖαν & ἄνδρα, quo & קיפונום pertinet, referemus. Nam teste Suida κηπαία ἡ ἐν τῷ κήπῳ πυλίς, *porta quæ in horto*: unde illud Gal. l. 2. de natur. facult. cap. 6. τῇ κηπαίᾳ ἀποχωρεῖν *postico horti discedere*. נש vero est אנוש *homo*, quod Chaldæi etiam pronuntiant נוש, scribunt quoque נש. Itaque קפונום est porta postica, scil. occidentalis, qua egrediuntur ingrediunturque homines: quod apprime huic Misnæ loco convenit. [5] Denique porta טרי dicitur ab humiditate: nam, ut inquit Rabbi Schemaja, solummodo בעל קרי היה יוצא בו *gonorrhœa laborans illac egrediebatur*. Tamen plerique legunt טדי, id est, הצנע *absconsio*: ob rarum ejus usum. [6] Cæterum ut quod de porta orientali traditur melius percipiatur, facit traditio communis, quæ affirmat, jussos fuisse Iudæos è Susan Metropoli reduces, januam, quæ referret formam civitatis Susan, conficere, ut Persarum regis reverentia tenerentur, nec rebellarent: quippe qui exilium hoc modo in memoriam revocarent. Sunt etiam qui ædificium apud portam istam, civitatem illam referens fuisse asserant. [7] Postremo quod de vacca rubra subjicit Misna, satis illustrabitur, si è Num. 19. & tractatu פרה hæc paucula subjecero. Ob immunditiem separati, recipiebantur, ubi aqua cum junicis rufæ cineribus permista conspersi essent: itaque junicem rufam, postquam ad Sacerdotem adduxissent, educebant in Olivarum montem, ut combure-

retur atque in cinerem redigeretur, quibus aquæ injectis con-
ficeretur aqua lustralis. Cæterum, quandoquidem Deus man-
daverat, ut junicis mactatæ sanguinem Sacerdos versus ante-
riorem templi partem aspergeret, ait Misna כי רואה כוהן : quod
Rabbi A. Ez. sequentibus παραδόσεως declarat verbis, הכוהן השורף
את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזיית הדם
id est, *Sacerdos cum comburens junicem in Olivarum monte consi-
steret, intentissime oculos in ædis portam conjiciebat dum sanguinem
aspergeret.* Mens ejus hæc est, Sacerdotem intuitū esse januam
templi, per, vel supra ambitus portam orientalem collimando,
ut hac via eò visus pertingeret. Sacerdos Magnus quidem non
comburebat; sed comburendam curabat: ideoque Misna ac-
cipienda ut ℣ 5. Num. 19. c. si è ℣ 8. exponatur. [8] Vocat au-
tem Misna hoc loco מסעדיה teste Bartenora מסייעים *adjutores*, &
expositore Maimonide כל הצריך בשרופתה *quicquid necessariò huic o-
peri perficiendo adhibebatur*. Hinc patet cur Servator noster vo-
luerit etiam pati in Olivarum monte, emisso antequam cape-
retur cruento sudore ex animi illo angore pijs omnibus vene-
rando: causa fuit Dei veritas, quæ typum antitypo respondere
per omnia voluit. quemadmodum in monte Olivarum è ju-
nice rufa & aqua pharmacum confectum fuit: sic in eodem
ex sanguine illo Christi rufo, & exsudante aqua confectum no-
bis vitale medicamen fuit. Cæterum cum præruptus undique
mons esset, quo commode in Olivarum montem transirent,
כבש היו עושין מהשער להר זתים מפני קבר התהום, *pontem fecere, qui à porta
Ambitus in Olivarum montem deduceret, quod profunda interjace-
ret Abyssus.*

ד.

שבעה שערים היו בעזרה
שלשה בצפון ושלשה ב
בדרום ואחד במזרח שבדרום

SECT. 4.

Septem erant portæ [1] *in atrio magno, tres ad aquilonem; tres ad austrum; una in oriente. Ad austrū erat* [2] *porta ardoris; huic succedebat* [3] *porta*

שער

שער הדלק שני לו שער הקרבן שלישי לו שער המים שבמזרח שער נקנור ושתי לשכות היו לו אחת מימינו ואחת משמאלו ואחת לשכת פנחס המלביש ואחי לשכת עושה חביתין :

oblationis; tertia ordine erat [4] *porta aquarum. In* [5] *oriente erat porta Nicanor: quæ duo* [6] *habebat conclavia: unum à dextra; alterum à sinistra: unum erat conclave* [7] *Pinchasi vestiarij; alterum* [8] *conclave* τῷ τηγανίζοντι *sive crustulario destinatum.*

ANNOTATIONES.

[1] Quia atrium describere incipit, videamus quid hoc nomine veniat. Olim tria fuisse atria, (eo excepto quod Ezech. 43. describitur, & ab hoc loco alienum est) עזרת נשים atrium mulierum, עזרת ישראל atrium Israëlis, ac denique עזרת הכוהנים atrium Sacerdotum, tradunt Hebræi. Nominis hanc reddit rationem David Kimchi, כי כל הבא להתפלל שם בלב שלם נעזר ביי׳ אלהיו, id est, *quia quisquis eo accederet precatum syncero animo, opitulabatur* עזר *ei Dominus Deus*, secundum Salomonis preces 2 Chron. 6. enarratas. Atque ad rectam Misnæ intelligentiam notandum, eorum quidem duo priora dicta fuisse conjunctim עזרה גדלה *atrium magnum*, 2 Chron. 4. 9. quò toti Israëli cum mulieribus convenire licebat: attamen quia כל המוקף במחיצה שהוא כעין חצר אהל מועד הוא הנקרא עזרה, id est, *quicquid cingebatur septo instar atrij tentorij conventus, id vocatur atrium*, Maimonide teste; non inconcinne atrij magni nomine vocabimus tria atria, utpote uno muro contenta. Atque hujus atrij magni meminit, & quidem sub nomine simplici, hoc loco παράδοσις, ubi septem fuisse in ejus exteriori muro portas asserit: quamvis Iosephus decem fuisse testetur ἁλώσεως λόγῳ ε. κεφ. ιδ. Ἔνθεν ἄλλοι πάλιν πεντέβαθμοι κλίμακες ἀνῆγον ἐπὶ τὰς πύλας, αἳ ἀπὸ μὲν ἄρκτου καὶ μεσημβρίας ὀκτώ, καθ' ἑκάτερον τέσσαρες, δύο δ' ἦσαν ἐξ ἀνατολῆς κατ' ἀνάγκην. id est, *Hinc rursum aliæ quinque graduum scalæ ad portas ducebant, quæ à septentrione quidem ac meridie octo erant,*

quater-

quaternæ utrinque, duæ vero ex oriente necessario. Sed Misnam, quæ septem statuit, approbat ἀρχαιολογίας λόγῳ ιε΄. Εἶχε δὲ ὁ μὲν ἐντὸς περίβολος, κατὰ μὲν τὸ νότιον καὶ βόρειον κλίμα, τριστίχους πυλῶνας, ἀλλήλων διεστῶτας. Κατὰ δὲ ἡλίου βολὰς, ἕνα τὸν μέγαν, δι' οὗ παρῄεσαν ἁγνοὶ μετὰ γυναικῶν. id est, *Interius septum tam austrino, quam septentrionali latere patebat ternis januis æquidistantibus; ab oriente vero una magna, per quam intrarent casti una cum uxoribus.* Hæc ut cōcilientur observes velim, Misnam atrium mulierum circumcirca atrium Israëlis, ut majus quoddam, non collocare; nec Iosephum portas decem ad atrium Israëlis tantum referre: verum ut Misnæ auctorem, sic Iosephum hoc existimasse omnino, attento lectori apparebit; atrium mulierum tantum atrij magni orientalem frontem tota ejus latitudine texisse; adeoque in anteriori parte ex illis decem tres habuisse portas, primam ab oriente, secundam & tertiam singulas à lateribus singulis. Quæ satis liquere puto, si quis cum alijs Iosephi verbis expendat sequentia ἁλώσεως λόγῳ ε. κεφ. ιδ΄. διατετειχισμένου γὰρ κατὰ τοῦτο τὸ κλίμα ταῖς γυναιξὶν ἰδίου πρὸς θρησκείαν χώρου, ἔδει δευτέραν εἶναι πύλην· τέτμητο δ' αὕτη τῆς πρώτης ἄντικρυς. id est, *Nam quum albic proprius locus, religionis causa, mulieribus muro discerneretur; altera quoque porta opus esse videbatur: hæc ex adverso primæ secreta erat.* Posteriori vero atrio, id est, Israëlis (cui atrium Sacerdotum quadantenus inclusum videbimus postea) septem fuêre: una ab oriente; deinde ab utroque latere ternæ: ut in universum, si atrium Israëlis cum anteriori septo, id est, mulierum atrio consideres, decem fuerint portæ; si seorsim atrium Israëlis intuearis, septem solummodo fuerint. Cum jam Misna tres portas singulis lateribus tribuit, verum dicit; quia eas inferioris & indignioris spatij, i. atrij mulierum portas, quarum usus minus frequens, negligit, quamvis agat de toto atrio virorum & mulierum: (confer etiam sect. 3.) similiterque qui ex Iosepho attribuit quatuor; quia tunc portæ atrij mulierum laterales connumerantur. Pariter orientem spectat atrij magni porta

porta una, cum atrij mulierum ea porta negligitur quæ ſita erat ad atrium Iſraëlis, quæque potius Odei cujuſdam (ut dicetur poſtea) & luminis per quod mulieres ſpectarent quæ interius agerentur, quam portæ uſum præbuit: attamen etiam duæ fuere, connumerata illius ſepti anterioris, id eſt, atrij mulierum porta obverſa Iſraëlis atrio. Reliqua percurramus ordine; [2] ubi primo occurrit porta ardoris, de qua ſicuti etiam de reliquis quibuſdam hoc notandum, alium habuiſſe uſum, quam ut illac vulgus promiſcue ingrederetur; ſed eo ſpectaſſe iſtam שער הדלק, ut per eam ligna, quibus ignis in altari ex lege Levit. 6. 12. ardebat perpetuo, inferrentur: quod Rabbi Hobadia de Bartenora bene annotavit. Idem arbitratur [3] ſecundam in latere Auſtrali portam, quæ priori orientem verſus ſuccedebat, ex eo habere nomen שבו מכניסים הבכורות ששחיטתן בדרום, id eſt, *quod illâ primogenita inferrent, quæ ad auſtrum mactabantur*. Nam ipſa erat in auſtrali latere: ſatis autem liquet è tractatu זבחים, quædam ad aquilonem, quædam ad auſtrum mactari ſolita. Nec eſt, ut quis nomen repugnare aſſerat, quandoquidem Miſna eam שער הקרבן portam oblationis nuncupat: ſiquidem hoc ejus nomen non agnoſcit Bartenora; ſed שער הבכורות גרסינן inquit, id eſt, *legimus portam primogenitorum*, non oblationum. Quamvis vulgaris lectio non omnino improbanda videatur: cum ſectione prima (qua cuſtodiarum loca deſignabantur) mentio fiat receptaculi oblationum, quod eodem loco, id eſt, ad auſtrum fuiſſe, ibi oſtenſum fuit. [4] Proxima tandem orientali, dicebatur שער המים aquarum porta, ſupra quam בית אבטינס, locum ubi Sacerdotes in excubijs erant, exſtructum fuiſſe, ſupra è Talmude Hieroſolymitano oſtendi. Etymologiam quod attinet, hanc quia Bartenora concinne explicat, ejus verba ſubjiciam. ראה יחזקאל בנבואה שהיו מים יוצאים מבית קדש הקדשים דקים כקרני חגבים (in tractatu Joma legunt כלעם, quod כלעים tamen in commentariis Salomonis Iarchi ſcribitur) וכשמגיעין לשער זה נעשים כמלוא פי פך קטן והיינו דקרי להם מים מפכים, id eſt,

vidit Ezechiel ſpiritu prophetico cap.47.2. *è ſancto ſanctorum prodituros fuiſſe aquarum decurſus, qui ſua exilitate locuſtarum tantum cornua æquarent; ubi vero ad hanc portam pertingerent, eouſque augerentur, ut bombylij parvi anguſto ori omnino reſponderent: atque hæc eſt cauſa, cur eas aquas bombylij figuram referentes appellet.* Hinc liquet ſatis, ex eo dici aquarum portam, quod vel aquæ eò in templo ſecundo, modo jam enarrato, defluxerint; vel ad illam portam in tertio (ut Iudæi putant) templo defluxuræ ſint. Quorum poſterius, qui allegoricum eſſe affirmaret, ex Apoc.22.℣ 1. haberet, quod ſuæ ſententiæ ſtatuminandæ poſſet arceſſere: prius vero aliquatenus Euſebium teſtem habere videtur, quoniam cum libr. 9. de præparatione Euang. cap.4. Ariſtææ de aquis templi ſententiam exprimit; ſubterraneas aquas, quæ in templum ad ſacrificiorum ſanguinem abluendum immitterentur, ibi fuiſſe oſtendit. De quibus nihil addo inpræſentiarum, quia poſtea ea de re diſſerendum erit ex profeſſo. Hoc addam ſolummodo, exiſtimare Hebræorum nonnullos, portam aquarum dici שבו מכניסים צלוחית של מים של נסוך בחג *quod ea inferrent phialam, vel potius urnam aquæ, ut in feſto libarent.* 5 Pergamus ad portam orientalem, quæ nomen Nicanor ab eo habet, qui iſtius valvas Alexandriam profectus fieri curavit: prout liquet è gemara Talmudis Hieroſolymitani in ſectionem decimam capitis terrij Tractatus Jomæ. Ubi duo miracula, quæ Nicanori Alexandriâ cum valvis redeunti obtigerunt, enarrantur: de quibus, cum ad valvas deventum fuerit, dicendum erit. De uſu ita Rabbi Schemaja היה משמש כל כניסה ויציאה של עזרה גדלה, *Hac omnes egrediebantur & ingrediebantur atrium magnum:* nam reliquas portas promiſcuo ingreſſui non ita patuiſſe, ex parte vidimus. Hanc Rabbi Schemaja eam eſſe arbitratur, quæ Ezechieli שער האיתון porta introitus dicebatur, cujuſque meminit cap.40. 15. Ejuſdem ſententiæ eſt Rabbi Salomon. Uterque ab iis abeunt, qui ab Ezechiele portam primam, id eſt, orientalem primi ambitus Templi deſcribi arbitran-

bitrantur. Jonathan tamen cum prioribus facit, utpote qui exponat תרעא מציעתא, id eſt, *portam mediam:* quam verſionem ſe non intelligere dicit David Kimchi; ſed è ſitu portarum liquet, nominis hanc eſſe cauſam, quod media fuerit inter portam extimi ambitus & portam ipſius templi, quas tres fuiſſe in orientali tractu præcipuas diſtincta narratio videtur oſtendere. [6] Sequuntur cellæ, vel conclavia, לשכות vocant; reddidi autem diverſimodè pro locorum ac circumſtantiarum diverſitate, quæ, quia Hebræum vocabulum latiſſimè patet, eandem Latinam vocem admittere non videntur. Itaque quum cellæ nomen reſpondeat Græco ἀποθήκη, non inconcinne hic adhiberi poſſe videtur; quādoquidem Miſna hæc de locis agit, ubi res variæ reponuntur. Porrò has cellas cum iis, quarum Ezechiel cap. 42. ℣ 14. meminit, confundere non licet: ſiquidem iſtas Ezechiel inter atrium Sacerdotum & populi atrium conſtituit; has vero Miſna ab oriente hujus atrij collocat, id eſt, in parte oppoſita: quamvis quadantenus idem earum uſus fuerit, ſicut è locorum collatione liquere poteſt. Ut vel hinc inter Aedem ſecundā & illam Ezechielis, differentiam perſpicere liceat, quæ præter alia in cellis hiſce conſiſtit. [7] Quarum una Pinchaſi veſtiarij dicitur, qui, ut inquit Hobadia de Bartenora, ממונה היה להלביש הכוהנים בשעת עבודה ולהפשיטם אחר עבודה ולשמור בגדי כהונה, *conſtitutus erat ad veſtiendum Sacerdotes tempore miniſterij eoſque poſt miniſterium veſtibus exuendum, atque ad cuſtodiendum veſtes Sacerdotales.* [8] Ut alterius cellæ liqueat uſus, Levit. 6. inſpiciatur verſ. 21. ubi Dei præceptum, quo Sacerdotes primum inaugurati coctum in ſartagine munus Deo offerre tenebantur, enarratur: nam cum ſartago מחבת Hebræis dicatur, hinc qui iſtiuſmodi parat עושה חביתי' vocatur, quem è Senecæ epiſtola quadam cruſtularium reddidi. etſi non ignorem non quævis cruſtula producto loco deſcribi; ſed ſimilia mamphulis, quas Feſtus convenienter vocis origini ſcil. כפל deſcribens ait, antequam percoquantur, in carbones cineremque

que decidere : ideoque cocta muneris fruſta in lege vocantur. His itaque parandis coaptatus locus, cella domus cruſtularii in hac παραδόσει appellatur.

ה.

ושבצפון שער הנצוץ וכמין אכסדרא היה ועליה בנויה על גביו שהכהניי שומרים מלמעלן והלויי מלמטן ופתח היה לו לחיל שני לו שער הקרבן שלישי לו בית המוקד :

SECT. 5.

Ad ſeptemtrionem erat [1] *porta prominentiæ, forma pergulæ cujuſdam: ſupra quam ædificatum erat cœnaculum: ita ut Sacerdotes ſuperiori loco excubias agerent; Levitæ vero inferiori. Eidemque oſtium erat, quo ad ſpatium intermurale pergerent. Huic ſuccedebat* [2] *porta oblationis; tertia dicebatur locus incendij.*

ANNOTATIONES.

[1] Porta hæc à prominendo &, ut ita dicam, efflorеſcendo (id enim vox Hebræa deſignat) nomen accepit : quandoquidem longius extra atrij magni murum prominebat : idque ad eum modum, ex Iudæorum ſententia, ut duo parietes ab atrio ad iſtud tenderent clauſtrum, quod Chaldæus paraphraſtes Lament. cap. 2. verſ. 8. מקפנא appellat, atque ſpatium inter atrium & Templi ambitum extremum in duas partes circumcirca dividebat. Earum interior חיל dicebatur : quo nomine & ſeptum duas iſtas partes diſcernens veniebat. Supra iſtos parietes ἀνώγεων extruxerant, ubi Sacerdotes excubias egiſſe obſervavimus, cum בית הניצוץ deſcriberetur : cui loco hæc, qua de agimus, porta nomen dedit, quod portæ huic inædificatus eſſet. Latinè hæc ſtructura ex Feſto proceſtrium dici poſſet, cum proceſtrium dicat eſſe quo proceditur in muro, citetque alium qui proceſtria eſſe ædificia extra portam dixerit. Etenim per illam ſtructurã extra portam inter dictos parietes intus exſtructam à muro ad murum procedebatur, nimirum tota vel quadam ſpatii intermuralis latitudine. Erat enim inter illud clau-

claustrum, cujus modo memini, atque atrium magnum planities: ad quam etiam ab isto procestrio patebat aditus, ostio laterali, quod uni prædictorum parietum inerat, ab uno procestrij latere planitiem spectante. Unde jam totam hujus aquilonaris portæ descriptionem, quam tradit παράδοσις, liquere existimo. Nam quod ad אכסדרה spectat, hac voce ejusmodi, qualem descripsi, locus inter duos oblongos parietes superne tectus denotatur: ideo Talmudici per אספלידא exponunt, quasi dicas speluncam, i. σπήλαιον vel σπηλάδιον, quibusdam mutatis; sicuti passim hujusmodi Latina, & Græca maxime, Talmudici usurpare solent. Istud autem prætermittere nolo, Talmudicos in אכסדרה requirere ut unum latus pateat; sicuti è sequenti descriptione liquet הוא בית שיש לו שלש דפנות ודופן רביעי שמעמידין בו דלת אינה מגופפת כל עיקר, id est, *locus est cui tria sunt latera, quartum autem latus, in quo ostium esse alias solet, nulla sui parte est obseptum.* Adeò ut hîc similiter latus aquilonare apertum fuisse videatur, vel quod parietes usque ad prædictum claustrum non excurrerint; vel ad claustrum pertingentes in eo apertum repererint spatium. Cæterum אכסדרה esse vocem Græce ἐξέδρα, *cella* vel *conclave*, quivis facile animadvertit. Præterea Misna hoc loco, nimirum in hac aquilonari plaga [2] portam oblationis collocat: cui minimè hoc nomen impertit, quod receptaculo oblationis, de quo Misnâ primâ agitur, responderet: quia illud, ut vidimus, austrum; hæc verò porta aquilonem spectabat. Oblationis autem dicitur, quia, teste Rabbi Hobadia שם מכניסין קדשי הקדשים ששחיטתן בצפון, *ea victimas sanctissimas inferebant, quæ ad septentrionem mactabantur.* Ordo quidem, ut explicaretur porta tertia aquilonaris, exigeret; verum quia ipsa Misna idipsum in sequentibus præstat, eo lectorem remitto. Id modo observetur, hunc ardoris vel incendij locum, à quo porta denominatur, ante portæ ostium sive aperturam, quam lumen Vitruvius appellat, ædificatum fuisse: adeo ut secundum Rabbi Schemajam totus fuerit בחיל שכן זקני בית אב ישנים שם, *in loco pro-*

phano (id est omnibus, paucis exceptis, exposito,) *quia hoc pacto paternæ familiæ senioribus* (de quibus postea) *ibi dormire licebat.* Nam, sicuti antea dictum fuit, in עזרה *atrio* ne quidem sedere cuiquam, si reges è Davidis stirpe oriundos excipias, licitum fuisse tradunt. Unde locum hunc extra עזרה *atrium* fuisse necesse fuit; etsi conclavium ejusdem omnium parem rationem non fuisse liqueat è sequentibus.

ו.

ארבע לשכו׳ היו בבית המוקד בקיטונות פתוחו׳ לטרקלין שתים בקדש ושתי׳ בחול וראשן פישפשין מ מבדיל בין קדש לחול ומה היו משמשות מערבית מ דרומית היא הייתי לשכת טלי קרבן דרומי׳ מזרחית היא היתה לשכי לחם הפנים מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון צפנית מערבית בה יורדים לבית הטבילה :

SECT. 6.

Quatuor conclavia [1] *erant in loco focario sive incendij, veluti totidem* κοιτῶνες *versus palatium vel Basilicam aperti : quorum duo in loco sancto; duo in prophano. atque* [2] *proceres sive trabium capita inter sanctum & prophanum distinguebant. Sed illa in quem usum?* [3] *ad occasum brumalem erat conclave agnorum oblationis ;* [4] *ad ortum brumalem conclave panum propositionis;* [5] *ad ortum æstivum conclave, quo Hasmonæorum filij altaris lapides olim congesserant, quos Græciæ reges prophanarant; ad* [6] *occasum denique æstivum conclave, quo in balneum descendebatur.*

ANNOTATIONES.

[1] Ab ardendo nomen habet hæc structura שמדורות דולקים בה תמיד *quod ibi perpetuo lignorum strues arderet:* idque in usum Sacerdotum, quo paratum semper haberent ignem, quandoquidem discalceatis pedibus in loco sancto versari tenebantur. Hic locus quadratus quatuor habuisse conclavia dicitur, nimirum in

quatuor

quatuor angulis, ut tradunt Hebræi: adeoque hæc eorum facies ac forma proponitur, quæ eſt cubiculorum in Baſilicæ vel atrij alicujus angulis exſtructorum, quorum oſtia atrium, cui adhærent, undique ſpectent. Itaque Miſna primò locum quadratum ante portæ lumen cum טרקלין confert: quod non ſolum Maimonides & Hobadia de Bartenora eſſe domum regiam ac ſpatioſam tradunt; ſed etiam ex Gemara Babylonica in cap. 5. Tractatus, cui titulus Bava Bathra, ita fortaſſis non male deſcribetur עגול הוא מלמעלה כקובה ומוקף. הוא מכל דפניו ופורסין שושנים לשם כדי שיהא ריחם נודף ושוכבים בתוכו שרים, id eſt, *locus ſuperne inſtar fornicis rotundus ac ab omnibus lateribus circumdatus, ubi roſas, ut earum odor diffundatur, diſpergunt; principeſque hic recumbere ſolent.* Hæc optime conveniunt cum ijs quæ Miſna noſtra ſubjungit, ſiquidem fornicem eſſe dicit, ac circumdatum undiquaque non ſolum parietibus, verum etiam ſtratis quibuſdam lapideis, ut ſtatim ſubjiciam. Interea obſervetur, vocem eſſe Græcam, à Talmudicis corruptam, prout hunc eorum morem jam aliquoties obſervare licuit. τρίκλινον autem Græcis (è τρεῖς *tres*, & κλίνη *lectum* ſignificantibus) eſt locus ubi cibum unà ſumere tribus lectis ſolebant, cum plebei, tum etiam primates: ſicuti è Iuvenalis Satyra quinta liquet, ubi paraſitum menſis magnatum inhiantem ridens, inquit, *Fructus amicitiæ magnæ cibus; imputat hunc rex*; deinde paucis interjectis, *Tertia ne vacuo ceſſaret culcitra lecto, Vna ſimus, ait.* Cum itaque primoribus hujuſmodi loca frequentata cæteriſque ornatiora, prout jam annotatum fuit, viderent Iudæi, hoc nomen aulis, palatijs ſive Baſilicis adaptarunt. Deinde conclavia illa quatuor cum cubiculis conferunt Talmudiſtæ: nam כקיטונות legendum cum כ, omnino ſeries & nexus edocet; non ut in omnibus exemplaribus, quæ videre licuit, cum ב, id eſt, בקיטונות. Sed videamus quam hîc hallucinentur Iudæi, dum vocis originem è Chaldæa lingua inveſtigant; quemadmodum ex hiſce Maimonidis verbis videre eſt, וקיטון מקום בית השינה שישנים בו בזמן הקיץ תרגום קיץ קייטא, id

id est, קיטון *est dormitorium ubi æstivo tempore dormire solent, nam* קיץ *æstas Chaldaicè redditur* קייטא. At quis non videt קיטון esse Græcorum κοιτὼν, quo dormitorium exprimunt. Verumenimvero non est existimandum Iudæos hæc loca quieti nocturnæ omnino destinasse: verum hæc eorum mens est, quemadmodum hujusmodi κοιτῶνες in Basilicis à lateribus ædificati medium aliquod atrium ita respiciunt, ut ad istud ab illis pateat aditus; simili fere ratione in hac structura se habere omnia. Sane horum conclavium duo in ipso atrio collocant, ubi dormire non licuisse asserunt: eademque ipsi atrij magni muro, si non aliquo usque inserta, saltem proxime intrinsecus adjuncta erant. [2] Ne autem destinguendo sanctum à prophano error unquam cõmitteretur, adhibuerunt פיספסין: Latine proceres ex Isodori Etymologiarum libris vertere licet, siquidem eos trabium capita, quæ eminent extra parietes, esse testatur; convenienter huic Hobadiæ de Bartenora descriptioni, quæ ראשי פיספסי' fuisse dicit, ראשי קורות יוצאים מן הכותל, *capita trabium quæ extra parietem eminerent*. Verum idem legit contra codicum authoritatem ראשי pro ראשין, cum tamen hoc nomen construatur cum מבדיל *distinguens*: quamvis in editione Veneta כראשין legi fatear, ita ut regatur à particula כ; prætereaque singulare pro plurali hic adhiberi. Maimonides per סבכות (quam vocem male quidam ex Vitruvio *columbaria* reddidit) exponit; descriptionem autem illius eodem cum illa Bartenoræ non recidere, qui utramque conferet, judicabit. Prosequitur deinde Misna suo ordine quatuor conclavia: quorum [3] primum, quod Libanotum spectabat, מערבית דרומית *occidentale australe* vocat, quoniam in angulo uno constitutum partim ad occidentem, partim ad austrum respiciebat. Hoc ab agnis ad oblationem lustrandis nomen habuit: verum in variis Talmudis editionibus טלאי *agni* non reperitur. Atque cum hoc paragrapho versus libanotum istud conclave collocetur, nihilominus ad occasum æstivum fuisse tradunt alibi. Itaque ut hæc enu-

cleentur

cleentur ordine, primum è capite 28 Numerorum duos ágnos unoquoque die offerre juſſos fuiſſe Iſraëlitas diſcamus; eoſque vitio omni carentes, prout cum ibidem, tum Malachiæ cap. 1. legere licet. Quocirca ne hic peccatum committeretur, conclave aliquod, quo luſtrarentur agni ac in eorum munditiem inquireretur, Judæi deſtinarunt: atque hoc eſt iſtud, quo de agimus, לשכת טלי קרבן *conclave agnorum oblationis*; ſive לשכת קרבן *conclave oblationis*, ut habet hoc loco Talmud editionis Baſileenſis & Venetæ. Ne quis autem hoc cū duobus alijs, quæ ſimiliter ab oblatione denominantur confundat, facile cum ſitus, tum uſus diverſitas in ſuperioribus expoſita, impedient. Sed de ſententiarū diſcrepantia paucula dicenda reſtant, cum plagam iſti conclavi diverſiſſimam à Talmudicis aſſignari viderimus: etenim in occidente quidem ipſius, cui adjacebat, portæ, collocant; ſed à loci dextra hi, illi à ſiniſtra. Controverſiam ita dirimit Gemara Talmudis Babylonici, atque hunc diverſum reſpectū oſtendit, דקאי בצפון ומחזיא בדרום דקאי בדרום ומחזיא בצפון, *quum conſiſtit* (qui aſpicit) *in ſeptentrione, tum conclave ab auſtro eſſe videtur; cum verò conſiſtit ad auſtrum, tum videtur eſſe in aquilone.* Mens hæc eſt, dum recenſentur hic portæ, ab ea, quæ in auſtro vicina occidenti erat, initium fieri; itaque hanc, in cujus delineatione jam occupatur Miſna, cum ſit ultima, etiam occidenti (ubi in hoc ambitu portæ nullæ hîc numerantur) proximam fuiſſe: adeò ut caurum, id eſt, occaſum æſtivum reſpexerit tota hæc portæ ſtructura, cujus quatuor angulis hæc conclavia adjacebant. Quocirca ſi quis in עזרה atrio magno conſtitutus, conclave de quo agimus aſpiceret, cum ad portam ſeptentrionalem, quæ occidenti proxima erat, pertineret, huic omninò ad occaſum æſtivum vergere viſum fuiſſe; ſi quis vero è porta ipſa, ſive ſpatio בית המוקד loci focarii medio, ſpectaret ad eum portæ angulum in quo conclave exſtructum erat, huic omnino in obverſa plaga apparuiſſe, id eſt, ad occaſum hybernum, vel Libanotum vergere viſum. 4 Pergit Miſna,

atque secundo loco statuit לשכת לחם הפנים *conclave panum facierum*, sive προθέσεως (ut posteriorem vocem reddit Servator Matth. 12. 4.) Rationem nominis suppeditavit Moses Exod. 25. 30. cum in templo mensæ panes imponendos, qui semper in Dei conspectu apparerent, Israëlitas doceret: unde in Templi atrio ædificando locum his conficiendis panibus pararunt. Nam hic ejus usus disertè exprimitur cap. 1 codicis תמיד in Talmude Babylonico, (nam in Hierosolymitano non extat.)

5 De tertij conclavis usu verba sunt perspicua, nisi quod per Græciæ reges Seleucidas intelligat, qui ab Alexandri Magni morte regnum suum in Syria stabiliverunt: quemadmodum in Maccabæorum libris hic loquendi modus servatur passim. Historia etiam, quam hic digito veluti designat auctor, ex eorundem librorum primo illucescit satis, si quis capitis primi ver. 49. & 50. inspiciat, maximè si hos capitis 4. vers. 46. & 47. nostram Misnam illustrantes conferat, quos ea de causa huc transcribendos duxi: καὶ ἀπέθεντο τοὺς λίθους ἐν τῷ ὄρει τοῦ οἴκου ἐν τόπῳ ἐπιτηδείῳ, μέχρι τοῦ παραγενηθῆναι προφήτην τοῦ ἀποκριθῆναι περὶ αὐτῶν. καὶ ἔλαβον λίθους ὁλοκλήρους κατὰ τὸν νόμον, καὶ ᾠκοδόμησαν τὸ θυσιαστήριον καινὸν κατὰ τὸ πρότερον, id est, *Reposueruntque lapides illos* (scil. altaris contaminati, ideoque destructi) *in monte ædis ipsius commodo loco servandos, donec Propheta adventaret qui de illis responderet. Et acceptis lapidibus integris secundum legem, ædificarunt altare novum ad formam ejus, quod fuerat prius.* Istud factum filijs חשמונאי *Chasmonæorum* tribuitur, quos quidem eosdem cum Maccabæis fuisse in confesso est; at nominis ratio pariter non videtur eadem omnibus. Aliorum sententias non referam, quia naturæ quodam ductu à prolixitate abhorreo: tantum quid mihi videatur, brevibus proponam atque probabo. Certum est multas Hebrææ linguæ radices in desuetudinem venisse, quarum nihilominus vestigia in cognatis ac derivatis ab ista linguis videre licet. Hac ratione in lingua Arabica verbum חשם significatu Hebræis jam ignoto etiamnum in usu

usu esse liquet è Psal. 67. vers. 6. quo hæc de Deo verba leguntur, فَلْتَخْشَاهُ جَمِيعُ سُكَّانِ ٱلْأَرْضِ *Timeant eum universi habitatores terræ:* ubi חשם *reverendi* & *timendi* significatu usurpatur. Deinde à מנה, ממונים præfectos formari constat; quare 2 Reg. 25. 19. Chaldæus vocem פקיד per ממנא reddidit. Ita ut ex חשם, id est, *reverendi* atque מנה *præficiendi* significatu conficiatur חשמנאי, ac si dicas præpositos & præfectos reverendos. Ita dicti fuere Mattathias ejusque posteri, quod Iudæorum præfecti fuerint, eosque Iudæi ut Patriæ patres fuerint reveriti. Etsi Iosephus ἀρχαιολογ. libr. 12. cap. 8. sub initium, à proavo Matthathiæ sive Matthiæ, ut ipse vocat, (qui Assamonæus dictus fuerit,) nominis originem arcessere videatur, quamvis expressis verbis id non asserat. Sed si quis Psal. 68.32. introspiciat, eumque cum ijs conferat, quæ Plinius lib. 5. Hist. natur. cap. 9. scripta reliquit; facile originem superius propositam veram esse agnoscet. Psalmo enim allegato, ubi Magnatum Ethicorum ad Ecclesiam Christianam concursus prædicitur, cum Aethiopum regibus conferuntur Aegyptiorum חשמנים, id est, *præfecti*; sic autem Plinius, cum de Aegypto verba facit, inquit, *Dividitur in præfecturas oppidorum, quas Nomos vocant.* Ergo vox חשמנים præfectos significat. Hisce accedunt Rabbinorum doctorum testimonia, qui eosdem illos, id est, præsides ac præfectos, hac voce notari existimant. Rabbi Ioseph Davidis filius commentarijs in Psalmos, Chasmonæos interpretatur שרים גדלים המעלה *principes gradu eminentes*; Aben Ezra verò סגנים *præsides*; denique David Kimchi radicum libro אנשים גדולים ונגידים, *viros* dicit fuisse *magnos & duces*. Et quoniam de Aegypto istic agit Propheta, hæ Rabbinorum interpretationes conveniunt optime; cum Iosephi seculo etiam hujusmodi פקידים præfectos (פקיד autem Chaldæus 2 Reg. 25. 19. per ממנא reddidit, ut jam dixi) Aegyptus agnoverit, Gen. 41.34. Postremum [6] conclave balnearium fuit, non quod

eo loco ſeſe lavarent: verum illac in balneum deſcenderent, ut etiam habes ſub hujus capitis finem; deinde ibidem focus, quo à balneo redeuntes ſe calefacerent abſtergerentque, exſtrueretur. Unde codice תמיד cap. 3. dicitur לשכת המוקד locus incendiar us vel ardoris, ab ardente illic igni: ideoque differentiæ cauſa ſtructura illa major, cui hoc conclave ſubſtructionis inſtar adjacebat, etiam locus ardoris major vocari aſſolet. Confirmabo paucis Bartenoræ verbis, שם מדורה שמתחמם בה הכהן לאחר שטבל ועלה ונסתפג ולשכת המוקד היא שמה והיא פתוחה לבית המוקד הגדול, id eſt, *Ibi erat focus ad quem ſe Sacerdos poſtquam corpus abluiſſet calefaceret, atque à balneo aſcendens ſeſe abſtergeret: ardoriſque conclave nuncupabatur, & verſus locum ardoris majorem* (ut loquuntur) *aperiebatur.*

.ז

שנים שערים היו לבית המוקד אחד פתוח לחיל ואחד פתוי לעזרה אמי רבי יהודי זה שהיה פתוח לעזרה פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלוש את העזרה:

SECT. 7.

[1] *Duæ erant portæ domui (quam vocant) incendij ſive loco focario: una aperta verſus ſpatium intermurale; altera quæ atrium reſpiciebat: ita dixit Rabbi Iehuda. Huic quæ verſus atrium aperiebatur* [2] *oſtiolum erat parvum, per quod, ut atrium luſtrarent, ingrediebantur.*

ANNOTATIONES.

[1] Repetendum hic è ſuperioribus, (quia à plurimis neglectum fuit) ſpatium quod inter murum totius ſtructuræ extremum & atrij magni murum intercurrebat, circumcirca in duas partes diviſum fuiſſe: quarum ea quæ muro atrij proximè adhærebat, חיל dicebatur (quamvis hoc nomine quidam ſepimentum intelligant, quod iſtam ſpatij partem undiquaque cingebat). Itaque duæ cum eſſent in hoc incendij (uti vocabant) loco portæ, harum una חיל, id eſt, intermurale ſpatium; altera

atrium

atrium magnum ſpectabat: cumque prædictus locus ad ſeptentrionem fuerit, portam exteriorem ſimiliter ad ſeptentrionem; interiorem vero ad Auſtrum fuiſſe neceſſe eſt. 2 Porro ne hanc portam identidem aperire cogerentur, in ea oſtiolum fabricaverant: quo ingrediebantur non promiſcuè omnes (huic enim uſui orientalis porta inſerviebat,) ſed quibus vaſorum ac inſtrumentorum cura demandata erat, idque in hunc finem, quem, ut & alia huc pertinentia, deſcripſit Hobadia de Bartenora, היו נכנסים בכל בקר דרך אותו פשפש לחפש על כל כלי שרת שבעזרה שיהיו כלן במקומן אלו הולכים באכסדרה דרך המזר׳ ואלו הולכים באכסדרה דרך המערב היו בודקי׳ הולכין עד שמגיעין למקום עושה חביתין הגיעו אלו ואלו אומר׳ שלו׳ הכל שלו׳ כלו׳ כל כלי שרת הן במקומן בשלום, *Quotidie ſub auroram per oſtiolum iſtud ingrediebantur, ut quæcunq; in atrio eſſent inſtrumenta recenſerent, ſingulane ſuis repoſita eſſent locis: hi in exedra verſus orientem, alij occidentem verſus tendebant, atque perluſtrando pergebant, donec ad cruſtularij conclave pertingerent. Hic cũ alij alijs obviam fierent, Omnia bene ſe habent, inquiebant. quaſi dicerent, Omnia inſtrumenta ritè ſuis quæque locis reperimus*. Sed hic duo explicanda occurruntr. Pius פשפש quo hæc utitur Miſna: atque hoc ſignificat, ut aſſerunt Hebræi, שער קטן בתוך שער גדל *oſtium parvũ in oſtio magno*, à verbo פשפש quod *ſcrutari* ſignificat: nam Chaldæus Hebræum חקר *ſcrutatus eſt*, ea voce reddidit. Neque id cum altero פשפש, de quo in præcedentibus, confundi debet: hoc enim à פוש *creſcere*, originem ducit, trabiumq; capita è pariete velut excreſcentia & prominentia (ſicuti è Bagnal Aruch liquet) deſignat. Alterũ vero quod hic attendendum occurrit, eſt אכסדרה, quo (diverſo ab אכסדרה ſectionis 5. ubi origo vocis explicata fuit) interpres, quem ad Miſnam explicandam produxi, uſus fuit: optimeque ex collatione cap. 3. Iud. verſ. 23. illuſtratur. Etenim pro Hebræo מסדרונה Chaldæus habet אכסדרה: eſt autem מסדרונה, ut inquit David Kimchi, מקום ישיבת העם הבאים אל המלך, id eſt, *locus ubi populus, dum regem adire vult, ſedere ſolet* (nimirum tempus adeundi cõmodum præſtolando). atque hoc ferme modo אכסדרה

in radicum libro exponit מסודרת ומערכת ספסלים וכסאות לישיבת האנשים ac si dicat, locum esse ubi ordine disposita sunt scamna sedesque quibus homines consideant. Unde liquet non incongruè istam vocem per exedram expressam fuisse, vocem, inquam, aliàs Græcam à sedium frequentia dictam, Vitruvioque ac Ciceroni usurpatam. Quamvis eam fatear impropriè atrio, ubi sedere non licebat, hic à me tribui: verum eâdem licentiâ, qua ipse interpres, quem verti, אכסדרה per ἀκυρολογίαν adhibuit, etsi ab ordinatis ac dispositis sedibus nomen dicatur, idem facere ausus fui.

ח.

בית המוקד כיפה ובית גדול
היה מוקף רובדין של אבן
וזקני בית אב ישנים שם
ומפתחו' העזרה בידם ופרחי
כהונ' איש כסותו בארץ
ומקני היה שם אמה על אמו:

SECT. 8.

Domus incendij erat [1] *concamerata & magna, atque* [2] *stratis saxeis circumdata: ubi* [3] *seniores classis paternæ dormiebant, atrijq; magni claves in potestate sua habebant.* [4] *Et canditatorum Sacerdotij singulis erat pulvillus suus in pavimento,* [5] *ubi spatium habebant quadratum unius cubiti.*

ANNOTATIONES.

[1] Talmudici passim hoc ædificium arcuato opere exstructum fuisse tradunt; itaque כיפה *fornicem* vocant, cui ab ipsis opponitur עלייה ἀνώγεων: ideoque fornicis voce locum inferiorem intelligunt, quem hic (etsi alio modo explicat) fuisse שוה לקרקע העזרה *æqualem pavimento atrij*, tradit Salomon Iarchi commentariis in codicem Tamid Talmudis Babylonici. [2] Sed ad sequentia descendamus, ubi רובדים *cubilibus* locus dicitur circumdatus: רובדים vero quæ fuerint docet Gemara Babylonica cap. 1. codicis Tamid: רובדים מאי ניהו גזרתא דאצטבתא דסלקי בהו לאצטבתא, id est, *strata quid sunt? segmenta graduum* (vel projecturæ è lapide cæso) *quibus ascendunt in gradus sive cubilia.* Ut hæc penitus

nitus percipiantur, ſequentia ex Iudæorum ſcriptis appoſita, quibus res tota plenius explicatur, transferre non pigebit, אצטבאו׳ סביב של אבני גזית היו משוקעות בכותל ויוצאות מן הכותל לתוך בית המוקד לצד הקרקע ועל גביהן אבנים אחרות קצרו׳ מהן שיוצאו׳ כמו מן הכותל והיו כעין מעלות זו על זו, id eſt, *projecturæ per circuitum* (ſermo eſt de interiori ſtructuræ facie) *è lapide cæſo erant infixæ in ipſo pariete, atque à pariete verſus medium loci focarij, à latere pavimenti prominebant: his autem alij impoſiti erant lapides prioribus breviores, qui ſimiliter è pariete prominebant: itaque graduum, qui alij alijs impoſiti eſſent, referebant ſpeciē.* Hinc illuſtratur Talmudica vox אסטווה vel אסטבה, vel denique אצטווא (nam tribus modis in Talmude ſcribitur; illud autem אצטבבה in editione Veneta vitioſum videtur): quam adhibent Talmudici cum columnæ in baſi inferiorem prominentiam ſeſſioni habilem, quam Feſtus & Viruvius ſpiram vocat, denotare volunt, ſicuti è Tractatu de Sabbatho non uno loco liquet ſatis; deinde eadem voce projectum tabernæ, ſive tabulam in qua merces expoſitæ oſtenduntur, exprimere ſolent; denique & ſubſellia iſto nomine veniunt. Simili ratione hoc loco lapides hujuſcemodi prominentes ſignificantur, quibus tanquam gradibus aſcenditur, vel in quibus quidpiam reponitur, ſive etiam de nocte ipſi Sacerdotes decumbebant. Ideo producta Gemara bis אצטווא meminit, nam hujuſmodi prominentibus lapidibus aſcendebant in ſupremos lapides eoſque ſimiliter prominentes, qui ſpondarum ipſis vicem penſabant. Sed cave ne latus, quod atrium magnum attingebat, delineatis cubilibus ornatum fuiſſe putes: nam cum iſtud in loco ſancto fuiſſe conſtet, ibi dormire minime licuit. Itaque vocem מוקף ex Hebræorum judicio ſynecdochicè ſumas oportet. [3] Ad ſeniores claſſis paternæ quod attinet, ſcire convenit, cuſtodes ſingularum ſeptimanarum in ſex ordines fuiſſe diviſos, ut ſingulis diebus unus miniſtraret ordo: quem hîc paternam familiam vocat Miſna, quod Sacerdotes in familias certas ſecundum earum capita diviſi eſſent. Qui ergo ad unum

per-

pertinebant ordinem, hic vocantur ſeniores paternæ iſtius familiæ. ſeptimo autem die ſimul miniſtrabant illius ſeptimanæ & cuſtodiæ משמרה ſacerdotes. Porro hi non erant qui excubias agebant; ſed iſti, ut inquit Salomon Iarchi, שהיה להם לעבוד למחר בתוך כניסת החומה, *quorum, cum ingreſſi eſſent, erat poſtridie ſuas miniſterij vices obire intra murum*, ſcilicet atrij. [4] Poſtea juniorum injicitur mentio, qui nuncupantur פרחי כהונה, quaſi lanuginoſos Sacerdotij dixeris: ſunt enim בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח *adoleſcentes quibus* (ut verbis utar Martialis) *teneri ſordent lanugine vultus*, quique ad Sacerdotale munus præparantur. Hi cuſtodes in pavimēto ſuum ſinguli pulvillū habebant (כסות enim Hebræi hic לשון כסתות *ſignificatione pulvillorum*, non vero tegminis, exponunt,) cui innitebantur: nec enim in cuſtodibus hoc prohibitum fuiſſe, antea vidimus. Cum verò [5] ſpatium cubiti quadratum in hunc finem ijs aſſignet Miſna, non malè loco pulvilli, cubital (cui veteres inter cænandum innitebantur) ex Horatio ſubſtituas, utpote quod à cubito dicatur. At cubiculares (uti Cicero vocat) lectos huc inferre non licuit: ſiquidem dicat Gemara Babylonica cap. 1. Tamid, לאו אורח ארעא לעיולי מיטות לבית המקדש, id eſt, *non eſt moris in ædem ſanctuarii lectos inferre*: ædis autem nomen hîc latè ſumi conſtat.

ט.

וטבלי של שיש וטבעי היתי קבועי בה ושלשלת ה המפתחות היו תלויי בה הגיע זמן הנעילה הגביו את הטבלי בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהי מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ גמר מלנעול החזיר את

SECT. 9.

[1] *Tabulæ verò marmoreæ erat infixus annulus, item catena è qua ſuſpendebantur claves. Vbi tempus obſerandi oſtium appropinquaret, attollens tabulam annulo, claves è catena deſumebat ædituus: atque claudebat ſacerdos intus (atrij januas); Levita autem foris dormiebat. Vbi jam abſolviſſet & obſeraſſet, reſtituit claves catenæ, tabulamque in locum ſuum*

את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה נתן כסותו עליה ישן לו אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות דולקי' מכאן ומכאן עד שהוי' מגי' לבית הטבילה רבי אליעזר בן יעקב אומר ב במסיבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטרי :

reposuit: eique pulvillo suo imposito somnum cepit. Si casus nocturnus alicui ipsorum obtingeret, egressus per [2] *cochleam descendebat in cryptoporticum, quæ* [3] *sub sanctuario deducebatur, (facesque hinc inde ardebant:) donec Balneo appropinquaret. Rabbi Eleazar* [4] *filius Iacobi, inquit, per porticum, quæ sub intermurali permeat, egressus pervadit portam Teri.*

ANNOTATIONES.

[1] Hic considerandum, fuisse in בית המוקד (quem observavimus locum aquilonarem fuisse, qui quatuor in suis angulis conclavia haberet) spatium quadratum longitudine & latitudine cubiti unius: cui assamentum totum hoc spatium obtegens impositum erat, quod à superiori parte annulum, quo elevari posset, sibi infixum habebat; ab altera vero parte, nimirum inferiori, catenam, cui claves quibus atrium reserabatur erant affixæ. Tempore itaque statuto, solvebat æditiuus ibi repositas claves, atque officio defunctus clavibusque in suum locum relatis, ibidem somnum capiebat. Hic æditiuus è Sacerdotali erat gente: nam Levitæ specialiter ita dicti foris in excubijs erant. Sed hisce levi brachio explicatis, [2] attentius quid sit מסיבה & בירה quorum Misna hæc meminit, anquirendum: facemque hic nobis, cum initium codicis Tamid; tum interpretum in dictam περιγραφῶ expositiones præferunt. Itaque hæc de מסיבה scribit Salomon Iarchi, הוא עמוד של בנין שעולין ויורדין בו על ידי גלגל, i. מסיבה *est columna ædificij in qua ascendunt, atque descendunt via orbiculata.* Non longe ab hac definitione recedit David Kimchi commentarijs in Ezechielem cap. 41. 7.

ubi

ubi מסיבה dicit esse כלול vel לול: id autem in hunc describit modum, הוא בנין כמין עמוד חלול עשוי כמו מעלו' סביב והעול' בו עולים דרך היק', id est, *est structura instar columnæ concavæ, circumcirca veluti gradibus distincta: hac forma ut qui in ea ascendũt, in orbem circumeant.* Salomon Iarchi vero plenius מסיבה circumscribens ita inquit: הוא בנין עמוד אבני' עשוי מעלות מעלות וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין צריך לשפע כשאר סולם כי היקפו הוא שיפועו: id est, *est structura instar lapideæ columnæ plena graduum: quique in ea graditur, circa columnam ire videtur* (nam scapum scalarum cochlidum ambit:) *atque in eadem ad multorum cubitorum altitudinem ascendunt, nec tamen acclivi & pandante tramite, sicuti in scalis reliquis, ascendere necesse habent, quippe illius circuitus, acclivitatis vicem præstat.* Ideoque variis locis idem observavit, eam esse structuram quam Galli *vis á monter* vocare solent, Germani verò ווינדלשטיין windelsteyn. Hac itaque cochlea descendebant isti (de quibus supra) in cryptoporticum, quam Talmudici מחילה vocant, quamque hæc Misna voce מסיבה comprehendit: nam מסיבה quidem propriè est cochlea, vel scalæ cochlides; sed hic late sumitur, adeò ut locum, quo istis gradibus descendebatur, complectatur: unde vertere debui, PER COCHLEAM DESCENDEBAT IN CRYPTOPORTICVM. Hæc cryptoporticus erat fornix subterraneus, qui sub הבירה producebatur, prout fatentur omnes;[3] sed quid בירה fuerit nõ æque apud omnes in confesso est: nam איכא מאן דאמר כל המקדש כולו קרוי בירה שנאמר לבנות הבירה אשר הכינותי ואיכא מאן דאמר מקום יש בהר הבית ובירה שמו, i. *est qui dicit totum sanctuarium vocari* בירה, *quia dicitur*, 1 Chro. 29. 19, *ad ædificandam* בירה *ædem quam præparavi; est & qui affirmat, esse locum in ædis monte cui nomen* בירה. Ergo quidam putant fornicem istum subterraneum infra atrium adeoque totum sanctuarium stricte sumptum fuisse, quæ sententia potior est; alij vero, quod existiment locum sanctum profanari, si contaminatus per cryptoporticum transiret, בירה locum intra montis quidẽ terminos, sed extra templum atque atrium

magnum tamen fuiſſe autumant. Verum reſpondent alij קימא לן מחילות לא נתקדשו, id eſt, *ſtatuta noſtra ferunt, fornices ſubterraneos non eſſe ſanctos.* In hac cryptoporticu pergebant caſu nocturno contaminati, donec ad balneum pervenirent: unde cum ſe abluiſſent redeuntes, in ipſa porticu propè balneum, accenſo foco ſeſe cum calefaciebant, tum abſtergebant, ſi Salomoni Iarchi in principium codicis Tamid fidem habeamus; quamvis alij, ſicuti vidimus in præcedentibus, focum hunc alibi exſtrui ſolitum, exiſtimaverint. Tandem reverſi ad fratres, inter eos donec luceſceret pernoctabant, ut deinde reſeratis oſtijs prodirent foras: [4] quamvis R. Eleazar (ſicuti hæc Miſna docet) infra ſpatium intermurale, id eſt חיל, iſtam ſtatuat porticum, & quidem ad ſeptentrionem, quem & porta טרי ſpectabat; atque hac egredi ſolitum fuiſſe contaminatum poſtquam ablutus fuiſſet arbitretur, nec ad fratres ſuos ea nocte redijſſe, quod ei ne quidem in atrium mulierum ingredi licuerit. Sed hæc ſententia reijcitur, quia אף על פי טבול יום אסור ליכנס לעזרת נשים לזה הקלו לפי שטמא בפנים, id eſt, *quamvis qui ſe abluit nec dum occaſu ſolis poſtea ſubſequuto* (is eſt טבול יום) *ab ingreſſu atrij mulierum prohibeatur; huic gratiam iſtius legis fecerunt, quod intra ambitum contaminaretur.*

פרק ב׃

הלכ׳ א.

הר הבית היה ה׳ מאו׳ אמה על ת״ק אמה רובו מן הדרו׳ בי לו מן המזרי׳ שלישי לו מן הצפון מיעוטו מן המערב מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו׃

CAP. II.

SECT. I.

Mons ædis erat [1] *quadratus, ita ut ſingula latera eſſent cubitorum quingentorum.* [2] *Maximum ſpatium erat ab Auſtro; proximum ei ab Oriente; tertium ab Aquilone; minimum vero ab Occidente. Eo loco ubi majus erat ſpatium, major erat ejus uſus.*

ANNOTATIONES.

1 Priora Misnæ vocabula κατὰ πόδα non reddidi, quo obscuritatem devitarem: quum phrasi Rabbinica mons ibi dicatur quingentorum cubitorum supra quingenta cubita. Ubi quadratum exprimitur per על *supra*, quemadmodum alibi passim: & missis reliquis, exemplum manifestum habemus in Gemara Babylonica capitis 1 Pesach. Hic enim ubi definit כרמלית ita insit, דאי איכא מקום ארבע· על ארבעה הוא דהויא כרמלית, *quod si sit locus quadratus*, id est, *latus & longus palmos quatuor is est Carmelit:* ubi quatuor supra quatuor legimus, pro quadrato cujus singula latera sunt palmorum quatuor. Etenim ubi nomen mensuræ reticetur, subauditur palmus quum apud Talmudistas occurrunt quatuor locorum definitiones necessariæ, ut quidem ipsis videtur, ad leges de Sabbatho condendas. Loca ista, ut hoc obiter addam, sunt רשות היחיד ורשות הרבים כרמלים ומקום פטור. Sed redeamus ad montem sacrum, cujus singula latera fuisse dicuntur cubitorum quingentorum: convenienter iis quæ Ios. tradit ἀρχαιολ. λόγ. ιε. κεφ. ιδ. τοῦτο δ' ἦν τὸ πᾶν περίβολος τεττάρων σταδίων τὸν κύκλον ἔχων, ἑκάστης γωνίας σταδίου μῆκος ἀπολαμβανούσης, *Hoc totum erat circuitus quatuor stadiorum circulum continens, unoquoque angulo* (latere inter angulos) *stadij longitudinem complectente*. Ubi Iosepho cum Misna nostra bene convenire videmus. Nam stadium definitur pedibus sexcentis viginti quinque; pedes vero singuli palmis quatuor: adeo ut stadium palmos contineat bis mille quingentos. Qui idem numerus conficitur, si in illo quingentorum cubitorum numero, singulis quinos palmos tribuas. Verumenimvero Ezechiel, qui cap. 42. 20. etiam 500. cubita numerat, de sacris mensuris se loqui demonstrat ℣. 5. ubi se vidisse narrat in manu ejus qui structuram dimetiebatur calamum sex cubitorum; nimirum ejusmodi quæ constarent cubito communi & palmo: id est, cubita

bita

bita ista fuisse palmorum sex, sive sacra, non communia docet. Ideo vulgo citant Rabbini autoritatem R. Iehudæ, qui dixerit, אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה, *cubitum structuræ est palmorum sex; at vasorum, est quinque.* Hisce consequens & consentaneum esse videtur, ut Iosephi stadium non æquare quingenta cubita fateamur, utpote quæ sacra sint. Sed videtur tantum, non vero reipsa consequens est: quia eodem modo stadium Iosephi extendere convenit; quemadmodum Iudæi, qui Vetus Test. in linguam Græcam transtulerunt, auxerunt pretium τοῦ διδράχμου. Illi enim cum Exod. 30.13. reddere vellent siclum sacrum, τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον posuerunt; quamvis siclus sacer valeret drachmis quatuor: quia crescente sicli (qui est τὸ δίδραχμον) valore, idem nihilominus nomen quo communiter exprimebatur retinendum autumarunt. Pariter στάδιον continens aliàs cubita 500. ne tum quidem Iosepho displicuit quo minus retineret & usurparet, ubi eadem cubita jam in sacra mensura aucta, erant exprimenda. Quibus consequens est, hactenus Iosepho cum Misna, quam præ manibus habemus, convenire optimè. [2] Videamus porro quod de majori vel minori spatio subjungitur: quod scilicet interjacebat inter murum extimum & structuram interiorem. Sed quænam hæc structura? Plurimi esse atrium existimant, adeo ut istud spatium inter murum & atrium collocent: cum tamen ratio quæ subjungitur aliud efflagitare videatur. Ratio desumitur à ministerii sacri officiis, quæ plura in hoc quam illo spatio peragebant: at hæc in atrio potius quærenda, quam in intermurali spatio inter עזרה *atrium* & murum extimum; sicut nonnemo scitè dixit, spatia fuisse inæqualia, & unũ fuisse maximum, quia ibi היה רוב תשמיש העזרה, *erat abundantius ministerium ipsius atrij.* Sic igitur habeto, circa altare vel templum ferme divinum legis Mosis cultum peragi solitum; sed mensura dispari: ideoque pro ista diversitate, diversum quoque fuisse spatium inter altaris latera vel templi parietes & montis murum sive ambi-

 tum;

tum; ut maximum esset australe, huic succederet orientale, ei deinde aquilonare, minimum vero esset spatium occidentale.

ב.

כל הבאיו הנכנסין לדרך הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאים דרך שמאל חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכי בבית הזה ינחמך שאני מנודי השוכן בבית הזה יתן בלבך ויקרבוך דברי ר״מ אל״ר יוסי עשיתן כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכי בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבירך ויקרבוך :

SECT. 2.

[1] *Omnes accedentes qui secundum templi consuetudinem intrant, ingrediuntur viâ dextrâ ac circumeunt; egrediuntur autem viâ sinistrâ:* [2] *eo excepto cui accidit aliquid, qui circumambulat ad sinistram & interroganti,* [3] *Quid tibi quod ad sinistrā circumeas, dicit, Quia ego lugeo, alijs respondentibus, Qui hanc ædem inhabitat soletur te. Et quum subjicit, Quia ego contaminatus rejicior, alij respondent, Qui hanc ædem inhabitat indet cordi tuo, atque recipiant te:* [4] *ut tradit R. Mejir. Cui dixit R. Iose, Constituis illos ac si transgressi essent super eo jus. Verum dicunt, Qui hanc ædem inhabitat indet cordi tuo, ut auscultes verbis sociorum tuorum, quò recipiant te.*

ANNOTATIONES.

[1] Primum hic præcipitur (si cum Iudæis quibusdam loquamur & sentiamus) שיעשו קפנדריא, id est, *ut ingressi egrediantur portâ adversâ.* Nam קפנדריא Talmudicis est locus cui duo sunt ostia sibi invicem opposita, ut in præcedentibus dictum fuit: quo fit ut Iudæorum magistris *kephandriam* facere dicatur, qui ædes ingressus per posticam portam egreditur; vel, si à latere dextro intret, per sinistrum exit. (sed observa aliud esse facere *kephandriam*, ut solummodo viæ compendium facias per locum sacrum

crum transeundo;aliud vero eo modo ad sacrum cultum accedere iterumq; discedere : nam illud illicitum;hoc vero permissum, imo jussum.*)* Ita ut hinc liqueat quid sibi velit lex ista: videlicet, si quis ad divinum cultum in loco illo sancto obeundum se accingat, ei portam istam ad ingressum deligendam esse cujus obversa egressurus sit. Hoc enim observare videtur non nemo interpretum, id quod de dextri lateris, id est, Meridiei portis vel ingressu dicitur, tanquam exemplum proponi; non vero quod illac omnibus ingrediendum foret : ita ut Maimonides, quamvis diversum sensum amplectatur, non male subjiciat וכן תקיש לכל הנכנס על שער מהשערים, *& hoc æque competit cuique qui per aliquam portam ingreditur*; scil. ut per oppositam egrediatur. Hanc expositionem & ratione firmare possemus & Scriptura, unde hanc παράδοσιν hauserunt. Ratio, inquam, confirmare dicta videtur : quia præter meridionales etiam alias fuisse portas huic usui destinatas dicitur cap. 1. sect. 3. Per portam enim orientalem & occidentalem commeabant : ut taceam præter quinque portas illic recensitas & alias fuisse; quamvis custodiis non munirentur, ideoque in ista recensione omitterentur. Sed jam videamus unde παράδοσις confirmari posse videri possit. In ritibus templi, quod Ezechiel vidit, describendis Spiritus Dei inter alia hæc adhibet verba cap. 46. vers. 9. *Quum veniet populus terræ ante Iehovam in solemnitatibus; qui venerit viâ portæ Aquilonaris ad incurvandum se, abito via portæ meridianæ, & qui venerit via portæ meridianæ, abito via portæ Aquilonem versus: non revertitor via portæ qua venerit, sed è regione illius abito.* Hinc Iudæi exigunt, ut quicunque ingrediuntur intermurale, vel atrium; per oppositam portam egrediantur, & ea quæ interjacent quo minus rectà pergant, circumambulent : unde factum fuit ut hæc vocabula adhibuerint, מקיפין, מקיף. [2] Cæterum de eo diversum sancitur, שארעו דבר, id est, *cui accidit aliquid.* Hic est gonorrhæa laborans: qui eadem de causa dicitur etiam בעל קרי *dominus accidentis*;

quod

quod ei accidat ut effluat ſemen. Hic quacunque via locum ſanctum ingreſſus fuiſſet, per portam Aquilonarem exire tenebatur: nam ſemper per portam טדי quæ ad Aquilonem erat diſceſſiſſe ferunt. 3 Quod cum alii obſervarent, eum contra morem receptum venire in eo quod ſecus atque reliqui abiret; quid rei eſſet, percunctabantur: quibus reſpondebat, ſe à via recepta diſcedere quod ſuam lugeret immunditiem. Sed reſponſionem diſpeſcebat in duo membra, quia interrumpebatur ſubjecta conſolatione: adeo ut quum dixiſſet, Quia ego lugeo, qui ſolabantur ſubjicerent, *Qui hanc ædem*, &c. quum vero luctus cauſam addidiſſet, iidem ſubjungerent conſolationis partem alteram. Hæc eſt mens & ſententia Miſnæ: quam propter ellipſin duplicem ſatis obſcuram, ſuppleto defectu interpolare coactus fui. 4 Verum in ſecunda reſponſione non convenit Rabbino Mejir cum R. Joſe: ſed interſerenda exiſtimavit ſequentia, *ut auſcultes verbis ſociorum tuorum*; quia alioqui videbantur iſti qui ſolabantur contaminatum, eundem abſolvere, & eos peragere reos qui ſecundum legem receptam hujuſmodi hominem ſacro conventu arcerent. Arcebantur autem hujuſmodi contaminati, donec ea peregiſſent, quæ ad reatum ceremonialem quem cõtraxerant delendum facerent, atque hac ratione ſuis magiſtris morem geſſiſſent. Quocirca jam liquet, cur R. Joſe hæc verba *ut auſcultes verbis ſociorum tuorum*, addita voluerit. Duo addam antequã deſcendam ad reliqua: quorum primum eſt, in multis codicibus poſt לשמאל hæc ſubjungi מלך מקיף לשמאל, ubi proculdubio ſcriba errore levi omiſit ה, ut pro מלך legatur מהלך, quaſi dicatur, *pergebat circumambulans ad ſiniſtram.* vel (quod malim) מלך contractum eſt ex מה לך, *quid tibi*, ſcil. eſt, *quod obambules ad ſiniſtram?* quæ expoſitio Baſileenſi lectione confirmatur; & ſubſequenti reſponſione, quæ in Miſna legitur. Verum hoc membrum alii prætermittunt, cum in textu; tum in commentariis ſuis. Secundò quod de circuitu dicitur, quo ad oppoſitam portam, ingreſſi in locum ſanctum, pergebant,

Ezechie-

Ezechielis quidem templo conpetere videri queat; at hic Misnæ verba secus accipienda videntur. Nam hic etiam sensus commodissimus est, si nihil aliud præcipi statuamus, quam ut ij qui per aliquam portam ingrediuntur semper ad dextram vergant, nimirum non templi, sed suam; atque ita deinde pergant, ut eâ portâ egrediantur quæ fuit ingredientibus sinistra: si illos excipias, de quibus supra actum fuit.

ג.

לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים וי״ג פרצוי׳ היו בו שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום וגזרו כנגדן י״ג השתחויות לפנים ממנו החיל עשר אמות ושנים עשר מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה כל המעלו׳ שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם כל הפתחים שהיו שם גובהן כ׳ אמה ורחבן עשרה אמות חוץ משל אולם כל הפתחי׳ שהיו שם היו להן דלתות חוץ משל אולם כל השערים שהיו שם היו להם שקופות חו׳ משל טרי שהיו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו כל השערים שהיו שם נשתנו

SECT. 3.

Ab interiori parte erat [1] *cancellata sepes, altitudine decem palmorum, cui inerant* [2] *effracturæ tredecim, quas effregerant reges Græciæ: sed eas denuò Iudæi obsepserant sive restaurarant, atque decrerant ijs respõdentes tredecim adorationes. Citra illam erat* [3] *intermurale decem cubitorum latitudine; ubi* [4] *duodecim gradus, quorum cuique erat altitudo dimidij cubiti, ut &* [5] *retractio: ita omnium graduum qui ibi erant, singulorum altitudo dimidij cubiti, ac retractio sive projectura dimidij cubiti; præter eos qui ad* [6] *porticũ sive pronaum erant gradus. Ad omnia ostia & portas istius loci quod attinet, cujusque altitudo viginti cubitorum erat, latitudo verò cubitorum decem,* [7] *excepta porticus porta. Omnibus istius loci ostijs erant fores* [8] *præterquam in porticu. Omnibus portis erant* [9] *limina, excepta porta Teri:* [10] *ibi erant lapides duo, altero alteri*

להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעשו בהן נס ו״א מפני שנחשתו מצהיב:

immisso. Omnes portæ quæ ibi erant mutatæ fuerunt, ut ex auro essent: præter portam Nicanoris, propterea quod ibidem editum fuerit [11] *miraculum;* [2] *alij dicunt propterea quod æs ipsius coruscaret ac niteret in modum auri.*

ANNOTATIONES.

Primum videamus quid sit [1] סורג *septum.* R. Schemaja confectum fuisse dicit מקלעות עצים ארוגות זו על גב זו כאלכסון כעין מסרגין את המטות, *ex assamentis* (nam pro קלעות R. de Bartenora substituit דפי) *lignorum, alijs super alijs transversim contextis, eorum instar qui contexunt lectorum retia:* ubi per מטות intelligit reticulatum opus, quod tabularum vice in multis spondis plumeis culcitis substernitur. Non abs re fuerit alius sententiam proponere qui hujus sepimenti duas constituit partes, parietem loco inferiori; & supra hunc opus reticulatum: idque fortassis oculos conjiciens in structurā Salomonis 1 Reg. 6. descriptam: ubi non de hoc septo; sed de atrij interioris pariete vers. 36. hæc legimus, *ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum cæsorum; & ordine sectarum cedrorum.* Quibus similia, imo potius eadem occurrunt 1 Reg. 7. 12. quum atrium magnum describitur. Itaque ad hanc formam forte existimavit ille septum, quo de agimus, confectum fuisse: ita ut ordinem cedrorum non vestivisse parietem interiorem, sed supra eum fuisse collocatum arbitratus fuerit. Sane si Iosephi verba cum Misna facere statuamus, superior illa comparatio utriusque structuræ minime erit negligenda. Ita enim Ioseph. ἁλώσ. λόγ. ε. κεφ. ιδ. δρύφακτος περιβέβλητο λίθινος, τρίπηχυς μὲν ὕψος, πάνυ δὲ χαριέντως διειργασμένος, *Septum lapideum circumjectum erat trium cubitorum altitudine, nimiumque grato opere confectum:* ubi τρίπηχυς μὲν ὕψος *altitudine trium cubitorum*, non admittit Misna, quæ decem solummodo agnoscit palmos. Verum si hic tres ordines

nes lapidum ſtatuamus, quibus quartus deinde addatur è lignis conſtans, nulla erit pugna: adeoque pro τρίπηχυς ſubſtituamus τρίστεγος, ut hoc ſeptum tria veluti tecta habuiſſe dicatur, duo è ſecundo & tertio ordine lapidum, tertium verò è lignis; vel legamus τρίστοιχος, ut tres ſolummodo ordines lapidum veluti parietes agnoſcamus, interius lignis veſtitos.
2 Pergamus ad effracturas: quas Judæi Græciæ regibus imputare ſolent, quemadmodum & alias ſtrages atque calamitates; cum tamen Aſiæ & Syriæ regibus potius aſcribi debeant. Itaque יון hic non ſatis convenienter hiſtoriæ poni exiſtimo: ſed idem hoc loco eveniſſe quod notis meis ad cap. 9. Danielis ex hiſtoriæ veritate manifeſtiſſima domonſtravi ſæpe Judæis uſuveniſſe; ut Aſiæ & Syriæ reges cum Græciæ regibus confunderent. Adoratio verò, quam reſtaurationis occaſione obſervarunt, non uno loco peracta fuit, ſed כשמגיע כנגד כל פרצ׳ ופרצ׳ משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון, *prout quis accederet ad hanc vel illam ruinam, adorabat & confitebatur gratias agens pro interitu regni Græciæ.* 3 Porrò inter ſeptum hoc & atrium primum erat ſpatium intermurale decem cubitorum: non quod ejus hæc fuerit altitudo, ut quidam arbitratus fuit; ſed latitudo, quæ inter utrumque parietem interceſſit. Nam hoc ſpatium erat ἰσόπεδον planitiei primæ, quæ ſeſe ingredientibus offerebat: niſi quod mons ſacer acclivis eſſet ut paulatim ad templum in ſublime aſcenderent. Deinde R. Schemajæ ratio ſatis valida eſt, cum de latitudine ſermonem eſſe ex eo probat, מדלא קתני הכא גבוה כדקתני בסורג שמ״ע אורך ורוחב קא חשיב, *quia hic non legit* (id eſt docet) *nominatim altitudinem, ſicut legit ſive docet in ſepto: inde audias* (i. diſcas) *longitudinem vel latitudinem menſum fuiſſe*, ſcil. metientem. Hoc tamen, ſi Ioſephum non vero Talmudiſt. ſequamur, concedi poteſt, editiorem quendam locum fuiſſe inter hoc חיל & atrium: μετὰ δὲ τοὺς δεκατέσσαρας βαθμοὺς, τὸ μέχρι τοῦ τείχους διάστημα πηχῶν ἦν δέκα, πᾶν ἰσόπεδον, *poſt* 14. *autem gradus, ſpatium uſque ad murum erat decem* (non, ut imperite

legitur in Gelenii versione, trecentorum) *cubitorum*, *totumque erat planum*. Hæc verba leguntur libr. de bello Iud. 5.cap. 14. secundum Græcam distinctionem: iisque locum quendam latum cubitis decem & altum septem (nam gradus singuli erant dimidii cubiti) describi constat. Sed hujusmodi ad ea referri possent, quæ Herodes innovavit, nisi templum Sorobabelis quà ab Herode restauratum in Misnajoth describi constaret: verum his omissis, sanctitatem potius, quam Josephus ibidem descriptis locis tribuit, videamus. Habuimus spatium in partes duas dispescitum, quarum prior ab ambitu templi ad septum cancellatum; posterior vero ab hoc septo ad atrium vel atria pertingebat. Totus locus sanctior quidem erat regionibus circumjectis; cedebat tamen atriis: nam atria ingredi alienigenis non licebat, ne ijs quidem Israelitis qui impuri essent: ideo inquit ἀνδρῶν δὲ οἱ μὴ κατὰ πᾶν ἡγνευκότες, εἴργοντο τῆς ἔνδον αὐλῆς, *viri autem qui non per omnia casti essent, ab interiori aula prohibebantur*. Quamvis autem alienigenis &c. descriptum jam locum & bipertitum adire liceret; tamen sanctitate quadam eundem multis aliis præferebant, cum eundem non solum leprosis, & certo quodam casu cadaveribus, (quod omnibus civitatibus muro cinctis commune fuit) multis deniq; rebus à tota civitate Jerusalem arceri solitis; sed etiam gonorrhæis, menstruatis iisque quæ recenter pepererant interdicerent quoad partem exteriorem, quæ synecdochicè הר הבית *mons templi* dicebatur, quæque proxime cingebat ipsum חיל sive *intermurale* In spacii descripti partem interiorem sive חיל non admittebant quoque hæreticum, nec contaminatum ex cadavere, aut qui cum menstruata consuevisset. Quæ omnia plurimis locis in Talmude docentur. Quum autem Actor. 21. 28. accusatur Paulus quod Græcos in templum, ἱερὸν, introduxerit, cultus ceremonialis adjuncta descriptio affatim docet, de eo sermonem esse quod Iosephus δεύτερον ἱερὸν vocat, ubi atria fuere. Antequam ad reliqua descendamus, non ingratum erit, si loca

loca quædam S. Scripturæ illuſtrentur ex iis quæ ad hunc deſcriptum locum, quem ex Joſepho πρῶτον ἱερὸν nuncupare poſſemus, pertinent. Primum Ioſephus nos docet manifeſtè totum hoc πρῶτον ἱερὸν non hypæthrũ; ſed ex parte porticibus affabre-factis ornatum fuiſſe, quibus ab injuria cæli immunes eſſe poſſent qui ulterius non progrediebantur. διπλαῖ (inquit eodem capite jam producto) αἱ στοαὶ πᾶσαι, κίονες δ' αὐταῖς εἰκοσιπέντε πηχῶν τὸ ὕψος ἐφεστήκεσαν, μονόλιθοι λευκοτάτης μαρμάρου· κεδρίνοις δὲ φατνώμασιν ὠρόφοντο. *duplices porticus omnes, quas columnæ ſuſtinebant quinis & vicenis cubitis altæ, de ſingulis ſaxis marmore candido: laquearibus autem cedrinis tegebantur.* Itaque cum ἱεροῦ (quod templum reddunt) frequens mentio fiat in Euangeliſtarum ſcriptis, non ſunt eorum verba ſemper de ipſo templo proprie dicto accipienda: nam Servator in templo iſto populum non docuit, utpote inde excluſum; ſed vel in atriis, vel hoc exteriori loco quem Ioſeph ſicut & Euangeliſtæ ἱερὸν vocant, ſcil. primum: ut atria ſecundum (quod jam attigi) ἱερὸν dicuntur. Sanè cum Servator in templo docuiſſe cap. 8. Johannis legitur, quo mulierem in adulterio depræhenſam Phariſæi ipſi adduxerunt; alium locum præter hunc, qui erat extra atria, deſignari credere nequeo: quandoquidem è Ioſepho obſervatum jam fuit, impuris atria adire fas non fuiſſe. Qui in atrio docuerit Chriſtus, dicetur poſtea: pergo ad nomen generale בית יהוה, quo πρῶτον ἱερὸν *primum templum* etiam deſignari autumo; quia præter varia S. S. teſtimonia (2 Reg. 23. 11. &c.) quibus illius nominis uſus extenditur, alicubi bene obſervat id ipſum D. Kimchi, cum inquit, הר הבית בכללו נקרא בית המקדש, *mons domus in univerſum vocatur domus ſanctuarij.* Quocirca nihil impedit quominus iſtud 2 Reg. 11. 2. חדר המטות, *receptaculum lectorum,* fuerit in eodem illo primo ſancto, (ut vocatur ex Ioſepho;) quamvis in domo Dei fuiſſe dicatur: quia hoc nomen latiſſimè patet. Nam lectorum uſum ab interiori atrio religioſe arcuiſſe Iudæos, demonſtratum fuit cap. 1. ſect. 8. Ideoque ſubleſto

argumento nituntur, qui ex eo quod Iehoſebah nepotem Ioaſchum in domo Dei occultaverit, in æde ſacra vel proximùm ædem in cellis ei adjectis moniales virgines habitaſſe contendunt. Etenim ut nihil dicam de Iehoſebæ matrimonio (juncta enim erat viro ſacerdoti Iojadæ;) nec de honeſtate, quæ minime permittebat ut virgines Deo ſacræ monas ſuas cum ſacerdotibus haberent communes: fœminis interiora iſta loca adire non dabatur; ac ne quidem Iehoſebam eo penetraſſe ex illo loco evinci poteſt, ſaltem ſi Iudæis in ſuis ceremoniis & ritibus fidem habere velimus. Verum ſpectemus alia. In eodem loco. i. inter ambitum templi ſive murum mõtis & atrium collocari debet, meo judicio, exedra illa 2 Reg. 23. 11. ubi alebantur equi quos Soli conſecraverant, quibuſque Soli orienti obviam procedebant, (prout iſta idololatria ex Hebræis & profanis auctoribus liquet.) Quia ſecus ſentientes in eo decepti videntur, quod לשכה *exedram* domum ſignificare, quæ in ſuburbiis civitatis eſſet, exiſtimaverint; cum tamem appendicem alicujus ſtructuræ paſſim deſignet: cujuſmodi hic varias fuiſſe, i. exedras ſive cellas aut conclavia, è cap. 1. hujus tractatus liquere poteſt. Deinde ſignificatio τ̃ פרורים, quod 2 Reg. 23. legitur, errori cauſam præbuiſſe videtur: quia enim hoc nomen Chaldæis ſuburbia ſignificat, ideo iſto loco idem deſignare creditum fuit. Sed ſi quis conferat 1 Chron. 26. 18. intelliget facile, tropum iſtic agnoſcendum eſſe: nam פרורים in ſingulari eſſet פרור, quod idem eſſe cum פרבר per literarum בומף enallagen quis non videt? atqui פרבר in Chronicis locum hunc de quo agimus deſignat. Quemadmodum enim ſuburbia extra civitates ſunt, & earum veluti partes exteriores quæ civitates ſæpe cingunt: pari modo extra atria omnia, intra templi ambitum, i. murum extimum locus erat ipſa cingens atria ædemque iis incluſam, inſtar ſuburbiorum quorundam; ubi porticus columnis diſtinctæ variaque receptacula ſuburbanarum ædium veluti ſpeciem præbebant. Verum quidem eſt l. 1. Chr. cap.

cap. 26. ℣. 18. פרבר strictius accipi .i. pro parte spatii istius occidentali: at non per se; sed quia ibidem per מערב restringitur ad latus occidentale. Cæterum in eodem spatio, sed meridionali, fuit *γαζοφυλάκιον*, cujus crebra in Novo Test. fit mentio; etiam libri שקלים variis cap. ubi cum varia nobis gazophylacia proponantur, istud inprimis ad rem præsentem facit quod cap. 5. sect. 6. describitur. שתי לשכו׳ היו במקדש אחת לשכת חשאים ואחת לשכת הכלים לשכת חשאים יראי חטא נותנים לתוכה בחשאי ועניי בני טובין מתפרנסין מתוכה בחשאי, *duo receptacula erant in sanctuario, unum receptaculum silentium; alterum vasorum. receptaculum silentium erat, in quod timētes peccati eleomosynam conferebant cum silentio; pauperes vero bonorum filij inde alebantur cum silentio.* Sic autem gazophylacium pauperum erat in primo ἱερῷ, ut inhæreret atrii muro, adeoque inter utrumque esset locum: qua ratione ad עזרה *atrium* Iudæi illud retulisse mihi videntur. Nam quod in מקדש statuatur, nihil est cur quemquam moveat; quia supra docui totum הר הבית *montem ædis* eo nomine venire. Hanc sententiam præter 1 Chr. 28. 12. exigunt Marci verba & παραδόσις cap. 1. sect. 1. hujus libri; admittit vero Iosephus. Mar. cap. 12. vers. 41. hæc legimus, *καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει* &c. *sedens Iesus è regione gazophylacij, videbat &c.* ubi consedisse Servator legitur: quod tacitè non prætermisissent, vel æquis animis passi fuissent Iudæi, si in atrio factum fuisset: quandoquidem docent אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, *sedere in atrio non concedi nisi regibus familiæ Davidis*; isti vero Iudæorum magistri Servatorem nostrum regem (quamvis esset) non agnoscebant. Deinde sect. 1. cap. 1. inter loca Levitarum excubiis assignata fuit לשכת הקרבן *receptaculum oblationum*: atqui Levitas extra atrium excubias egisse constat. Denique illi sententiæ non adversatur Iosephus *ἀλώσ. λόγ. ε. κεφ. ιδ.* cum de atrii porticibus ait, *αἱ στοαὶ μεταξὺ τῶν πυλῶν ἀπὸ τοῦ τείχους ἔνδον ἐστραμμέναι πρὸ τῶν γαζοφυλακίων*, (quæ sic reddo) *porticus inter portas, à muro aversæ intrò, ante gazophylacia.* Nam Iosephus cum antea

diceret

diceret διὰ τούτου προϊόντων ἐπὶ τὸ δεύτερον ἱερόν, *per hoc procedentibus ad secundum sanctum*, & prius exteriora quam interiora describeret, ostendebat satis, se cum ex humani corporis situ loca describeret hominem spectasse ut oculos ad interiora loca convertentem. Quapropter ubi dicit πρὸ τῶν γαζοφυλακίων, *ante gazophylacia* fuisse atrij porticus; hoc sibi vult, eum qui se à templi ambitu & gozophylaciis convertit ad atrium, i locum interiorem, habere ante se atrii porticus: unde gazophylacia fuisse porticibus exteriora consequi videtur. Atque idem de nummulariorum mensis & vendentium cathedris judicium esto: in hoc extimo ἱερῷ fuisse. Qua ratione intelligendum quod de bobus & ovibus ejectis ἐκ τοῦ ἱεροῦ & mensis ibi eversis tradunt Euangelistæ Matth. 21.12. Ioh. 2.14. & 15. Ubi quæ de animalibus habentur, aptis & idoneis ad sacrificia in templo peragenda, satis percipiunt qui ad ceremonialem veterum cultum attendũt: de numulariis magis ambigi posset, quo spectarint. Invenio tamen in libro שקלים, è παραδόσεως etiam in ἱερῷ numularios fuisse: adeo ut cum de venditione ac emptione, tum de re numaria facile probari possint quę ad Euangelistarũ testimonia illustranda faciunt. Sane tabernas, in quibus usui necessaria mercarentur plurimi, agnoscit Gemara Talmudis Babylonici variis locis: inter alia libri עבודה זרה cap. 1. annotatur R. Ismaelis moribundi prophetia, ארבעין שנה עד לא חרב הבית גלתה סנהדרין ויתבה לה בחנויות, *quadraginta annis antequam vastaretur Aedes, migravit supremus senatus & consedit in tabernis*. Idem dicitur in ראש השנה in Gemara. fol. edit. Venetæ 31. facie priori sub finem, גלתה סנהדרין מגמרי מלשכת הגזית לחנויות ומחנויות לירושלם, *migravit supremus senatus omnimode ab exedra lapidum cæsorum* (loco ubi olim habebatur senatus) *ad tabernas, & à tabernis ad Ierusalem*. Quasi dicerent, ob populi peccata senatum istum paulatim locum sanctum dereliquisse: quemadmodum Talmudistæ ibidem enarrant. Unde videmus inter atrium & Ierusalem aliaque circumjacentia loca, fuisse officinas vel tabernas,

apud

apud quas ſenatus etiam habebatur cum ſanctiorem locum reliquiſſet: nimirum in hoc exteriori inter atrium & ambitum extimum ſpatio, quod ſpeciatim הר הבית *mons ædis* indigetatur. Ita enim R. Nathan qui *juſtus* cognominatur, מקום חוץ מלשכת הגזית היה בהר הבית ושמו חניות, *locus erat extra exedram lapidis cæſi in monte ædis, cui nomen tabernæ.* In quibus quid ageretur indicat Elias, ואנחנו נוהגים לקרא למקום פתוח לרוחה שמוכרין שם הסחורה חנות וכן הבית שמלוים שם ברבית נקרא חנות, *nos autem ſolemus vocare locum apertum ad ſpatia libera, ubi vendunt merces, tabernam: ſic domus ubi mutuant pecuniam cum fœnore dicitur taberna.* Ubi videmus poſterioribus verbis etiam numulariis locum aſſignari: quorum genus quoddam nobis in שקלים proponitur, idque ſub unius nomine qui præ cæteris pius & juſtus fuerit, uti ferunt. Sic igitur auctor infit c.5. ſect. 1. אלו הן הממונים שהיו במקדש יוחנן בן פינחס על החותמות, *hi ſunt præfecti qui fuere in ſanctuario, Ioannes filius Pinchaſi præfectus teſſeris, &c.* Deinde ſubjungit ſect. 4. מי שהוא מבקש נסכין הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באים זה אצל זה ואחיה מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות, *quicunque quærit libamina adit Ioannem, qui teſſeris numariis præfectus eſt; cui dat nummos, & viciſſim teſſeram accipit: deinde compellat Achijam qui præeſt libaminibus; cui tradit teſſeram, accipiens viciſſim libamina. veſperi conveniunt ſimul, Achija profert teſſeras, & earum loco numos accipit.* (ubi etiam emendi vendendique conſuetudo obſervetur). Alibi etiam in eodem libro variè explicatur, quî in templo pecuniam tractaverint: ad quæ menſis opus fuit. Quin & numulariorum & τραπεζῶν *menſarum* expreſſa fit mentio ejuſdem libri cap. 1. ſect. 3. בחמשה עשר באדר שולחנות יושבים במדינ׳ בעשרים וחמשה בו ישבו במקדש, *die decimoquinto Febr. ad menſas ſedebant in urbe* (Ieruſalem, ut vult Barten.) 25. *autem die ad menſas ſedebant in templo.* Ubi conſideranda Maimonidis verba: שולחן לשולחן שלפני השולחני שמקבל עליו וכך קורין המלפני שולחני בכל המשנה, *menſa, i. ad menſam quæ eſt ante numularium ſive trapezitam. qui*

super ea accipit (ſcil. pecuniam.) *& ſic vocant eum, qui permutat pecuniam, trapezitam in Miſna*, i. traditionibus Talmudicis. Quia verò Matth. 21. & Ioh. 2. (quæ capita jam produxi) mentio fit κολλυβιστῶν, ſectio 6. capitis hujus 1. Schekal. negligenda non eſt, quum ab iis qui ſiclum permutant numulariis perſolvendos eſſe קולבונות lege ſanciatur; à קלבון autem Græcum κόλλυβος derivetur. Deducunt autem קולבון à קל, ac ſi leve & vile ac minutulum quid dicas: nam פון eſt ſyllabica adjectio, quæ פ ſuum in vicinum ב permutat. Adeo ut קולבון videatur eſſe λεπτὸν tenue & minutulum illud de quo Luc. 21. 2. nam Heb. קולבון 24. vel (quæ potior ſententia) 48 ſicli ſacri partem eſſe affirmant. i. ad ſummũ (etiamſi ad poſteriora tempora reſpiciamus) quinque numulos ſive *deutas* ut vocant Belgæ, cũ poſteriorem numerum, i. 48, amplectimur. Unde liquet quid muliercula iſta in pauperes contulerit. Sed de his ſatis: ulterius progrediamur. & quum varia quæ ad primum ἱερὸν pertinent percurramus, portam quoque inſignem, cujus cap. 1. Miſna ſpeciatim & diſtinctè non meminit, contemplemur: quia verſ. 5. cap. 10. l. 1. Reg. hinc lucem mutuatur; cum aliàs non appareat, quî tantopere extollatur aſcenſus ille quo rex ad domum Dei aſcendebat. Verum quidem eſt reges etiam per Orientalem portam ingreſſos fuiſſe templum, unde factum ut hæc porta 1 Chron. 9. 18. porta regis nuncuparetur: attamen portam habuerunt propriam in Occidente, eamque mirandi operis. Nam quum profunda vallis inter urbem & occiduum templi latus dehiſceret, ut penè ad proſpectum oculi caligarent, aggeſta terra eam explere neceſſe habuit rex Salomon: quò aditum ſibi in templum pararet per eam portam, quæ illic in primo erat ἱερῷ, & cum aliis quibuſdam à Joſepho his verbis deſcribitur. ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τοῦ περιβόλου πύλαι δ' ἐφέστασαν. ἡ μὲν εἰς τὰ βασίλεια τείνουσα, τῆς ἐν μέσῳ φάραγγος εἰς δίοδον ἀπειλημμένης. αἱ β' δὲ εἰς τὸ προάστειον, ἡ λοιπὴ δὲ εἰς τὴν ἄλλην πόλιν. *Occidentales autem ambitus partes quatuor portas habebant. Harum una in regiam ducebat, intermedia*

dia valle ad transitum intercepta; duæ in suburbia ferebant; postrema in reliquam urbem. Atque inter has posteriores etiam & urbem occurrebat vallis, ut Josephus adjicit. Inde jam perspicitur quare una ex illis 1 Chron. 26. 16. dicatur *porta injectus in aggere ascendente*; puta quod terra injecta agger ad ascensum commodum creverit & ascenderit. Imo hinc locus alioqui difficilior in Esaia (cap. 6. ver. 13.) illustratur quoque: quum enim dicitur, *Sicut quercus & robur, quæ in injectu, statumen in eis*; si ad commemoratam portam oculos convertamus, convenientissimus sensus se nobis offeret. Nam si subaudiatur porta, q. d. *in porta injectus* (cujusmodi ellipsin cum Est. 5. 1. tum alibi observarunt interpretes) prophetiæ hæc fuerit mens: quemadmodum ad portam injectus, quæ in templi ambitu sita ex injecta terra quò vallis subjecta impleretur nomen habet, omnia firmabantur, quò minus dilaberentur, roboribus aliisque arboribus firmissimis; sic semen sanctum habitans in templo spirituali impiis etiam erit instar statuminis alicujus. Quò spectant verba Doctoris nostri Mat. 24. 22. *Nisi contracti fuissent dies illi* (afflictionis) *non fuisset servata ulla caro: sed propter electos contrahentur dies illi.* Cæterum Achaz rex impius quum regi Assyriæ, cujus ope ab Israelitarum & Syrorum regibus liberatus fuerat, gratificari vellet, hunc accessum ad Dei ædem amovit: quemadmodum & alia ad Dei cultum pertinentia in idololatræ illius gratiam summovisse legitur 2 Reg. 16. 18. Inter quæ fuit *operimentum sabbathi*, מוסך השבת: quod in eum finem confectum videtur, quò populus diebus sabbathicis magna frequentia confluens, quem porticus quandoque capere non poterant, sub illo tegmine ab injuria cæli tutus esset. Non me fugit quî Iudæi citatum paragraphum explicent: verum variis de causis (quas addere prolixum; nec necessarium, quia proposita enarratio cum vocum significatu & antecedentibus omnibus congruit maximè) nondum arridere potuit. Porrò quæ hic annotata fuere de regis ingressu per portam orien-

talem & occidentalem, non ita accipi velim, ac si nunquam ipsi alia porta patuerit: nam fuit cum & alia via exiret. Sic 2 Regum 11. 19. rex Joaschus è templo ad regiam deductus dicitur *viâ portæ cursorum*. Quæ porta quo loco fuerit docet comparatio vers. 6. ejusdem capitis cum 2 Chron. 23. 4. ubi eadem porta collocatur inter portas הספים, quas ad meridiem fuisse existimant; sicuti portam סור sive היסוד, cujus ibidem sit mentio, ad Orientem fuisse statuunt. Quæ tamen ita accipienda non sunt (quicquid Iudæi quidam sentiant) quasi prædictæ portę in atrio fuerint; sed in ambitu extimo. Etenim duo regiorum custodum (è sacris ministris desumptorum) ordines ibi describuntur, quorum unus circa regem, alter ab eo remotior ad extrema templi latera sive montis templi ambitum invigilarent, ne quid adversus regem ab Hathalia moveretur. Atque ex ipsa historia liquet portam qua de agimus ad posteriorem ordinem pertinuisse, eamque *post cursores sive satellites* nuncupari, quod hi ad illam vicinasque portas ita excubias agerent, ut medii inter illas ambitus portas & atrii murum subsisterent. Denique hoc ex Josepho addam, cum in primo ἱερῷ præter porticus & varia receptacula multum spacii, ut jam ex parte vidimus, vacuum fuerit, totum hoc fuisse variegatum lapidibus diversis: τὸ ὕπαιθρον ἅπαν (hujus spatii) πεποίκιλτο παντοδαπῶν λίθων κατεστρωμένον. i. *totum sub dio spatium variabatur, omnium generum lapidibus stratum*. Hactenus varia quæ in הר הבית (strictè sumpto) & חיל continebantur expedivimus, adeo ut ad העזרה redeundum videri queat: verumtamen quia huc collimo, ut ea inprimis annotem quæ ad S. literas penitius intelligendas faciunt, nec quemquam latere potest quædam ab Euangelistis in στοᾷ τοῦ Σολομῶντος *porticu Solomonis* gesta perhiberi; ideo quamvis de primis porticibus jam actum sit, distinctius de hac parte quæ à Salomone nomen habet dicendum est. Itaq; de loco dubitari posset istius porticus: nam quia primum templum à Salomone solo conditum fuit, ratio non apparet cur

hæc

hæc porticus potius quam illa dicatur Salomonis; & postquam eo diruto aliud templum extructum fuit, quæ ratio in novis porticibus unam præ reliquis à Salomone denominari suadeat, non statim apparet. Verumenimvero rem expedit paucis Josephus, cum de populo, qui opificum otium aversabatur nec pecuniam quæ aliis tandem præda fieret repositam habere volebat, ita loquitur ἀρχαιολ. λόγ. κ. κεφ. η. ἔπειθε τὸν βασιλέα τὴν ἀνατολικὴν στοὰν ἀνεγεῖραι. ἦν δὲ ἡ στοὰ τοῦ μὲν ἔξωθεν ἱεροῦ, κειμένη δ' ἐν φάραγγι βαθείᾳ τετρακοσίων πηχῶν τοὺς τοίχους ἔχουσα, ἐκ λίθων δὲ τετραγώνων κατεσκεύαστο, καὶ λευκῶν πάνυ. τὸ μὲν μῆκος ἑκάστου λίθου, πήχεις εἴκοσι, τὸ δ' ὕψος ἕξ. ἔργον Σολομῶντος τοῦ βασιλέως. *Suasit regi orientalem instauraret porticum. erat autem porticus exterioris templi* (i. הר הבית ut apparet l. 8. c. 2.) *profundæ valli imminens, proinde subnixa muris quadringentorum cubitorum, saxis quadratis constructa valde candidis. Longitudo autem cujusque saxi erat cubitorum viginti, altitudo vero sex. Opus Salomonis regis.* Quibus verbis multa docemur, primò Salomonis dici, quod reliquis porticibus eversis hæc sola ex illius operibus ideoque & porticibus remanserit. Deinde ubi & quænam fuerit: nimirum in prima templi (late sumpta hac voce) regione fuisse primam porticum orientalem valli orientali eique profundissimæ imminentem. Tertiò, cur discipulorum unus admirabundus his verbis compellet Servatorem Marc. 13. 1. διδάσκαλε, ἴδε ποταποὶ λίθοι, *Magister, aspice quales lapides:* hic enim (ut alia mittam) forma & magnitudo, quæ ipsis admirationem movebant, ob oculos ponuntur. Denique, quis locus designetur cum Ioh. 10. 21. tum alibi, ubi porticus illius fit mentio: nequis existimet, cum Christus in templo in porticu Salomonis ambulasse dicitur, eum in porticum templi quæ Sancto adhærebat ultra sacerdotum atrium fuisse ingressum. Atque hæc quidem de iis quæ in prima regione conspiciebantur dicta sunto; ad atrium nos conferamus, quod τὸ δεύτερον ἱερὸν uti vidimus Josepho dicitur: ubi nostra Misna de gradibus, quibus ad atrium

mulierum aſcendebatur, verba facit; atque illorum occaſione quædam multis totius ſtructuræ partibus communia proponit. 4 Gradus autem inter πρῶτον περίβολον & τὸν δεύτερον hic numerantur duodecim, quibus dimidii cubiti altitudo & latitudo tribuuntur, ut & reliquis omnibus, ſi eos qui ad porticum templi ſive pronaum erant excipias. At Joſephus, quum ei in pluribus cum auctore noſtro conveniat, hac in parte longe ab eodem recedit. Si enim verba illius, cum de Herodis templo loquitur, bene expendas, invenies primo numeri diverſitatem, quum pro duodecim ſubſtituat quatuordecim; nec hos ubique: quia ſecundum circuitum alicubi dicit fuiſſe πρόσβατον βαθμοῖσιν ὀλίγοις, *paucis gradibus ſcanſilem*; cum tamen 14 reſpectu 15, quibus plures in hac ejus deſcriptione non ponuntur, pauci non ſint. Cujus cauſa eſt (quæ ſecundo notetur differentia) graduum, ut ipſe agnoſcit, inæqualitas: orientales enim facit iis qui latera claudunt depreſſiores; ut hæc verba edocent quæ in graduum atrii Iſraëlis deſcriptione adhibet, τῶν γὰρ κατὰ τὰς ἄλλας πέντε βαθμῶν ἦσαν βραχύτεροι, *namque illis quinque gradibus, qui ad alias portas ducebant, erant breviores*. Quæ Gelenius male vel vertit vel ſaltem diſtinxit, quaſi gradus, quorum ibi meminit Joſephus, à gradibus aliarum portarum ſuperarentur grabibus quinque: quem ſenſum Græca conſtructio non admittit, nec etiam graduum numerus. Etenim iſto loco, i. ἁλώσ. ε. κεφ. ιδ. gradus illos quindecim cum quinque alijs confert, quorum antea mentionem fecerat, & (ſicuti ex attenta collatione liquet) à lateribus dextro ſiniſtroque atrii Iſraëlis & Sacerdotũ collocaverat: adeo ut plane impoſſibile fuerit, hos gradus ab illis, qui tantum quinq; erant, quinq; gradibus ſuperari. Tertia differentia inprimis obſervanda, cum Joſephus altitudinem quinque graduum, i. ſecundum Miſnajoth, duorum cubitorum cum dimidio, inter atrium virorum & Sacerdotum non collocat cum hujus libri auctore; ſed in lateribus atrii Iſraëlis ſive virorum: ubi locum fuiſſe latum decem cubitis,

bitis, altioremque primo περιβόλῳ testatur; unde ulterius ad Israëlis & Sacerdotum atrium quinque illis gradibus ascenderetur. [5] Porrò in graduum descriptione utitur Misna vocabulo סלחה, Vitruvius dicit retractionem; ibi Philander, *Retractiones vocat, ubi gradus calcantur:* conveniunt Hebræi, סלחה מגך רוחב המעלה דהיינו מקום דריסת הרגל, i. סלחה *est tractus latitudinis ipsius gradus*, i. *locus calcationis pedum*; גב המעלה היה סלחה *superficies ipsius gradus est* סלחה *sive retractio.* [6] Quod deinde de porticu subjicitur, id de porticu templi inter templum & altare accipiatur, ubi præter alias differentias etiam hæc cap. 3. sect. 6. annotatur, quod retractiones ampliores fuerint. [7] Sic istius porticus portæ à reliquis differebant ex utriusque sententia, Josephi & autoris nostri: quamvis in sua cuique tribuenda mensura non conveniant in cubitorum numero: nisi in numerorum notis describendis Scribas negligentiæ & imperitiæ insimulare malimus. Inter has portas quærenda est illa cujus mentio fit Actor. 3. 2. & 10. quam ob pulchritudinem ὡραίαν dicebant, i. *speciosam:* ubi claudus, qui ibidem curatus legitur, quotidie eleemosynam petierat ab ingredientibus. Eam omnino existimo fuisse orientalem portam atrii mulierum: nam ibi proculdubio claudus collocabatur, ubi à plurimis qui ad cultum divinum atria, i. loca sanctiora ingrediebantur conspiceretur; at hæc porta orientalis à plurimis frequentabatur. Sic enim Josephus ἀρχαιολ. ιε. εἶχε δὲ ὁ μὲν ἐντὸς περίβολος καθ' ἡλίου βολὰς ἕνα τὸν μέγαν, δι' οὗ παρῄεσαν ἁγνοὶ μετὰ γυναικῶν, *interior autem circuitus patebat ab oriente una magna porta, per quam intrarent casti cum uxoribus.* Ubi piorum, qui non tantum in exteriorem circuitum, sed in ipsa atria se recipiebant, maximam frequentiam ad hanc portam statuit; quia non tantum viri, sed etiam mulieres illac ingrediebantur. Verum omnem dubitandi scrupulum eximit Josephus, cum nobis nominis notationem aperit, cur dicatur speciosa: quoniam ubi 9. reliquas interioris circuitus portas auro undiq; tectas

tectas dixisset, de porta decima subjicit, μία δ' ἡ ἔξωθεν τοῦ νεὼ κορινθίου χαλκοῦ, πολὺ τῇ τιμῇ τὰς καταργύρους καὶ περιχρύσους ὑπεράγουσα, *una verò extra templum* (sic nominat atrium, ut inspicienti patet) *ex ære Corinthio, quæ multum argento inclusas & inauratas dignitate superabat.* Hanc portam orientalem quæ ad atrium ab ipso חיל *intermurali* deducebat multum reliquis præfert, non quidem materiâ ut apparet, sed elegantiâ: adeo ut hinc ὡραίαν dictam fuisse nemo inficiari queat. Postea eâdem sectione

8 fores vel valvæ in templi porticu fuisse negantur: quod etsi satis securè Hebræi alii prætermittant, tamen ex Josepho satis innotescit. Sensus est, in illa porticu ostium sive aperturam, vel lumen (ut aliis dicitur) fuisse; attamen defuisse valvas quibus clauderetur: hæc enim sunt illius verba cum ad templi propriè dicti descriptionē se accingit, ἡ πρώτη δ' αὐτοῦ πύλη θύρας οὐκ εἶχε· τοῦ γὰρ οὐρανοῦ τὸ ἀφανὲς καὶ ἀδιάκλειστον ἐνέφαινε, *prima vero ejus porta fores non habebat, cœlum enim undique conspicuum & ubique patens significabat.* Præter causam hanc annotat idem & aliam, quare fores defuerint: ut fani pars anterior auro conspicua unà cum illa vite aurea, de qua in sequentibus, conspiceretur. Quocirca cum alibi idem in hunc modum loquitur, θύρας δ' ἐπὶ ταῖς εἰσόδοις σὺν τοῖς ὑπερθυρίοις ἴσον ἐχούσας τῷ ναῷ ποικίλοις ἐμπετάσμασι κεκόσμητο, *fores in ingressu cum superliminari ipsi fano æquales variegatis aulæis ornatas habebat*, cum inquam hæc dicit, non exteriorē; sed interiorem portam quæ ad fanum ducebat, quamque alibi τὴν εἴσω πύλην nominat, intelligi vult.

De 9 liminibus etiam agit Misna sub nomine שקופין ejusdem significationis cum משקוף: à שקף, non quà *prospicere* significat, quod limen superum prospectui pateat; sed quatenus designat *impellere, allidere,* ut Psal. 136. sub finem ܢܢܩܘܫ ܠܟܐܦܐ *allidet ad petram.* Hinc R. Schemaja; hujusmodi fieri לשם הקשן הדלת *ad illisum januæ*, ut janua & fores impellantur & illidantur illis. Quæ eò pertinent, ut hic omnia designari sciamus

quæ-

quæcunque fores impulſas excipiunt, cujuſmodi ſunt uterque poſtis, limen ſuperum & inferum; convenienter expoſitioni qua [10] exceptionem in porta שרי enarrant Iudæi: ita enim in ea defectum τῶν משקופות ſarciri docent, ut non ſolum liminum, ſed etiam poſtium loco ſaxa veniant. ב׳ אבנים מונחות זו על גב זו באחת חקוק חצי הפתח משקוף העליון וחקוק׳ חצי מזוזה מכאן וחצי מזוזה מכאן ובאחת חקוק מפתן התחתון וחצי מזוזה חקוקה מכאן וחצי מזוזה חקוקה מכאן, *duo erant lapides, quorum unus alteri erat impoſitus: in uno exſculptum erat dimidium oſtÿ*, ſcil. *limen ſuperum, & dimidius poſtis ſculptus ab una parte, & dimidius à parte altera. In altero* (lapide ſcil. inferiori) *exſculptum erat limen inferum, & dimidius poſtis exſculptus erat ab uno latere, & dimidius poſtis ab altero latere ſculptus erat.* Unde jam quid contextus verba מונחות זו על גב זו ſibi velint videre licet: cum tamen vir doctus inter Iudæos ſe ea non percipere fateatur. [11] Unicum hic ſupereſt notatu dignum, ſi credere fas eſt: nimirum duplex miraculum quod in valvis portæ atrii orientalis, i. Nicanor deferendis editum narrant Iudæi: cujus cum hoc loco tum alibi meminerunt. Verba eorum omnia recenſere & interpretari nimis longum eſſet: itaque quæ in Gemara Hieroſolymitana libri *Ioma* & alibi reperi, brevibus proponam. Nicanor, ut ferunt, vir pius Alexandriã in Aegyptum profectus valvas ſive fores fabrefactas magnaque induſtria confectas ſibi comparaverat: quarum unam, cum navi ad terram ſanctam veherentur, magna orta tempeſtate, nautæ in mare projecerunt. Hic Nicanor amplectitur alteram: quam ſe non dimiſſurum; ſed ſi ipſa in mare projiciatur, ſe quoque unà projectum iri affirmat. Quocirca Deus hominis miſertus tempeſtatem ſedavit; imò quum in Ptolemaidis portum perveniſſent, priorem quoque jam demerſam illi reſtituit: quippe quæ ſub navi (ut volunt) paulatim in portum prorepſerit. En duplex miraculum, quod ne hæc porta immutaretur, in cauſa, ſicuti hic legimus, fuiſſe ferunt.

ד.

וכל הכתלים שהיו שם היו
גבוהים חוץ מכותל המזרחי
שהכהן השורף את הפרה
עומד בראש הר המשחה
ומתכוון ורואה בפתחו של
היכל בשעת הזיית הדם :

SECT. 4.

Atque omnes parietes qui ibi erant, erant alti, præter parietem orientalem: quia Sacerdos vaccam comburens ſtabat in cacumine montis Oliveti, atque collimabat ac intuebatur in portam ædis, eo tempore quo ſpargeret ſanguinem.

ANNOTATIONES.

Satis notum eſt è Lev. 4. victimarum, quæ totam eccleſiam ſpectarent, ſanguinem digito Sacerdotis ſeptem vicibus coram Jehova aſpergi ſolitum: ideoque Lev. 19. in junice vel vacca rufa, quæ promiſcuè quibuſvis immundis proderat, ſancitum, ut è regione tentorii conventus ipſius ſanguis ſpargeretur. Verum hac obſervata differentia, ut illarum ſanguis ſpargeretur in ſanctuario; hujus vero victimæ, i. junicis rufæ, extra caſtra: idque, ut Lev. 19. docet Abarbanel, להעיר כוונת הפרה שהיא להביא המרוחקים ממחנה שכינה להתקרב אליה, i. *ut in mentem revocaret vaccæ ſcopum, qui eſt reducere ſeparatos à caſtris divinæ præſentiæ, ut eò iterum appropinquarent.* Quo factum fuit, ſicuti ex parte cap. 1. ſect. 3. ſub finem expoſui, ut ædificato Salomonis templo extra civitatem in Olivarum monte ſanguis hujuſmodi junicis ſpargeretur: quemadmodum in eodem monte Servatoris ſalutaris victimæ ſanguis ſparſus fuit, cum ſudoris guttæ quaſi grumi ſanguinis in terram deſcenderent, Luc. 22. 44. idque ut filios Dei ſeparatos & diſperſos cõgregaret ac ad Dei ſanctuarium adduceret, Ioan. 11. 52. convenienter iis quæ ex Abarbanele jam percepimus. Ubi videmus ſacerdotem cum ſanguinem ſpargeret, in ſanctiora templi intendere oculos debuiſſe: ideoque ſi quæ inter montem & ipſam ædem eſſent interjecta, vel habuiſſe portas ejus altitudinis quæ viſus radios ad ædis

portam

portam transmitterent; vel humiliora quam ut illum prospectum impedirent fuisse: ita ut murus templi extimus aliique parietes in templi exterioribus exstructi ad Orientem, cæteros non æquaverint. Hinc Misna sive *halacha* orientalem murum à reliquis excipit. Atque reliquorum quidem כתלים nomine, reliquarum tantum plagarum & laterum muros intelligit; tamen septum cancellatum & si quæ alia ad exedras pertinentia ibi fuerunt in Oriente (quæ murorum & parietum nomine hic non dignatur) Sacerdotis aspectum non prohibuisse, optima sequela innuit; cum ejusmodi sepimenta Orientali muro montis sacri humiliora saltem æqualia solummodo fuerint. Quod si objicias, quantacunque fuisset hujus muri altitudo, sacerdotem per portam muri fores templi intueri potuisse; in procinctu est responsio: summum portæ in muro, de quo agimus, ne quidem limen inferum templi æquasse (si Talmudicos sequamur: nam quid ex Ezech. dici possit jam supra attigi,) ideoque ab alto Oliveti montis cacumine Sacerdotem per istam portam fores templi visu assequi nequivisse. Etenim cum portæ ad viginti tantum cubita ascenderent; à planitie montis sacri duodecim gradibus ad atrium mulierum, inde quindecim ad Israëlis atrium, atque hinc altitudine (saltem, si non numero) quinque graduum ad atrium Sacerdotum ascendebatur, unde tandem ad limen templi inferum 12. gradibus pergebant. Cum autem gradus singuli dimidii cubiti essent; certissimum esse, omnes gradus ad cubita viginti duo excrevisse, quis non videt? Itaque cum visus radii rectà à montis cacumine (ubi sanguinem spargebat Sacerdos) ad templi valvas pertingentes altissimam portæ structuram superarent; murum fuisse humiliorem necesse fuit, quò Sacerdos è regione templi in sacrarium (spargendo sanguinem) collimare jussus, absque ullo impedimento officio perfungeretur. Hinc intelligimus, cur tum demum discipuli Servatori magnifica templi ædificia monstrarint, quum in Olivarum montem

ascenderent, Matt. 24. 1. 2. 3. Marc. 13. 1. 2. 3. Causa est in propatulo: quia enim interius ædificium ab oriente, ubi Oliveti mons, ob muri humilitatem magis erat conspicuum, ideo Servatoris discipuli quum structuræ magnificentiam in conspectu Doctoris sui exaggerare vellent, locum hunc orientalem delegerunt. Hinc pariter Iosephi quibusdam verbis, antea quidem lectis & relectis, sed (fateor) non intellectis, fax accenditur. Verba hæc sunt de sacro ædificio, ὡς περίοπτον ἐκ πολλῶν σταδίων εἶναι τοῖς τὴν χώραν νεμομένοις, μᾶλλον δ' εἴ τινες κατ' ἐναντίον οἰκοῦντες ἢ προσιόντες τύχοιεν, *adeò ut à multis stadijs conspicuum regionem inhabitantibus esset, maximè si qui ex adverso habitarent aut adventarent.* Interpres, quia quicunque in circumjacente regione habitabant, videbantur ipsi omnes habitare ex adverso montis; priora verba ut supervacanea neglexerat: verumtamen diversis vocibus notantur diversa; quia κατ' ἐναντίον Josephus addidit, quò orientalem plagam designaret. Sensus enim est, ab oriente maximè conspicuum fuisse ædificium, idque ob murum ab ea parte depressiorem: nam absque hoc fuisset, Josephus in istum modum non fuisset locutus. Non diffiteor tamen, quin totius templi in urbe situm etiam respexerit.

ה.

עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב מאה ושלשים וחמש וארבע לשכות היו בארבע מ מקצעותיה של ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידים להיות שנאמר ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ארבע מקצעות החצר

SECT. 5.

[1] *Atrij muliebris longitudo centum & 35. cubitorum, cum latitudine 135: atque* [2] *quatuor conclavia erant in quatuor ejus angulis, singulaque cubitorum 40. quæ non erant cōtignata. Et sic etiam futura sunt, quia dictum est (Ezech. 46. 21 22.)* & eduxit me ad atrium exterius, fecitq; ut transirem ad 4. angulos atrij: ecce autem atriū in angulo atrii &c. & in quatuor angulis atrij

החצר והנה חצר במקצוע
החצר ובארבע מקצעות
החצר חצירות קטורות אלא
שאינן מקורות ומה שהיו
משמשות דרומית מזרחית
היא היתה לשכת הנזירים
ששם הנזירים מבשלי' את
שלמיה' ומגלחי' את שערן
ומשלחי' תחת הדוד מזרחית
צפונית היא היתה לשכת
העצים ששם הכהנים בעלי
מומין מתליעים העצים וכל
עץ שנמצא בו תולעת פסול
מעל גב המזבח צפונית מ
מערבית היא היתה לשכת
מצורעים מערבית דרומית אמר
רבי אליעזר בן יעקב שכחתי
מה שהיתה משמשת אבא
שאול אמר ששם היו נותנין
יין ושמן היא היתה נקראת
לשכת בית שמנים וחלקה
היתה בראשה והקיפוה
כצוצרה שהנשים רואות
מלמעלן והאנשים מלמטן
כדי שלא יהו מעורבין וט"ו
מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד ט"ו מעלות שבתהלים
שעליהן הלוים אומרים בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי
גורן עגולה :

erant atria [3] caminata; *sed non erant cõtignata. Verum cui rei inserviebant? Ad ortum brumalem erat atrium* [4] *Nazir æorum; quod ibi Nazir æi coquerent eucharistica sua, & detonderent capillos suos, eosque ollæ summitterent. Ad ortum æstivum erat conclave lignorum; quod ibi Sacerdotes immundi vermes in lignis perscrutarentur: omne autem lignum in quo vermis inveniretur rejiciendum erat ab altaris tecto. Ad occasum æstivum erat* [5] *conclave leprosorum. De conclavi* [6] *ad occasum brumalem dicit R. Eliesér filius Iacobi, inveni cui inserviret; Aba Saul dixit, ibi reponebant vinum & oleum, ideoque vocabatur conclave domus olei. In* [7] *summis lateribus læve ac planum erat atriũ mulierum, sed id circũscripserunt interno podio, ut mulieres supernè prospicerent; viri autem infernè, ne miscerentur.* [8] *Et* 15. *gradus ascendebant ex ejus medio in atrium Israëlis, respondentes quindecim gradibus qui in Psalmis occurrunt: in quibus Levitæ canebant. Non erant gradus recti; sed gyrati instar dimidij rotundæ areæ.*

ANNOTATIONES.

1 Atrium mulierum (quod 2 Chron. 20. 5. החצר החדשה *atrium novum* dicitur, quia ſerius reliquis additum fuit in Salomonis templo, hoc inquam) non cinxiſſe atrium Iſraëlis in hac quæ deſcribitur fabrica, indicio eſt ipſa delineatio: nam æqualis fuit atrii hujus & atrii Iſraelis latitudo; adeo ut cum cinctum latitudine ſua æquare id ipſum quod cingit nequeat, atrium mulieris atrio Iſraëlis circumjectum non fuiſſe, omnino conſequatur. Nec eſt quod quiſquam regerat, longitudinem demum (non latitudinē) atrii poſterioris cum latitudine prioris, i. atrii mulierum eandem fuiſſe, quia ſci. ſect. 6. אורך legitur: nam qui in Rabbinorum ſcriptis verſati ſunt norunt ſatis, quantitatem majorem venire longitudinis nomine; ideoque longitudinem citato loco inter meridiem & ſeptentrionem ſpectari, quemadmodum hoc loco conſideratur latitudo. Niſi atrium Iſraelis ab auſtro in ſeptentrionem undecim cubita ſolummodo patuiſſe inſulſe dicamus; quod illic hæc ei latitudo tribuatur. At quorſum hæc? dicat aliquis. Ut, inquam, quæ de portarum ſitu è cap. 1. diſputari queunt, hinc non ſolum lucem mutuari, ſed etiam definiri poſſint: quod penitius rem examinanti liquebit. Profecto (ut hoc ſolum annotem) cum illic ſect. 3. in quatuor lateribus portæ à portis atrii diverſæ deſcribuntur, id ulla ratione ad mulierum atrium referri nequit: ſi, quemadmodum oſtenſum eſt, atrium Iſraelis atrio mulierum undiquaque incluſum non fuit. Itaque R. Schemajæ ſententia mihi nunquam probabitur. Unde cum ibidem ſect. 4. fit mentio עזרה *atrÿ*, non exiſtimo cum D. Kimchi Iſraelis atrium deſignari; ſed totum illud ſpatium quod in atrium virorum ſive Iſraelis & mulierum (& forte etiam Sacerdotum) diſpeſcitum fuiſſe conſtat. quod etiam עזרה גדולה in ſacris literis vocatur; quamvis hoc nomine ſolum Iſraelis diſignari quidā antument. Sane quî Iſraelis atrium dicatur עזרה גדלה non video; quum atrio

atrio mulierum multo minus fuerit. Porro si excipias minus esse non debuisse, quum mares in tribus solemnitatibus magis quam mulieres ad templum convenire tenerentur: respondebo, atrium mulierum non dici quod eo tantum mulieres admitterentur; sed quod ulterius progredi mulieribus fas non esset, ut Josephus observat. Etenim codice סוכה cap. 5. sect. 2. disertis verbis, viros in atrium mulierum admissos fuisse, legitur: במוצאי יו״ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנים שם תקון גדול ומנורות של זהב היו שם, i. *finiente primo die festi tabernaculorum, descenderunt in atrium mulierum, atque ibi ordinarunt ordinationem accuratam, aureique lychnuchi ibidem erant.* Quod de ordinatione dicitur his verbis explicat Maimonides, מתקנים מקום לאנשים ומקום לנשים ומקום הנשים למעלה, *disponunt locum viris & locum mulieribus: locus autem mulierum erat superior.* Cæterum lychnuchorum meminit, quia (prout Maimonides tradit parte prima יד חזקה fol. 266. facie secunda) postquam ex lege mactassent victimam vespertinam, מתחילים לשמוח לאחר היום עם כל הלילה, *incipiebant exhilarari per diei reliquum totamque noctem.* Sed de hoc gaudio statim plura: inde satis superque liquet, in mulierum atrium viros ob loci capacitatem admissos fuisse. [2] Pergit Halacha ad conclavia, quæ in quatuor hujus atrii angulis conspiciebantur: quorum quidem figura hinc certo colligi nequit, sed tamen non omninò dubia est iis qui ex Ezech. conjecturam faciunt. Siquidem Ezech. cap. 46. vers. 22. longitudinem quadraginta cubitorum, triginta verò cubitorum latitudinem iisdem tribuit: ita ut quadraginta cubita, quorum הלכה nostra meminit, de longitudine tantum accipienda videantur. Quapropter Josephus hinc illustratur, qui de iisdem verba faciens, cum turribus ea comparat; etsi ad altitudinem nondum perrexerit: cum tamen in turribus altitudo præcipuè spectetur. Scilicet quod conclavia oblongâ essent formâ, i. longitudo latitudinem decem cubitis excederet; ideo ipsa cum turribus contulit: quamvis altitudinem non spectaret. Verba extant ἀλώσ.

λόγ. ε. ἐξέδρας εἶχον εὖρός τε καὶ μῆκος πυργοειδεῖς, *conclavia habebant quæ latitudine & longitudine turres referrent.* [3] Porrò ultimum paragraphi ex Ezech. producti vocabulum interpretes quidam ſecus atque Talmudici exponunt: D. Kimchi enim iſta voce hoc ſignificari contendit, conclavia conjuncta & veluti קטורות *alligata* ipſis atrii angulis fuiſſe; Talmudici verò קטורות exponunt מעלות עשן לפי שאין להן תקרה *exhalantia fumum, quod ipſis deſit tectum*, & huc referunt Gen. 19. 28. עלה קיטור הארץ *aſcendebat fumus terræ.* Sed notanda diverſa lectio: nam codices Talmudici, quotquot videre licuit, poſt קטורות ſtatim ſubjiciunt אלא שאינן מקורות, at cum D. Kimchi & S. Iſacides locum citant interſerunt אין קטורות, adeo ut poſt קטורות, i. ultimam vocem paragr. ex Ezech. citati, plena oratio ſit אין קטורות אלא שאינן מקורות *nihil vox caminata ſignificat quam atria contignata non fuiſſe:* quaſi iſta conclavia nihil niſi camini fuerint; ideoque, uti obſervant, מקורות etiam dicta, quod ſupernè, ut fumus libere aſcenderet, aperta eſſent. Hanc lectionem confirmant, quæ paſſim cum ab Eze. tum ab הלכות noſtrarum interpretibus annotantur. ad exedrarũ uſum nos conferamus. In [4] primo conclavi ſive exedra præter alia Naziræi tonſi capillos ollæ ſummiſiſſe dicuntur, ex lege Num. 6. 18. *acceptos capillos Naziræatus ſui imponet igni, qui ſubeſt ſacrificio euchariſtico.* Nam euchariſticum (obſervante Abarbanele) ad gaudium de Naziræatu impleto conceptum pertinebat: ideo ei comburendos capillos ſubjiciebat Naziræus, quo impletum jam eſſe Naziræatum teſtaretur, comamque ex illis Naziræorum inſtitutis alendam nullam ſupereſſe. Quod verò in hoc ritu de olla vel lebete dicitur, è ſequenti Iudæorum obſervatione declaratur: qui intra exedrarum illarum parietes, ſubſtructiones fuiſſe aſſeverant, eaſque humiles, quæ diverſis foraminibus ad ollas ſuſtinendas idoneis diſtinctæ eſſent, & infernè ad exſtruendum focum excavatæ. Atque huc referunt Ezech. 46. verſ. 23. *Et ordo erat in eis circumquaque, & focis inſtructus locus ſub ordinibus iſtis per circui-*

circuitum. Ollæ itaque ſive lebetes quorum meminit Miſna, ſunt ollæ iſti ordini (ut loquitur Ezech.) impoſitæ, quibus ſubjectus ignis dictos capillos abſumebat. Ad [5] conclave tertium venio: nam in ſecundo omnia plana & perſpicua eſſe autumo. Tertium dicitur leproſorum, quia ibidem à lepra liberati ſe abluebant, antequam in atrium interius ſe reciperent. Judæi enim præter ea quæ Levit. cap. 14. de abluendis à lepra ſanatis Dei auctoritate ſanciuntur, etiam exigebant ut quamvis iſti die ſeptimo ex lege Levit. 14.9. abluti eſſent, denuo lavarentur ipſo die octavo antequam propius ad templum accederent: ubi Sacerdos de ſanguine reatus accipiens imponebat infimæ auriculæ dextræ, pollici manus dextræ & pollici pedis dextri ejus qui purgabatur; ſimiliter quoque utrique pollici imponebat oleum. Iſtam ablutionem octavi diei ipſis non affingi, ſed revera legibus recentioribus ſancitam fuiſſe fatebitur, quicunque R. Hobadiæ & Schemajæ commentaria in noſtram הלכה contulerit. De [6] quarta exedra, ubi oleum & vinum aſſervabatur, dicere ſuperſedeo: cum de uſu eorum in ſacris è ſacris literis res notiſſima ſit. quæ ſequuntur attentius expendenda veniunt. Atrium [7] mulierum initio podium nullum habuiſſe ferunt; ſed poſtea ob celebritatem quandam nocturnam additum fuiſſe: quorum membrum prius his verbis exprimi putant, חלקה בראשה, quemadmodum codicibus, quos vidi hactenus, conſtanter legitur; quamvis commentatores habeant בראשונה. Sanè ſi poſteriorem ſequamur lectionem, manifeſtius quod de podio dictum fuit exprimetur; ſiquidem Deut. 13. 9. בראשונה ſignificet *primò*: nam בראשה, quamvis idem deſignare interpretibus videatur, potius id quod in verſione poſui denotat. Hoc autem cum iis quæ de portis & exedris cum hîc, tum in Ezechiele dicuntur apprimè convenit. Nam ſi ab initio fuit aperta quædam planities (prout conſequitur, ſi חלקה *plana erat* legas abſq; ulla loci reſtrictione: nam חלקה per *collem* interpretari cum Gemara codicis כוכה, in-

auditum eſt,) quorſum portæ? Et ubi exedræ, quibus quadantenus cingebatur hoc atrium? At cum legimus בראשם *in ſummitate ſua*, atrii pavimentum cinctum fuiſſe non negatur præciſè: verum ſummos parietes ab omni ſtructura aliquando fuiſſe liberos affirmatur; poſteaq; demum additum fuiſſe podium, de quo dicēdū erit. Talmudici variis nominibus hujuſmodi ſtructuras indigitant, ſc. כצוצטראות 4, גצוצטריות 3, גסוסטריות 2, גזוזטריות 1: ut voces ex iis contractas reticeam; ſicuti Miſna etiam noſtra habet כצוצרה, ubi litera ט eliditur, quemadmodum nonnunquam in præcedentibus contingit. Ut autem nominum origo liqueat, obſervandum eſt ex illorum comparatione, literam ג cum כ, ſimiliter ז cum ס & צ permutari: adeo ut ſi unius גזוזטר originem noverimus, quæ reliquorum ſit etymologia latere nequeat. גזוז inter alia, ut auctor libri Aruch docet, ſignificat *fruſtum*, *ſegmentum*; טר eodem auctore *montem* etiam deſignat; טור verò (unde טר deduci poteſt) Ezech. cap. 46. ſub finem Chaldæo eſt כדכך *ordo ſtructuræ* ſive *paries*, ut vertunt interpretes. Unde prima fronte prædicta vox גזוזטר ſtructuram inſtar alicujus montis altam, eamque è lignorum ſegmentis confectam, vel ſimpliciter parietem è ſectis lignis denotare videtur: cujuſmodi etymon cum Talmudicorum & recentiorum obſervationibus non male convenit. Si verba Nathanis in Aruch ad enumeratas antea voces, nec non Maimonidis, Salomonis Iarchi, R. Schemajæ, denique Hobadiæ de Bartenora conferantur; hanc indigitari videbimus ſtructuram, quà projecta è ſuperiori parietis parte tigna ſive trabes non tantum aſſeribus ſternuntur, ſed etiam ea ratione in ſuis extremitatibus aſſurgunt, ut pergulæ & ambulacri ſpeciem præbeant, cum feneſtris ad proſpectandum idoneis. Unde podii vocem è Vitruvio adhibui, quam Lipſius hoc modo deſcribit; *Podium appello projecturam hanc quæ in ſummo muro paulum provehitur & propendet, inſtar pedis: unde & nomen. Menianorum ea quædam ſpecies eſt, facta in theatris, templis, ædibus, ad circum-*

circumeundum, innitendum, spectandum. Singula membra huic qua de agimus גזוזטרא competere, è dictis autoribus probare non foret arduum: sed quorsum? quandoquidem in tractatus סוכה Gemara Babylonica fol. 51. pauca occurrunt verba, quæ ex ipso usu & utilitate totam rem facile expedient. Ista quum fermè cum Misnæ nostræ verbis eadem sint, ideoque ipsa illustrent, hic etiam subjicere libuit: הקיפוה גזוזטרא והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה ... כשהיו רואים שמחת בית השואבה, *circumdederunt ei atrio mulierum podium, & ordinarunt ut mulieres sederent supernè & viri infernè ... cum spectarent gaudium domus hauriendi aquam.* Verumenimverò quid his postremis verbis designetur, considerare erit operæ pretium: quandoquidem tota podii structura eo spectat, ipsa res hactenus neglecta fuit, & denique S. Scripturæ paragraphi aliquot obscuriores istinc lucem mutuabuntur. Cum ex lege Iudæi tabernaculorum festum celebrarent de die; ipsi sponte sua vespertinam, vel potius nocturnam festivitatem addiderunt: eamque tanto cum gaudio, ut in סוכה cap. 5. sect. 1. אמרו כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו, dicant, *Qui non vidit gaudium loci ab hauriendo denominati, nunquam vidit gaudium.* Locus huic solemnitati in atrio mulierum (ut antea observatum fuit) assignabatur: ubi è podio mulieres; viri autem in cuneis ipsius pavimenti spectabant & audiebant illa quæ citato capite enarrantur. Sectione 4. istius capitis pii in spectantium oculis saltantes & faces manibus præferentes, cantiones & hymnos cecinisse dicuntur: similiter Levitæ quamplurimis imo infinitis instrumentis lusisse; sacerdotes vero tubis clanxisse perhibentur. Hujusmodi in multam imò per totam noctem extendebantur; quinetiam in hisce gaudiis singulas festi tabernaculorum producebant noctes (nisi instrumenta cap. 5. sect. 1. סוכה die sanctiori interdicta exceperis; de quibus consulenda Gemara istius sectionis:) atque ita somnum capiebant, ut istinc non decederent plurimi; sed quemadmodum loquitur Gemara

fol. 53. הוו מנמנמי אכתפא דהדדי, *dormitarent alÿ aliorum humeris innitentes.* Porrò isti celebritati ab aqua haurienda inditum nomen fuit, quia simulac hausta fuisset aqua magno cum gaudio, eâque ut & vino libavissent altare; statim sese ad nocturnam illam festivitatem, ubi illud conceptum gaudium prorogabatur, conferebant. Unde R. Josua filius Chananjæ in Gemara סוכה folio 53. supra citato, abiisse ac sese recepisse narrat לתמיד של בין הערבים מכאן ואילך לשמחת בית השואבה, *ad juge sacrificium inter duas vesperas* (ubi libabant;) *dehinc & ulterius ad gaudium loci ab haurienda aqua dicti.* De qua aqua cap. 4. סוכה sub finem צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים היה ממלא מן השלוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו, *quidam phialam auream, quæ tres heminas contineret, è Schiloa* (fonte prope Ierusalem) *implebat: quam ad portam aquarum* (quæ in atrio erat) *delatam, taratantara & clangore excipiebant.* Nam S. Iarchi notis suis in Talmud Babylonicum bene observavit taratantaræ causam fuisse שאיבת מים של ניסוך *quod aqua ad libamen hausta esset.* De libamine isto (non enim omnium eandem esse rationem docent commentatores in cap. 2. Maimonidis de opere oblationum, parte tertia יד חזקה) hæc ferme traduntur. in occidentali altaris parte versus austrum duo libæa sive simpula fuisse, quorum unum contineret vinum; alterum aquam, qua de actum fuit: idque in hunc finem, quò Sacerdos, effusa aqua è libæo aquæ in libæum vini & vice versa, liquorem per libæorum foramina inferiora in altaris duo columbaria sive foramina & veluti æquæductus transmitteret, ad ipsius profundas quasdam concavitates. Hic observavit Maimonides mysteria quædam significari: & vulgo inde ab ipso Mose hanc festivitatem arcessunt. Quam hæc antiqua sint non disputo; tamen sacrorum scriptorum temporibus non plane incognita fuisse, indicio sunt dicta quædam ejusmodi ceremonias respicientia; ideoque illinc declaranda: quandoquidem sanctis ad ritus sponte à Iudæis receptos sermones suos, quò facilius intelligerentur, aptare libuit.

Auctor

Auctor 1. l. Samuelis cap. 7. poſtquam Iſraelitarum pœnitentiam enarraſſet, qua derelictis idolis veri Dei ſincero cultui ſe tradiderant; eoſdem Samuelis juſſu deinde Mitzpam conveniſſe ſubjungit, ubi aquam hauſerint, & coram Iehova effuderint: quibus poſtremis verbis ritum in ſuperioribus obſervatum, ſaltem ſimilem lectorum oculis objicit. Etenim cum interpretibus illa ad luctum & triſtitiam referre, quibus Iudæi ſummum gaudium exprimebant, cum rationi adverſatur, tum iis quæ ſubjunguntur: nam ſi hauſta aqua ad conceptum de peccatis dolorem referebatur quò & jejuniũ ſpectabat; quorſum iſta de die eodem obſervatio, jejunium ſcil. non alio ſed eodem die celebratum fuiſſe, pertineat non video. Quare ℣. 6. hoc ſibi auctor voluiſſe videtur, Iſraelitas poſtquam (nam ו in ויצומו ſig. *poſtquam*, ut Exod. 16. 20.) jejunaſſent & culpam faſſi fuiſſent; concepta de ſua ſalute fiducia ex illis Samuelis verbis verſ. 3. *liberabit vos de manu Peliſtæorum*, tum inquam gaviſos fuiſſe, quemadmodum in feſto tabernaculorum ipſis ſolemne erat. Huc ſimiliter refero Eſa. 12. 3. *& haurietis aquas cum gaudio è fontibus ſalutis:* quibus verbis propheta gaudium illud prædicebat olim, quod fideles è ſalute per Meſſiam parta percepturi erant. Id autem è ritu Iſraelitis notiſſimo deſcribebat: q. d. Maximi facitis gaudium, quod in tabernaculorum feſto quotannis recurrit, quũ aqua è fonte Schiloah hauſta, eaque libata, exultare aſſueviſtis: ſed Meſſiæ temporibus gaudebitis magis; quia aquas non è fonte Schiloah prope Ieruſalem, ſed è fontibus ſalutis Meſſiæ haurietis. Quis non videt, utroque iſtius commatis tertii membro prophetam ad celebritatem & feſtivitatem, quam Iſraelitæ ſibi annuam fecerant, alluſiſſe? In novo etiam fœdere Servator noſter ad aquam in feſto tabernaculorum hauſtam reſpexit: ideoque ſpiritum S. abunde fidelibus conferendum per aquam copioſe fluentem deſignavit eo ipſo tempore, quo in tabernaculorum feſto quotidie poſt hauſtam aquam ſummopere exhilarabantur

tur Iudæi. Quod Ioannes Euangelii cap. 7. verſ. 37. 38. 39. cum verſ. 2. & 10. collatis docet; ubi Servator omnino ad Iudæorum receptum morem alluſiſſe videtur. Ac ſi dixiſſet: Video vos aquam haurire è fonte Schiloach, & cum ea infertur per aquarum portam ſumme lætari, ſimiliter quoque poſtquam eadem libata eſt: verum aqua quam gaudium ſubſequitur hæc demum eſt, quam non quæſitum eunt ad fontem Schiloah, ſed ad me (verſ. 37;) quæque ſitulâ fidei adeo copioſe hauritur, ut in fidelibus fluviorum fons fiat (verſ. 38.) quia Spiritus eſt aqua viva vitale gaudium proferens; unde hoc gaudium χαρὰ πνεύματος, & (quia fide accipitur) χαρὰ πίστεως vocatur 1 Theſ. 1. 6. Phil. 1. 25. E quibus obiter & hoc obſervari velim, Servatorem (Ioh. 9. 7.) cum cæcum curare vellet, hunc non de nihilo, ſed prudenti conſilio ad fontis Schiloah piſcinam (i. rivulum qui ex iſto fonte urbem influebat) lavatum miſiſſe: quo ſcilicet firmiorem de recipiendo viſu ideoque futuro gaudio ſpem conciperet cæcus; utpote ea abluendus aqua, quæ è Schiloah hauſta maximi inter Iudæos gaudii erat initium. Atque hoc eo liquebat magis, quod illo mandato Servator cæcum inſtrueret die feſtum tabernaculorum ſubſequente (conf. Ioh. 7. 37. cum 8. 2.) quum jam per octiduum, ſaltem dies ſeptem aquam ad feſtivitatem ex illo Schiloah ſive Σιλωὰμ (ut Græci 70 & Iohannes vocant) hauriri ſolitam intuiti eſſent Iudæi.

s Porro הלכה, quam hactenus dicta illuſtrant, atrium Iſraelis quindecim gradibus ſcanſile facit: tot enim gradibus atrio mulierum altius erat. Quorum quidem graduum altitudo per totam atrii Iſraelis latitudinem extendebatur, ipſi gradus tamen ad atrii portam ſolummodo erant diſpoſiti. Quam portam Joſephus cæteris majorem facit, cum ἁλώσ. λόγ. ε. eam deſcribens ait, τεσσαρακοντάπηχεις τὰς θύρας εἶχε, *quadraginta cubitorum fores habebat*; quamvis R. Iudas, qui Miſnajoth diſpoſuit, huic portæ altitudinem tantum viginti cubitorum, & decem cubitorum latitudinem, capitis hujus ſectione tertia tribu-

tribuat. Verisimilior autem est Josephi sententia, quia cum quicquid intus ageretur nonnisi per hanc portam spectare potuit magna mulierum multitudo; tum amplius spatium, quam decem exæquent cubita, sacri musici occupasse videntur: quorum tamen locus, quem ᾠδεῖον Græci dixerunt, (& Vitruvius, retenta Græcorũ voce, *odeum*) ibi etiam constanti Iudæorum sententia collocatur. Duplex inprimis ferunt fuisse odeum, unum inter Israelis atrium & atrium Sacerdotum; alterum inter mulierum atrium & atrium Israelis: quorum prius ad sectionem sequentem; posterius ad hanc pertinet. Dubium non est è vers. 4. cap. 16. l. 1. Chron. aliisque locis plurimis, quin Levitæ Deum O. M. laudarint & celebrarint publicè: adeo ut certa loca isti officio destinata habuisse necesse fuerit. Quæ cum in Oriente fuisse his verbis doceamur (2 Chron. 5. 12.) *Levitæ ... cum cymbalis*, &c. *stabant ad Orientem altaris*, *& cum illis Sacerdotes*; nihil impedit quo minus Talmudistis aliisque Judæis recentioribus assentiamur; qui ambo odea in illis memoratis locis fuisse asseverant: quandoquidem loca illa ad Orientem altaris fuisse fatentur omnes. Posterius autem odeum, de quo in hac Misna sermo est, non tantum Iudæorum autoritate in 15. illis gradibus fuisse probatur; sed id etiam 15. Psalmorum tituli sive inscriptiones commonstrant. Examinatis enim titulorum istorum interpretationibus, nulla convenientior reperitur quam hæc Talmudica; qua *canticum graduum* exponitur *canticum* Levitis datum ut in 15. *gradibus*, i. odeo ad fides &c. caneretur: qua de causa etiam pro 15. graduum numero Psalmi quindecim conscripti videntur.

ו.

ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים ששם הלוים נותנים כנורות

SECT. 6.

Erant autem conclavia [1] *infra atrium Israelitarum, quæ aperta erant atrio mulierum: ubi Levitæ collocabant citharas & nablia cum*

כנורות ונבלים ומצלתים וכל
כלי שיר עזרת ישראל היתה
אורך מאה אמה ושלשי׳
וחמש על רוחב אחת עשרה
וכן עזרת כהנים היתה אורך
מאה ושלשי׳ וחמש על רוחב
אחת עשרה וראשן פספסין
מבדיל בין עזרת ישראל
לעזרת הכהנים רבי אליעזר
בן יעקוב אומר *מעלה ורובד
גבוהה אמה נתון עליה ובה
שלש מעלות של חצי חצי
אמה נמצאת עזרת הכהנים
גבוהה מעזרת ישראל שתי
אמות ומחצה כל העזרה היתה
ארך מאה ושמנים ושבע על
רחב מאה ושלשים וחמש
ושלש עשרה השתחויות היו
שם אבא יוסי בן חנן אומר
כנגד שלשה עשר שערים
דרומיים סמוכיי למערב שער
העליון שער הדלק שער
הבכורות שער המים ולמה
נקרא שמו שער המים שבו
מכניסין צלוחית של מים של
ניסוך בחג רבי אליעז׳ בן
יעקב אומר בו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית:
ולעומתן בצפון סמוכין למערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים
שער

cymbalis omniaque instrumenta musica. Atrium Israelis erat [2] longitudine 135 cubitorum, latitudine 11: [3] similiter atrium Sacerdotum erat longitudine 135 cubitorum, latitudine 11. Trabium [4] capita dividebāt inter atrium Israelis & atrium Sacerdotum. R. Eliesser filius Iacobi dicit, ascensus [5] erat ejusque altitudo [6] cubitalis, cui impositum erat pulpitum: atque in eo erant tres gradus, singuli scil. cubiti dimidij. Reperitur atrium Sacerdotum duobus cubitis cum dimidio altius atrio Israelis. Totius [7] atrij longitudo erat 187 cubitorum cum latitudine 135. Atque 13. adorationes ibi erant. Aba Iose filius Chanan dicit; è regione tredecim [8] portarum: quarum australes vicinæ occidenti, Porta [9] superior, Porta incendij, Porta primogenitorum, Porta aquarum. At quare vocatur nomine Portæ aquarum? quia ea inferunt lebetem aquarum libaminis in festo: R. Eliesser filius Iacobi dicit; quia in illa aquæ mutabuntur egressuræ sub limine ædis. E regione [10] istarum in septentrione adhærentes occidenti, Porta Ieconiæ, Porta oblationis, Porta [11] mulierum,

שער השיר ולמה נקרא שמו
שער יכניה שבו יצא יכניה
בגלותו שבמזרי שער ניקנור
ובי פשפשים היו לו א׳ מימינו
וא׳ משמאלו ושנים במערב
לא היה להם שם ׃

Porta [12] *cantici. At quare nuncupatur Porta Ieconiæ? quia ea exivit Ieconia in captivitatem suam. Quæ autem erat in oriente, Porta Nicanoris dicebatur: cui duo erant* [13] *ostiola, unum ab ejus dextra; alterum ab ejus sinistra. Duabus* [14] *in occidente non erat nomen,*

ANNOTATIONES.

[1] Priora verba satis feliciter enarrat R. Schemaja cum inquit, מחילות תחתיה ופתוחות לעזרת הנשים בגובה אותן ט״ו מעלות, *profunditates sive speluncæ erant sub isto* (atrio Israelis) *eæque apertæ versus atrium mulierum altitudine illorum* 15. *graduum.* Cum itaque singuli gradus fuerint dimidii cubiti, receptacula sive conclavia ista septem cubitorum cum dimidio altitudinem habuisse necesse est: adeo ut commode eo ab atrio mulierum ingredi & instrumenta musica seponere Levitæ potuerint. [2] Quod de atrii Israelis longitudine postea subjungitur, sano sensu accipiendum est: non enim est existimandum, quousque ab oriente in occidentem sese hoc atrium extenderit, illa longitudine definiri; sed spatium inter australe & septentrionale latus longitudinem vocari. Passim enim Rabbini observant quantitatem majorem longitudinis; minorem vero latitudinis nomine venire: unde quia ab austro in aquilonem longius quam ab oriente in occidentem Israelis atrium protendebatur, prius spatium longitudinem dixerunt; contrà vero in mulierum atrio delineando evenit ob utriusque spatii quantitatem æqualem. [3] Sequentia, *similiter atrium Sacerdotum erat longitudinis* 135 *cubitorum, latitudinis* 11. Hæc inquam in Basileensi & nitidissima illa editione Veneta non leguntur: quamvis in alia repererim; adeoque etiam eadem verba enarret R. Schemaja. [4] Distinguitur autem atrium hoc ab illo per *proceres:*

nam ראשין פספסין exponunt per ראשי קורות *capita trabium*; quemadmodum Iſidorus *proceres* eſſe dicit capita trabium quæ eminent extra parietes. Sed hos proceres ſive tignorum capita quidam è pavimento; alii è parietibus eminuiſſe affirmant: quæ ſententiarum diverſitas atriorum diſtinctionem non imminuit tamen. Hoc majori attentione dignum quod R. Schemaja obſervavit, omnibus Iſraelitarum maribus, ſi confertiſſimi (id enim ſonat vox 'כפופי) ad templum congregati eſſent, poſtica & lateralia ædis ſpatia, quæ atrio Sacerdotum & altaris loco intra atrii magni murum verſus occidentem ſuccedebant, occupare licuiſſe: ita ut atrium Sacerdotum cum altaris circuitu atrio Iſraelis in frequentiſſima concione incluſum, ideoque per illos proceres utrimque aliquatenus diſtinctum fuerit. Quæ ab iis expendi velim, qui locum concionibus aſſignatum juſto anguſtiorem fuiſſe cauſantur: quoniam nemo inficias ibit, quin amplus & ſpatioſus ille ædis circuitus innumeros pene homines capere potuerit, cum ſtarent כפופין, i. quemadmodum Talmudici exponunt, adeo preſſi & conferti ut multi pavimentum non tangerent, ſed è terra nonnihil preſſura iſta attollerentur. Quamvis non ignorem, codice אבות cap. 5. ſect. 5. inter decem miracula quæ patribus, dum templum ſtaret, obvenerint & hoc numerari, quod in tanta frequentia etiam ſuo more humi procumbentes adorare valuerint. Veniamus ad locum quem in nitidiſſima editione Veneta omnino [s] corruptum autumo; quia legitur מעלה ורובד גבוהה אמה נתון עליה, *gradus & areola alta cubitum impoſita ei*: quam lectionem in contextu non immutavi, quia & Baſileenſis editio congruit: eam tamen nec Grammatica, nec partium iſtarum ſtructura admittit. Quî nomen רובד maſculinum, quemadmodum evincit נתון, cum fœminino גבוהה convenit? præterea gradus ſaltem dimidium cubitum alti erant: quocirca ſi gradui infimo imponas areolam altam cubitum (prout ex illa lectione ſequitur) nullo modo quod ſubijcitur conſiſtere pote-

poterit; puta additos tres gradus ſive ſeſquicubitum cum præcedentibus ſolummodò duo cubita cum dimidio conficere. Ut taceam in רובד *areola* non ſpectari altitudinem, non magis quam in סלחם *retractione* (cum tamen in hac lectione *alta* dicatur:) nam רובד in gradibus delineandis *areolam* denotare indicabit caput ſequẽs; areola vero hîc, Philandro in Vitruvium teſte, eſt retractio amplior, in qua ſuperficies non altitudo ſpectatur, utpote quæ planum gradus ſignificet. Deniq; ſi poſtea בה vertas *in ea*, ut loco continente pulpitum unius cubiti: quomodo ergo in hoc tres gradus, ſinguliꝗue dimidii cubiti fuerint? utrumque tamen in iſta lectione & expoſitione (ut ſecundam difficultatem devites) affirmatur. Quapropter legamus מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה, *aſcenſus erat altus cubitum, cui pulpitum impoſitum erat:* ubi דוכן occurrit, vox quæ & *pulpitum* è Vitruvio, & *ſuggeſtus* è Cicerone reddi poteſt. *Pulpitum* in דוכן quadrat, quia ibi Levitæ canebant ac inſtrumenta pulſabant: cum enim in Chronicis (lib. 1. cap. 16.) Sacerdotes & Levitæ Deum coram arca celebraſſe leguntur, eos remotiori loco inter atrium mulierum & Iſraelis ſemper ſubſtitiſſe exiſtimandum non eſt. Suggeſtus etiam aptè adhibetur: quia in דוכן Sacerdotes populo ex lege Num. 6. (quam & hodie obſervamus) benedixiſſe annotarunt Hebræi. Itaque miror, Eliam in Thisbi mirari paraphraſten Chaldæum, qui verba Pſal. 134. *attollite manus veſtras in ſanctitate* ſic [illegible] טולו ידיכון כהניא על דוכן קודשא, *attollite manus veſtras Sacerdotes ſuper ſuggeſtum ſanctum*; utpote qui Sacerdotes in דוכן benedicere autumaverit: nam revera & Levitæ muſicam in דוכן exercuerunt tempore oblationis, ut inquit Kimchi, & Sacerdotes bene precati ſunt populo in eodem loco. Utrumque ſtare poteſt, nec hoc illud evertit. Quod verò de [6] aſcenſu integrum cubitum alto annotat Miſna, cum præcedentibus non pugnat: quia מעלה hic aſcenſum, qui duos gradus continebat ſingulos dimidii cubiti altitudine, notat; adeo ut graduum

quantitas in præcedentibus expressa hic etiam maneat. Ad
7 totius atrii mensuram cum accedit libri auctor, totum atrium excludendo mulierum atrium metitur: quia cubitis 187 per partes suas dispescitis, nihil atrio mulierum relinquitur; quandoquidem si ab ortu ad occasum pergas, in atrio Israelis anteriori (i. strictè sumpto) cubita undecim, in Sacerdotum atrio pariter undecim, pro altari trigintaduo, post altare vigintiduo, pro æde sive templo propriè accepto centum, post templum ad occidentalem murum undecim invenies. Quæ summa quum 187 non excedat, ut atrium mulieris includatur fieri nequit: ideoque quum antea (non in excerptis è Iosepho sed) in Misnajoth atrii portæ recẽserentur, hujus laterales portæ non connumerabantur; sed orientalis tantum. Et hæc quidem cum reliquis prætermissa non fuit: quia cum in toto atrii complexu orientalis quædam porta assignari debuerit, inter atrium vero mulierum & virorum potius odeum esse quam porta videretur; istam orientalem affabre factam, in cujus foribus miracula edita ferunt, prætermittere visum non fuit. Atrium verò mulierum in hac computatione posthabitum fortassis fuit, quia viri quam mulieres digniori erant loco; adeo ut nec has in genealogiis computarent: deinde quod olim existimarint quidam atrium mulierum aliquando muro cinctum non fuisse, quemadmodum in superioribus verba illa מלקה ברגלה accepta fuisse vidimus; ideoque eodem cum reliquis ordine illud non censeri autumaverint. 8 Postea auctor noster tredecim portas ordine recenset, non è sapientum (ut vocant) sententia, ij enim in hac regione septem tantum ordine & distinctè recensent (quamvis plures fuisse non negent, de quibus vide cap. 1.) sed ex unius Rabbini mente: qui tredecim adorationes, de quibus in præcedentibus actum fuit, tredecim portas arguere putavit, quum solummodo 13. transennæ sive cancellatæ sepis effracturis responderint. Deinde in eo erravit gravius ille R. Jose, quod dempto etiam mulie-

rum

rum atrio 13 ſupereſſe portas putaverit; & portam Nicanor contra Joſephum & ipſam veritatem inter atrii Iſraelis portas locaverit: quæ conſiſtere non poſſe, è præcedentibus ſatis liquere arbitror. Dum auſtrales portas ab occidente recenſere incipit, nominat שער העליון [9] *portam ſuperiorem*: quam quidem in ſacro hoc ædificio fuiſſe minimè negatur, quia hujuſmodi portam antea ædificaſſe Jotham legitur 2 Chron. 27. 3; ſed hunc locum occupaſſe Rabbini cæteri negant. Nec ratione deſtituuntur; quia Ezech. cap. 9. 2. antequam templum novum & ſpirituale deſcriberet, diſertis verbis affirmavit portam ſuperiorem vel ſupremam reſpicere Aquilonem: atqui R. Joſe eam ad Auſtrum collocat. Quæ ad reliquas auſtrales pertinent, partim è ſectione præcedenti, ubi de aqua hauſta & illata ad libandum Tabernaculorum feſto agebatur; partim ex annotationibus in ſectionem 4. capitis 1. cognoſci queunt. quare ad aquilonares pergamus. [10] Hic ordine diverſo ab eo qui cap. 1. ſect. 5. ſervatur portæ enumerantur: nam ibi ab oriente ad occidentem; hic vero ab occidente ad orientem proceditur. Et obſervandum, quemadmodum hic in auſtralibus quarta porta additur; ſic quoque in aquilonaribus fieri: nec dubito quin utraque porta, quæ ſuperiori cap. ſect. 4. & 5. non recenſetur, tunc demum aperiretur, cum populus ob maximam frequentiam in poſticam atrii partem ſe reciperet, quemadmodum ſupra è R. Schemaja percepimus. Primo & ſecundo hoc capite eædem numero quidem in hoc latere portæ, ſi Jechoniæ portam rarius aperiri ſolitam exceperis, leguntur; ſed quædam ut nominibus ſic reipſa fuere diverſæ. Quæque [11] illic porta prominentiæ dicitur, etſi cæteris lateralibus magis ad orientem vergens, tamen non eſt ea quæ hic à mulieribus nomen habet: quia hac etiam mulieres in atrium ſuum ingrediebantur, ſicuti Joſephus planiſſime ἁλώσ. λόγ. ε. κεφ. ιδ. cum de mulierum atrio loquitur, his verbis edocet, *μία βόρειος, δι' ἧς εἰς τὴν γυναικωνῖτιν εἰσῆγον, una ſeptentrionalis,*

qua ad mulieres introibant; at ibi cap. I. mulierum portas laterales prætermiſſas fuiſſe vidimus. Unde animadvertere [12] licet, *portam cantici* quæ hîc in hoc latere collocatur ultima, ſcilicet verſus orientem (nam ab occidente fit initium) alieno loco locatam fuiſſe: quandoquidem una tantum porta fuit in ſeptentrionali muro atrii mulierum, nec ulterius orientem verſus atrium extendebatur, ut ibi portam admittere poſſet. Quocirca convenientior portæ cantici tribuetur locus poſt Jeconiæ portam, ante portam oblationis: eademque cenſebitur cum ea quæ cap. I. ſect. 5. locus incendii dicebatur. Et ſicuti (ut alia in ſuperioribus annotata mittam) propter altare etiam, ubi victimę comburebantur, ab incendio denominabatur, quod non procul ab illo ſita eſſet; ſic etiam porta *cantici* dici potuit ob muſicam cum oblationibus quibuſdam victimarum conjunctam: quam Judæorum teſtimonio ſupra probatam vidimus. De [13] פטפטים ita habendum eſt, hoc loco ea ſignificatione non poni, qua ſupra cap. I. ſect. 6. num. 2. cum de capitibus פטפטים trabium (nam ibi per ט correcti codices iſtam vocem exprimunt) ſermo eſſet; verum hic פתחים קטנים, *oſtia parva*, deſignantur: ſic enim eam Hebræi c. 4. ſect. 2. exponere ſolent, omninoque id huic paragrapho convenit. Hæc oſtiola an ibi fuerint necne in medio relinquo; poſticas [14] ſaltem duas portas quas R. Ioſe poſtremo ſubjungit, ut contra aliorum Rabbinorum, ſic contra Ioſephi auctoritatem confictas indubium eſt. Verba Ioſephi hæc ſunt, τὸ δὲ πρὸς δύσιν μέρος οὐκ εἶχε πύλην, ἀλλὰ διηνεκὲς ἐδεδόμητο ταύτῃ τὸ τεῖχος, *occidua vero pars portam non habebat, ſed perpetuus extructus ibi erat murus*. Varia erant in dictis Templi atriis loca, quorum conſideratio ſuum in Scriptura intelligenda momentum habet: ideoque ut de iis nonnihil ſubjiciam, operæ pretium videtur. Quemadmodum mulierum atrium ſuis porticibus atque exedris exornatum fuit, ſic in Iſraelis & Sacerdotum atriis hujuſmodi non defuiſſe è ſequentibus manifeſtum fiet: nam porticus

ticus

ticus quò populus à cæli injuria, imbribus &c. tutus esset requirebatur; sicuti conclavium sive exedrarum manifestus erat usus in sacra pecunia (extra gazophylacia superius descripta) instrumentis sacris, primitiis, decimisque &c. reponendis, nec non ad corpus cibo potuque reficiendum. Sanè Josephus qui Templũ ipse vidit, de porticibus nos dubitare non sinit, quum contra Apionem singula ista loca quibus templum cingebatur vocat porticus, utpote porticibus ornata: distincteque singularum porticuum meminit, ubi primam sive extimam alienigenis etiam tribuit; secundam in oriente Iudæis; tertiã viris tantum; quatam solis sacerdotibus. Quæ tamen ita non esse accipienda, quasi singula loca undiq; porticu cincta fuissent, docet idem *ἁλώσ. λόγ. ε.* ubi fuisse dicit *δὲ λιθόν τι καὶ χαρίεν γείσιον ὅσον πηχυαῖον ὕψος, ὃ διεῖργεν ἐξωτέρω τὸν δῆμον ἀπὸ τῶν ἱερέων, loricam gratissimam ex pulcherrimo saxo ad cubitum assurgentem, quæ populum à sacerdotibus segregabat.* Ibidem nonnulla quidem minus cum auctore nostro consonantia habentur; sed ea omitto: hoc modò animadvertatur quò Iosephus secum consentire appareat, Sacerdotum atrium partim porticu, partim humili septo circumscriptum fuisse. Nam ex ipsis Misnajoth manifestum est, atrium Israelis cum Sacerdotũ atrio ejusdem fuisse latitudinis: ideoque illud Josephi *γείσιον septum* latera ubi muri erant non clausisse, sed tantum à parte orientali vel etiam occidentali omnes sacerdotibus exceptis arcuisse. Cæterum in porticibus etiam atrii Israelis docebatur populus, & prophetarum oracula excipiebantur, (adeo ut nullus dubitem quin ibidem etiam docuerit Servator.) Sic Baruch cum frequentissimus populus illuc convenisset, Ier. 36. 10. verba Ieremiæ legitur prælegisse in atrio Israelis: utpote *audiente toto populo*. Locus autem ibidem dicitur *atrium superius:* quia mons sacer, ubi hæc sacra erant ædificia, paulatim versus ædem extollebatur, adeo ut Israelis atrium atrio mulierum, quippe magis orientali, esset altius: unde id ei nomen impositum

situm

ſitum fuit, ut atrium ſuperius diceretur. Similiter Zecharias, cum 2 Chron. 24. 20. è ſuperiori loco populum objurgaſſe narratur, ſuggeſtus aliquis in virorum atrio deſignari videtur: quoniam à conjuratis in atrio domus Domini ob iſtam concionem è veſtigio interficiebatur; ut hac ratione in atrio videatur concionatus. Niſi hunc Sacerdotem eundem fuiſſe velimus cum eo, quem Servator inter templum & altare interfectum dicit Matt. 23. 35. hac enim ratione in חצר (quod hic cum עזרה idem eſt) *atrio* illa pars ab auctore Chronicorum non deſignabitur, quæ atrium Iſraelis nuncupabatur; ſed ſpatium illud viginti duorum cubitorum quod altare & πρόναον ſive veſtibulum templi interjacebat. Verum Chriſti verba per anticipationem dicta, & (prout in Prophetiis Vet. Teſt. imò aliquando in Euangelio fieri videmus) aoriſtum (ſæpiſſimè in præteriti ſignificatione poni ſolitũ) pro futuro fuiſſe poſitum, videtur; ut per *quem occideritis* non malè reddantur Chriſti verba ὃν ἐφονεύσατε. Enimverò Ioſephus lib. 4. de bello cap. 19. (ſecundum Græci contextus Baſil. expreſſi diviſionem) Chriſti prophetiam impletam narrat, cum Zachariam filium Baruchi non diu ante urbis excidium interfectum dicit ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ *in medio templo*; ubi veluti digito locum à Servatore deſignatum notare videtur: nam medius ille locus in ἱερῷ *templo*, erat ante ναὸν *ædem*; quam ut Servator alibi ſic Joſephus hoc loco templi late ſumpti partem facit. Porrò quod de exedrarum uſu ſupra annotatum fuit, plenius explicandum: atque ut de eo nihil dicam, quod è ſuperiori exedræ alicujus loco veluti ſuggeſto ad populum verba in atrio Iſraelis faceret, prout è 2 Chron. 24. 20. cum Ier. 36. 10. collato liquet, & ad præcedentia ſpectat; ad convivia ſacra me conferam. Primum primogenita cedebant Sacerdotibus Num. 18. 19. eaq; coram Jehova etiam comedebantur: qua circumſcriptione atrium quoque mulierum continetur; quandoquidem & à Sacerdotum filiabus edebantur. Deinde in atrio Iſraelis exedræ

quædam

quædam cibo ſumendo deſignatæ erant; in quibus ſcil. (quamvis & alibi) maribus tantum ex lege Levit. 10.12.13. conceſſa ederent Sacerdotes cum filiis: niſi in proximo ædi loco illas fuiſſe & ibidem ipſos ediſſe ſancta illa malis. Sanè Sacerdotibus quoque in ſuo atrio quædam loca ad eum uſum deſtinata fuiſſe annotavit D. Kimchi in Ezech. cap. 42. quod confirmari poteſt è Num. 18.10. ubi ſanctitas ſanctitatũ non niſi atrium Sacerdotum ſignificare videtur. Unde, ſicuti etiam ex aliis plurimis teſtimoniis, ut Levit. cap. 6. ℣. 16. & 26. Ier. 35. 4. 5. &c. Iſraelitas à convivio in atriis celebrando agendaq; lætitia minimè alienos fuiſſe apparet ſatis: non diſſimili ratione atque olim ſeptuaginta ſeniores cum Aarone convivio intererant, quod coram Iehova inſtituerat Moſis ſocer Exod. 18.12. Ad quem ritum Pſaltes, Pſal. 116.13. proculdubio reſpexit, cum ad gratiarum actionẽ ſe ſalutis calicem ſumpturum vovit: quemadmodum enim votivis & euchariſticis ſacrificiis cum gaudio veſcebantur Iudæi, ut è Levit. 7. & aliunde videre eſt; ſic eoſdem in iſtis epulis bibiſſe eſt certiſſimum. Itaque calix, cujus Pſaltes meminit, erat calix gratiarum actionis uſitatiſſimus inter Iudæos: ſiquidem moris inter eos fuit, ut in quotidianis etiam menſis Deo benedicentes biberent (in Berachoth cap. 6. ſect. 5. & ſequentibus:) quanto magis ubi euchariſticis ſacrificiis veſcerentur? Unde videmus in agno paſchali cũ memoria maximi beneficii celebraretur, accuratiſſimè ejuſcemodi benedictiones & laudes obſervatas fuiſſe: quod in libro Peſachim Talmudiſtæ pluribus atteſtantur. Quapropter in ſacra cœna *ποτήριον τῆς εὐλογίας poculum benedictionis* deſcribit Paulus 1 Cor. 10.16. Ex illo autem convivandi modo in locis ſacris, i. templi exedris, originem traxerunt Chriſtianorum *ἀγάπαι*, quarum non ſemel in Apoſtolorum epiſtolis fit mentio: ſacra quippe erant Chriſtiani cœtus convivia Chriſtianæ charitatis teſtimonia; ubi ad morem veterum Iudæorum *capiebant cibum* (ut Lucæ Actor. 2.46.47. utar verbis) *cum exultatione laudantes*

L *Deum.*

Deum. Hæc convivia, cum Ecclesiæ hostes quo minus publice fierent impedirent, domatim agebantur; aliàs in loco publico agitari solita: cujusmodi in Corinthiorum Ecclesia observare licet ex Epist. ad Corinth. 2. cap. 11. Quamvis ista Paulus, quum schismatis potius & odii, quam concordiæ & amoris signa esse observaret, sustulerit; sacramque Cœnam iis conjungi solitam seorsim celebrari jusserit: ita ut seorsim epularentur privatim in ædibus suis; in cœtu vero publico conjunctim cœnã sumerent. Porro his ex occasione interjectis ad institutum redeamus. Exedræ etiam in atriis interioribus variarum rerum erant repositoria: quamvis enim extra atria essent gazophylacia in quæ promiscuè adeuntes suam liberalitatem exonerabant, nec non tabernæ sive exedræ ubi plurima venundabantur; tamen & interiores erant exedræ in Israelis vel Sacerdotum atrio, quibus collecta pecunia, aliave consecrata servarentur. Sanè (1 Chron. cap. 26. ℣. 20. 24. 26. & cap. 28. ℣. 12.) in exedris thesaurorum domus Dei distinctis à thesauris aliis rerum sanctarum, omnino pecuniæ repositoria etiam fuisse mihi videntur: nec probabile est omnem pecuniam extra atria cuivis etiam alienigenæ concreditam fuisse. De primitiis aliisq; rebus sacris, ut Nehem. 13. 9. ac 12. 44. &c. prætere am, Iudæorum promissio extat Nehem. 10. 37, se eas allaturos in cubicula sive exedras domus Dei, idque ad Sacerdotes, quasi istæ exedræ in Sacerdotum atrio fuerint; commate autem 39. instrumenta sanctuarii ibidem fuisse leguntur: etsi utrumq; atrium Sacerdotum & Israelis designari potuerit; quia (ut observant Hebræi) sacerdotes quamvis proprium haberent atrium, in atrio etiam Israelis versabantur. Si quis verò hæc spatia angustiora, nec tot exedris capiendis idonea existimet; è superioribus repetat, fuisse etiam sub pavimento receptacula quædam: nec prætereundum est, ὑπερῷα fuisse quædam cubicula sive exedras, quæ reliquis altiores imò reliquis impositæ essent. Exemplum duplex Ier. 35. 4. proponitur: nam Recabæi addu-

adducuntur domum Dei in cubiculum ſive exedram propinquam exedræ principum, quæ erat ſupra exedram Mahaſejæ obſervantis limen; quare cum receptaculum filiorum Chananis Prophetæ, quò Recabæi adducebantur, laterale & vicinum fuerit cubiculo principum quod ὑπερῷον erat, & ipſum ὑπερῷον fuiſſe neceſſe eſt. Hic verò obiter obſervetur, cum exedræ & cubicula ex hoc vel illo homine nominantur, veluti exedra Mahaſejæ &c. exiſtimandum non eſſe eundem illam exedram tunc temporis occupaſſe; ſed eum primum vel primarium & inter cæteros celeberrimum fuiſſe aliquando: quod in ſimili quodam caſu doctè obſervavit Hobadia de Bartenora, quum annotationibus in cap. 5. ſect. 1. codicis Schekalim agit de perpetuis muneribus; quibus tamen ſingulis ſinguli viri præpoſiti illic in textu Miſnajoth dicuntur: quaſi ſinguli ſuo munere perpetuò functi fuiſſent donec munera ipſa deſinerent. Itaque adjicit illa explicans, מיהו הנך גברי דחשיב לא בזמן אחד היו אלא החסידים והכשירים שבכל דור ודור הוא מונה, *tamen iſti viri quos recenſet uno eodemque tempore non fuerunt, ſed eos qui pietate & probitate in ſingulis ætatibus præcelluerunt ipſe numerat:* deinde verò idem H. de Bartenora veterum ſententiam proponit, qui primos iſtis muneribus functos numerari arbitrabantur. Similiter cum exedræ hujus vel illius nomen ſuſtinent, non ſtatim eos tunc vixiſſe concludendum eſt; ſed è diverſiſſimis etiam ætatibus præſtantiſſimos electos, aliquando etiam primos qui iſta loca occuparunt.

פרק ג.	CAP. III.
הלכ׳ א.	SECT. I.
המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה	*Altare* [1] *fuit quaquaverſum 32. cubitorum;* [2] *exurgens in cubitum,*

כונס אמה זה היסוד נמצא
שלשים על שלשים עלה
חמש וכנס אמה זה הסובב
נמצא שמנה ועשרים על
שמנה ועשרים מקום
הקרנות אמה מזה ואמה מזה
נמצא עשרים וששה על
עשרים וששה מקום הילוך
רגלי הכהנים אמה מזה ואמה
מזה נמצא ארבע ועשרים
על ארבע ועשרים מקום
המערכה : אמר רבי יוסי
מתחילה לא היה אלא שמנה
ועשרים על שמנה ועשרים
כונס ועולה במדה זו עד
שנמצא מקום המערכה
עשרים על עשרים : וכשעלו
בני הגולה הוסיפו עליו ארבע
אמות מן הצפון וארבע אמו׳
מן המערב כמין גמא שנאמר
והאריאל שתים עשרה ארך
בשתיי עשרה רוחב רבוע יכול
שאינו אלה שתים עשרה
על שתים עשרה כשהוא
אומר על ארבעת רבעיו מלמד
שמן האמצע הוא מודד שתים
עשרה אמה לכל רוח : וחוט
של סיקרא חוגרו באמצע

in cubitum coarctabatur, quod erat [3] *fundamentum, sive pulvinus: deprehendebatur esse quaquaversum* 30. *cubitorum.* [4] *Ascendebat* 5. *cubitis, & coarctabatur in cubitum, qui est circuitus: deprehendebatur* [5] *esse* 28 *cubitorum quaquaversum. Locus* [6] *cornuum, ab omni* [7] *parte unius cubiti: adeo ut quaquaversum remanerent* 26 *cubita. Locus* [8] *ambulationis sacerdotum, hinc inde unius cubiti: ita ut pateret circumquaque cubitos* 24 *locus* [9] *pyræ. Dixit R. Iose;* [10] *Ab initio non patebat altare nisi* 28 *cubitos quaquaversus: contrahebatur & surgebat secundũ istam mensuram, donec redderetur locus focarius* 20 *cubit. quaquaversum. Cum autem ascendissent qui sustinuerant captivitatem, addiderũt illi quatuor cubita à septentrione & quatuor cubita ab occidente instar literæ Gamma:* [11] *quia dictum est, Ezech.* 43.16. Ariel est duodecim cubitorum longitudine, cũ duodecim latitudine, quadratũ. *Dici poterat, nonnisi duodecim fuisse quaquaversus; itaque cum dicit* versus quatuor quadraturas suas, *docet se à medio mensurare duodecim cubitos in quamvis partem. Filum* [12] *verò coccineum cingebat altare medium, ad discernendum inter sanguines*

להבדיל

להבדיל בין הדמי העליונים
לדמין התחתונים והיסוד היה
מהלך על פני כל הצפון ועל
פני כל המערב ואוכל
בדרום אמה אחת ובמזרח
אמה אחת :

superiores & inferiores. Atque
13 *fundamentum erat ambulacrum*
sive pervadebat per totum latus sep-
tentrionale ac totum latus occiden-
tale: & absumebatur ad Austrum uno
cubito, pariterq; ad Orientem: vel ab
Austro occupabat unum cubitum;
similiter ab Oriente.

ANNOTATIONES.

[1] Non agitur hoc loco de altaribus, quæ Moses ipse Dei jussu fieri curavit; quorum unum altare suffitus, alterum altare holocausti nuncupabatur: quandoquidem utriusque quantitatem longe minorem describit legislator Exod 27.1. ac deinde cap. 30. 2. Nec forma convenit, quoniam cavum è tabulis (ut ibi cap. 27. legitur) erat altare illud holocausti; hoc vero ab auctore nostro descriptũ, totum fermè solida materia farctum erat, ut in sequentibus videbimus: nec materiam altarium eandem fuisse facilimè animadvertet, qui Mosem consuluerit. Porrò si quis propter dictã differentiam Israelitarum reducum in extruendo altari industriam reprehensione dignam censeat, hic secum reputet, non absurdè alicui videri posse, Deum de hujusmodi altari jam olim per Mosen mandata dedisse: si quidem dicit Exod. 20. 24. *altare terreum facito mihi.* ... 25. *quod si altare ex lapidibus facies mihi, ne extruito ex eis cæsis.* Unde R. Elieser existimavit lapideum altare fuisse Schilunte, Nobi, & Gibhone: quemadmodum narratur in Gemara Babylonica, codice de sacrificiis, folio 61. facie secunda. Certè Abarbenel non tantum ante, sed etiam post extructum templum illa Dei verba Exod. 20. executioni mandata fuisse arbitratur: quamvis ignorare nequiverit quid de æneo altari in Chronicis legamus. Sed Iudæorum quidam (uti ex Iarchio & Kimchio in 1. lib. regum videre est) quod 2 Chron. 4. 1. & c.

7. v. 7. de altari æneo invenitur, convenientèr ſuæ hypotheſi explicant, quaſi ob uſum ſimilem id nominis gereret: puta, quia ſucceſſit altari Moſis æneo, & holocauſta cæteraque in hoc ſimiliter, atq; olim in illo, adolebantur; ſanguiſque etiam ſpargebatur. Verum de illa expoſitione verba Kimchi pronuntio, אלה דברים של תימה הם *hæc verba ſunt admiratione digna:* nec etiam eò nos recurrere ulla cogit neceſſitas. Certè utrumque agnoſcere convenit, Salomonem auctoritate ipſius Dei 1 Chron. 28. 19. altare æreum feciſſe; nec iſtud prohibere, quominus & tum terreum aliquod ſive lapideum eſſe quiverit: ſi quidem etiam 1 Reg. 8. 65. ſimulac illud æreum extrui curaſſet, (urgente ſacrificiorum multitudine) atrii medium, quod erat ante Dei ædem, conſecraſſe legitur; quo ibidem oblationes fierent: quod aptiſſimè Hebræorum quidam de altari ſecundo ad tempus è lapidibus exſtructo accipiunt. Quemadmodum Moſes duo altaria parare juſſus, poſtea Dei nomine de alio altari lapideo, quod trajecto Iardene conficeretur, Deut. 27. 5. 6. mandata proponit, ſecundum Dei edicta Exod. 20. 25. Quò Iudæi è Babylonia reduces oculos intenderunt, ut ex Dei præſcripto altare holocauſti conſtruerent, Ezræ 3. 2. Nam Zerubbabelem ſtructuram ſacram ex ipſius Dei autoritate procuraſſe dubitari nequit: utpote quem Deus ſubinde per Prophetam Haggæum alloqueretur, & mandatis inſtrueret, ipſo Haggæo cap. 1. & 2. Prophetiæ ſuæ id atteſtante. Unde Maimonides in Iad haſaka tom. 3. pagina mihi 2. folii 167. è prophetarum præſcripto altare reducum Iſraelitarum ædificatum fuiſſe ſcribit. Itaque non eſt quod miremur vel carpamus, altare quo de agimus à Moſis altaribus duobus & Salomonis æneo fuiſſe diverſum. Verumenimvero interroget quis, num conjuncta fuerint omnia altaria, ut in Salomonis ædificio æreum cum lapideo conjungebatur olim; deinde ſi Moſis altaria ſublata fuerint, quo tranſlata ſint. Ad priorem quæſtionem quod attinet, Davidis Kimchi ſententia

non

non displicet, qui cum observaret Salomonem loco tentorii conventus struxisse templum, similiter pro instrumẽtis Mosaicis fecisse nova, scilicet altaria, lychnuchos, mensas aliaque in sacris recensita; nec ut omnia illa Mosis & hæc Salomonis combinarentur quadrasse: quid enim tentorium conventus in templo præstitisset? hæc inquam secum expendens pronunciare non dubitavit, מזבח של משה גנזו עם אהל מועד *altare Mosis alicubi reconditerunt cum tentorio conventus.* Scilicet quum forma loci sacri, instrumentorum & ordinis ecclesiastici, jussu divino (1 Chron. 28.19. 2 Chr. 29. 25.) immutata fuisset; novis in veterum locum substitutis, quæ amplius usui non fore videbantur honesto loco seposuerunt: itaque ab hominum oculis removerunt plurima, quæ ad ceremonialem cultũ pertinerent. Quo istud fortè innuere voluerũt veteres fideles, fore tandem ut omnes suæ ceremoniæ honeste seponantur & abrogatæ ab hominum oculis removeantur. Nihilominus quare seposita sacra utensilia fuerint, dubitare vel potius mirari videtur Salomon Isacides, inquiens, ubi de altari suffitus verba facit, תמיה אני ועל משה למה גנזו *miror* (propriè *admiratio*, ut per תניא, Talmudistis jam *legit* sive *docet*, aliàs *traditio* & *doctrina* designatur) *ego, Mosis altare quare reconditum fuerit:* nisi למה de loco, quò delatum fuerit, accipere malis. Sed ad secundam quæstionem descendamus: cui facem veluti præferunt verba, quæ 1 Chron. 28. leguntur vers. 11. & 12. *dedit David Salomoni filio suo structuram porticus, & domorum ejus, & gazophylaciorum ejus, cœnaculorumque ejus, ac cubiculorum ejus .... Denique structuram omnium quæ erant penes eum informata per spiritum, de atriis domus Iehovæ, & de omnibus domibus circumquaque: pro thesauris domus Iehovæ & pro thesauris rerum sanctarum.* Quibus verbis varia loca designari, ubi utensilia illa Mosis collocari commodè potuerint, nemo dubitat: ac inprimis עליות *cœnacula*, sive potius ὑπερῷα, illis vasis recipiendis destinata videri queant; sive ista ὑπερῷα cum Kimchio in superiori porticus parte; sive totius

ædis

ædis contignatione cum maxima Rabbinorum parte collocemus. Itaque quum Kimchi alicubi hæc scribit, ארון שבו ס״ת נראה כי נתנוהו באוצרות בית יי עם אהל מועד ועם הכלים, *arcam, in qua erat liber legis, seposuisse videntur in thesauris domus Dei cum tentorio conventus & cum instrumentis*; עליות denotasse ideo existimo: quia quorsum alioqui tot ὑπερῷα ædificata fuerint non video; quamvis quid è voce אוצרות, quæ 1 Chron. 28. reperitur, objici queat non ignorem. Præterea illud sibi voluisse David Kimchi ex eo videtur, quod librum legis (etsi hunc in arca positum non existimem, utpote cum id commati 25. cap. 31. Deut. & 2 Chron. 5. 10. adversetur; quæ tamen quidam magistrorum cum Kimchii sententia convenire volunt) cum reliquis instrumentis in eundem locum translatum fuisse existimet: atqui Chilkia Iosiæ tempore, cum etiamnum argentũ ad restaurandam ædem produceretur, id est restaurationis initio, alicubi ex inopinato librum legis, i. Mosis authenticum autographum invenisse videtur, ubi præter opinionem latebat. Certè in diuturna populi idololatria fieri potuit, ut quid in superioribus templi locis repositum esset parum attenderint; sed ad cætera cõclavia & receptacula, aliave ad templum pertinentia vel identidem vel statis temporibus commeare ferme solebant: adeò ut ibi liber legis latere saltem Sacerdotem magnum nequiverit. Quocirca in illis עליות *conclavibus superioribus*, vel templi vel porticus, vasa illa sacra seposita fuisse è Kimchi sententia videntur: quandoquidem librum legis ibi maximè latere potuisse constat; ipse autem omnia eodem loco seposita censet. Scio quidem quid Talmudistæ minus conveniẽter aliis suis traditionibus de arca, virga Aaronis & oleo unctionis in codice Cerithouth & Horajoth statuant: ea in occultas templi speluncas abdita fuisse. Sed fundamento planè nulli innituntur: si quidem ad eam rem producunt 2 Chron. 35. 3. *ponite arcam sanctam in domo quam ædificavit Salomon.* Hinc logicâ suâ Judaicâ deducunt Josiam hoc Levitis dedisse

in mandatis, ut arcam, &c. ad ſpecus profundas & tortuoſas detruderent. At quanto melius Salomon Iarchi, qui alioqui Talmudicis eſſe ſolet addictiſſimus, לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון לפיכך צוה יאשיהו להושיבו, *ſimplex ſenſus eſt, quod Menaſſe deinde Amon amoverint arcam; ideoque eam reſtitui juſſerit Ioſias.* Niſi fortè את per *cum* exponere magis allubeſcat, ut hæc fuiſſe mens dicatur; paſchata *cum*, i. *coram* arca eſſe mactanda à Levitis, quum alio onere levati eſſent. Sed hic ſenſus eſt ſimpliciſſimus; arcam quæ antea de loco in locum transferri ſolebat, & ab impiis regibus è loco fixo mota fuerat, reſtituendam in locum ſuum, i. ſanctum ſanctorum, nec inde aliò transferendam. Porro altaris ſtructuram [2] membratim conſiderabimus: atque imprimis membra quatuor, fundamentum, quadratum corpus, circuitũ & cornua. Halacha noſtra alia etiam commemorat; ſed in Gemara Babylon. cap. 6. de ſacrificiis, illa ſolummodo abſolutè neceſſaria judicantur: folio enim 62. leguntur ſequentia תנו רבנן קרן וכבש ויסוד וריבוע מעכבין מידת ארכו ומידת רחבו ומידת קומתו אין מעכבין מנהני מילי אמר רב הונא אמר קרא המזבח כל מקום שנ׳ המזבח לעכב, *docent Rabbini; Cornu, aſcenſus (etſi non ſit altaris pars) fundamentum & quadratum, impediunt altaris uſum*, ſcil. cum deficiunt; *at menſura longitudinis, latitudinis, denique menſura altitudinis non impediunt. Vnde iſta verba? Dixit Rab. Houna; Ait Scriptura; Altare: ubicunque dicitur, Altare; hoc ad excludendum.* Poſteriorum verborum ſenſum hiſce expreſſit Iſacides, דהמזבח משמע כשהוא כן הוא דמיקרי מזבח ואי לא לא, *quia altare docet, quum hujuſmodi eſt, vocari altare; ſin minus, non vocari.* Paulo poſt in Gemara additur, R. Ioſen dixiſſe אף הסובב *etiam circuitus*, ſcil. ſi deſit, reddit altare ineptum. Hic ea habemus, quibus deſideratis altare altaris nomen ſuſtinere nequit: ut etiam ea, quæ abſque altaris detrimento varias mutationes ſubire poſſunt; cujuſmodi altitudo &c. [3] Diſpiciendum primo de fundamento, unde etiam orditur הלכה: quæ 32 cubitorum longitudinem ſimul ac latitudinem eidem tribuit.

At Eze. (de quo Talmudici accipiunt, quod de Propheta altaris mensuras delineante tradunt) c. 43. ver. 16. *Est autem ipsum ariel 12. cubitorum longitudine, cum duodecim latitudine:* quem numerum si ab altaris medio ad ejus circumferentiam cum Judæis deducas, ad summum longitudinem ac latitudinem vigintiquatuor cubitorum reperies; cum in Misna, quam hic expendimus, triginta duorum fiat mentio. In Talmudicis Tosaphoth codicis זבחים *de sacrificiis* sic respondetur, אלמא מקום מערכה כ״ד על כ״ד ומהאי קרא דרשינן במתניתין דמדות וי״ל דאי לאו עדות הייתי מפר׳ עם מקום קרנות, *Ergo* (id enim est אלמא fol. 3. כיור &c.) *locus focarius patebat in singulas partes 24 cubita: atque ex hoc Scripturæ loco argumentamur in constitutionibus codicis Middoth. Dici autem potest; quod si non sit idoneum testimonium, explicabo & accipiam illud cum cornibus.* Sensus est, spatium illud vigintiquatuor cubitorum (de quibus Ezech.) considerandum in suprema altaris parte, ubi focus struebatur: cornuaque & inter cornua spatium cubitalis latitudinis annumerari debere; si cubitorum numerus alioqui non conveniat. An responsio quadret, parum nostra refert, qui omnes novimus, in templo Ezechielis plurima ab aliorum forma abire: unde in iis diutius immorari necesse non est. Fabricam fundamenti non aliunde melius addiscemus quam è Gemara Talmudis Babylonici in caput quintum de Sacrificiis; ubi folio 54. his verbis illa describitur: מביאין מלבן שהוא שלשים ושתים על שלשים ושתים וגבהו אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וקוניא וזפת וממחה ושופך וזה הוא מקום יסוד, *adducunt formam quæ in longitudinem & latitudinem pateat trigintaduo cubita, cubitumque alta sit: deinde afferunt læves lapides eosque (duros vel) recentes, cum magnos tum parvos; apportant etiam calcem & cum plumbi ramentis picem, quæ contundunt ac calcant postquam injecta ac infusa sunt. Atque hoc est fundamentum.* Itaque primo ex asseribus sive tabulis quatuor conficiebant *formam* (formam dico simili ratione ac Plin. ubi l. 36. inquit, *ex iis formæ fiunt in quibus æra funduntur,* דפוס *typum* red-

dunt

duntHebræi) eamque ad cubita 32 producebant quaquaverſum, altitudine unius cubiti. Eam implebant congerie lapidum &c. adeo ut non inconcinnè *pulvinum* nominare liceat è Vitruvio: quoniam Philander in Vitruvium annotat, Pulvinum eſſe fundamentum farctum cæmentis aut arena. Similia hic adhibita fuiſſe legimus: nam primò Gemara lapides commemorat, eoſque læves & מפולמות. Quid hac voce deſignetur, fortaſſis liquet ex enarratione ſectionis ultimæ cap. 22. codicis Schabbath, ubi & textus & Gemaricæ commentationes nonnihil lucis afferunt; ſed inprimis Rabbinorum notæ: nam R. Hobadia contextus verba, אין יורדין לפולימא *non deſcendunt in uliginoſam vallem ſive rivulum ubi occulti latent fontes*, explicans, פולימא eſſe dicit בקעה מלאה מים ותחתיה טיט כמו דבק ויש בה מקומות שטובע הרוחץ שם, *vallem* (*foſſam* melius ſecundum Talmudicos) *plenam aquis, quæ ſubjectũ habet lutum inſtar glutinis* (vel, ut R. Nathan loquitur, טפל *intritæ*) *habetque loca in quæ confidentior quis immergitur*. Tamen in Talmudis editione Lublinenſi legitur אין יורדין לקורדימא *non deſcendunt in Kurdima*: ubi S. Iarchi nomen fluvii eſſe putat, & in Gemara legis rationem exprimi affirmat: in Gemara autem ratio redditur pauciſſimis; nimirum מאי טעמא משום פיקא *quæ eſt ratio? ob* (vacillationem:) *ſubmerſionem vel* (ut alii) ביקא *vallem vel foſſam, cujus fallit fundum*. Senſus eſt, ne quis die Sabbathi vada foſſarum hujuſmodi tentare audeat; quia immerſus non niſi magno labore, qui Sabbathum violaret, extrahi poſſet. Hic, ſecundum priorem lectionem, פולימא ad foſſam & aquas referri videmus: adeò ut non temerè in Gemara noſtra *lapides* מפולמות, S. Iarchi exponat לחות *humidos*; quem ſequitur D. Kimchi in cap. 43. Ezech. Verum quemadmodum לח *humidus*, pro *recenti* etiam uſurpatur tropicè, unde alicubi voce πρόσφατος reddiderunt ſeptuaginta interpretes; ſic voce מפולמות recentes ſignificantur lapides, qui non ita pridem ex hujuſmodi rivis & vallibus educti ſint. Sed Maimonides pro מפולמות habet שלמות *integros*

lapides, ut cæsos non fuisse significetur: quod apprimè cum aliis traditionibus convenit. Atque sic recentior quidam Iudæus מפולמות lapides esse dicit qui omnia sua latera habent integra, quibusque nihil ablatum est. Sunt tamen qui in paraphrasi Chald. Iob 28 3. אבנין מפולמן vertunt *lapides duros*. Cæterum ubi cum lapidibus picem & קוניא nominat, hac voce ניתוך אבר *ramenta plumbi* intelligit, כעין שעושין לציפוי כלי חרס *cujusmodi præparant ad obducendū vasa testacea*; prout Iudæi sentiunt: quamvis ob præcedētia, ubi de lapidibus agitur, istiusmodi vasa sc. confracta fortassis designari videantur; siquidem nonnunquam קוניא in Talmude eo significatu legatur. Priori tamen sententiæ astipulor: hujusmodi enim quid, quod instar glutinis cohæreret aliaq; conjungeret, designatur; quod unà cum pice & calce in subjectos lapides effundebatur, quò in pulvino hoc omnia solidè compingerentur. Talis erat pulvinus sive fundamentum, cujus altitudinem cubitalem omnes statuunt. Succedebat + quadratū altaris corpus, sive pila veluti, aut quadrata columna. Hæc erat contractior; ideo dicitur in halacha, *Deprehendebatur esse quaquaversum* 30 *cubitorū:* nam retractio pulvini postquam hic in unum cubitum ascendisset, pariter unum cubitum lata erat. Ita ergo pulvinus protuberabat, ut altaris corpus uno cubito ab omni parte minus esset; adeoque cum pulvinus esset 32 cubitorum, illud triginta tantum pateret cubita. Hac deinceps quantitate æqualiter ad quinque cubitorum altitudinem assurgebat, i. ad initium cubiti septimi, si fundamentum connumeres: ubi, scilicet post sextum, coarctabatur, idque spatio iterum unius cubiti; quæ erat secunda retractio. Hanc Hebræi סובב nuncupant, quia totum altare cingebat: nec cingebat tantum, sed etiam ambulacri speciem præbebat. Quæ autem materia adhibita fuerit, docetur in Gemara citata è codice זבחים: ubi eodem cum basi modo & ex iisdem reliqua in hoc altari exstructa fuisse observare licet. Asseres adhibebantur longitudine cubitorum 30. unde quadratum

dratum altitudine quinque cub. conficiebatur: quod similiter lævibus lapidibus, pice, calce, plumbo (nam עופרת pro illo קוניא ponitur) implebant. Totam hanc molem vocant quandoque סובב *circuitum*: quamvis סובב propriè de retractione superiore dicatur, qua altare supra molem istam arctabatur, antequam altius surgeret. [5] Sed quæ fuerit ulterius altaris altitudo, halacha nostra non annotavit: ideoque eam ex ipsis sacris literis Iudæi conficiunt. Itaque verba commatis 1 cap. 27. Exod. *Trium cubitorum altitudo ejus*, ea ratione exponunt, ut istam quantitatem metiantur משפת סובב ולמעלה *inde à circuitu sursum*: id est, eam altitudinem definiri contendunt, quæ inter סובב *circuitum* superius delineatum & altaris superiora spectatur. Volunt ergo hoc altare ejusdem cum Mosis altari altitudinis fuisse; nam ibi in Exodo superiorem tantũ altaris Mosaici partem definiri. Verũ ut ibi decem cubita cõficiant (quot in hoc altari numerantur) quam sublesto utuntur argumento! Quia scil. Ex. 30. 2. ubi de altari suffitus agitur, vox רבוע *quadratum* etiam occurrit, sicuti cap. 27. 1. in altaris holocausti descriptione; hinc nonnemo concludit, מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו, *quemadmodum ibi* Ex. 30. 2. *illius altitudo duplò excedit longitudinem, etiam hic* Ex. 27. 1. *hujus altitudo longitudinis dupla est* Unde postea (è loco dialectico quem in Talmude passim nominant גזרה שוה *decisionem parem*, quemque inter 13 argumentandi modos secundum faciunt) inferunt: quia altare Mosis quinque cubitorum habebat longitudinem; ideo altitudinem fuisse decem cubitorum, i. duplam. Logicam Rabbinorum quæso expendant lectores, quæ alibi etiam multo est ineptior: adeoque nihil miri, si è verissima Scriptura, sua insulsa logica, falsissima dogmata eliciant. Hoc loco multa è Gemara codicis מנחות *obl. vesp.* & aliunde disputari possent de cubitorum quantitate, quot palmos cubitis in altaris dimensione alii tribuerint, sexne an quinque, & in quibus partibus sex, ubi verò quinque: nam exempli gratia in pulvini dimensio-

mensione quinque tantum palmos cubito tribuunt; non eosdem semper in partibus superioribus. Sed hæc ἀκρίβεια magnũ usum non habet: ideoque in communi observatione Iudæorum acquiescamus, cubita omnia in hac doctrina sex palmis æstimari, iis exceptis quæ in pulvino, & retractione secunda, i. סובב, nec non in cornuum altitudine considerantur. Hinc fit ut quæ in Misna nostra de cubitis dicuntur semper præcise accipienda non sint; verùm palmi quandoq; addendi & detrahendi: quos cum Misna nostra ad rotundandum numerum prætermittemus ut plurimum. Sed his obiter insertis animadvertere convenit, illam retractionem (ut dictum est) cinxisse totum altare cubiti latitudine: adeo ut superior pars huic סובב imposita, tanto esset undique contractior, ac latera singula viginti octo tantum cubitorum haberet. Surgebat vero ad cubita tria, & constabat quoque extrinsecus axibus sive sectilibus tabulis; intrinsecus vero congeriem lapidum statuminabant (ut cum Palladio loquar) calx, pix atque plumbum, eodem modo atque in pulvino & pila factum fuisse vidimus.

6 Tandem cornua succedebant: quæ si credamus Gemaræ in cap. 5. זבחים, eodem modo cum inferioribus confecta fuisse fatebimur: nimirum lævibus lapidibus iisque statuminatis pice, calce, &c. implebantur. Eorum altitudo, latitudo ac longitudo erat cubitalis: ita tamen, ut altitudinis cubitum quinque palmorum esset; reliqua vero sex palmos continerent. Porro de lapidibus, quibus farctum erat altare, ex professo aget noster sect. 4. hujus capitis: hîc solummodo ex hypothesi ibidem tradita, considerandum fuerit, quî in fundamento & cornibus lapides ferrum non senserint: quum tamen ab illo pars præcisa; in his vero foramina facta fuerint. Postea videbimus, à fundamento per cubiti latitudinem australe & orientale latus alicubi ablatum fuisse: hic vero disceptatur, quomodo חלוקי אבנים *læves lapides*, vel lapides, ut interpretantur, quos ferrum intactos reliquerit, manere in tam accurata & exacta

exacta laterum præcisione intacti potuerint. Ideoque Gemara זבחים *codicis de Sacrificiis* objicit, וכת״ דגויז ליה *quod si dicas ab eo* scil. fundamento *præcisum esse quid:* deinde respondēs ait, אבנים שלמות כתי׳ דמחית מידי מתותיה ושקיל ליה LAPIDIBVS INTEGRIS *scriptum est* (Deut. 27. 6.) *nam supponit aliquid infra ipsum, quod postea aufertur.* Sensus est, cum fundamentum ædificarent, trabes sive harum frusta vel segmenta, iis locis ubi partes quædam altaris auferendæ erant, collocabant; illisque partes auferendas implebant: adeo ut iis postea absque ullo ferreo instrumento sublatis lapides ex lege manerent integri, & pulvinus ex traditione, quantitate trabium minueretur. Idem de cornibus dicendum: nam cum ea pararentur, tigilla vel similia ponebantur inter lapides, atque infundebantur pix, calx &c. quibus ex parte siccatis & induratis tigilla extrahebantur, relictis foraminibus in usum deinceps explicandum. Jam persequamur reliqua, quæ in altaris erant superficie: ubi [7] primò sese offert spatium oblongum latitudine unius cubiti, quod ab omni parte inter cornua vacuum, aliud æquale, i. ejusdem longitudinis (nam cornua seorsim spectantur in illo, ideoque hujus ac illius spacii par longitudo) & latitudinis cingebat. Idque interius non erat illi exteriori ἰσόπεδον sed profundius, atque Sacerdotibus qui altari inserviebant ad circumeundum altaris summitatem accommodum; nam hoc ambulacrum loco cornuum, si cornua connumerentur, contractius, à cornibus quo minus totum altare cingeret non impediebatur. Hoc sibi vult הלכה, cum [8] intra cornuum locum 28 cubitorum, 26 tantum pro Sacerdotum ambulacro relicta testatur: & cum ejus latitudo cubitalis fuerit, pro foco 24 solummodo remansisse. [9] Focus vero supra ambulacrum sacerdotale ad duo cubita ascendisse mihi videtur: quia cum decem in universum altaris altitudini tribuantur; nec non in fundamento, pila, & reliqua ad cornua usque structura novem absumpta fuisse statuantur, à cornuum loco unum cubitum superfuisse

constat:

constat: atqui ambulacrum exteriori spatio ubi cornua erant uno cubito depressius fuit. Consentit glossa R. Salomonis in Gemaram cap. 6. זבחי׳. ubi inter alia focum ambulacro altiorem; ambulacrum vero extrinsecus septum fuisse tradit, scilicet spatio quod cornua interjacebat. Deinde 1° in Misna nostra privata quædam de altaris quantitate profertur opinio, in cujus enarratione hæc verba עולה במדה זו *ascendit hac mensura* vel *secundum hanc mensuram*, dextrè accipere convenit: etenim hic sensus non est, ut fundamentum 28 erat cubitorum, pariter impositam pilam vel altaris corpus eandem obtinuisse mensuram ad focum usque, qui viginti cubitis definitus fuerit. Verum hoc sibi volebat R. Jose, quemadmodum posterioribus temporibus, i. post captivitatem Babylonicam, reducum altare quod ipsi ædificarunt, à cubitis 32 paulatim, eo quo dictum est modo, contrahebatur donec locus foco designaretur, qui ultra vigintiquatuor non pateret; pari ratione, eademque proportione, sub regibus ante captivitatem, altare à cubitis 28. paulatim certis gradibus supra annotatis contractũ fuisse donec viginti foco remanerent. Quæ enim est ratio illius, eàdem est & hujus numeri; sive qua ratione se habent 32. ad 24, eadem quoque 28 ad viginti. Certe altari Salomonis tantum 20 cubitos tribuit auctor 2 Chr. 4. 1. *Fecit altare æreum viginti cubitorum longitudine, & 20 cubitorum latitudine*. Huic ergo si alterum Salomonis altare 1 Reg. 8. 64. (de quo in præcedentibus) æquale fuit, R. Iose bene dixit, ante captivitatem altaris partem supremam, i. focum viginti cubitos non excessisse; quandoquidem illius Salomonici formam postea fuisse observatã verisimile est. Quia quod præter æneum ad captivitatem duravit, lapideũ fuisse tradunt; quemadmodum & illud secundum Salomonis. Qui, cum videret æneum minus esse quam ut victimis sufficere posset, alterum lapideum (ut tradunt) adjecit: sic enim etiam verba 1 Reg. 8. 64. *Sanctificavit rex medium atrii*, explicant in Gemara cap. 6.

זבחים

זבחים fol. 60. ut de altero altari exponant, מאי קידש להעמיד בה מזבח *quî sanctificavit? ut ibi altare statueret.* ″ Ejus verò, quod post captivitatem fuit, altaris mensuram ex Ezechiele colligunt; ut in Misna nostra docetur paucis: sed in Gemara ad Misnajoth de sacrificiis jam citata res plenius deducitur. Sensus est, Ezechielem quidem 12 tantum cubitorum meminisse; sed à superficiei puncto medio faciendum esse initium, ut à puncto superficiei medio ad latus orientale 12 reperiantur, pariterque ad latus occidentale, & hac ratione 24 cubiti exsurgant: eodemque modo à meridie septentrionem versus & vice versa calculus instituatur. Nec est quod cuiquam nominum diversitas negotium facessat, quod hic de *altari* מזבח sermo sit, cum illic הראל & אריאל legatur: hæc enim nomina altare, vel potius supremam ejus partem, i. focum denotant. Putant nonnulli focum altaris אריאל (i. leonem fortem) dictum fuisse, quia immanis alicujus leonis instar holocausta consumebat; alii verò, quia leonis forma ignis cælo delapsus altari incumbebat; sunt etiam qui à templi forma desumptum nomen putant, ut è Misnajoth sequentibus patebit. Non displicet tamen quod observavit Kimchi אריאל, אראל & הראל ab eadem esse radice, quamvis litera י in secundo & tertio desideretur, atque in tertio א mutetur in ה. Quicquid sit, iis גבור & גדול denotari constat: quæ notio altari ob dictam causam competit. Deinde nomen ad urbem quoque Hierosolymorum, ubi altare fuit, transfertur: proprie etiam in viris fortibus spectatur, qui hoc nomine veniunt 2 Sam. 23. 20. Benaja percussit *duos* אריאל *valentissimos.* Sic alia nominis forma Es. 33. 7. הן אראלם צעקו *ecce valentissimi eorum clamabant.* Ut hanc significationem, quæ diversis Scripturæ paragraphis illustrandis conducit, illustrem ac confirmem, locum quendam è codicè כתובות, in quem nuperrime incidi, transcribere & vertere non pigebit: idque eo magis, quia eadem opera, cum Judæorum de animarum post mortem conditione sententia perspicietur; tum obscu-

riores quædam Talmudiſtarũ phraſes innoteſcent. Capite igitur 12. ſect. 3. in Gemara leguntur ſequentia de רבי Ribbi (ſic pronuntiant, ut à Rabbi voce generaliore diſtinguant) qui alias R. Iudas ſanctus vocatur, diciturque congeſſiſſe Miſnajoth; ut habetur in Jouchaſin fol. 60. editionis Cracovienſis.

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי
גורו רבנן תעניתא ובעו
רחמי אמרי כל מאן דאמר
נח נפשיה דרבי ידקר בחרב
סליק׳ אמתיה דרבי לאיגרא
אמרה עליונים מבקשין ו
ותחתונים מבקשין את רבי
יהי רצון שיכופו תחתונים
את העליונים כיון דחזאי
כמה זימני דעייל לבית
הכסא וחלץ תפילין ומנח להו
וקמצטער אמרה יהא רצון
שיכופו עליונים את התחתונ׳
ולא הוו שתקי רבנן מלמיבעי
רחמי שקלה כוזא שדייא
מאיגרא אישתיקו ונח נפשיה
דרבי אמרו ליה רבנן לבר
קפר׳ זיל עיין אזל אשכחיה
דנח נפשיה קרעיה ללבושי׳
ואהדריה לקרעיה לאחורי׳
פתח ואמ׳ אראלים ומצוקי׳

Ea die qua requievit anima Ribbi, decreverunt Doctores jejunium, & implorarũt miſericordiam. edixerunt, quicunque dixerit, Quieſcit anima Ribbi (putabant de pientiſſimis hoc dici non poſſe) *transfigetur gladio. Ancilla iſtius Ribbi conſcenſo tecto inquit, ſuperi quærunt & inferi* (loquitur cęli reſpectu, & homines qui etiamnum in vivis intelligit) *quærunt R. Iudam, O utinam ſit voluntas Dei, ut mortales inflectant ſuperos: at cum videret, eum quotieſcunq; latrinam ingrederetur* (nam profluvio laborabat) *ſolvere frontalia* (quibus pars verborũ Moſis inſcripta, quæque ſumma ſuperſtitione in fronte gerunt) *& ea ſeponere, miſereque cruciari; dixit, Vtinam ſuperi inflectant mortales. Nec interea ſiluerunt doctores, quo minus implorarent miſericordiam: ſed cum ipſa ſumptum vaſculum dejeciſſet è tecto, illi obticuerunt; atque expiravit R. Iudas. Cum doctores dixiſſent filio Kaphræ, i, intuere; hic ivit, eumque jam expiraſſe deprehendit: ergo diſcidit ſibi veſtes, & denuo aggreditur dilacerare poſteriores. Itaque farier infit, Angeli & ſancti* (nam gloſſa Gemaram explicans מלאכי וצדיקים habet) *homines apprehenderunt arcam ſactam, ſed*

אחוו

אחזו בארון הקודש נצחו
אראלי׳ את המצוקים ונשבה
ארון הקודש אמרו ליה נח
נפשיה אמר להו אתין ק
קאמריתו ואנא לא קאמינא
בשעת פטירתו של רבי זקף
עשר אצבעותיו כלפי מעלה
אמר רבונו של עולם גלוי
וידוע לפניך שיגעתי בעשר
אצבעותי בתורה ולא נהניתי
אפילו באצבע קטנה יהי
רצון מלפניך שיהא שלום
במנוחתי יצתה בת קול
ואמרה יבא שלום ינוחו על
משכבותם א״ר אלעזר בשעה
שהצדיק נפטר מן העולם
שלש כיתות של מלאכי השרת
יוצאות לקראתו אחת אומ׳
לו בא בשלו׳ ואחת אומ׳
הולך נכחו ואחת אומר׳ לו
יבא שלום ינוחו על מ
משכבותם ·

victoriam reportarunt angeli, & capta est arca (i. R. Iuda ad superos migrans.) *Quidã dicebant illi* (*filio Kaphræ*:) *Requievit anima ejus: quibus respondebat, Vos dicitis; at ego non dico* (nam ista phrasi interdixerant doctores omnibus.) *Horâ ἀναλύσεως suæ Ribbi sustulit decem digitos suos sursum, ac dixit, Domine mundi, manifestum & notum est tibi, quod laboraverim decem digitis meis in lege, nec ullum emolumentũ percæperim, nequidem in minimo digito: utinam placeat tibi pacem esse in requie mea. Prodiit filia vocis sive oraculum* (minus voce prophetica esse dicunt, ut videre est Gem. Sanedr. f. 11. fac. 1.) *Ingredietur pacem, requiescent in cubilibus suis*, *Esa.* 57. 2. Deinde quadam perversa scripturæ interpretatione interjecta, sequitur: *Dixit R. Eleasar, Horâ qua justus ἀναλύει* (hoc Apost. verbo *Phil.* 1. 23. commodissimè נפטר redditur) *ex hoc mundo, tres angelorum λειτουργικῶν* (sic Hebræa vox exprimitur Hebr. 1. 14.) *chori obviam illi procedunt: unus ei dicit*, Ingreditur pacem; *alius dicit*, quisquis ambulat in æquitate sua (*Esa.* 57. 2.) *tertius inquit*, ingredietur pacem, requiescent in cubilibus suis.

Hæc occasione vocis אראלים (quæ, quia robustos & fortes significat, hic angelos qui viribus præstant denotat) dicta sunto: tempus, [12] ut filum coccineum maximi in sacrificiis usus consideremus, postulat. Filum, inquiunt, altare cingebat me-

dium adeò exactè, ut ſexto infra מסבב *circuitum* palmo iſtud conſpiceretur, i. in extremitate quinti cubiti ab ipſa baſi: quò hac ratione Sacerdos in ſpargendo ſanguine ab errore ſibi cōmode cavere poſſet. Etenim hanc diſtinctionem olim obſervatam tradunt, ut pecudis pro peccato & avis in holocauſtum oblatæ ſanguis ſupra filum; reliquorum vero ſanguis infra filum ſpargeretur: nec hac in parte omnino rationibus ex ipſa Scriptura depromptis deſtituuntur. Primis capitibus Levitici, ubi ſacrificiorum ritus deſcribuntur, victimarum pro peccatis ſanguinem Sacerdos altaris interioris vel exterioris cornibus indere jubetur; tametſi reliquum ſanguinem in altaris holocauſti fundamentum poſtea effundere tenebatur: at in holocauſtis, eucharisticis, ſacrificiis pro reatu &c. ſimpliciter circum altare circumquaque ſanguinem ſpargere Deus præcepit; cornuum vero quæ in ſuperiori altaris parte eminebant nulla mentio. De avibus eadem diſtinctio ex illo 9 commate cap. 5 collato cum 15 commate cap. 1, Levitici aliquatenus firmari poſſet: cum illic locus ſpargendi ſanguinis ut ſuperior, à fundamento parte altaris infima diſtinguatur; hic vero in holocauſto id non obſervetur. Illis tamen, quia illic per קיר *parietem* inferiorem partem intelligunt, contrariū ſancire placuit, atque olim obſervatum fuiſſe volunt: prout legere eſt codice זבחי׳ cap. 6. ſect. 2. Quouſque ſe iſta (cujus lex meminit) in ſpargendo ſanguine differentia extenderit, jam non diſputo, quaſi certi quid ſtatuere velim: certum tamen eſt, Scripturæ diverſum ſermonem diverſi quid denotaſſe. Iudæi quo probent diſtinctionem ſuam etiam Moſis ſeculo & ante Salomonis templum ſemper obtinuiſſe, quod Exod. 27. 5. de reticulo medium altaris attingente legitur, huc citant cap. 5. de Sacrificiis: atque ex reticulo, ut poſtea ex filo, ſanguinem ſuperiorem ab inferiore Sacerdotes diſtinxiſſe ferunt. [13] Ad fundamentum denuo, Miſnæ noſtræ veſtigia legentes, deſcendamus: ubi quid obſervant paſſim Talmudici, cujus tamen in

ſacris

ſacris literis altum ſilentium; etſi prophetiam Iacobi Gen. 49. eò flectere ſatagant. Legatur Gemara cap. 5. de Sacrificiis, ubi fol. 53. facie ſecunda obſervationis in Miſna noſtra expreſſæ ratio redditur. Altaris pulvinum ita ab auctore noſtro delineari videmus, ut ad orientem & meridiem pars illa protuberans, quæ ad occaſum & ſeptentrionem conſpicitur, deſideretur; ſi unum cubitum utrobique excipias, ſcilicet in angulo qui Boream & in angulo qui Africum reſpicit: vel potius illum ita deſcribi dicemus, ut angulus communis, ſcil. lateris orientalis & meridionalis in pulvino deſideretur. Niſi cum aliis hoc ſtatuamus, altari hîc in tribu Iehudæ ab Oriente & Auſtro cubiti unius latitudinem per totam pene altaris longitudinem & latitudinem attribui: id cum plurimi fateantur, Miſnæ illis verbis doceri. (conſtat enim, varie exponi vocem אוכל, unde delineatio dependet.) Ratio ergo deficientis ſaltem anguli, in dicta Gemara hæc redditur; quia iſta altaris regio non erat בחלקו של טורף *in portione diſcerpentis:* ubi gloſſa Gemaræ mentem aperiens hæc addit בנימין דכתיב ביה זאב יטרף *hic eſt Benjamin, de quo ſcriptum eſt* Gen. 49. 27. *ut lupus diſcerpet.* Hoc igitur ſibi vult (ut exiſtimo) Gemara, totum altaris angulum qui Vulturnum reſpiciebat, fundamentum protuberans non habuiſſe; quod in tribu Benjaminis non eſſet: Iacobum enim hoc prædixiſſe, fore ut tantum Benjamin lupi inſtar abſumeret holocauſta, cum altare in ditione ſua ædificatum foret. Paraphraſis Onk. & Hieroſol. aſtipulantur באחסנתיה או בתחומיה יתבני מקדשא *in poſſeſſione ſive* (ut Hieroſol.) *in termino ejus exſtruetur ſanctuarium.* Et ne quis hic deſignari putet vel templum propriiſſimè acceptum, vel quæcunque eò ulla ratione pertinent, quorum poſterius cum Iudæorum traditione, (unde iſta paraphraſis tamen deprompta eſt,) prius cum paraphraſeos ſcopo non convenit; ſequentia utriuſq; paraphraſeos verba altare deſignari oſtendunt: verba ſcilicet quibus Iacobi prophetia, *manè comedet prædam, & ad veſperam dividet ſpolium,*

lium, refertur cum ad jugia illa matutina & vespertina sacrificia, tum res ad altare oblatas quæ sacerdotibus ex lege cedebant ut eas inter se dividerent. Illa autem duo altaris latera Orientale ac Australe tota ferme fuisse extra Benjaminis tribum, magis ibidem in citata Gemara exprimitur; cum in Iudæ ditione fuisse additur: ubi cum ex illorum sententia altaris saltem anguli esse non potuerint, ubi ad cornua sanguis spargebatur atque, ut loquuntur Talmudici, veluti comedebatur & absumebatur; pulvilli projectura, quæ convenienter reliquis partibus ibi Vulturnum versus esse debuerat, in dicto isto angulo deficiebat. Nam Iudæ territorium ad altaris latus orientale pertingebat, adeoque de illo dubium esse nequit: sed quî meridionale latus Iudæ territorio conterminum fuerit, amplius dispiciendum. Legimus in Gemara de latere meridionali, רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין, *lingula* (sic oblongum & intercurrens spatium vocant) *prodibat è sorte Iudæ, quæ immeabat in sortem Benjaminis*. Ab altaris parte meridionali & septentrionali, Iudæ tribus non extendebatur: ideoque hac ratione suam hypothesin servant Talmudistæ, ut Iudæ territoriū oblongo quodam ad Meridiem spatio in Benjaminis sortem excurrisse dicant. Verum causam hujus inæqualis in diversa tribu situs cognoscere si quis expetat, quoad Orientale latus legisse non memini, quare ita ad Orientem promotum fuerit altare, ut projecturam pulvini magna ex parte, non tamen circumcirca addere licuerit, (ut illi quidem sentiunt.) Sed quoad Meridionale non reticetur causa in Gemara cap. 5. זבחים, ubi quidam sensisse narratur, auctum cubitis aliquot fuisse altare à meridie & occidente quia הוסיפו שיתין *adjunxerunt columbaria*. Ita habendum est, olim altare versus Occidentem & Austrum contractius fuisse; & foramen sive foramina, quibus libamina per altare decurrentia excipiebantur, ad angulum in quem duo ista latera concurrebant, in pavimento extra altare effossa fuisse: postea itaque cum columbaria

baria altari includere vellent, duo iſta latera ampliare neceſſe habuerunt. Hæc cauſa fuit, ut cum antea altare ſuum prominentem pulvinum per totum meridionale latus in Benjaminis tribu habere potuerit, idem tamen poſt ampliatum ab illa parte altare fieri nequiverit: unde pulvinus ob columbaria incluſa productus; quantum convenienter reliquis lateribus ultra Benjaminis territorium intra Iudæ tribum ampliaretur, tãtum in uno ſaltem angulo amiſit. Hinc autem illud etiam, quod de gamma halacha noſtra dixerat, percipitur melius: additamentum enim duplex, ab Auſtro & Occidente gamma Græcorum refert, non quidem minus, ſed majus quod in initio adhiberi ſolet, cujuſmodi eſt Γ. Sed operæ pretium eſt hoc loco & alteram additamenti cauſam annotare, quæ in citata Gemara producitur: ſcilicet multitudinem ſacrificiorum id exegiſſe autumarunt quidam; quæ in minori altari ante captivitatem facilius conſumi potuerint quam poſt reditum ex eadem. Ignis enim prioris altaris cælitus delapſus fuit, ideoque vehementiſſimus: at in altari poſt reditum exſtructo illum defuiſſe, eũ vero qui ſucceſſerit lentius exuſſiſſe ferunt. Sanè codice הוריות *de documentis*, cap. 3. in Gemara Hieroſolymitana, quinque in templo ſecundo defuiſſe leguntur, inque iis numeratur ignis: quem cum reliquis quatuor paſſim Hebræorum doctores poſt captivitatem deſiderarunt; quamvis in quinque illis recenſendis non uſquequaque in verbis conveniant. Quicquid ſit, quamvis diverſis vocibus, quinario numero tamen complectuntur שכינה & רוח הקודש, i. *præſentiam divinitatis & Spiritum ſanctum*: ut videre eſt cum alibi tum apud Kimchium & S. Iarchium in cap. 1. Hagg. verſ. 8. Quod obſervari velim propter verſ. 10. cap. 2. ejuſdem prophetæ, ubi majorem gloriam Deus ædi poſteriori attribuit quam priori: cum tamen quinque illa in poſteriori defuiſſe, quibus maximè gloriantur, Iudæi agnoſcant. Unde conſequitur aliquid in ſecundo templo fuiſſe quod illa non tantum æqua-

æquaverit; ſed etiam ſuperaverit: nimirum Meſſiam Deum & hominem, ubi erat ipſa divinitas (in ſecunda perſona S. S. Trinitatis ſubſiſtens.) modo longè præſtantiori quam olim in priori templo, una cum Spiritu qui abſque menſura in ipſo habitabat; adeò ut hac ratione in ſecundo templo שכינה & רוח הקודש modo præſtantiſſimo habuerint Iudæi. Non me latet, quid ipſi regerant, quæque non proferant vel excogitent; ut ex iis prærogativam templi ſecũdi fabricentur, quamvis quinque illa defuerint. Sed quicquid dicant, quæcunque accumulabunt, omnia longè erunt inferiora שכינה *divinitate vel præſentia Dei*, & *Spiritu ſancto* (quamvis enim Sp. ſanctus ſit verus Deus, tamen hæc duo diſtincte nominant inter quinque in ſecundo templo deſiderata:) nam quid quæſo ipſi Deo præferre audebunt? Itaque præclarè in מאור עינים cujus auctor עזריה (quamvis ipſe Hazarias locum Hag. detorqueat) השכינה וחמשת הדברי׳ היקרי׳ אשר היו בבית ראשון ולא בבית שני יכשלוהו לאין ערך, *Divinitas & quinque res pretioſæ quæ fuerunt in æde priori, non in poſteriori, efferebant illam in ſublimitatem quæ æſtimari non poteſt.* Quocirca niſi ad Meſſiam deveniatur, templum prius ob illa quinque ſecundo glorioſius fuiſſe fateri debent: quod tamen Haggæus Propheta negat. Sed ad altare unde digreſſi eramus, regrediamur: in quo ad ea quæ de communi tribui utrique loco dicta ſunt eo magis attendendum, quo frequentius Benjaminis tribum Iudæ aſcribi videmus. Jam percepimus altare, ſi pulvinum undique completum habuiſſet, partem in Judæ ſorte occupaturum fuiſſe; imo ſi Iud. quorundam expoſitionem ſequamur, qui אוכל אמה eo modo enarrant ac ſi de latere cubitum lato in Iudæ ditione occupato ageretur; partem illam altari attribuere neceſſe eſt. Nam ut ſupra dixi phraſis illa variis modis enarrari poteſt; ita tamen ut alteruter eligendus videatur: ſcil. ut ſignificari dicamus vel defuiſſe angulum quendam; vel etiam ab Auſtro & Oriente unum cubitum per totam ferme longit. & latid. in Iudæ tribu fuiſſe.

Atque hanc ſententiam alteri præfero : ita ut undique cubitum prominuiſſe dicatur ; modo illum excipias angulum, in quem latus meridionale & orientale concurrebant. Nihilominus in Miſna priorem ſententiam etiam reddidi : quia Miſna anguli defectum ſic expreſſit ; & uterque ſenſus conſiſtere poteſt. Porrò ob illam utriuſque tribus communionem, aliquoties Scriptura cum de Iuda verba facit, Benjaminem vel ejus ſaltem partem maximam unà intelligi vult, ſicuti videre eſt 1 Reg. 12. 20. collato cum cap. 11. verſ. 31. & 32. nam relictis Ieroboamo decem tribubus, Iudæ tribum Salomonis filium retinuiſſe legimus ; cum duæ tamen tribus, demptis illis decem, ſupereſſent. Sed cap. 12. comm. 21. ſatis oſtenditur, Benjaminem etiam Iudæ nomine venire : quando Rehabham qui Iudæos retinuerat, Benjaminitas, utpote ſubditos, contra cæteros qui defecerant conſcripſiſſe legitur ; quoniam illi inter hos eſſe non potuerunt, niſi hoſtes ſeipſos oppugnaſſe velis. Præterea expendantur ea quæ 2 Chron. cap. 11. comm. 3. 10. 12. & 23. nec non cap. 15. paſſim leguntur : unde apparebit, ubi Iudæ in regni diviſione fit mentio, unà Benjaminem Iudæ nomine ſynecdochicè comprehendi. Sanè commate 12. cap. 11. 2 Chron. hæc habentur expreſſe, *Fuit ipſi* Rehabhamo *Iehudah & Benjamin*. Cæterum R. Levi Iudæ nomen ita ampliari arbitratur, quod Benjaminis regio Iudæ regione incluſa fuerit. Verior tamen eſt gloſſa Salomonis Iar. in Gemar. cap. 5. וכמי. ubi hæreditatem Benjaminis collocat à latere Iudæorum ſeptentrionali, inde à Iardene uſque ad Ieruſalem : quouſque Iudæ terminus deflectebatur ; ſcilicet ad altare in iſta civitate exſtructum. Ab altaris parte orientali deinde vergebat magis ad Meridiem, & eo ductu ad mare uſque reflectebatur : unde ad altaris latus meridionale non niſi per רצועה *lingulam* (de qua ſupra) pervenire potuit. Etenim ſors Benjaminis latus Iudæ aquilonare ea longitudine qua Hieroſolyma à Iardene diſtabat claudens, ibi ad Ieruſalem aliquouſque Iudæam

O ab

ab Occidente cingebat: atq; eo modo infra Ierusalem ad Kirjatjeharim expatiabatur. Unde sequitur, Iudæ territorium hic aliquatenus ad Orientem, inter Iardenem vero & Ierusalem ad Meridiem Benjaminis fuisse situm: quantũ quidem è Talmudistarum variis dictis inter se collatis elicere possumus. Qui convenienter illi delineationi tradunt codice sæpius citato גמירי דסנהדרין בחלקו דיהודה ושכינה בחלקו דבנימין, *Senatores* (quamvis usitatius גמירי significet *tradunt* πατροπαράδοτα, q. d. Tradunt quod Sanedrin &c.) *Synedrij erant in portione Iudæ; & Divinitatis præsentia in portione Benjaminis:* quia anteriores templi partes, atrium mulierum, & atrium Israelis ac Sacerdotum, idq; ad altaris usque frontem, in Iudæ diœcesi fuisse; loca vero sanctiora, ubi altare &c. constituta fuere ad Occidentem, Benjamini cessisse ferunt. Quod enim curia Sanedrin in atrio Israelis vel in proximo fuerit, inde probare annituntur, ubi Deus Deu. 17. 8. ita infit de causis gravioribus in Synedrio Hierosolymitano disceptandis, *Surges & ascendes ad locum quem elegerit Dominus:* is autem fuerit tota templi structura. Unde pergunt atque idem argumentum magis è prophetia Iacobæa statuminant: sic enim Gen. 49. *Non recedet sceptrum è Iuda, neque legislator è medio pedum ejus:* ubi Synedrium saltem in Iudæa fore promittitur. Unde apparet (quod inprimis attendere convenit) hanc vetustiorum Iudæorum fuisse sententiam, ad Messiæ adventum usque Synedrium in terra sancta & quidem in Iudæa permansurum, Iacobum prædixisse: insulse alioqui illud testimonium profertur ad collocandum Synedrium in Iudæorum sorte. Atque hac ratione inde firmissimum emergit argumentum, quo Messiam natum & advenisse demonstratur. Messias venire debuit antequam potestas illa auferretur de qua Iacob locutus fuit: atqui vel ex illa vetustiorum Iudæorum argumentatione Iacob locutus est de Synedrio, quod necessariò in Iudæ territorio habitet. Quis jam quid consequatur non videat? nimirum isto Synedrio jam per mille quin-

gentos

gentos vel ſexcentos annos ex illa Iudæ vel etiam templi regione ſublato, fieri non poſſe quin Meſſias jam pridem venerit. Nam Synedrium ſive ſummum ſenatum jampridem inde è templo & Iudæ diœceſi imo omnino ſublatum eſſe nō negant ſanæ mentis homines: quin hoc fatetur D. Kimchi in Hoſ. 3. 4. hæc enim Prophetæ verba *multis diebus ſedebunt Iſraelitæ abſque ullo rege & abſque ullo principe*, hæc inquam ad tempora poſt vaſtatam urbem decurrentia applicat. Ubi obſervandum eſt, Chaldæum paraphraſten, cum *principem* explicat, eadem adhibere verba, quæ in reddenda Iacobi prophetia adhibita erant: habet enim לית דעבד שולטן *non eſt qui poteſtatem exerceat*; quomodo etiam in paraphraſi ſua Onkelos Geneſ. 49. 10. Iacobi verba reddit, לא יעדי עבד שולטן מדבית יהודה, *non diſcedet qui poteſtatem exerceat à domeſticis Iudæ*, *&c.* Hæc eo pertinent, ut poteſtatem, quam Iacob ad Meſſiam permanſuram dixerat, jam ſublatam eſſe ipſorum Iudæorum teſtimonio liqueat. Quin etiam diſertis Kimchi verbis hoc affirmatur, eos hac poteſtate deſtitutos; ideoque in poteſtate aliorum degere. ברשות הגוים אנחנו וברשות מלכיהם, *ſub poteſtate gentium ſumus nos*, *& ſub poteſtate regum ipſorum.* Ad tempora vero Meſſiæ filii Mariæ Synedrium ſaltem viguiſſe cum fatentur Iudæi paſſim, tum Ioſephus ſatis indicat cum de antiq. Iud. lib. 14. cap. 17. quod Sameas prædixerat eventu comprobatum narrat, διήμαρτε δ' οὐδὲν τῶν εἰρημένων· ὁ γὰρ Ἡρώδης τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, πάντας ἀπέκτεινε τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ, *ſed nulla in re falſus fuit; nam Herodes regnum adeptus, omnes Senatores interfecit.* At interficere non potuit, niſi Iudæi etiamnum Synedrium ſuum habuiſſent. Verum de Iudæorum amiſſa poteſtate plenius actum fuit in ſyſtemate Theologico: ordo poſtulat ut ad ſecundam hujus capitis ſectionem oratio ſe convertat.

ב׳.

ובקרן מערבית דרומית היו
ב׳ נקבים כמן ב׳ חוטמין

SECT. 2.

Cornu [1] *autem inter Occidentem & Auſtrum habebat duo* [2] *foramina*

דקין

דקין שהדמין הניתנין על
יסוד מערבי ועל יסוד דרומי
יורדין בהן ומתערבין באמה
ויוצאין לנחל קררון :

instar duarum narium exilium: per quæ sanguis sparsus cum super pulvinum sive fundamentum Occidentale, tum super fundamentum Australe descendebat, [3] *& miscebatur uterque sanguis in canali, ac effluebat* [4] *in torrentem Kedron.*

ANNOTATIONES.

Quod de [1] cornu dicitur, præcise accipiendum non esse arguunt sequentia: ubi cum sanguis in fundamentum effusus in istius cornu foramina influxisse dicatur, certe illa columbaria cornuum interiora, quibus libamina ab eorum fastigio intrinsece descendebant, non designari certum est. Erant ergo hæc duo foramina ad prædicti cornu latera, idque in יסוד *pulvino:* ut intra altaris principale corpus quidem non essent; non tamen extra altare; sed in prominente fundamento. Cæterum [2] duo erant propter duo latera, Meridionale & Occidentale: quæ sola שירי הדם *reliquias sanguinis*, ut vocant, excipiebant. Sic Talmudistæ Lev. cap. 4. vers. 7. & 25. similiaque loca accipiunt: jussos fuisse Sacerdotes hoc modo sanguinem ad fundamentum effundere, ut ad duo ista latera solummodo id fieret. Hac quidem differentia, ne sanguis sacrificiorum pro peccato, quorum aliquid in sanctum sanctorum illatum esset, alibi quam in Occidente effunderetur: cujus vero sanguinis aliquid cornua vel latera infra filum (de quo in præcedentibus) eique proxima altaris holocausti participassent, is ad Austrum spargeretur. [3] Postea sanguis utriusque lateris per duo columbaria in unum canale descendebat, quod etiam recipiebat libamina quæ in cornu intrinsecus demittebantur: atque [4] hac ratione per rivulum veluti subterraneum libamina & sanguinis maxima copia in torrentem Kedron defluebant. Et si Judæis fidem habeamus, בעלי הגנות היו קונים אותן מן הגוברין לזבל בהן את הקרקע, *olitores illa redimebāt ab ærarii præfectis,*

fectis, ut iis agros ſtercorarent. Alveus autem ille infra atria decurrebat, quò ad orientalem torrentem rectà pervenire poſſet: ut hac ratione ſacrificiorum ſanguis fluxu ſuo locum veluti indigitaret, ubi primariæ victimæ ſanguineus ſudor exprimendus & effundendus eſſet. Etenim Servator noſter graviſſimam ſuam paſſionem trans torrentem Kedron primum ſuſtinere cæpit, quamvis & antea per totam vitam varia perpeſſus eſſet: atque ea ratione, quod in ſui figura Davide, qui in graviſſima ſua afflictione trans torrentem eundem (2 Sam. 15. 23.) cum ſuis abierat, præmonſtratum fuerat, perficere voluit. Cæterum in templo non ſolum hujuſmodi canale fuit recipiendo ſanguini reliquo & libaminibus; ſed fontes etiam ſubterranei, unde aquæ ſcaturirent, quibus pavimentum à victimarum ſanguine &c. ablueretur. De his legere eſt in Ariſtææ hiſtoria de Scripturæ per 70 Interpret. tranſlatione pag. edit. Baſil. 27. & ſequen. ubi de templo loquitur: τὸ δὲ πᾶν ἔδαφος λιθόστρωτον καθέστηκε· καὶ κλίματα πρὸς τοὺς καθήκοντας τόπους ἔχει τῆς τῶν ὑδάτων ἐπιφορᾶς ἕνεκεν, ἣ γίνεται διὰ τὴν σμῆξιν τῶν ἀπὸ τῶν θυσιῶν αἱμάτων, *Pavimentum totum eſt lapide conſtratum, tractuſque habet aquæ immittendæ, ad loca certa; quæ immittitur ad abluendum ſanguinem hoſtiarum.* Paulò poſt hæc addit, ὕδατος δ' ἀνέκλειπτός ἐστι σύστασις, ὡς ἂν καὶ πηγῆς ἔσωθεν πολυῤῥύτου φυσικῶς ἐπιῤῥεούσης· ἔτι δὲ θαυμασίων καὶ ἀδιηγήτων ὑποδοχείων ὑπαρχόντων ὑπὸ γῆν πέντε σταδίων κυκλόθεν τῆς κατὰ τὸ ἱερὸν καταβολῆς, *Aquæ vero confluxus nunquam deficit: & quia fons intrinſecus abundans naturalem ſcaturiginem habet, & quia ſubtus terram ſunt mira & inenarrabili arte aquarum receptacula, confecta per quinque ſtadia circa templi fundamenta.*

<table>
<tr><td>ג.</td><td>SECT. 3.</td></tr>
<tr><td dir="rtl">למטה ברצפה באותו הקרן מקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה</td><td>Inferius in pavimento ad idem cornu erat locus quadratus unius cubiti, ubi tabula marmorea annulus</td></tr>
</table>

קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו וכבש היה לדרומו של מזבח שתים ושלשים על רחב שש עשרה ורכובה היתה לו במערבו ששם היו נותנים על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי ויורדים בהן ומתערבים ויוצאים ושם היו נותנים פסולי חטאת העוף ׃

infixus erat: quà descendebant in [1] *foveam sive camarinam, eamque purgabant. Præterea* [2] *ascensus erat ab Austro altaris 32 cubitorum, cujus latitudo 16. habebatque* [3] *foramen in parte occidentali: ubi effundebant sanguinē super pulvinum occidentalem & pulvinum meridionalem, per quos defluens deinde miscebatur ac tandem effluebat. eò etiam projiciebant rejectanea sacrificia pro peccato ex avibus desumpta.*

ANNOTATIONES.

[1] Est differentia inter שיתין & שית: plurali enim numero de columbariis sive foraminibus dicitur, quibus liquores in altare, ut etiam in subjectam sentinam, decurrebant; numero vero singulari de fovea subjecta, unde in canale fluebant sanguis & libamina. Adeo ut videantur nomina diversa, illudque à שתת quod Talmudistis est *fluxit*, quia per foramina ista influebant liquores; hoc vero à שחת elisa litera ח factum videri queat: nam שחת etiam *fovea* explicatur; qualis hic sanguini recipiendo accommoda apparet. Sanè in Bava kama cap. 10. in Gemara quibusdam codicibus legitur (quamvis in Veneta secus reperiatur) ההיא שיתא דהוו מנצו עלה, *quadam erat schitha de qua litigabant*. ubi R. Nathan in Aruch scribit per שיתא significari שיחתא: & expresse addit; ח׳ מובלעת, *eliditur litera* ח. Fateor quidem per שיחתא, i. שחת (ut ipse addit) eum rete intelligere; sicut R. S. in glossa Gemaræ per מכמורת interpretatur: nihilo secius hoc manet R. N. pro more Talmudistarum (qui similiter מתותיה pro מתחתיו *sub illo*, & in Gemara ניתתי ביה פורתא, ונבחי *deprimamus in illo parum*, usurpant ניתתי pro ניתתחתי) ח elisum in illa voce agnoscere; at שחת ubi ח apparet *foveam* etiam significat.

Atque

Atque hoc ſignificatu hic occurrit טיח, ubi halacha noſtra de tabula impoſita verba facit. Addendum hoc loco eſt ex Ariſtæa ; quemadmodum ad purgandam illam ſentinam cubitale foramen paraverant, ſic alia in pavimento ad aquam immittendam (de qua ſupra ex eodem auctore) adaptata fuiſſe. Verba ejus hæc ſunt, εἰσὶ δὲ πυκνὰ τὰ ςόματα πρὸς τὴν βάσιν, ἀορατως ἔχοντα τοῖς πᾶσι, πλὴν αὐτοῖς οἷς ἐςι λειτουργία· ὡς ῥοπῇ καὶ ῥεύματι πάντα καθαρίζεσθαι τὰ συναγόμενα παμπληθῆ τῶν θυμάτων αἵματα, *Sunt multa oſtia in baſi, quæ nemo cernere poteſt, præter illos quibus miniſterium eſt commiſſum: ita ut impetu & effluxu aquæ, ſanguis quantumvis copioſus à victimis collectus, expurgetur.* Attamen cum omnem ſanguinem immiſſa aqua expurgari vult, in eo auctori noſtro adverſatur : qui totum ferme per certa columbaria deſcendiſſe ſcribit, atque poſtea demum ad Kedronis aquas defluxiſſe, craſſioribus ſordibus è ſentina exhauſtis. [2] Dicendum jam eſt de aſcenſu quo ad altare aſcendebant Sacerdotes : quamvis obijci poſſint quæ cap. 20. Exod. leguntur, *non aſcendes per gradus ad altare meum.* Verum reſpondent, gradus prohiberi quo minus in altari fierent : ſed molli & acclivi aſcenſu, quo pedetentim & ſine pedum magna divaricatione paulatim aſcenderent, nunquam Sacerdotibus interdictum fuiſſe. Confirmant verbis commatis 26. *ut non detegantur pudenda tua* : hoc enim tantummodo fieri cenſent, ſi non æquali & plana via, ſed diſtinctis gradibus aſcendatur ; quia hoc modo alternatim ſublatis ad gradus pedibus, diducebantur & elevabantur veſtes. Quæ [3] deinde de foramine &c. ſequuntur, & tranſpoſita & mutila ſunt : ea itaque in ordinem redigam, quæque ſcribarum παροράματι prætermiſſa ſunt ſupplebo, & quidem certiſſimo è Gemara זבחים aliiſque Iudæorum ſcriptis argumento. Nullus dubito quin hæc omnia hoc ordine olim ſcripſerit R. Iuda cum has παραδόσεις concinnaret : ſcilicet poſt illa verba על רחב ה״י, ſic legenda ſequentia, ורובה היתה לו במערבו ושם היו נותנים פסולי חטאת העוף ושני כבשים קטנים יוצאין

ויוצאין מין הכבש שבהן פונים לסובב וליסוד ששם היו נותנים על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי ויורדין בהם ומתערבים ויוצאים, *Et foramen ibi erat in parte occidentali, quò projiciebant rejectaneas victimas pro peccato ex avibus desumptas. Duo verò ponticuli ab ascensu prodibant, in quibus se convertebant ad circuitum & ad fundamentum: ubi sanguinem fundebant in fundamentum occidentale & meridionale per quæ descendebat, deinde miscebatur* (in subjecta fossa) *ac denique effluebat* (in torrentem Kedron.) Primò hic de foramine quodam agitur, quod hic רכובה (ab aliis רכובא, ab aliis רבובה lectū) nominatur; quidam etiam per חלון *fenestram* explicant, quia quadrata quædam fuit apertura & foramen in ascensus parte occidentali: in quod si quæ aves ad peragendum sacrificium ineptæ essent, utpote in quibus quæ in legitimis victimis sive earum oblatione concurrere debebant omnia non invenirentur, (istas enim nominant פסולי העוף) imittebantur. Ubi aliquandiu manebant donec, statuto tempore elapso, ad cætera quæ comburenda erant efferrentur. De ponticulis ita habendum est: unum, quo ad סובב, i. *circuitum* pergebat Sacerdos sacris operans, spectasse Orientem; alterum vero, quo ad יסוד *pulvinum* ascendebatur, occidentalem obtinuisse locum in magno illo ponte sive ascensu, quo altare conscendebant Sacerdotes: inde enim uterque initium habuit. Quæ ultimo loco in correctione nostra subjiciuntur, quæque illo loco si admittenda sunt legi debent, è præcedentibus irrepsisse videntur: ubi satis superque observatum fuerat, sanguinem ab utroque latere profluentem tandem per unum idemq; canale, ubi commistus esset, in torrentem Kedron decurrisse.

ד.	SECT. 4.
אחת אבני הכבש ואי אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מהבתולה ומביאים שם אבנים שלמות	*Lapides cum ascensus, tum altaris fuerunt è convalle [1] Beth Cerem, quos effoderunt infra [2] terram incultam: atque inde adducere solent*

שלא

שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר נפגמה אחת מהן היא פסולה וכלן כשרות ומלבני' אותן פעמים בשנה אחת בפס' ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח רבי אמר כל ערב שבת מלבנים אותן במפה מפני הדמי' לא היו סדין אותן בכפים של ברזל שמא יגע ויפסול שהברזל נברא לקצי ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם אינו בדין שיונף המקצר על המאריך :

lapides [3] *integros, super quos agitatum ferrum non fuit; quia ferrum vitiat tactu & qualibet crena: alicui lapidi si crena incisa sit, is vitiatus, omnes reliqui legitimi sunt. Eosdem* [4] *extergunt bis annuatim, semel tempore paschatis, iterum* [6] *festo tabernaculorum; Templum vero semel sub ipsum pascha. Ribbi dicit, singulis sabbathi vesperis extergũt mappâ,* [5] *sanguinis causa. Eosdem* [7] *adhibita trulla ferrea non incrustant calce, ne forte ferrum tangat & vitiet: quia* [8] *ferrum creatum est ad contrahendum dies humanæ vitæ, at altare creatum est ad protrahendum dies humanæ vitæ; æquum autem non est, ut agitando applicetur decurtans prolonganti.*

ANNOTATIONES.

[1] בית כרם reddi posset *vinetum*, q. d. locum ubi vites crescunt, quemadmodum dicunt בית זרע *locum seminis* pro agro consito: tamen loci Neh. 3. 14. nomen esse videtur, unde lapides altaris effodiebant. Postea [2] additur *infra* בתולה *virginem*, cujus loco in contextu posui *terram incultam*: nam alicubi in additamentis codicis שביעית *de anno septimo* numerant שלשת בתולות הן בתולת אדם בתולת אדמה בתולת אילן, *tres virgines, nimirum est virgo homo, virgo etiam terra, denique virgo arbor.* De hominibus res nota est; de arboribus cum alibi, tum in istius libri שביעית c. quarto indubium est, iis virginitatem tribui: ibi enim legimus בתולת שקמה *virginem* vel potius *virginitatem sycomori*, i. frondes ipsius primas antequam amputatum quicquam fuerit. Eas inquit non præcidunt anno septimo, aliàs enim amputare solebant in

ſycomoro ramuſculos & frondes, ſicut in vinetis palmites ac ſarmenta in putandis vitibus abſcindi videmus. Terræ etiam virginitas tribuitur in אהלות ſive *libro de tabernaculis*, cap. 16. ubi de quærendis cadaveribus: hæc enim inter alia habētur עד שהוא מגיע לסלע ולבתולה, *donec perveniat ad petram aut virginem*. Virginem vocant terram שלא נחפרה לעולם, *quæ nunquam foſſa fuit*, ut Hobadiæ aliiſque placet. Pariter hic בתולה ſumitur pro fundo, quem nemo aravit, fodit aliove modo coluit unquam: inde altaris lapides effodiendos, lege ſanciverant. [3] Præterea ut lapides integri eſſent requirebant ex lege Exod. 20. 25. ubi Deus rudes incultoſque lapides adhiberi præceperat: quod interpretes eouſque extendunt, ut ſi vel minima crena & fiſſura in lapide apparuiſſet, ideo rejici debuerit; quamvis tantum ungue vel ligno quodam facta fuiſſet. Hæc enim omnia illic prohiberi aſſerunt, ſi lex illa cum Deut. 27. 5. 6. conferatur. [4] Porro lapides ſanguine identidem conſperſos detergebant: hoc enim eſt מלבנים, quod, etſi *dealbantes* ſignificat, hic eſt מנגבים *exſiccantes* & מקנחים *extergentes*. [5] מפה autem ab Elia per *mappam* redditur, quamvis & peniculum ex linteolis etiam fieri ſolitum dici poſſit: quomodo Terentianus ille *peniculo abſtergerem vulnera*, dicebat. [6] Deinde per חג *feſtum* noſter intellexit feſtum tabernaculorum: ſic nomen hoc generale reſtringitur ſubinde, ut in Gemara cap. ברכות, ubi feſta majora פסח *paſcha*, עצרת *pentecoſte*, (aliàs diem octavum tabernaculorum etiam denotans) & חג *feſtum tabernaculorum* ordine collocantur. Similiter 1 Reg. 8. 2. uſurpatur: quamvis etiam in ſacris ſpeciatim paſcha deſignet quandoque, ut Exod. 23. 18. & alibi. [7] Denique ubi trulla in altari dealbando prohibetur, penicilli tectorii uſus approbatur: quandoquidem alterutro incruſtari ipſum altare neceſſe fuit. Nam סדים hic deſignare eos exiſtimo qui סיד, i. *calcem* inducunt: ſic enim expreſſe R. Schemaja exponens כפים *trullam*; שסדין בה הטיט *qua inducunt lutum* (ſic calcem nominat.) Trullæ igitur uſus

Iudæis

Iudæis videbatur illicitus, & quidem ex illo generali interdicto, ne ferrum agitaretur super altaris lapides, Deut. 27.5. Hinc Hasmonæi quum lapides altaris, quos reges Syriæ (ipsi dicunt Græciæ, sed illum errorem in notis ad Danielem satis refelli) prophanarant, omnino auferre vellent, ita locuti narrantur in Gemara codicis *de Idololatria*, cap. 4. היכי נעביד ניתברינהו. אבנים שלמות אמר רחמנא ננסרינהו לא תניף עליה׳ ברזל אמר רחמנא, *quomodo faciemus? frangemus illos: nam lapides integros dixit Misericors,* Deu. 27.6. *Secabimus eos: nam non agitabis super eos ferrum, dixit Misericors.* Quasi dixissent, quum Deus in altaris lapidibus ferri usu interdixerit, & integritatem requisiverit; quo planè lapides prophanati rejiciantur, frangamus & serremus eosdem: tum ipsa Dei lege erunt inutiles. [8] Sed rationem expendamus, cur Deus integros lapides in extruendo altari adhiberi voluerit: quia auctor noster Deum ad ferri usum quendam respexisse arbitratur, puta ferro occidi homines. Verum si hæc ratio admittatur, fiat (ut dixit quidam) על צד הדרשות *per modum allegoriæ:* sacræ literæ aliò nos deducunt, si accuratius attendamus. Cum Moses populum Deut. 4.15.16. ad legitimi cultus observationẽ adhortaretur, & inprimis imaginibus illi omnibus interdiceret, hoc utebatur argumento: Deum nulla imagine, cum illum alloqueretur, visum fuisse. Hic paragraphus optime & perspicue illustrat illa Exod. 20. verba quibus ferrum prohiberi Iudæi docent. Commatis 22. & sequ. hic penitius introspicienti apparebit sensus, si cum præcedenti Deut. paragrapho fiat collatio. q. d. Deus, E cœlo Deus locutus vobiscum, sed absque imagine; ideoque ne facite deorum argenteorum &c. imagines: & ne sculpatis imagines in altari ullo, ut fieri ab idololatris solet; lapides incultos & rudes adhibete. Sic verba ista accepit Abarbenel doctis suis in Exo. commentariis, ubi inquit טעם המצוה הזאת לדעת הרב המורה הוא כדי שלא יבואו לעשות באבנים צורות, *ratio istius præcepti hæc est ex sententia Magistri Doctoris (perplexorum,) ne Israelitæ eò devenirent, ut in lapidibus*

formarent imagines. Quod ex מורה citat, id Maimonides ſcripſit Doctoris perplexorum (hic libri titulus) lib. 3. cap. 45. ubi non tantum iſtius legis hanc ſtatuit cauſam, Deum noluiſſe ut reliquis gentibus, qui ſua altaria figuris ornarent, ſimiles eſſent Iſraelitæ; ſed etiam ſequentem legem explicat: hanc legem intelligo; *Ne aſcendito per gradus ad altare meum; ut non detegantur pudenda tua ad illud.* Sanè hæc L. ideo in eodem contextu Exod. 20. ſequitur & cum præcedenti conjungitur, quia eodem ſpectat: non tantum enim ad honeſtatem in ſacris vel inprimis obſervandam pertinet; ſed ad vitandam idololatriam. Ideò inquit Maimonides וכבר ידעת פרסום עבודת פעור בזמנים ההם אשר היתה בגלוי הערוה מפני זה צוה הכהנים לעשות מכנסים לכסות בשר הערוה בעת העבודה ושלא יעלה למזבח עם כל זה במעלות אשר לא תגלה ערותך עליו, *Iam pridem noſti per vulgatam rationem cultus Pehoris illis temporibus, quæ conſiſtebat in retectione turpitudinis. Ideo præcepit Deus Sacerdotibus, ut facerent femoralia ad tegendam carnis turpitudinem cum ſacris operarentur. Item, ut non aſcenderet* (Sacerdos) *ad altare, quamvis jam tectus, per gradus: ne detegatur* (inquit) *turpitudo tua ad illud.* Ubi rectè obſervatur, Deum, cum idololatriam & quemvis imaginum cultum prohiberet, etiam ſpeciatim Pehoris idololatriam abominatum fuiſſe. Sed quo hæc percipiantur melius & Maimonidis priora verba ob brevitatem obſcuriora plene intelligantur, de Pehoris cultu quædam addenda ſunt: quandoquidem inde quidam Scripturæ paragraphi lucem mutuabuntur. E Num. 25. capite liquet, Iſraelitas Pehoris cultu Deum ad iram provocaſſe: idque technis Bileami, qui hoſtibus hoc conſilii dederit, ut Iſraelitas ad idololatriam allicerent, factum fuiſſe agnoſcet qui Num. c. 24. ℣. 14. & cap. 31. ℣. 16. cum Apoc. cap. 2. verſ. 14. contulerit. Quin idem confirmãt Onkelos & paraphraſtes Hieroſolymitanus in cap. num. 24. nam hic Bileamo conſilium ſuppeditanti hujuſmodi tribuit verba, quibus Balakum inſtigaverit contra Iſraelitas, חטי יתהון ואין לא לית את שלים בעמא הדין, *da operam ut peccent, ſin minus*

nus, non dominaberis in populum istum. Quæ paraphrastes ille desumsit ut & alia multa è libris Talmudicis: nam in Gemara Hierosolymitana famosi illius capitis חלק, editionis Venetæ fol. 28. facie secunda, sacris literis convenienter idem Bileami consilium enarratur: quamvis ea quæ intercurrunt, singulasque consilii circumstantias ibidem expressas pro certis venditare nolim. Videmus saltem quod de Bileami consilio Apoc. 2.14. dicitur, quamvis totidem verbis à Mose expressum non sit, Iudæos etiam antiquissimos perspectum habuisse: nam cum illic idololatria & scortatio conjungantur; utramque suasisse Bileamum in Gemara ista legitur. Ad scortationem quod attinet, Bileam in hæc verba Balakum allocutus fertur העמידו בנותיכם בזימה, *prostituite filias vestras ad fornicationem.* Deinde ibidem subjungitur, אמר ליה ומיסמע לי איכון אמר ליה אקים בנתך קומוי ויכון חמיין וסמעין לך, *respondit ei, an auscultabunt mihi isti? regessit, prostitue filiam tuam primò; deinde isti videntes auscultabunt tibi.* Atque sic in ista Gem. exponitur Num. c. 25. ỷ. 15. ubi ea, quæ ad scortandum in castra Israelitarũ abducta fuerat, fuisse dicitur *filia Tzuris qui primarius nationum paternæ familiæ inter Midianitas erat:* non quod Tzur cum Balak idẽ fuerit, sed consilium Moabitarum regi suppeditatũ, Midianitarum princeps secutus fuerit: in commune enim utraque gens consulebat, ut ex initio c. 22. Num. patet. Sed idololatriæ actus videamus: & cum aliis eo prætermisso qui Apoc. 2.14 annotatur, hunc ex illa Gemara intueamur qui magis ad negotium nostrum pertinet. Filiæ Midianitarũ Israelitas invitasse narrantur, & quum amore accensos concubitumque expetere observarent, dixisse feruntur היכור מתורת משה *discede vel separa te à lege Mosis:* atque insuper è sinu idolum Pehoris eduxisse, idque adorari antequam sui copiam facerent voluisse. Quum vero Israelitæ primum detrectarent, eas regessisse dicit Gemara, ne gravarentur, quandoquidem sola pudendorum detectio sufficeret: Pehoris enim cultum vel eo solo peragi posse, si quis vel in privatis ædibus

vel in templo coram illius imagine pudenda & nates denudaret. Itaque pronunciarunt Iudæorum magiſtri (ut illic refertur) הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו, *ſi quis denudet ſeipſum coram idolo Pehoris; hic eſt cultus ejus:* quem exemplis quibuſdam ibidem illuſtrarunt, quæ narrare ſuperſedeo, quia iſta honeſtæ aures audire non ſuſtinerent. Quam commode è dictis de 1 amore mulierum, 2 apoſtaſia, ac diſceſſione à lege, 3 & pudenda denudatione, explicari poſſint Prophetæ Hoſ. 4.10. verba, dicere nihil attinet: ſatis hoc manifeſtum eſt verba hæc legenti, *Ipſi venerunt ad idolum Pehoris, & ſepararunt ſe ad pudorem, & fuerunt abominationes prout amaverunt.* Inde etiam liquet, quid Maimonides ſibi voluerit verbis ſupra citatis: eundemque recte obſervaſſe, Deum cum ab idololatria populum ſuum revocaret, hoc ſummopere caviſſe, ne in ſui cultu vel minima cultus Pehoris umbra remaneret: atque hanc fuiſſe cauſam cur gradibus ad altare ſuum aſcendi non permiſerit, ne pudendorum locus ullo modo detegeretur, quod in Pehoris nefario cultu quam turpiſſimè fieri ſolebat. Non videtur prætermittendum, obſcœnum iſtum Pehoris cultum paulo ſecius in altera Gemara, i. Babylonica, explicari ex ſententia gloſſatoris. nam פער non exponit per גלה *detegere*, quemadmodum in Hieroſolymitana iſtud verbum explicatur; ſed magis propriè ſumi exiſtimat: utpote qui annotet עבודתו של פעור שמתריזין לפניו, *cultus Pehoris eſt, ut crepitum ventris emittant coram eo.* Ubi propius accedit ad proprietatem פער qua *aperire* ſignificat. Verum cum Gemara Hieroſolymitana longe ſit antiquior Babylonicâ, atque etiam Pehoris cultum plenius explicet, ejus authoritas hac in parte apud me prævalet: ſed hæc ad ea, quæ hunc abominandum cultum in Iſraelitarum hiſtoria reſpiciunt, ſufficiant.

ה·	SECT. 5.
וטבעות היו לצפונו של מזבח ששה סדרים של ארבע ארבע	*Ad ſeptentrionem* [1] *altaris erant annulorum ſex ordines, quorum ſin-*

ויש

ויש אומרים ארבעה של שש שש שעליהן שוחטים את חקדושי' בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסין ורביעין של ארז על גביהן ואונקליות של ברזל היו קבועין בהם וג' סדרים היה לכל אחד ואחד שבהם תולין ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים :

guli continebant quatuor : sunt qui asserant, fuisse 4, quorum singuli continerent 6. ad quos mactabant victimas. Receptaculum [2] *poparum erat ad septentrionem altaris, atque in eo vel apud ipsum octo columnæ humiles, quibus erant imposita* [3] *quadrata è cedro ligna :* [4] *his vero unci ferrei ita infixi erant, ut ligna singula haberent ordines eorum tres; è quibus sacrificia suspendebant,* [5] *ac pelle nudabãt ad mensas marmoreas, quæ inter columnas erant.*

ANNOTATIONES.

[1] Scire convenit, Iudæis sacrificia quædam dici קדשי קדשים *sanctitates sanctitatum*, vel *sancta sanctorũ*; alia vero קדשים קלים *sancta levia :* quorum illa censebantur holocausta, victimæ pro peccato & reatu, nec non eucharistica totius cœtus; hæc vero reliqua eucharistica & quæcunq; in priori genere non cõtinentur. Pro priori itaq; victimarum genere annuli parati erant ad septentrionem altaris, ut ibidem priora saltem mactarentur animalia ex lege Lev. 1. 11. *Mactabit eum ad latus altaris aquilonare:* cui similes alias ad hanc rem proferre solent qui sacrificiorum ritus inter Iudæos conscripsere. Porro annuli isti, quamvis Hebræa vox id exigere videatur, nõ erant propriè integri annuli; sed potius dimidiata annulorum segmenta : quorum singulorũ cum duæ essent extremitates, una pavimento affixa permanebat; altera demum immisso animalis collo eidem pavimento annectebatur. Hac ratione, ut tradunt, vel unus mactationi par erat. [2] In eodem altaris latere popis, i. iis qui victimas mactabant & pelle nudabant cæteraque peragebant, locum paraverant: in quo (nam עליו nonnemo explicat

כלומר באותו מקום, q. d. *in isto loco*, quamvis aliis locorum vicinitas tantum significari videatur, quod admodum est verisimile) non 5, ut habet editio Veneta, sed 8 erant columnæ, eæque (ut addunt interpretes) lapideæ, atque humiles erant. Eas enim fuisse dicunt ננסין, ac si dicas pumiliones: quò depressas non altas fuisse significent. [3] His octo columnis quadratas trabes imposuerant, quas è Vitruvio transtra dicere possumus: adeoque binæ columnæ singula transtra sustinebant. Itaque si singula transtra quadrata fuere, male in nitidissima editione Veneta legitur רביעית; pro רביעין; ut & גביה pro גביהן: quemadmodum habet editio alia quæ Venetiis quoque prodiit. [4] Quod de uncis subjicitur ita accipiendum esse vult R. Schemaja: ut cum ipsi transtris infixi essent, minima animalia de infimis; media de mediis; maxima animalia de summis uncis suspensa dicamus. Quæ deinde fierent, R. Schemaja his verbis enarrat, מפשיטין ומנתחים ומביאין הקירביים על שולחנות של שיש שלמטה בין העמודים, *excoriabant & dissecabant, atque intestina extrahebant in mensas marmoreas, quæ inferius inter columnas sitæ erant.* Ubi *inter* propriè non accipi, docet cap. 5. sect. 1. quia spatium columnarum à mensarum loco separatur: adeò ut hoc tantum significetur, mensas directè è regione columnarum non fuisse, sed spacio ei respondisse quod inter columnas interciperetur. Atque in mensis intestina aliaque abluta tradunt, & cum illa, tum hac ratione impleta volunt, quæ Levit. 1.6. & 9. ac alibi passim ea de re præcipiuntur: quod enim de intestinis abluendis ibidem Levit. 1. 9. legimus, etiam in mensis istis factum asseverat R. Hobadia; addita quoque causa, ob quam marmor adhiberi in hoc cultu debuerit, על שולחנות של שיש מדיחים הקרבים לפי שהשיש מקרר ומצנן ושומר הבשר שלא יסריח, *in mensis marmoreis abluebant intestina; quia marmor rigidam & frigidam reddit carnem, conservatque eandem ne fœteat.* Cæterum observa alibi etiam (Midd. 5. sect. 2.) intestina lavari solita: unde in Tosaphoth capitis 5. hujus libri, הקרביים מדיחים פעם ראשונה בלשכת מדיחים בנכעא

בצנעה לפי שמלוכלכי׳ הרבה בפרש, *inteſtina abluunt prima vice in conclavi lavantium, in occulto, quia valde ſordida ſunt è ſtercore.* Deinde iterum inteſtina, ſtomacho excepto, accuratius in hiſce menſis abluebant: ut ibidem ſubjungitur. Verum de toto ſacrificiorum apparatu alius eſt dicendi locus: hæc tantum occaſione altaris dicta ſunto.

ו.

הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום בין האולם ולמזבח שתים ועשרים אמה ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה אמה ורובד שלש ואמה אמה רובד שלש והעליונה אמה אמה רובד ארבע רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה רובד חמש׃

Sect. 6.

[1] *Labrum erat inter propylæum ſive porticum & altare, ac protrahebatur verſus Auſtrum. Fuit ſpacium 22 cubitorum inter altare & porticum, ubi 12 gradus erant. Altitudo*[2] *gradus erat dimidij cubiti & retractio cubiti; deinde iterum retractio cubiti, retractio cubiti, poſtea areola trium cubitorum; iterum retractio cubiti, retractio cubiti, deinde areola trium cubitorum; & ſupremus gradus poſt retractionē cubiti, retractionem cubiti, fuit areola 4 cubitorum. R. Iehuda inquit, ſupremus gradus poſt retractionem cubiti, retractionem cubiti habebat areolam 5 cubitorum.*

Annotationes.

[1] De hoc vaſe כיור ejuſque uſu legantur quæ Moſes ſcripta reliquit Exod. 30. 18. & 19. cujus loco poſtea Salomon ים ***mare*** feciſſe legitur 2 Chron. 4. 2. 3. 4. 5. 6. unà cum labris decem: ut ex illo Sacerdotes, ex hiſce verò victimæ abluerentur. Poſtea verò pro mari, à reditu Iudæorum ex illa 70 an. captivitate, labrū eos reſtituiſſe apparet è Maimonidis tract. de ביאת המקדש *de ijs quæ in ſanctuarium admitterentur*, cap. 5. ſect. 14. 15. Quo autem ſimul & commodius ex iſto vaſe abluere pedes ac manus ſuas poſſent Sacerdotes, pro duobus epiſtomiis 12 feciſſe

legitur quidam cap.3.codicis Joma. בן קטין עשה שנים עשר דד לכיור שלא היה לו אלא שנים, *filius Katin fecit duodecim epiſtomia ipſi labro, cui non niſi duo erant.* Quæ ſint דדי, ita explicatur in Aruch, כמין דדי אשה שמשם יוצאין המים ורוחצים ידיהם ורגליהם, *inſtar mammarum mulierbrium, è quibus epiſtomiis ſcaturiunt aquæ, ut Sacerdotes lavent manus & pedes ſuos.* In Babylonica Gemara cap. illius 3. Codicis Joma ſimilia habentur; addita etiam ratione, quare 12 fuerint epiſtomia, (hæc vox placuit, quia Vitruvius hujuſmodi lib. 10. cap. 13. vocat epiſtomia) תנא כדי שיהיו שנים עשר אחיו הכוהנים העסוקים בתמיד מקדשין ידיהם ורגליהם בבת אחת, *traditur* (ſcilicet 12 epiſtomia ab illo confecta fuiſſe) *ut duodecim ejus fratres Sacerdotes operantes ſacris illius jugis holocauſti, ſanctificarent* (lavarent) *manus ſuas & pedes ſuos una pupilla*, id eſt, ut loquitur Maimonides, כאחת *ſimul:* ab oculorum nictatione deſumpta phraſi in Rabbinorum ſcriptis uſitatiſſima, ita ut בת ſit contractum è conſtructo בבת: quomodo dicere ſolent בבת עין & בת עין *pupillam oculi.* Ni magis arrideat altera ſignificatio, qua בת *filiam* deſignat: ut בבת אחת *in una filia*, idem tempus ac momentum ſignificet, ſubaudito ac ſubintellecto temporis vocabulo, plenaque oratio ſit, *in una eademque temporis filia*, pro *eodem tempore.* Quemadmodum Syri, cum aliquid eodem tempore & ſtatim factum aut dictum ſignificant, dicere ſolent ܒܪ ܫܥܬܗ *in filio horæ ejus* vel *temporis ejus:* ſic Matth. interpres cum dicere vellet Ieſum eodem temporis momento alloquutum fuiſſe diſcipulos dixit, ܝܫܘܥ ܒܪ ܫܥܬܗ ܡܠܠ ܥܡܗܘܢ, *Ieſus in filio horæ ejus* (quod ibi narratur) i. eadem hora *loquutus eſt cum illis.* Ubi videmus filium & filiam temporis pro ipſiſſimo tempore poni: ſicuti Chaldæi paſſim pro ſemine dicunt filium ſeminis בר זרע, ut in paraphr. Onk. Geneſ. 47. 19. & aliis locis plurimis. Simili ratione paſſim in Euangelio Servator noſter dicitur ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου *filius hominis*, quaſi dicas ipſiſſimum hominem, verum veri hominis filium; ne de humanitate ipſius ullo modo dubi-

dubitemus. Sed redeamus ad epistomia, quæque de iis in producta Gemara traduntur. Et quo hæc plenius percipiantur, observa duodecim Sacerdotes, præter eum qui mactabat, occupatos fuisse in jugi sacrificio, quod quotidie bis peragebatur; ipsum verò filium Katin etiam Sacerdotem fuisse: ideo dici epistomia 12 parasse pro fratribus Sacerdotibus. Sed ulterius inquirendum quo modo aqua inderetur cum mari Solomonis, tum labro: nam de utroque extant antiquiorum observationes. De mari æneo in Gemara Talmudis Hierosolymitani çap. 3. *de die expiationis* sive יומא, הים אמת המים מושכת לו מעיטם, *in mare* (sive lacum Salomonis) *canalis derivabatur à fonte Hetam.* In textu quidem simpliciter Hetam: verum fontem fuisse vel in ipsa civitate Ierusalē vel in proximo, docent me verba Gemaræ Babylonicæ in cap. 5. זבחים fol. 54. quæ præmissis quibusdam è Iosuæ libro depromptis subijciuntur: ש״מ הכא הוה מקומו סביר למבנייה בעין עיטם דמדלי אמרי ניתתי ביה קליל כדכתב ובין כתפיו שכן, *inde disce* (ex iis quæ citata ibidem) *quod hic existimatus fuerit locus, ubi ædificaretur* (scil. templū) *istud ad fontem Hetam, quia excelsus esset: at dixerunt, Deprimamus ipsum parumper* (verbotenus, *descendamus cum ipso parum*, Arabismus: similiter enim Arabes verba discessus & adventus juncta cum ب pro *adducere, auferre, abducere*, & similibus usurpant, ut quum ذَهَبُوا بِالْفَتَى *discesserunt cum puero*, pro abduxerunt puerum, aliaque his similia adhibent.) *quemadmodum scriptum est* (Deuter. 33. 12.) *Inter humeros ejus habitat.* Sensus est; cum regio Benjaminitica esset omnium altissima, de exstruendo ad fontem Hetam (ubi regio altior) templo deliberatum fuisse: sed cum in mentem veniret citati testimonii, quo jussi videbantur Iudæi ut in humeris non in capite Benjaminis (ut explicat glossa) id est, non in altissimo, sed paulo humiliori loco Templum extruerent; promovisse paululum ut in sortem Iudæ ex parte descenderet ædificium. Hinc videmus Hetam in Benjamine

fuisse extra templum ad Occidentem ejusdem : si modo ea conferantur, quæ in præcedentibus de locorum istorum situ dicta fuere. An verò hic fons ab Hetam nomen habuerit, quod inde à civitate Hetam in tribu Iudæ 2 Chr. 11. 6. vel pago Hetam in Simeonis tribu 1 Chron. 4. 32. fluxerit, expendatur amplius. Ad labrum quod attinet, quî impleretur olim: in diuersas sententias abeunt Rabbini; & quidem ea tradunt quæ è sacris saltem literis confirmari nequeunt. Quidã existimant circa labrum aliud fuisse vas unde aqua in labrum deflueret, quod in labro pernoctare prohiberetur : vas autem illud vocant מוכני vel ut in Tal. Hieros. legitur מוכני. Quæ jam in halacha nostra sequuntur nullam haberent difficultatem, nisi in Veneta editione quantitas malè expressa fuisset : quò accedit succinctus & brevissimus ac concisus sermo. [2] Sensum brevibus exprimam : unde graduum, quibus ad templum propriè dictum ascendebatur, quantitas, i. cum altitudo, tum retractionum latitudo apparebit. Si ad Hebrææ linguæ phrasin attendamus, facile observabimus quatuor terniones graduum hic describi; quamvis trium solummodo mentio fieri videatur. Norunt omnes qui linguam sanctam delibarunt, Hebr. continua substantivorum repetitione distributionem exprimere cõsuevisse, omissa utplurimum conjunctione, quandoque etiam interposita. Prioris exemplum habemus Num. 17. 2. *Accipe ab illis virgam, virgam :* id est, à singulis tribubus unam, singulas à singulis. Pariter in hac halacha repetit אמה *cubitum*, & quidem tribus vicibus hanc vocem bis collocat; ita ut aliquoties occurrat אמה אמה : qua repetitione hujusmodi distributio notatur, singulas retractiones fuisse unius cubiti, i. in singulis ternionibus (quibus tres gradus continebantur) duorum inferiorum graduum singulos habuisse singulas retractiones unius cubiti. Ubi corrigenda editio Veneta, quæ pro אמה habet מני אמה, errore manifesto : manifesto, inquam, quia cap. 2. sect. 3. dicitur verbis expressis, omnes retractiones fuisse dimidii cubiti

biti

biti præter retractiones in gradibus hujus porticus; ideoque חצי אמה hic ferri nequit. Quamvis Maimonides etiam cap. 6. de בית הבחירה ponat חצי אמה: postquam enim de atriorum gradibus egisset, hæc subjicit (quæ, cum alia quoque huc pertinentia contineant, hic asscribere non gravabor) מהלך כל עזרת כהנים והמזבח ובין האולם ולמזבח בשוה ועולה משם לאולם בשתים עשר' מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה והאולם וההיכל כולו בשוה, *pervadebat* (ingrediens templum) *totum atrium Sacerdotum & altaris, deinde spatium inter altare & pronaum, via æquali; dehinc ascendebat in πρόναον gradibus duodecim; quorum singulorum altitudo dimidii cubiti, pariterque retractio dimidii cubiti. πρόναον autem sive propylæum & ναὸς sive fanum cum adyto, habebant æqualis altitudinis pavimentum.* Ubi videmus Maimonidem à traditionibus Talmudicis in retractionum mensura abire: quod in aliis quoque eidem insuetum non est. Posteriorem Hebraismum legere est Ezdr. 10. 14. *Seniores civitatis & civitatis*, id est, cujusque civitatis. Pariter in authore nostro totarum partium repetitio interposita particula ו & (secundum eos qui hic post primum רוכד ג׳ legunt ואמה *& cubitus*) distributionem hanc denotat: nimirum donec ad duodecimum gradum perveniatur, singulos graduum ternarios eodem modo se habere: scilicet in singulis ordinibus non tantum duos inferiores gradus habere retractionem cubitum latam; sed etiam areolam tertii cujusque gradus esse cubitorum trium, si in quarta serie העליונה id est, *suprema*, extremi gradus areolam exceperis, utpote quæ quatuor vel quinque cubitos complexa fuerit. (Unde iterum videmus post secundum רוכד in editione Veneta restituendum esse ג׳: nam ut in primo sic in secundo ordine areola fuit trium cubitorum.) Itaque quamvis illa verba ter solummodo repetantur; non idcirco putandum est tres tantum terniones sive novem gradus contra præcedentia verba, ubi 12 ponebantur, fuisse: non magis quam in superiori loco è civitatis unica repetitione, duarum tantum civitatum Seniores intelliguntur;

cum certum ſit diſtributionem deſignari. Tandem hoc obiter annotandum, quod architecti in gradibus obſervare ſolent (ut Philander in Vitruvium obſervavit) ut ſi pluribus gradibus conſcendendum ſit, retractio ſubinde fiat amplior & veluti areola, ubi (ut ſubdit) feſſi reſpirare & quieſcere poſſint: hoc inquam in hiſce gradibus non fuiſſe neglectum, ſed accuratius quam in aliis ædificiis obſervatum. In illis enim poſt ſeptimum vel nonum gradum areola requiritur; hîc vero tertio loco recurrebat.

.ז

פתחו של אולם גובהו ארבעים אמה ורחבו כ׳ אמה וחמש מלתראות של מילה היו על גביו התחתונה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה ושל מעלה ממנה עודפת עליה אמה מזה ואמה מזה נמצאת העליונה שלשים אמה ונדבך של אבנים היה בין כל אחת ואחת :

SECT. 7.

[1] *Oſtium propylæi erat altitudine 40 cubitorum, ejuſque latitudo erat 20 cubitorum.* [2] *Et quinque euerganeæ trabes è ligno* [3] *gallæ, i. robore erant in ejus ſummitate: infima redundabat ſuper portam cubito hinc & inde, & hâc ſuperior redundabat* [4] *ſuper ipſam cubito hinc & inde: deprehendebatur, ſupremam eſſe 30 cubitorum.* [5] *ſerieſque ſive corium lapidum erat inter ſingulas.*

ANNOTATIONES.

Devenimus tandem ad primam templi partem, quam porticum vocant: ſed quia alio ſignificatu hæc vox in ſuperioribus etiam uſurpata fuit, (quamvis & in hac ſignificatione aliquando cum de gradibus &c. ageretur) diſtinctionis gratia propylæum dicere poſſumus: Græci πρόναον vocant; & ex Valla qui alicubi Latine reddidit προνηΐας ἀθηνᾶς *protemplaris Minervæ*, protemplare fanum dici poſſet. In hujus frontiſpicio author noſter ornamenta quædam deſcribit: quæ, poſtquam portæ magnitudinem viderimus, enucleabuntur. [1] In altitudine deſcri-

describenda erratum est in Veneta editione, ubi כ, i. viginti, pro מ, i. quadraginta legitur: cum tamen aliarum editionum auctoritate & interpretum consensu posterior lectio confirmetur. Deinde existimandum non est hanc aperturam sive lumen (ut vocat Vitruvius) valvas habuisse: sed omnia hic fuisse omnibus conspicua & aperta. Hoc enim docet Maimonides in יד חזקה, ubi propylæum describens hæc inter alia habet, פתחו של אולם היה גבוה ארבעים אמה ורוחב עשרים ולא היה לו שערי׳, *Ostium propylæi habebat altitudinem quadraginta cubitorum, latitudinem viginti; valvis autem non claudebatur.* (Hic obiter observa, præcedentem lectionem in luminis altitudine delineanda confirmari: expresse enim ponit *quadraginta.*) Defuisse autem valvas Iosephus etiam præter hunc aliosque Hebræos testatur, qui de hac re ita disserit, ἡ πρώτη δὲ αὐτοῦ πύλη (quantitatis descriptionem, utpote fortassis à scribis male descriptam, omitto) θύρας οὐκ εἶχε, τοῦ γὰρ οὐρανοῦ τὸ ἀφανὲς καὶ ἀδιάκλειστον ἐνέφαινε, *prima verò ejus porta fores non habebat: cælum enim undique conspicuum & apertum significabat.* Postea aliam rationem verisimiliorem subjicit: δι' αὐτῆς ὅ,τε πρῶτος οἶκος ἔξωθεν ἅπας κατεφαίνετο, μέγιστος ὢν, καὶ τὰ περὶ τὴν εἴσω πύλην, πάντα λαμπόμενα χρυσῷ τοῖς ὁρῶσιν ὑπέπιπτον, *per eam prima ædes intus* (intra porticum, non templum, dum totum exteriorem parietem ea parte contemplarentur) *tota apparebat quæ maxima erat, quæque circum interiorem portam* (id est, portam templi) *erant, utpote auro coruscantia, aspicientibus occurrebant.* [2] Videamus jam trabes euerganeas sive affabrè factas; quas supra ostium collocatas affirmant Hebræi. Eas etiam è Vitruvio Zophoros nominare possemus: ita enim Barbarus ad Vitruvium de Zophoro, *fregium nostri dicunt, Græci* ζώφορον *à ferendis imaginibus & scalpturis.* Hæc optimè conveniunt hisce מלתראות. Sanè nihil aliud est מלתראה, vel (ut etiam scribi solet) מלתרה, quam Zophorus cum encarpo: encarpus autem (ut Philander optime descripsit) est florum frondiumque contextus, foliis flores & fructus inter-

intercursantibus. Sic Hebræi de מלתראות: Maimonides, מלתרא הקורה המפותחת שבה חופרין צורות ודמיונות, *Zophorus est trabs euerganea in qua exsculpunt figuras & imagines*; cui assentiens R. Hobadia de Bartenora sic inquit, מלתראות קורות מצויירות ומכויירות, *Zophori sunt trabes figuris incisæ atque tornatæ*: similia vel potius eadem leguntur in commentariis ad יד חזקה. Hæc non sunt incerta;
3 magis de ligno ambigitur, ex quo factæ fuerunt: unde videmus eum, qui editioni Venetæ præfuit, hujus halachæ verbis non satis intellectis pro של מילה substituisse שלמלה; nisi sphalma sit typographicum. Quid מילה vel מילא (utroque enim modo scriptum invenio) sit, non aliunde melius liquet, quam è Gemara Babyl. cap. primi codicis גיטין, i. *de libellis repudij*: nam hic, quum de signandis ejusmodi libellis agitur, fructuum illius arboris fit mentio. Postquam testibus qui scribere non valerent permissum esset, ut sequerentur alios qui aqua gallarum literas delineassent; atque objectum fuisset, aquâ gallarum non posse aliis viam ad scribendum præparari, quandoquidem recte & bene scribitur gallarum aqua, ideoq; hac ratione non testes sed eos subsignare qui illâ aquâ scribendi imperitis literas delinearent: tandem subjicitur לא קשיא הא דאפיץ הא דלא אפיץ שאין מי מילין על גבי מי מילין, *non valet objectio, hic* (loquitur de eo casu) *quum præparata est* (membrana,) *alter, quum non præparata est: quia gallarum aqua nihil prodest imposita gallarum aquæ*. Hæc mens est: pro scriptura quidem haberi, si quis hujusmodi aqua scribat; verum ea conditione, ne charta vel membrana hujusmodi aqua tincta & parata ac adaptata sit: sin tincta sit hujusmodi aquâ, eum non censeri aliquid scribere, qui ea utitur; quia non poterunt exsiccatæ literæ cognosci: ideoque tantum recens exaratas posse imperitis testibus prodesse, quò quod imitentur habeant. Hîc ex aliis quæ in Gemara adjiciuntur & ex glossa, quid sit מילה (unde Talmud. plurale מילין formarunt, nisi cum aliis מילה esse arborem, מילין vero fructum ejus statuamus) cognosci potest: glossa manifestè מי מילין מים שגרה

בהן עפצים שחוקים, *aquæ millin sunt aquæ in quibus* (quis) *maceravit gallas contusas* ; quemadmodum eâdem pagina, עפצים inquit גלש *בלעז haphaZim vulgo dicuntur galles*, ſcil. linguâ Gallicâ. Gallæ autem, Plinio lib. 15. cap. 17. teſte, ſunt fructus quercus vel roboris; diverſæ enim ſunt ibi lectiones, & alioqui etiam utrique tribuit hunc fructum. Quod ſi in citata gloſſa ſimpliciter גלש poſitum fuiſſet, nec è circumſtantiis conſtaret commemoratum fructum deſignari, facile cuidam dubium oboriretur, annon per גלש notaretur lignum odoratum ἀγάλλοχον, cujus meminit Dioſcor. lib. 1. cap. 21. Sed de fructu גלש nos dubitare non ſinunt præcedentia: unde perſpectum habemus ex quo ligno trabes illæ cōfectæ fuerint: jam de ſitu earundem; [4] ubi obſervaverimus ad commodum ſenſum eruendū pro על אמה מזה ועל אמה (quomodo in nitidiſſima Veneta & Baſileenſi reperimus) legendum עליה אמה מזה ואמה, & pro מצאת (editionis Venetæ) etiam נמצאת, quemadmodum tranſtuli. Quinq; erant zophori ſive trabes euerganeæ; ſed inæquales: oſtio proxima ejus fronte erat longior, quippe ab utroque latere exſtabat uno cubito. Pariter ſecunda altius ab oſtio remota & ſublata vincebat inferiorem, & æqualiter cubito à lateribus redundabat: qui exceſſus in reliquis tribus, i. ad altiſſimā trabem conſpiciebatur. Itaque cum ſuperliminare 20 cubitorum eſſet, & quinque zophori vel trabes utrinque creſcerent uno cubito; ſupremam triginta cubitorum fuiſſe neceſſe eſt: nam quinq; additamenta cubitalia in duobus lateribus ſive extremitatibus decē tandem conficiunt. [5] Porrò hæ trabes continuæ non erant ut ſeſe tangerent invicem; ſed marmoreos lapides interpoſitos habebāt: alibi enim quod hic de lapidibus dicitur, de marmore interpretantur. In textu eſt נדבך, quam vocem commodiori non poſſe reddi exiſtimo, quam *corio*: nam corium etſi in alia quandoque ſignificatione; tamen etiam hac apud Vitruvium invenitur, ut ordinem & ſeriem ac diſpoſitionem ordinatorum lapidum deſignet. Sic Hebræi dicunt נדבך hic eſſe שורה

של בנין אבנים, *parietem vel potius ordinatam ſtructuram è lapidibus confectam*: prout è Joſepho Karro aliiſque Iudæis liquere poteſt.

ח׳.

וכלונסות של אלון היו קבועי׳ מכתלו של היכ׳ לכתלו של אולם כדי שלא יבעט ושרשרות של זהב היו קבועין בתקרות האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין את העטרות שנא׳ והעטרות לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה׳ גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה אמר רבי אליעזר בר רבי צדוק מעשה היה ונמנו עליה ג׳ מאות כהנים לפנותה:

SECT. 8.

[1] *Tranſtra quercina infixa fuère à pariete templi in parietem porticus, ſive propylæi, ne pandaretur.* [2] *Catenæ aureæ erant infixæ contignationibus porticus, quibus candidati Sacerdotum aſcendebant & videbant coronas. Quia dicitur Zach. 6. 14.* Et coronæ erunt Chelemo & Tobijæ & Jedajæ & Cheni filio Zephanjæ in memoriale in templo Dei. [3] *Vitis aurea expandebatur ſuper portam templi, erigebaturque* [4] *ſuper canterios.* [5] *Quicunque vovebat folium aut uvam aut botrum, adducebat ſuſpendebatque ex ea. Dixit R. Eliezer filius R. Zadok,* [6] *Evenit ut numerarentur trecenti Sacerdotes in ea dimovenda occupati.*

ANNOTATIONES.

[1] Neſcio quid illi qui editioni Venetæ præfuit in mentem venerit, cum pro אלון *quercu vel robore* poſuit אבן: quis unquam legit כלונסות של אבן *tranſtra vel trabes lapideas?* vox כלונסות ſæpius in Talmude occurrit: ſed cum adjuncta voce ארז ſignificante *cedrum* vel aliis, nunquam cum אבן *lapide* aliiſve ſimilibus. Unde liquet tigna, longurios &c. iſta voce deſignari: adeo ut in Aruch exponatur עץ ארוך כמין קנה של רומח, *lignum teres*

inſtar

instar hastilis alicujus lanceæ. Hoc loco significantur densæ ac firmæ magnæq; trabes, quæ ædem & propylæũ ita connecte-bant, ut propylæum loco moveri non posset: nam ob ejus summam altitudinem quæ longissimè longitud. & latitud. superabat, metus ac periculum erat ne pandaretur sive ponderi cederet, & sua mole rueret. Trabes autem istæ nulla ratione impedimento erant vel ædificii formam, pulchritudinẽ ac ornatum vitiabant, quamvis extarent: quia intus porta altiores erant, earumque capita sive proceres longe quidem extra ædem, non vero propylæum protuberabant. [2] Sequitur de catenis; eas è coassatione sive solo contignationis suspensas fuisse: idque in hunc usum, ut earum adminiculo adolescentes candidati muneris Sacerdotalis ascendere possent ad coronas. Nam in pronao (quamvis id Josepho non placeat aliis contra sentientibus) erat ἀνώγεων unum vel plura, sive conclavia quædam supra contignationem: ubi in fenestris (ut & in fenestris superioribus ulterioris templi, si aliis credamus) corollæ conspiciebantur, quas ad ornatum & pulchritudinem à Chelemo sociisque dispositas ferunt. Harum videndi cupidis adolescentibus istæ catenæ scalarum usum præbebant. De coronis illis Zachariæ verba accipienda autumant, ubi cap. 6. jubetur Propheta coronas conficere (non Chelem &c. ut Schemaja putavit) ex auro & argento quod reduces Cheldai sive Chelem aliique Deo consecraverant: easque Sacerdotis magni imponere capiti; utpote qui typus esset ejus Sacerdotis cui nomen *germen*, ideoque germen diceretur (sicuti passim signum & significatum de se invicem dicuntur.) Qua ratione regale Christi Sacerdotium olim designavit Deus in veteri Iudæorum Ecclesia: atque eapropter utrumque munus Sacerdotale & Regium conjungitur vers. 13. eòque forte illud *consilium pacis* (quod ibidem legitur) referendum fuerit. Sic coronæ istæ in μνημόσυνον rei futuræ seponebantur: ut vers. 14. exponit R. Alschech. Verba Prophetæ hæc sunt: *Et coronarum*

quæque erit Chelemo & Tobijæ & Iedajæ & Cheni ſive Ioſijæ filio Zephanjæ, in memoriale in templo Dei. Ubi ad hæc *in memoriale*, annotat Alſchech Iudæus על מה שיהיה לעתיד בהיכל יי, *ejus quod erit temporibus futuris in templo Dei.* Hæ coronæ typo Chriſti, id eſt, Ioſuæ Sacerdoti magno impoſitæ, poſtea perſonis illis ſpeciatim rei futuræ & adũbratæ ſignum fuerunt, quarum liberalitate paratæ fuiſſent: ideoque dicto loco in perpetuam rei memoriam fuere ſepoſitæ. [3] In eodem pronao ſive porticu vitem fuiſſe, præter alios ſcriptum reliquit Ioſephus: qui plenius quam alii Hebræi ipſam depinxit cum alibi, τῦ ἁλώσ. λόγ. ε. ἡ δ᾽ ἔσω τοῦ οἴκου πύλη, κεχρύσωτο μὲν ὡς ἔφην πᾶσα, καὶ ὅλος περὶ αὐτὸν τοῖχος. εἶχε δὲ καὶ τὰς χρυσᾶς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμπέλους, ἀφ᾽ ὧν βότρυες ἀνδρομήκεις κατεκρέμαντο, *interior verò in pronao porta, inaurata erat (ut dixi) tota, totuſque circum eam paries. Deſuper autem habebat aureas vites, unde botri ſtatura humana dependebant.* Alibi obſervat eas ſupra velum quod templi oſtio obtendebatur, id eſt, ſuperiori loco expanſas fuiſſe: unde hic dicitur *ſupra portam templi* על פתחו של היכל. Cauſam annotant Hebræi, quare palmitibus ornata hæc porta fuerit; puta, quia cætus Iſraeliticus aſſimilatur viti, ut Eſa. cap. 5. & Pſal. 80. verſ. 9. ac alibi paſſim. Quemadmodum autem hæc vitis adumbrabat eccleſiam Iudaicam; ſic etiam templum eccleſiam referebat: unde aliquoties R. Alſchech Iſraelitas eſſe & dici templum obſervavit. Conſulantur ejus comm. in Prophetam Haggæum cap. 2. circa initium. Unde obiter videre licet, promiſſiones Dei de templo, & ſic etiam de terra Canaan vitaque in eâdem tranſigenda, ad literam, ut loquuntur, ſemper accipiendas non eſſe: ne quidem Iudæis expoſitoribus. Sanè ille loco citato aliquoties, cum de templo ædificando ibidem agitur, Iſraelitas eſſe primarium היכל *templum*, מקדש *habitaculum*, & templum Meſſiæ fore ſpirituale, affirmat. Quin etiam Abarbenel diſertis verbis omnes ceremonias omniaque huc pertinentia, ſpiritualia & divina quædam nobis depingere, atque

hæc

hæc præcipue in illis esse consideranda, docet fol. 197. cōmentariorum in legem: ubi varia in hanc sentētiam, atque hæc sub finem columnæ tertiæ, quæ saniorum Iudæorum mentem exprimunt, כל הענינים שבאו בתורה מאי זה מין שיהיו הנה עיקר הכוונה בהם שיהיו כספר חכמה עליונה ולימוד אלהי, *eorum quæcunque in lege occurrunt cujuscunque sint generis, tabernaculi aliorumque hæc est intentio ac scopus principalis, ut sint instar libri alicujus sapientiæ superioris & doctrinæ divinæ.* Quod vero terram Canaan concernit, Maimonides in יד tractatu de pœnitentia cap. 8. sect. 1. & 2. illas promissiones futuram vitam eamque spiritualem designare asseverat. Nam promissionem Deut. 22. 7. de prolongandis diebus in terra Canaan (hanc designari circumstantiæ textus edocent) ita accipit, ut העולם הבא *seculum futurum* vel *mundum futurum* promitti existimet. In isto autem mundo dicit שאין אכילה ושתיה *non edere nec bibere quosquam:* adeò ut spiritualem futuræ vitæ conditionem designet. In hac autem describenda, falsa admiscet: sed quæ ad institutum præsens non faciunt. Videmus saltem Paulum jure optimo in Epist. ad Hebr. 11. 10. docere, Abrahamum cum Isaaco & Iacobo promissiones terræ Canaan ita accepisse ut cælestem inde hæreditatem exspectarent, utpote illâ adumbratam. [4] Redeamus ad vitem quam auctor noster pedatam & statuminatam vel potius canteriatam, i. canteriis jugatam fuisse dicit: id enim sibi hæc verba volunt מודלה על גבי כלונסות, *attollebatur super canterios.* Ubi כלונסות vel *canterios* significant quibus jugabatur vitis; vel transtra, quæ porticum sive pronaum statuminantia ad exteriorem ipsius parietem penetrabant: atque hoc modo vitem quoque statuminare poterant. [5] Sequentia verba ita enarrant interpretes, ut hic emergat sensus: non, ut verba præ se ferunt, eum qui folium & cætera vovisset, ad vitem ea suspendisse; sed si quis considerans aurum quo templum ornatum erat voveret aurum, nec vellet permutari à Sacerdotibus, sive alia ejus pretio in templi ornamenta aliosve usus comparari, eum ex auro

confeciſſe pampinum ſive folium vitis, aut acinum, vel deniq; racemum ſive botrum: quæ poſtea de vite illa ſuſpenderet. [6] Denique ad exaggerandam vitis magnitudinem & pondus proponit מעשה *opus*, i. exemplum: nam paſſim Hebræi eo ſignificatu hac voce utuntur, & inprimis in Rabboth, i. magnis & antiquiſſimis commentariis; ſic מעשה במלך *exemplum habemus in rege*, מעשה בעבד *exemplum habemus in ſervo &c.* Verumenimvero hoc exemplum eſſe hyperbolicum docent in Gem. cap. 7. חולין: quia trecentos Sacerdotes operas conjunxiſſe ad eam loco movendam veriſimile non eſt. Dico loco movendam, quia לפנותה enarrant לטלטלה ממקום למקום *ad protelandam eam de loco in locum.* Hujuſmodi autem hyperbolen appellare ſolent ſuo idiomate גוזמא; quam ſic definiunt מילתא בעלמא ולאו דווקא *ſermo in mundo* (id eſt, in genere, ac παχυτέρως accipiendus) *& non præciſus.* Nominatur etiam hyperbole לשון הבאי vel לשון הואי *ſermo hyperbolicus*: quem ita deſcribunt, לשון הדיוט שאינו מדקדק בדבריו ומוציא בפיו דבר שאינו ולא שיתכוין לשקר אלא לא דק, *ſermo idiotæ qui non eſt limatus in verbis ſuis, ideoque ore ſuo profert aliquid quod non eſt: non quod intendat falſum; ſed ἀκριβὴς non ſit.* Exemplum profertur & hoc inter alia, ערים גדולות ובצורות בשמים, *urbes magnæ & munitæ ad cælum uſque.*

פרק ד.

הלכי א.

פתחו של היכל גבהו עשרים אמא ורחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים בפנים ושתים בחוץ שנאמר בי דלתות להיכל ולקדש החצונות נפתחו' לתוך הפתח

CAP. IV.

SECT. I.

Portæ templi [1] *altitudo erat 20 cubitorum; & latitudo 10 cubitorum: habebatque quaternas valvas, binas intus & binas foris: quia dicitur* binæ valvæ templo & ſanctitati. *Exteriores aperiebantur intra portã,* [2] *tegendo muri craſſitiem;* [3] *inte-*

לכסות

לכסות עוביו של כותל
ודפנימיות נפתחות לתוך
הבית לכסות אחר הדלתות
שכל הבית טוח בזהב חוץ
מאחר הדלתות רבי יהודה
אומר בתוך הפתח היו עומדי'
וכמין איצטבא מיטה היו
ונקפלות לאחוריהן אלו ב'
אמות ומחצה ואלו שני אמות
ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן
וחצי אמה ומזוזה מכאן

riores vero aperiebantur intra ædem, obtegendo quod à tergo erat valvarum: quia tota ædes erat obducta auro præterquam à tergo valvarum. 4 *Rabbi Iehuda inquit, Intra portam consistebant, erantque similes* 5 *scamno plicatili spondæ, & retro plicabantur singulæ ad duos cubitos cum dimidio (præterea hinc inde postes dimidij cubiti) quia dicitur,* Binæ valvæ binis foribus, valvæ versatiles: *unis foribus duæ valvæ & duæ valvæ alteris.*

שנאמר ושני דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שני לדלת אחת ושתים דלתות לאחרת :

ANNOTATIONES.

1 Non me fugit quid Iosephus *ἀλώσ. λόγ. ε. κεφ. ιδ.* de portæ hujus aliarumque quantitate scripserit: nimirum, *ὄντος ἤδη τοῦ ναοῦ διςέγου, ταπεινοτέρα τοῦ ἔξωθεν ἦν, καὶ θύρας εἶχε χρυσᾶς, πεντηκονταπέντε πηχέων τὸ ὕψος, εὖρος δ' ἑκκαίδεκα, quia autem ædes mediam coaxationem habebat, interior erat exteriori humilior: foresque aureas habebat quinquaginta quinque cubitorum altitudine, latitudine verò sedecim.* Verumenimverò quandoquidem cap. 2. sect. 3. hujus libri מדות accuratè & distinctè eam portarū quantitatem, quæ cum præsenti auctoris nostri descriptione convenit, delineatam habemus, nec in Iosephi numeris & mensuris acquiescere ubique possumus, ut docebo inferius exemplo manifestissimo: auctori nostro hac in parte potius, quam Josepho assentior. 2 Ulterius in æde crassities muri consideranda, quo intelligantur melius, quæ de foribus traduntur: hæ siquidem binæ ab utraque parte fuisse perhibentur. Itaque muri crassities fuit cubitorum sex: & hic murus versus porticum

ticum ſive πρόναον, poſt cubitum fores habebat; diſſimiliter verſus adytum alteras, utpote in extremitate ſitas. Hoc probant ex Ezech. cap. 41. verſ. 23: nam quando ibidem להיכל *ædi*, & לקודש *ſanctitati* fores tribui videntur; bis binas anteriori ædis muro ita aſſignari exiſtimant, ut hæc verba interiorem & exteriorem oſtii partem deſignent: id eſt, ut להיכל ſit כלפי חוץ *verſus exteriora*, לקודש vero כלפי פנים *verſus interiora*. Tamen D. Kimchi ſecus enarrat: has fores fuiſſe in ſancti muro exteriori, alteras vero in ſancto ſanctorum; quamvis & hoc innui addat, fores in illo priori muro fuiſſe duplices, unas porticum reſpicientes, alteras interiora templi. Porro cum fores exteriores aperirent, inquit noſter, valvæ muri craſſitiem tegebant: nam ſi decem cubitis à ſe invicem diſtabant oſtii latera, utraſque valvas quinque cubitis latas fuiſſe conſtat; adeoque has poſt cubitum fixas reliquum parietem occultaſſe, quippe qui, dempto illo cubito, quinque ſolummodo latus eſſet. [3] Ad extremitatem internam oſtii ſic alteræ valvæ, non intra portam ut priores, ſed ad muri ſuperficiem internam (quod ſupra obſervatū fuit) collocatæ erant; ut ſuperficiem muri obtegentes aperirentur; nempe intra ipſam ædem. Quod ex ſententia R. Judæ fieri nequit; quia valvas interiores ad craſſitiei extremitatem internam non collocat: adeoque ipſas dimidio cubito intra oſtii lumen (ſive aperturam) promovens, eas ſecundum interiorem muri ſuperficiem duci & flecti non permittit. [4] Hæc ipſius erat ſententia, valvas ab utraque oſtii parte, i. interiori & exteriori, paululum intra lumen ſive aperturam promoveri, nimirum ad dimidium cubitum: ideoque parieti intra valvas ſolummodo quinque cubita, quæ illis tegi poſſent, reſtare. Quapropter hic valvas cum exteriores tum interiores facit bifores, ut plicari ſingulæ poſſent: unde ex ejus ſentētia, cum panderentur plicatæ & in ſe reductæ dimidium illius ſpacii quinque cubitorum ſolummodo implebant Cum ergo in ſpacio quinque cubitorum reliquo præter dimidium cubiti

cubiti extra valvas utrinque remanens (ut vidimus) fores quinque cubitorum exteriores & interiores plicatæ, tantum duo cubita cum dimidio utrinque exigerent: hinc simul murum crassitie quinq; cubitorum intrinsecus operiebant. Confirmavit hæc ille ex Ezech. 41. 24. ubi non tantum interpretes Hebræi favent; verum ipse etiam contextus. [5] Sed expendenda venit vox איצטבא cujus in hac sectione fit mentio: quam diversimode legunt, alii איצטבא מיטה, alii איסתרמיטא, alii איצטרמיטא per duplex ט: sunt & qui legunt איצטרכה מטה, nec non איצטרוכי מטה, alii denique איסטרמיטא. Quia idem omnes designant, qui earum lectionum unam noverit, omnes norit: itaque reliquis missis, una vel altera describatur. Nam illas varias lectiones antiquas omnes non esse constat, sed recentiorum scribarum errores, ut vel ex איצטבא liquere potest: cum vox ista nisi quid addatur huc non pertineat. Sanè R. Nathan in scriptis Talmudicis versatissimus duas tantum lectiones observat איצטרבא מיטא ac אסטרופומטא: & si quis attendat, facile observabit, reliquas lectiones partim è literarum כ & ב figura simili partim ט vel ת nec non ב & פ affini sono; partim deniq; ex contractione ortas esse. Duas autem R. Natha. lectiones genuinas esse ex origine patet: quoniam (quemadmodum sæpius hoc animadvertere in Talmud. scriptis licet) vox illa cujus meminit nostra halacha in valvarũ descriptione, ex Hebræa & Græca voce ortum ducit; scilicet composita est è מטה *spondam* vel *lectum* & στρόβῳ *gyrum*, vel στροφῇ *conversionem* & *flexũ* denotantibus. In anteriori spondæ parte olim fuisse scamillos quosdam plicatiles & versatiles, agnoscunt Hebræi: quibus, quod plicarentur & verterentur una parte in alteram reducta, nomen אסטרבא *(à στρόβῳ,)* & אסטרופו *(à στροφῇ)* cõpeteret. Hujusmodi ergo templi valvas fuisse existimavit R. Iuda: plicari singulas potuisse, ut quinque earum cubiti ad duos cum dimidio redigirentur; quò exteriores & interiores, cum panderentur intra murum solummodo quinque cubita occuparent. Simili ratione in Bereschit Rabba

fol.58. col. 1. edit. Salonicensis, cum explicatur com. 30. c. 27. Gen. ubi de Jacobo discedente post acceptam benedictionem ab Isaaco agitur; istud nomen ab illis scamillis ad fores transfertur, & eodem vel potius simili significatu usurpatur. פוליגוי של אבינו יצחק מפולש היה זה בא מכאן וזה בא מכאן רבנן אמרי כמין איסטרופי מיטה הדלתות היו נכפלין לאחוריהם, *πυλεὼν patris nostri permeabilis erat, unus hinc, alter inde veniebat. At magistri dicunt, ut scamilli plicatiles spondæ erant fores*, scil. *plicatiles retrò, sive quæ in se reduci possent.* Quibus verbis nostra halacha oppidò illustratur. Cæterum quum ad præcipuã Templi portam devenerimus, quam certũ est certo ordine statisque temporibus apertam atque clausam fuisse, quum hic certa lege omnia fierent: non ingratum erit ordinem institutum hac in parte observare, quem his verbis explicat Maimonides parte tertia יד חזקה, libro de instrumentis sanctuarii, cap. 7. sect. 3. זה שעל נעילת שערים על פיו נועלים ועל פיו פותחים ואין התוקעין תוקעין בכל יום לפתיחת השערים אלא ברשותו, *Quod ad hunc attinet qui portis claudendis præest, ejus jussu claudunt, ac similiter ejus jussu aperiunt. Nec tubicines tuba clangunt singulis diebus, quo portæ aperiantur; nisi petita ab ipso venia.* Hic videmus isti portas claudendi aperiendique officio, quo omnia κατὰ τάξιν fierent, quendam præfectum fuisse: quemadmodum & alios quatuordecim aliis muneribus in loco sacro obeundis prępositos legimus. Quorum primus tempora sacrificiorũ &c. indicabat; secundus in custodes dominabatur, qui cap. 1. sect. 2. vocatur איש הר הבית *præfectus montis templi*; tertius cantoribus præerat; quartus instrumentorum rationem habebat: quintus in sortibus, quibus sua Sacerdotibus singulis diebus distribuebantur officia, occupabatur; sextus oblationum quæ ex avibus fierent curam gerebat. Id quo distinctius percipiatur, ad hunc Iudæorum morem, qui posterioribus temporibus obtinuit, attendendum: puta, si pulli columbini aut turtures offerendi essent, qui offerre ista sacrificia tenebantur pecuniam in arcas sacras conjiciebant; qua accepta columbas vel turtures

tures ipſis ſuppeditabat hic præfectus, qui etiam aves rejectaneas recipiebat atque cum legitimis & idoneis permutabat. Hæc cum alibi fuſius, tum compendioſe proponuntur ab interpretibus codicis Schekalim cap. 5. ſect. 1. & Maimonide de inſtrument. ſanct. cap. 7. Nonne hæc plane reſpondent iis quæ Servator rejiciebat, ubi Iohan. 2. 16. τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν, ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, *iis qui columbas vendebant diceret, auferte iſta hinc?* Hæc cum iis conferantur quæ antea de emtione & venditione in loco ſacro uſitata dicta fuere: ad ſeptimum præfectum deveniamus. Hic teſſeras ad accipiendum libamina &c. diſtribuebat: de quo in ſuperioribus plenius. Octavus, libaminum & ſimilæ ſummus erat diſpenſator. Nonus, erat Sacerdotum archiater. Decimus generalem aquarum Hieroſolymitanarum curam gerebat, in gratiã præſertim eorum qui ad feſta conveniebant. Undecimo panes propoſitionis commiſſi erant; Duodecimo vero ſuffitus. Decimus-tertius iis præerat textoribus qui aulæa ſive vela conficiebant, quibus obducebantur portæ atrii magni ac ipſius ædis. Nam ſingulæ atrii magni portæ ſua habebant vela ſive aulæa; quin & ipſum πρόναον *porticus:* quod tamen velum identidem ad latera retrahebatur, quo vitis aurea cæteraque anterioris partis ornamenta conſpicerentur. Decimo-quarto præfecto veſtium ſacerdotalium cura demandata erat. Hi quatuordecim unà cum primo, i. in univerſum quindecim (quibus & alii è cap. 11. Nehem. adjungi poſſent) alios complures ſibi ſubjectos habebant, quibus adminiſtris utebantur. Hæc maxima ex parte è cap. 5. Schekalim Hebræiſque iſtius libri interpretibus deprompta. Porro iſti quindecim præfecti vel eorum quidam non incongruè referri poſſe videntur ad eos, quos Luc. 22. 52. vocat στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ, *præfectos templi.* Erant quidem alii templo præfecti, qui dicebantur נגידי בית האלהים *præfecti vel duces domus Dei*, quos Græci 70 dixerunt ἄρχοντας οἴκου τοῦ θεοῦ: verum hos non deſignavit ibi Lucas; quum ex Euange-

listis constet, postea demum ad primarium & secundarium Sacerdotem deductum fuisse Servatorem; atqui 2 Chr. 34. 14. Chilkias, qui inter illos נגידי Templi duces numeratur 2 Chr. 35. 8. Sacer. summus agnoscitur. Quocirca tres istos נגידים à Luca designari non est verisimile: utpote qui fuerint Sacerdos magnus, ab eo secundus, ac deniq; ordine tertius. Adeo ut ex prioribus quindecim nonnullos saltem una fuisse existimem, dum captivũ abducerent Dominum nostrum. Sed de his satis.

ב.

ושני פשפשין היו לו לשער הגדול אחר בצפון ואחד בדרום שבדרום לא נכנס אדם בו מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי ה׳ השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה׳ אלהי ישראל בא בו והיה סגור נטל את המפתח ופתח את הפשפש ונכנס להתא ומהתא להיכל רבי יהודה אומר שבתוך עוביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין שני ה השערים ופתח את החיצונות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ :

SECT. 2.

Duo [1] *ostiola erant portæ magnæ: unum ad Aquilonem; alterum ad Austrum: per id quod ad Austrum, nemo ingreditur in æternum. Et de eo hoc explicate traditum est per* [2] *Ezechielem: nam dictum est*, Et dixit mihi Deus, hoc ostiũ clausum erit, non aperietur, nec quisquam per id ingredietur, quia Deus Dominus Israëlis intrat per istud; eritque clausum. *Sumit quis clavem, aperitque ostiolum, ingrediturque in* [3] *thalamum, & ex thalamo in templum. R. Iehuda dicit, quod eat per medium densitatis muri donec consistat inter binas valvas; aperiatque* [4] *exteriores intrinsecus, & interiores extrinsecus.*

ANNOTATIONES.

[1] Quia iterum recurrit vox פשפש & quidem alia ac diversa significatione: uno conspectu ejus significata ob oculos ponere operæ pretium videri queat, quò vox in Talmudicis libris frequens distincte percipiatur. Quatuor inprimis designat sub

ſub eadem forma quæ diverſam & differentem ſpectant originem: quandoque à פוש *creſcere*, *augeri*, ſignificationem arceſſit; quandoque verbi פשפש *palpare* a פשש derivati ſignificationem imitatur. Prioris originis eſt, cum proceres ſignificat ſive trabium capita, teſte in Aruch R. Nathane; ſcilicet ejuſmodi quæ è pariete (ut loquitur) prodeunt, & veluti excreſcunt. Ad quam originem etiam referri poteſt ſignificatio צימצי *cimicis*, animalculi quod in ſpondarum lignis ſua ſponte creſcit & augetur: hoc enim etiam eſſe פשפש docet R. Nathan his verbis, רמש הוא ויש לו דם הרבה ומצוי במשכבות בלע' צימצי, *eſt reptile abundans ſanguine, quod invenitur in ſpondis, vulgo cimex.* Ad alteram originem, ubi palpandi notio, pertinet tertia ſignificatio, qua *ſcrutari* ſignificat, quia palpando & contrectando etiam ſcrutamur. Eodem quoque referenda præſens, i. quarta ſignificatio, cum in noſtra Miſna oſtiolum deſignat; quia per oſtiola perveſtigantur & luſtrantur interiora & penetralia ædificii. Illuſtrari hic ſignificatus poteſt fragmēto quodam enarrationum in Pſalmos: quod propter Apocalyp. paragr. quendam aſcribere libuit. Sic igitur legitur in antiquis collectaneis ad hæc com. 1. Pſ. 87 verba, *fundamentum ejus in montibus ſanctitatis*, עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות שער מזרחי ושני פשפשין אבן אחת של מרגלית *Futurum eſt ut Deus benedictus faciat portam orientalem* (ſcil. templi) *& duo oſtiola è ſingulis lapidibus margaritæ*, i. *ex ſingulis margaritis.* Hoc modo Johannes in Apocal. cap. 21. verſ. 21. de nova Ieruſalem, ἀνὰ εἷς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρίτου, *ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis.* Unde videmus, N. T. ſcripta paſſim accommodata eſſe iis quæ à Judæis jam recepta erant: quod nullo negotio, ſi præſens inſtitutum id exigeret, è Talmude & paraphraſibus Chaldaicis cum ſcriptis N. T. collatis demonſtrari poſſet. [2] Sed ad productum ex Ezech. 44. 2. teſtimonium deſcendamus, quod in Miſna non ſatis concinne huc proferunt, quandoquidem de oſtio magno, non de quodam פשפש *oſtiolo laterali* ibi ſermo eſt: quod ipſe

Kimchi annotavit. Cæterum non obſcurum eſt, per principis prærogativam in hac porta (de qua Ezechiel) portamque omnibus aliis clauſam, exiſtimatum etiam fuiſſe, Mariam virginem è qua inviolata ſolus Meſſias prodierit deſignari: quod tamen in medio relinquo. Forte ad hanc applicationem momentum attulit aliquod Davidis Kimchi ſententia, quia per principem illum Meſſiam deſignatum ſcripſit; quo etiam ſpectat R. Alſchech judicium de templo, templum principale eſſe eccleſiam: conſtat autem Apoc. 12. (ſecundum plurimorum explicationem) Eccleſiæ matri partum Meſſiæ tribui. [3] Ad ultimam hujus ſectionis partem quod attinet, ante omnia quid fuerit תָּא expendendum eſt: deinde via ac ratio aperiendi templi conſideranda. תָּא, cujus hic frequens mentio, reddi poteſt paſtophorium, & thalamus (cum hæc Latina vox latius ſumitur; alioqui thalamus ſtrictius uſurpatur propria ſignificatione) vel etiam cella: quamvis non ignorem Vitruvium etiam hac voce maximam templi partem deſignare. Thalami vocem retinui, quia ſono convenit, quamvis origine variet: nam תָּא eſſe à תוא docet ſyntaxis verborum תָּאֵי הַשַּׁעַר Ezech. 40. 10. ubi camets immutatũ originem arguit. Syri autem Hebræorum חדר *conclave* hac etiam voce exprimunt, niſi quod ܢ, i. *Nun* ſervile adjiciant: ut Pſal. 105. 30. חדרי מלכיהם *cubicula regum eorum*, Syrus vertit ܬܘܢܐ ܕܡܠܟܝܗܘܢ; ubi alius codex pro ܬܘܢܐ habet ܐܬܘܘܢܐ: etſi priorem lectionem inveniamus etiam Luc. 12. 3. cum vox ταμεῖον exprimitur. E quibus quænam iſta תָּאִים, quorum toties hoc capite meminit noſter, fuerint, cognoſcere eſt in proclivi: nam cellæ & conclavia erant, ad pteromata ſcilicet templi, ejuſque partem poſticam exſtructa; quemadmodum è ſingulorum deſcriptione poſtea liquebit magis. Ut jam ad rationem & modum aperiendi Templi deveniamus; ſpectandus eſt thalamus qui in latere ſeptentrionali erat quam maximè orientalis, i. fronti

ædis proximus in illo latere. Deinde quò omnia bene percipiantur ſciendum eſt, murum templi cavum fuiſſe ac veluti excavatum: adeoque ambulacrum circa ædem intra ejus murum, per oſtiolum aquilonare ingredientibus viam præbuiſſe, qua ad oppoſitum portæ latus pertingerent. Itaque cum porta aperienda eſſet, Sacerdotum aliquis per portæ magnæ oſtiolum laterale in murum templi orientalem ingreſſus, in iſto muro ad thalamum ſeptentrionalem (de quo dictum fuit) procedebat: ubi plura erant oſtia. Inprimis ſpectantur duo huic muneri deſignata, unum quo è muro orientali eò patebat ingreſſus; alterum quo æditu us in thalamum ingreſſus flectebat iter & in templum progrediebatur ad interiores portæ magnæ valvas: quibus reſeratis per denſitatem muri ad exteriores progreſſus eaſdem ſimiliter reſerabat. R. Iehuda autem ſecus hac de re judicavit, nixus comm. 11. cap. 41. Ezech. (quamvis eo prior ſententia non evertatur) ubi chors quædam libera ab omni ædificio ſive area pura deſcribitur, quæ collocatur ab utraque templi parte verſus Orientem: ut hac ratione ad locum extremæ ſaltem partis illius angularis thalami, ſpatium fuerit vacuum; locus ſcilicet aliquis quo ad thalamos deinde procedebatur. Verba enim Ezechielis quæ ibi leguntur, ורחב מקום המונח חמש אמות סביב סביב, *& latitudo areæ puræ quinque cubitorum circumquaque*: hæc inquam verba ita accepit, ac ſi per סביב repetitum duo anguli orientales deſignarentur, ubi ab utroque templi latere areæ puræ eſſent quinque cubitorum. Unde conſequi videbatur, per murum orientalem in thalamum prædictum perveniri non potuiſſe, ſed potius ad aream puram: ideoque ea via in templum non deveniſſe æditu um. Exiſtimavit ergo, æditu um per muri ambulacrũ internum circumiviſſe ædem, donec ad portam perveniret: ibique inter binas valvas ſubſtitiſſe eaſque ordine reſeraſſe. ⁴ Iſta autem ultima verba מכפנים *intrinſecus* & מבחוץ *extrinſecus* intelligenda ſunt ex ejus ſententia, qui in denſitate (ut loquuntur Hebræi)

oſtii

oſtii inter binas valvas fores utrinque panſas includi ſive contineri exiſtimabat: nam qui intra ædem circumagi & reflecti exiſtimabant, valvas interiores extrinſecus paſſas non agnoſcebant.

. ג

ושלשים ושמנה תאים היו שם
טו׳ בצפון טו׳ בדרום ות׳
במערב שבצפון ושבדרום
חמשה על גבי חמשה וחמשה
על גביהם ושבמערב שלשה
על גבי שלשה ושנים על
גביהם ושלשה פתחים היו
לכל אחד ואחד אחד לתא
הימין ואחד לתא מהשמאל
אחד לתא שעל גביו ובקרן
מזרחית צפונית היו חמשה
פתחים אחד לתא מן הימין
ואחד לתא שעל גביו ואי
למסיבה ואחד לפשפש ואחד
להיכל ׃

SECT. 3.

[1] *Ibi erant 38 thalami; 15 ad Septentrionem; 15 ad Auſtrum; 8 ad* [2] *Occidentem. Eorum, qui ad Septentrionem & Auſtrum, quinque erant impoſiti alijs quinque; deinde quinque ſuperimpoſiti iſtis: eorum, qui ad Occidentem, tres impoſiti tribus; deinde duo ſuperimpoſiti iſtis. Tres portas habebant ſinguli: unam ad thalamum dexterum; alteram ad thalamum ſiniſtrum; tertiam ad thalamum ſuperiorem.* [3] *Et in angulo inter Orientem & Septentrionem erant 5 portæ: una ad thalamum dexterum; altera ad thalamum ſibi impoſitum; tertia ad ſcalas cochlides;* [4] *quarta verſus oſtiolum; ultima ad ipſam ædem.*

ANNOTATIONES.

[1] De Templi thalamis tria latera, Auſtrale, Septentrionale & Occidentale cingentibus etiam Joſephus egit ἀρχαιολ. λόγ. η. κεφ. β. ubi cum ædi, excepto pronao, tribuiſſet longitudinem cubitorum ſexaginta, latitudinem verò viginti, quibuſdam interpoſitis tandem ſubjungit: περιῳκοδόμησε δὲ τὸν ναὸν ἐν κύκλῳ τριάκοντα βραχέσιν οἴκοις... ἕκαστος δὲ τῶν οἴκων τούτων, εὖρος μὲν εἶχεν εἴκοσι πέντε πήχεις, μῆκος δὲ σὺν αὐτοὺς, ὕψος δὲ εἴκοσι. ἐπῳκοδόμηντο δὲ τούτοις ἄνωθεν οἶκοι ἕτεροι, *Conſtruxit autem in circuitu*

cuitu templi triginta domunculas ... singulæ verò harum domunculárum sive cellarum latitudinem habuerunt vigintiquinque cubitorum, quoad longitudinem totidem, altitudinem denique 20 cubitorum. Super has ædificatæ sunt alteræ domunculæ, &c. Davus sum, non Oedipus, ut hinc cõgruum sensum percipere possim, & quid sibi hæc verba velint hariolari: nam è sequentibus Iosephi verbis, quibus secundas & tertias cellas primis illis superimponit, eum de cellis in pavimento extructis, i. infimis agere, luce meridiana clarius est. Præterea de cellis ædem contingentibus eique proximè adhærentibus eum loqui, verba citata docent; & quum cellæ συνοχὴ τ͂ παντὸς dicuntur, quia parietes ædis fulciebant. Quis autem ullo Mathematico calculo, aut Geometrica dimensione in circuitu centum & quadraginta cubitorum (totidem enim duo latera & postica, templi quod ibi à Iosepho describitur, pars cõficiunt) metiri & numerare valeat septingenta & quinquaginta cubita? atqui totidem conficiunt triginta cellæ, quarum singulæ ad 25 cubita extenduntur. Quocirca de numeris in Iosephi scriptis annotatis pronunciare non vereor, scribarum incuria & inscitia pluribus locis depravatos mihi videri: quod eo libentius certissimo indicio hic comprobare libuit, ne cui in autore nostro numerorum diversitas, qua à Iosepho, quum etiam idem templum describit, quandoque longissimè abit, negotium facessat. Variis locis hæc quidem inculcari possent: sed semel atque iterum monuisse sufficiat. Cæterum quæ de cellis dicuntur non carent utilitate, quia cellarum sive thalamorum descriptio 1 Reg. 6. & Ezech. 41. cap. etsi non plane eadem, inde tamen illustratur. [2] Porrò thalamorum situs duplex fuisse potest, vel ut quinque infimi sicut & medii ac supremi secundum ædis longitudinem alii post alios collocati fuerint: ut exempli gratia in meridionali latere ex infimis primus fuerit Orienti vicinior, secundus remotior, & sic deinceps, ut tandem quintus fuerit ad Occidentem; & eodẽ ordine ac modo

superiores sese habuerint. Vel (quæ plurium est sententia) lateralis situs admittendus: id est, thalamos singulos secundum totam ædis longitudinẽ extensos agnoscamus necesse est eadem Occidentalium ratio. Hic ex interpretibus Hebr. discendum est, muros templi, circuitus & thalami in singulis lateribus non fuisse solidos, ut vacuum in iis spatium non fuerit; sed cavos fuisse, ut in iis ambulare Sacerdotes potuerint. Ideoque in singulis, thalamos singulos collocant interpretes Talmudici: quamvis spatium unum præ reliquis thalamus vocetur, quia illud reliquis erat latius. Verum quidem est murum templi sex cubitorum latitudinem habuisse: sed in thalamo speciatim ita dicto tanta erat areæ latitudo; in muro vero partim areæ partim parietum lateralium. [3] Deinde ad portas anguli quod attinet, earum quædam aliis erant communes, ut fortasse quibus ad laterales thalamos & superiorem ibatur: nam quæ ad מסיבה ducebat huc pertinere potuit, quia מסיבה etiam thalamus erat, ita dictus quia scalas cochlides continebat; quarum in isto angulo initium conspiciebatur. [4] Sed portæ speciales & propriæ, quarum hic meminit noster, sunt cum quæ in templum ducebat, de qua in præcedentibus; tum quæ ad פשפש dirigebat: ubi ellipsis manifesta, quia פשפש *ostiolum* ponitur pro תא שיש בו הפשפש *thalamo in quo est ostiolũ*. Hoc sibi vult, ostium unum obversum muro orientali fuisse, eique concavo, in quo ostiolum apud portã magnam fuisse vidimus, quo æditüus in murum cavum ingressus ad hoc conclave vel thalamum pergebat, in ædem ingressurus. Qui thalamus vel fuit angularis secundũ situm priorem; vel ex situ posteriori in superioribus delineato, latus totum claudens, saltem exiguo spatio Orientem versus relicto, ac ad Occidentem usque deinceps productus. Verũ de thalamis in cæteris sectionibus plura.

ד׳

SECT. 4.

התחתונה חמש ורובד שש והאמצעית שש ורובד שבע והעליונה

[1] *Pteroma infimum 5 cubitorum erat,* [2] *& tabulatum sex; medium*

והעליונה שבע שנאמר היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה׃

deinde sex cubitorum, ejusq; tabulatum septem cubitorum ; supremum denique septem cubitorum : quia (1 Reg.6.6.) dicitur, Pteron infimum erat 5 cubitorum latitudine sua ; & medianum sex cubitorum latitudine sua ; tertium vero septem cubitorum latitudine sua.

ANNOTATIONES.

1 Deinceps speciatim de thalamis agit, nec quod hic dicitur ad quosvis pertinet: extremas enim alas sive substructiones, quibus in hac æde remotissimi ab interiori templo thalami continebantur, delineat. Hoc patet è voce יציע quæ 1 Reg. 6.6. in Templi Salomonis descriptione occurrit: ubi ædificii latera, quæ pteromata Græcis dicuntur, quibusque structura maxima ex parte cingebatur, denotari extra controversiam est. Alas ergo istas intelligit noster, quas postea alio nomine כותל המסבה *murum circuitus* appellat: quem murum antea vidimus solidum non fuisse, sed cavum, ut thalamum includeret. Confirmant jam dicta, ea quæ sectione 7 de ædis latitudine distincte proponuntur, atque ultra murum circuitus aliam structuram, quæ ædi adhæserit, non fuisse demonstrant: ut quis demirari queat quid Maimonidi in mentem venerit, cum ad hunc modum scripsit, יציעים היו מוקיפים לבית כולו מסביב חוץ לכותל המסבה *alæ cingebant totam ædem circumquaque extra murum circuitus:* nam nisi Talmudicis traditionibus, quas ipse in eodem scripto methodicè disponere allaboravit assensum renuntiemus, verba ejus consistere nequeunt. Verum in promptu est causa, quæ Maimonidis sententiam suadere possit: quia cum thalamo proximo, i. מסיבה solummodo 3 cubiti assignentur, si alas illas ei proximas statuamus, ipsi מסיבה in suprema contignatione unus cubitus tantum remanebit, qui thalamum tamen capere nequit. Sed respondetur vel retinendam priorem senten-

tiam de ſitu thalamorum, quibus hæc pteromata extrinſecus accedant; vel (quod magis probo) in contignationibus thalamos paſſim ulterius promotos fuiſſe ad templi murum intimum, ubi manente ejus thalamo duo cubiti demi potuerunt.

Contignationes ergo pteromatum latitudine differebant: nam cum infima hujus ſtructuræ pars 5 cubitos lata eſſet, ſuperior cubito augebatur, pariterque ſuprema cubito uno mediam ſuperabat. Quia murus interior ita contrahebatur, ut ejus craſſitiem extrinſecus ad dicta intervalla uno cubito minuerent architecti: idque in eum finem ne foramina in interiori alarum muro effoderentur ad trabes contignationum ſuſtinendas; ſed hunc uſum præberent projecturæ muri cõtracti & minuti ad ſingulas contignationes pteromatum. רובד autem quod hic legimus, paulo ſecius accipitur quam in præcedentibus, ubi de gradibus ſermo fuit: nam hoc loco non eſt areola ſive graduum retractio latior; ſed ſimile quid, nempe תיקרה *contignatio* ſive *coaſſatio*, quæ ſubjecto thalamo imponebatur, quæque uno cubito creſcebat ob muri craſſitiem hac menſura diminutam. Atque huc pertinent verba 1 Reg. *6.6. contracturas indiderat domui circumquaque extrinſecus, ne hærerent muris domus*: quamvis fatear Salomonis templum per omnia huic in Miſnajoth delineato non reſpondere. Porrò ad propylæum quod attinet, ibi ſimilia pteromata agnoſcit Maimonides in יד: quæ ſanè ad propylæi ornatum faciunt, quamvis falſo fundamento innitatur. Etenim quæ in hoc libro de περιάξ gradibus dicuntur eò trahit: quemadmodum Joſephus Karrus obſervavit. Sed quæcunque eum ratio moverit, à vero aberraſſe non videtur: cum hujuſmodi meniana multiplici ſua diſtinctione ac partibus Templi frontiſpicium in pronao auguſtius reddiderint. Verum audiamus Maimon. parte 3. citati libri fol. 172. כך היו אמה אחת חלק ורובד שלש אמות ואמה חלק ורובד ג׳ אמות עד למעלה וכמנאו הרובדין מוקפין לכתלי׳ רוחב כל רובד שלוש אמו׳ עד למעלה וכין כל רובד ורובד אמה ורובד העליון היה רוחבו ארבע אמות:

Hoc

Hoc modo se habebant (יציעים *pteromata*, vel potius meniana, ut postea docebo,) *supra nudum ac lævem parietem unius cubiti erat menianum trium cubitorum, ulterius similiter supra parietem planum unius cubiti erat menianum 3 cub. idque ad fastigium usque; sic conspiciebantur meniana cingentia* ϖερνάς *parietes. Singula meniana habebant latitudinem trium cubitorum ad fastigium usque; atque inter singula meniana spacium cubiti: at menianum supremum habebat latitudinem quatuor cubitorum.* Hic duo expendenda, quid sit hoc loco רובד; deinde quî accipere conveniat, quod τῷ רובד tribuitur latitudo. רובד duplici significatu in præcedentibus Misnajoth usurpatum novimus: priori pro *areola graduum* sive *retractione latiori* adhibebatur; posteriori vero significatione pteromatum contignationẽ denotabat. At hoc loco רובדים sunt quæ Vitruvius lib. 5. cap. 1. meniana appellat: quæque secundum Philandrum sunt *podia pergulæve, cujusmodi sunt ea quæ hodie projicere assuevimus, ut mutulis firmissimis quiescant & nitantur.* Hæc à Menio quodam inventore (non mœniis, ut nonnemo existimavit) nomen habent: quamvis non ignorem Codic. lib. 8. titu. 10. ubi de ædificiis privatis agitur, vocari τειχιοσὰς à nomine τεῖχος sign. murum sive parietem vel mœnia: verba Imp. Honor. & Theod. hæc sunt, *Meniana quæ Græco vocabulo* τειχιοσὰς *appellant.* Sed vir doctus ibidem recte observavit atque probavit pro τειχιοσὰς legendum esse ἐξιόστας: cujus rationibus hæc addi posset, in Zenonis Imper. verbis quæ prolixè illic subjiciuntur ἐξώστας vocari: at neutra vox etymologiam à mœniis desumptam admittit; sed ab eminendo & protrudendo sive protuberando menianis imposita est. Jam videamus an רוחב latitudo hisce menianis hoc loco rectè ascribatur: nam certum est lata & alta fuisse; sed quæ ista voce quantitas describatur quæri posset meritò. Ipse Maimonides seipsum explicat comm. in Misnajoth: nam pro eo quod hic scribit רוחבו illic habet גבהו, id est, pro latitudine ponitur altitudo. Propriè denotata quantitas est altitudo, sed quia He-

bræi minorem quantitatem vocare ſolent latitudinem, majorem vero longitudinem; hæc vero altitudo menianorum erat minor longitudine, ideo magna ἀκυρολογία latitudinem pro altitudine Maim. illic poſuit. Sane latitudo deſignari nequit: nam ternorum cubitorum ad faſtigium propylæi ſemper excreſcentium in latitudinem moles nulla ratione in aere ſuſtineri potuiſſet, ſed altiſſimam ac anguſtam porticum ſuo pondere ab ipſa æde avulſiſſet; ipſa ſaltem meniana corruiſſent.

ה.

ומסבה היתה עולה מקרן
מזרחית צפונית לקרן צפונית
מערבית שבה היו עולים
לגגות התאים היה עולה
בפספס ופניו למערב הלך
על כל פני הצפון עד שהוא
מגיע למערב הגיע למערב
והפך פניו לדרום הלך כלפי
מערב עד שהוא מגיע לדרום
הגיע כלפי דרום והיו פניו
למזרח היה מהלך בדרום
עד שהוא מגיע לפתחה של
עליה שפתחה של עליה פתוח
כלפי הדרום ובפתחה של
עליה היו ב״ כלונסות של ארז
שבהן היו עולין לגגה של
עליה ובראשי פספסין מבדיל
בעליה בין הקדש לבין קדש
הקדשים ולולין היו פתוחין

SECT. 5.

[1] *Cochlea ſurgebat à cornu Cæciam* (ut Ariſt. ea voce utitur) *ſpectante inter Orientem & Septentrionem verſus cornu Caurum ſpectans inter Septentrionem & Occidentem, qua aſcendebant in thalamorum tecta. Aſcendebat quis per oſtiolũ facie ſua Occidenti obverſa, ibatque per totum latus Septentrionale donec perveniret ad Occidentem; ubi perveniſſet ad Occidentem, obvertebat faciem Auſtrum verſus, ibatq; juxta Occidentem donec perveniret ad Auſtrũ; cum perveniſſet ad Auſtrum, facie ad Orientem obverſa ibat ſecundum Auſtrum donec perveniret ad portam* [2] *cænaculi, i.* ἀνώγεω *ſive* ὑπερῴε: *nam porta* ὑπερῴε *verſus Auſtrum aperiebatur. Et in porta* ὑπερῴε *erant* [3] *duæ trabes cedrinæ, quibus aſcendebant in tectum* ὑπερῴου. *Atque proceribus ſive trabium capitibus diſtinguebant in cænaculo inter ſanctũ*

בעליה לבית קודשי הקודשים שבהן היו משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים :

& sanctum sanctorum: [4] *foramina etiam erant aperta in cœnaculo ad sanctum sanctorum, per quæ catenis demittebant fabros in* [5] *arcis; ne eorum oculi nutrirentur è sancto sanctorum.*

ANNOTATIONES.

[1] Quo distincte singula percipiantur, varius hujus nominis מסבה usus distinguendus: cum duo hoc capite designet, primò scalas cochlides; deinde thalamum. Scalæ cochlides inter parietes intercurrentes tria fermè templi latera cingebant idque inæquali altitudine: nam in lateris septentrionalis extremitate orientali, pavimento junctæ paulatim in circuitu ascendebant, donec ad thalamorum tecta in opposito latere pertingerent. Quamvis concinnius fortassis in priori illa extremitate tota cochlea statueretur: atque hoc concesso, quæ in Misna de circuitu dicuntur ea ratione exponenda fuerint, ut superatis demum cochleæ gradibus, in superiori parte orbiculata illa itio & gyratio facta dicatur. Potuit enim quis per scalas cochlides ad laquearis altitudinem ascendere, ac deinde in ista altitudine latera templi perambulare donec ad oppositum latus perveniret. Secundo מסבה de thalamo quodam exteriori dicitur, qui ab ædis interiori muro quartus septentrionale claudebat latus: eoque dicebatur nomine, cum quia ea parte ac regione cingebat templum, tum inprimis quia ab ipsius extremitate scalæ cochlides inchoabantur.

[2] Vocem עליה nomen *cænaculum* satis exprimere potuisset, nam *cænacula*, ut inquit Budæus, *sunt altiora domus ad quæ scalis seu cochleis ascenditur:* quia tamen teste Varrone locum *ubi cænitabant Cænaculum vocitabant*; ne quis forte inibi Sacerdotes corpora sua cibo reficere autumaret, Græca vocabula ὑπερῷον & ἀνώγεων locum superiorem quemvis in ædibus designantia

gnantia addenda videbantur, ne de cænaculo strictè sumpto עליה acciperetur. Porro quot cubitis hujus cænaculi contignatio inferior à templi pavimento surrexerit, cum hic reticeatur, è Josepho haurire convenit: hic ἁλώσ. λόγ. ς. τὸ δὲ ὑπερῷον μέρος, τούτους μὲν οὐκ ἔτ' εἶχε τοὺς οἴκους, παρόσον ἦν καὶ στενότερον, ὑψηλότερον δ' ἐπὶ τεσσαράκοντα πήχεις, καὶ λιτότερον τοῦ κάτω. συνάγεται γὰρ οὕτω πρὸς ἑξήκοντα τοῖς τοῦ ἐπιπέδου πηχῶν ἑκατὸν τὸ πᾶν ὕψος. *Superior autem pars istas domunculas non habebat, quo magis erat angusta; altior autem ad 40 cubitos, minus augusta quam inferior. Colligitur enim ea ratione cum sexaginta ejus qua in solo, id est, inferioris partis, universa altitudo centum cubitorum.* Quibus verbis cum hæc Misna, tum ea quæ subsequitur illustratur: quia cum hîc cochlea ad thalamorum tecta & ostium cænaculi deducere perhibetur; quî ista etiam conveniant, è Iosepho liquet. Nam usque ad ὑπερῷον μέρος *cænaculum* solummodo, laterales structuræ ascendisse dicuntur: ubi simul & hoc observatur, inferiorem ædis partem sexaginta cubita altam fuisse. Unde Ezræ paragraphus tertius cap. 6. explicandus videri fortasse queat, *Domus Dei Ierusalem intus* (in civitate) *ædificator .... altitudine sua cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sexaginta.* Hæc enim de tota altitudine accipienda non videntur; sed de inferiori ædis parte usque ad contignationem: quousque & cellas laterales pertigisse putant in templo posteriori; non priori, ubi ad quindecim cubita tantum attollebantur, quia singulæ erant altitudine quinque cubitorum, 1 Reg. 6.10. Sed Josephi verba dimensioni, quæ sect. sexta hujus capitis distinctè proponitur, refragari videntur: nam inibi à fundamento ad supremam inferioris contignationis sive laquearis partem cubiti recensentur quinquaginta & unus. Et revera ita se res habet, prout illa sectione continetur: sed Josephus qui laquearis ut etiam tecti singulas partes non attendit; quia superior templi pars inferiori erat depressior, totaque altitudo erat centum cubitorum, ad rotundandum numerum (ut vocant)

eant) ſuperiori quadraginta, inferiori ſexaginta tribuit. Qua ratione & Ezdram eſſe intelligendum, non inconcinne quis arbitretur: ſicut etiam eundem calculum ſecutus videtur auctor libri primi Regum, cũ ædi priori (ſcil. ædis parti inferiori) triginta cubitorum altitudinem tribuit: 30 enim cubiti ſacri, alterius generis ſexaginta conficere cenſentur, utpote duplo majores. Adeo ut utrobique ſuperior pars reticeatur quidem, ſed ſubintelligatur tamen: nempe altitudo (ſi παχυτέρως loquamur) 40 cubitorum. Niſi in priori æde inferiorem partẽ fuiſſe depreſſiorem, ſuperiorem verò tanto altiorem, cum Judæis quibuſdam agnoſcamus. Sanè è 1 Chr. 28.11. Salomonis templum diverſa ἀνώγεω עליות habuiſſe creditur: adeo ut ad centum & viginti cubitos aſſurrexiſſe, è comparatione ℣.3. & 4. cap.3. lib. 2 Chr. ſint qui affirment. Hiſce poſtremis Joſephus etiam aſſentitur ἀρχαιολ. λόγ. ιε. κεφ. ιδ. quando Herodis templum à captivitate exſtructum cum priore conferentis verba refert: ἐνδεῖ δ᾽ αὐτῷ πρὸς τὸ μέγεθος εἰς ὕψος ἑξήκοντα πήχεις· τοσούτοις γὰρ ὑπερεῖχεν ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ὃν Σολομὼν ἀνῳκοδόμησε, *deſunt autem ei* (ſcil. templo quod poſtliminio reverſi patres inſtauraverunt) *ad magnitudinem in altitudine ſexaginta cubita: tanto enim celſius erat primum illud, quod Salomon extruxerat.* Unde videre eſt, Judæos in univerſum ſecundo templo à reducibus extructo 60 tantum cubitorum altitudinem tribuere (quod ſimplicius & Ezræ verbis convenientius eſt quam illud, quod probabilitate quadam dici poſſe ſupra annotavi:) adeoque Ezdræ verba ita de tota altitudine accipi poſſe, ut pars inferior templi ad triginta cub. aſſurrexerit, ſicuti in templo priori; ſuperior ad totidem in illo, at vero in Salomonis templo ad nonaginta. Expreſſe enim Joſephus, poſteriori loco jam citato altitudinem bis 60, id eſt, centum & viginti cubitorum Solomonis templo aſcribit, quæ reſtituere ſe velle affirmabat Herodes: ut inde & ex aliis ſequentibus eodem capite liqueat, Herodis conſilium fuiſſe ut templum ſuum Salomonis tem-

plo æquaret; non vero eo anguſtius redderet. Unde conſtat, argumentum alias contra Judæos è cap. 2. Hag. verſ. 10. depromptum eo eludi non poſſe, quod Herodes gloriam ſecundi templi illuſtriorem reddiderit: nam magnificentius non fuit Salomonis, ſed reducum Iſraelitarum templo ædificium Herodis; ſiquidem de eo præter illa in ſuperioribus annotata dicitur, τὸ παρημελημένον ἀνάγκῃ καὶ δουλείᾳ τοῦ πρότερον χρόνου διορθούμενος, *neglectum neceſſitate & ſervitute antecedentium temporum reſtituens.* Quin etiam in hiſt. Joſep. Ben Gorion falſo aſſcripta hæc Herodi verba tribuuntur cap. 55. מדוע נתעצל ולא נבנה את היכלו ואת ביתו כבנין הראשון, *cur deſides ſimus, quo minus ædificemus templum & domum Dei ſecundum ſtructuram priorem.* Deinde quibuſdam interjectis, hęc ſimiliter Herodi tribuuntur, נבנה את בית ה׳ כבנין הראשון בארכו ורחבו וגבהו, *ædificemus domum Dei ſecundum ſtructuram priorem, ſecundum longitudinem, latitudinem & altitudinem ipſius.* Et ponamus præſtantius hoc ædificium fuiſſe: profectò eorum defectus, quæ in Gemara Babylonica cap. 1. codicis Joma poſt captivitatem Babylonicam defuiſſe traduntur, poſteriora ædificia primo reddunt obſcuriora. Iſta ſunt quinque illic diſtincte propoſita fol. 21. ſub finem: 1 arca cum propitiatorio & cerubim, 2 ignis cælitus delapſus, 3 Divinitas, 4 Spiritus ſanctus, 5 urim & thummim. Quia nihil locum illuſtriorem reddere poteſt quam Divinitas ac Spiritus ſanctus: ubi hæc deſunt, quicquid ſubſtituatur, par gloria ulla ratione eſſe nequit. Sed de his jam in ſuperioribus pag. 103. & ſequent. quædam dicta fuere, quibus præcedens illuſtre teſtimonium, data occaſione, adjiciendum putavi. [3] Ad כלונסות deveniamus: quæ apud illam erant portam, qua in cænaculum dabatur ingreſſus. Harum adminiculo in tectum aſcendebatur. At dices, Quo modo trabibus quis in tectum aſcendet? Ideo è R. Schemaja notare convenit, כלונסות *trabes* nudas non fuiſſe, ſed iis interpoſitos κλιμακτῆρας ſive ſcalæ gradus. Itaque de iſtis ad hunc modum ſcribit שני כלונסות וקופות למעלה כלפי

כלפי גג הבית ובין הכלונסות שליבות שבהן עולין לגגה של עליה, *duæ trabes sursum erectæ versus tectum ædis, & inter trabes* κλιμακτῆρες *quibus ascendebant in tectum cænaculi.* Sub finem hujus ſectionis, poſtquam rationem, qua ipſius lacunaris ſuperficies ſecundum inferioris loci diſtinctionem diſtingueretur, annotaſſet; [4] etiam ibi לולין fuiſſe obſervavit: quæ לולין aliquando quidem ſcalas cochlides ſignificant; ſed hoc loco ſunt ארובות *cataractæ:* unde Maimonides לול inquit eſt פתח קטן *oſtium parvum.* Per iſta foramina in arcis demittebantur fabri, ſi quid forte reparandum eſſet. In [5] תיבות *arcis* autem funibus demittebantur, ne alerentur, ut loquuntur, מזיו שכינה *è ſplendore divinæ præſentiæ*; quia ita deſcendebant ut ex illis arcis ea tantum viderent ſpatia, ubi quid ſarcire & reſtaurare debebant. Attamen tradunt, referente Maimonide, quemvis in ædem admitti ad ædificandum, reparandum, aut removendum ea quæ locum ſanctum contaminarent: & lege quidem exigi Sacerdotes puros, quibus tamen deficientibus admitti Levitas; & ſi ne hi quidem obtineri poſſent, admitti in ædem Iſraelitas. Addit etiam Maimonides, primum requiri mundos, & ſi tales non adeſſent, immundos non arceri: ſic perfectos nullo vitio laborantes quæri; quibus non inventis, etiam corporeo quodam vitio deformes admitti. Denique ſubjungit, ſi arcæ ad manus non eſſent, fabris etiam per portas ingredi licuiſſe.

ו.

והחיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגובהו ארבעים אמה אמה כיור ואמתים בית דילפה אמה הקרה ואמה מעזיבה וגובה של עליה ארבעים אמה אמה כיור ואמתיי בית

SECT. 6.

Templum erat latitudine & longitudine 100 *cubitorum, cum altitudine centum.* [1] *Solum* 6 *cubitorum*; *altitudo* [2] *deinde* 40 *cubitorum*; [3] *trabes euerganeæ cubiti*; & [4] *duorum cubitorum intertignium*; *deinde coaſſatio unius cubiti*; & [5] *nucleus cubiti.* *Altitudo autem cæ-*

דילפה אמה תקרה ואמה
מעזיבה שלוש אמות מעקה
ואמה כלה עורב רבי יהודה
אומר לא היה כלה עורב
עולה מן המדה אלא ארבע
אמות היה מעקה :

naculi 40 cubitorum; & ulterius erant unius cubiti trabes euerganeæ; duorum cubitorum intertignium; coaſſatio unius cubiti; & cruſta cubiti; triumque cubitorum erat [6] lorica: denique cubiti unius erat [7] tænia vel potius acroterium. R. Iehuda [8] inquit, non ſurgebat tænia ſupra illam loricæ quantitatem, ſed lorica erat quatuor cubitorum.

ANNOTATIONES.

[1] E capite tertio repetendum eſt, duodecim gradus, ſingulos altitudine dimidii cubiti, ante pronaon fuiſſe: adeoque totam ædem proximo atrio fuiſſe altiorem 6 cubitis. Quocirca hoc loco אוטם *ſolum*, 6 cubitorum altitudinem habuiſſe dicitur: אוטם enim eſt בנין אטום שבונים בגוף הקרקע יסוד ועליו מעמידים הכתלים, *ſtructura oppilata quam in ipſo ſolo ædificant; fundamentum in quo muros collocant.* Hoc ſibi vult hujus definitionis auctor, אוטם eſſe veluti pavimentum ſtatuminatum; ea ſignificatione qua dicimus *ſtatuminare rudus*, i. teſtam contuſam &c. cum calce committere & hoc modo ſolidare: adeo ut bene compreſſam & firmatam ædis baſin deſignet. [2] Dehinc pro inferioris ædis altitudine 40 cubitos connumerat noſter: quibus imponit כיור ſive ציור, ut alias appellatur. [3] Non me latet quid de כיור alii tradant: ſed optime rem definit R. Hobadia; סקורה התחתונה של תקרה לפי שהיתה טוחה בזהב ומצויירת ציורים נאים נקראת כיור, *trabs inferior contignationis, quia obducta fuit auro & figurata pulchris figuris vocabatur* כיור. Vitruvius כיורים nuncuparet *trabes euerganeas*. Hiſce altior erat [4] בית דלפה *locus conjunctionis*, vel *locus ſtillicidij*, pro diverſa origine huic דלפה aſſignata ab interpretibus: nam quidam a דלף *ſtillavit* deducunt; alii vero à Chaldaico לפא ſive לפף *conjunxit* ita derivant, ut litera ד genitivi Chald. nota ſit; unde R. Hob. tanquam ſimile produ-

producit è cap.26. Exod. ver.4. Chald. בית לופי, quomodo ibi Hebr. מחברת *conjunctio* vertitur; nisi quod ד omittatur. Utramque etymologiam res ipsa admittit: quia cum בית דילפה duplex esse posset; unum in tecto, alterum in inferiori laqueari sive contignatione collocaverant. In tecto autem בית דלפה duo continebat laquearia, non longe à se invicem distantia: quorum superius (præter ea etiam quæ super imponebantur) pluvias arcebat; inferius vero, si quid aquarum magna tempestate & insueto imbre penetrasset, id ipsum retinebat, deinde exonerabat. Atque hæc, non in tecto tantum, sed etiam in prima contignatione fuisse quidam perhibent: & quamvis ibi non fuissent (quod potius existimo) locus ille à stillicidio & excipiendis pluviis nomen habere potuit; quia in proximo extra parietem erat thalamorum tectum imbricatum pluvias exonerans in בית הורדת המים de quo in sequentibus. Secundum alteram etymologiam, ipsa tigna quibus axes sive asseres contignationis imponuntur, illo nomine veniunt; quia affiguntur & conjunguntur in ipsis impositi asseres: ideoque בית דלפה *locus conjunctionis* vocantur. Deest quidem nobis proprium nomen; tamen *intertignium* è Vitruvio vel *metopas* (deflexo nonnihil significatu) dici posse, videri queat: quia interius inter tigna duos cubitos alta, opasque seu tignorum cubilia spatium designatur; quamvis in Misna unà denotari ipsa tigna certum sit. Quid si φαλνώματα appellemus? certè φάτναι sunt etiam cavitates in quas dentes infixi sunt: unde φαλνώματα dicuntur istæ laquearium sive coassationum partes inferiores, quas contignationum cœlos vocant; cavitates nimirum quas ordine disposita tigna conficiunt. Nam supra magnam trabem vel trabes tigna transversa disposuerant, quæ ad ornatum altissima multas concavitates totidem veluti cæla aspicientibus præbebant. Dicta non parum explicant, quæ Josephus de Salomonis templo narrat, cum scribit, τὴν δ' ὑπὸ τὰς δοκοὺς στέγην τῆς αὐτῆς ὕλης ἐβάλλετο πᾶσαν ἐξεσμένην εἰς φατνώματα, καὶ πρὸς

 κόλλη-

κόλλησιν χρυσοῦ, *trabibus verò fornicem ſubjecit ex eadem materia, eumque in laquearia expolitum cum juncturis aureis.* Iſtæ trabes Joſephi ad ipſa ſuperiora laquearis pertinent: ſed cætera verba inferiorem contignationis faciem concavam &ornatam nobis depingunt: quam ſuperiora illa tigna (de quibus ſupra) exhibebant. Deinde his omnibus impoſita coaxatione, tandem addiderunt [5] מעזיבה *cruſtam ſupremam:* quam ideo è Vitruvio *nucleum* appellari non inconcinnè arbitror; quia ipſo teſte nucleus è teſta tuſa & calce ſimilive materia conſtat (quamvis ſupremo loco, ut hîc, eum non collocet.) Conſtat autem è Gemara codicis Baba Metsja, מעזיבה olim ex iſtiuſmodi vel non abſimili materia fieri ſolitam. Gemaræ ad cap. 10. cod. Baba Metsja hæc ſunt verba (quamvis alii ſecus legant) מאי מעזיבה רבי חנינא אמר קנים סנאין וטינא, *quid eſt mahaziva? R. Chanina inquit; Calami, ſpinæ rubi* (vel fracturæ) *& lutum.* Quæ à R. Nathane explicantur per קנים קוצין חרסית וצרורות, *calamos,* (vel, ſi mavis, *coria) ſpinas* (aut *ſegmenta*) *calcis effoſſæ minutias* (nam hujuſmodi calcem dari, dicique חרסית tradunt Heb.) *& rudera.* In Gemara quidem additur ſententia Reſch Lakiſch, qui לווחי *aſſeres* eſſe dixit: verum id earum regionum reſpectu dixiſſe fertur, ubi contignationis ſuprema cruſta ex aſſeribus fieri conſueverat. R. Chaninam aliquatenus ſequitur Maimonides; nec non Iſacides in Baba Bathra, cum cap. 2. explicat מעזיבה ſequ. verbis: אסטריך בלשון אשכנז טיח קרקע, Eſterich *lingua Germanica, tectorium pavimenti*; ille verò מעזיבה eſſe inquit, הסיד והאבנים שנתנין על הקרוי, *calcem lapideſque quos contignationi imponunt:* (quibus Bartenora lutum addit, i. טיט.) Quod enim de lapidibus (quos R. Chanina & R. Nathan non recenſent) hi affirmare videntur; de fragmentis & ruderibus accipi queat: priores autem illi calamos ſeorſim adhiberi non tradunt; ſed proculdubio ubi calamos ſive arundines cum luto & calce conjungunt, lutum paleatum ſive argillam arundinibus quiſquiliiſque ſubactam, eique ſimilem qua parietes cratitii lutantur, ſignificare volue-

voluerunt. Niſi pro קנים legas cum S.Iarchi, קינים & קונים à קוין deductum velis, quatenus *ſcindere* Talmudicis ſignificat: adeo ut illo nomine cubilia (tanquam nidos) injectorum ruderum; hoc vero ſegmenta & fragmenta ſive rudera deſignari ſtatuatur. Itaque autores iſti pavimentum vermiculatum, i. minutis ſegmentis elaboratum ſive λεπτουργὲς deſcribere voluerunt: quamvis nomina מינים & מים nimis generalia videantur. Si vero arundines & ſpinas retineamus, i., ſi ex his ſimilibuſve laquearis corium confectum fuerit (de quo vehementer dubito;) nullum eſt dubium, quin omnia affabre facta & ſumma cura miſta & lævigata fuerint, & viliora inferiorem; præſtantiora ſuperiorem locum obtinuerint in מעזיבה. Quicquid ſit, מעזיבה corium ſive contignationis cruſtam ſuperiorem eſſe videmus: unde verbū עזב Neh. 3.8. in reſtauratione Hieroſ. legimus, ויעזבו ירושלים *& inſtauraverunt Ieruſalem.* Ubi ויעזבו non videtur eſſe *reliquerunt*; verum dilatata illius מעזיבה (cujuſmodi ſtructura antiquiſſimis temporibus in uſu fuiſſe poteſt) ſignificatione, עזב nō tantum eſſe pavimentum ſternere, ſed quælibet in ædificio quovis exſtruere, non inepte diceretur, ut apparet Nehe. 4.2. Certe עזב etiam latiſſimæ notionis verbum, quolibet modo quod prodeſt facere, denotare alicui videri poſſet: qua ratione Exod. 23. 5. de aſino inimici ſuo oneri ſuccumbente præceptum datur, עזב תעזב *omnino opitulaberis:* nam ſi hoc *deſerendi* notione accipias, legiſlatoris menti repugnabis. Itaque Deut. 22.4. pro עזב תעזב legitur הקם תקים *omnino eriges.* Tempus eſt ut ad Halacham noſtram redeamus: ubi, poſt cænaculi altitudinem aliaque cum inferiori lacunari communia, oculis ſubjicitur מעקה. [6] Hæc dictio ſemel tantum occurrit in S. literis: attamen quid ea deſignetur verba adjuncta ſatis ſuperque declarant. Eſt autem, definiente Salomone Iarchi, גדר סביב לגג *ſeptum circumcirca tectum:* quod voce תיקף *periboli*, ſuccincte & egregie expreſſit Onkelos. Hujuſmodi loricas ad tecta facere (quia in iſtis locis plana erant, in quibus deambularent)

bularent) terræ ſanctæ incolis præcepit Deus, ne deambulantes deciderent: ut diſtinctè edocetur Deut. 22. 8. Quam legem in præceptis affirmativis cum Maimonides tum alii repetunt: ita tamen ut de privatis ædibus tantum accipiatur: quod videre eſt in Gemara Babylonica codicis Cholin fol. 136. Etenim ibidem in exponendo loco iſto Deut. 22. hæc leguntur; גגך למאי אתא למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות, *illud* Deut. 22. 8. TECTO TVO *quorſum tendit?* (id eſt, quare dicitur *tecto tuo*, & non ſimpliciter *tecto*:) *ad excipiendum, cum Synagogas ac Templa; tum Scholas.* Ubi gloſſa conſequentiam ſtabiliens addit, loca iſta publica non eſſe alicujus ſeorſim, ut dici queat *tectum tuum*; ſed totius cætus, illorumq; etiam qui in longinquis locis habitant: præterea Synagogam &c. ad בית דירה *locum habitationis* non pertinere; de hoc verò legem Deut. 22. accipiendam eſſe. Porrò legem iſtam latius patere quam quidem verba prima fronte præ. ſe ferunt, bene annotavit Abarbanel, בכלל המצוה הזאת כל דבר שיש בו סכנה, *complexu hujus legis, i.* (in hac lege) *continetur quicquid periculum habet*; non enim ſola lorica tectorum præcipitur, ne quis de tecto decidat; ſed ut ea omnia, quibus vita proximi in diſcrimen venire poſſet, ſtudioſe arceantur. Hinc in Bava Kama cap. 1. hæc inter alia continet Gemara, מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו תלמוד לומר לא תשים דמים בביתך, *unde hoc quod homini non liceat rabidum canem alere domi ſuæ, nec ſcalam fractam erigere in domo ſua? id docetur* (propriè *doctrina ad dicendum*: ſic infinitis locis loquuntur Talmudici, cum Scrip. ſacram producunt, ubi *doctrina* quædam contineatur, *quæ* nobis id quod ventilatur & alioqui dubium eſſet *indicet*) Deut. 22. 8. *ut non imponas reatum ſanguinis domui tuæ*, (quæ verba ad prædictam legem pertinent.) Hæc eadem iiſdem pene verbis leguntur ſub finem Gemaræ cap. 4. nec non in Cetouboth ſub finem Gemaræ cap. 3. quibus locis lex Deut. 22. ad ea omnia ſynecdochice extenditur, quæ proximum in periculum conjiciunt;

quamvis

quamvis unius atque alterius ſpeciei Talmudici tantum diſtinctè mentionem fecerint. Ulterius prætereundum non eſt, ex illa Iſraelitarum conſuetudine, tecta olim plana fuiſſe (ut ſupra attigi,) omnino conſequi: quorſum enim lorica quæ prohiberet, quo minus è tectis deciderent; niſi moris fuiſſet, ut in tectis quemadmodum in ædibus ipſis verſarentur? Quocirca cum Matth. 24. 17. Chriſtus ait, *Qui erit in ſolario* vel *tecto, non deſcendat ut ſumat quicquam è domo ſua*, de ſcandulariis eum loqui exiſtimandum non eſt; ſed cõmuniter de quovis hominum genere, quippe qui non ſolum intra ædes, ſed etiam in tectis verſarentur. δῶμα quidem Græcis eſt οἶκος; attamen Helleniſtis etiam tectum ſignificat cum alibi, tum hoc loco: quod circumſtantiæ docent, & Syrus, qui ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος vertit ܗܘ ܕܒܐܓܪܐ ܗܘܐ, *qui in tecto eſt*. Sic ſimilia loca accipienda ſunt: veluti Matth. 10. 27. *Quod in aurem auditis, prædicate in tectis*; & Actor. 10. 9. *Aſcendit Petrus in tectum ut precaretur:* nam quis in tectum pectinatũ (cujuſmodi noſtratia ferè tecta viſuntur) ad precandum aſcenderet? Jam ad Miſnam noſtram revertamur, quæ templo etiam מעקה aſcribit: non quod legem Deut. 22. hoc requirere exiſtimarent Talmudici (contrarium enim probatum fuit:) ſed quia quod reliquis ædificiis ſpeciem & ornatum quendam ex neceſſitate addidit, in Templo præter neceſſitatem quidem, ad ornatum tamen fuiſſe autumarunt. Abſque neceſſitate inquam, quia tectum templi planum non fuit & deambulationi accommodum; ut lorica ſive corona, quæ præcipitium prohiberet, opus eſſet: ſed tectum diſpluviatum (ut cum Vitruvio loquar) i. utrinque parumper devexum erat, quod divortio quodam hinc inde pluviam demitteret. Atque eouſq; acclivitate ſua aſſurgebat, donec ipſam loricam æquaret: nam in utriuſque quidem lateris ipſius tecti extremitate lorica tribus cubitis tecto erat altior, i. tota altitudine ſua ſupra tectum infimum aſcendebat;

attamen faſtigium tecti vel tholus (ſi teſtudinis potius quam fornicis aliquam ſpeciem hoc tectum habuiſſe dicamus) ſummæ loricæ non cedebat, ſed ipſi examuſſim erat æqualis. Hinc R. Schemaja, גג עשוי על המעזיבה משפע ועולה עד שוה גובהו של מעקה, *tectum ſupra cruſtam expanſum acclivitate ſua aſcendebat, donec loricæ altitudinem æquaret*: quibus ſuperiora ſatis confirmata videmus. [7] Summa pars templi dicitur כלה עורב (ſive ut alii כולה, quaſi מכלה in alia conjug. ut Jud. annotant) *conſumens corvum*: ratio nominis ab effecto, quia corvum aliaſque aves acumine ſuo ab ædis tecto prohibebat, earum pedes diſcindẽs. Quippe quæ, uti tradunt, lamina erat ferrea, acuta, ad cubitum aſſurgens, ac cum loricæ, tum tecti faſtigio impoſita (quibus idcirco nulla avis inſidere poſſet;) qua ratione tænia appellari queat. Sed quia hoc modo aves quidem à lorica, non vero à tecto univerſo abactæ fuiſſent; שפודי' נעצין בגג *verua tecto infixa* nonnemo Iudæorum affirmat: non per totum tectum; ſed ea parte qua loricam æquabat, i. ſupremâ. Verum ut ibi verua ſimiliave collocemus neceſſe non eſt: ſiquidem פס *lamina*, (uti illi loquuntur) ad abigendas aves ab ipſo tecti faſtigio ſatis ſuperque ſuffecerit. Cæteras enim tecti partes avibus commodas non fuiſſe, utpote devexas ac declives, exiſtimaſſe videntur Hebræi: nam de iis nihil reperio annotatum. Porrò quia שפודי' *verua*, præter פס *laminam* hic fuiſſe quidam arbitratur, voce generaliori è Vitruvio uti malui, & *acroterium* reddere: Matthæus autem cap. 4. verſ. 5. πτερύγιον, q.d. *alulam* appellaſſe videtur, cum Ieſum Chriſtum in ſummo templo conſtitutum enarraret. Sed ex iſta hiſtoria liquet [8] R. Iehudæ ſententiam, quæ in Miſna narratur, priori eſſe veriorem: quî enim in acuta hujuſmodi lamina conſiſtere quis potuit? Ideo amplectamur quod ex R. Iehudæ mente ſubjungitur: nullum fuiſſe acutum acroterium; ſed ut centum cubiti explerentur, loricam non trium, ſed quatuor cubitorum altitudine tectum cinxiſſe: adeoque πτερύγιον Matth. *loricam* exponamus. Quod
verò

vero de avibus arcendis dicitur, pinnas illas non ſtabilit: quia in Salomonis templo illis opus non fuiſſe fatentur; nec omnes qui aliquid in tecto fuiſſe ad aves prohibendas agnoſcunt, acuta iſta acroteria admittunt: quandoquidem quadam effigie & imagine prohibitas fuiſſe arbitrantur; quemadmodum in hortis & pomariis aves ab arboribus & fructibus arceri videmus. Atque hæc cum è R. Nathan in Aruch liqueant ſatis, ad ſequentem הלכה nos conferamus.

.ז

ממזרח למערב מאה אמ׳ כותל האולם חמש והאולם אחת עשרי׳ כותל ההיכל שש וחוכו ארבעים אמה אמה טרקסין ועשרים אמה בית קדש הקדשים כיתל ההיכל שש והתא שש וכותל התא ה׳ מן הצפון לדרום ע׳ אמה כותל המסבה חמש והמסבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל ההיכל שש ותוכו ע עשרים אמה כותל ההיכל שש ודתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש אמות האולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון ושש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החילפות ששם גונזים את הסכינים

SECT. 7.

[1] *Ab Oriente ad Occidentem* 100 *cubiti. Murus pronai erat* 5. *πρόναον ipſum* 11. *murus templi ſex; & fanum* 40 *cubitorum;* [2] *unius cubiti ſpatium intergerini parietis;* 20 *cubitorum adytum; murus templi* 6, *& thalamus* 6, *& murus thalami* 5. *Ab Aquilone ad Auſtrū* 70 *cubiti.* [3] *Murus ipſius circuitus* 5, *& circuitus* 3; *murus thalami* 5, *& thalamus* 6; *murus templi* 6; *& fanum ipſum* 20 *cubitorum: murus templi* 6, *thalamuſque ſex, & murus thalami quinque: impluvium autem trium cubitorum; murus denique quinque cubitorum. Porticus ſive πρόναον fano amplius erat ac latius quindecim cubitis à Septentrione, & ſedecim cubitis à Meridie: nomen iis* [4] *ſeceſpitarum repoſitorium; quia eò congerebant ſeceſpitas. Templum erat anguſtum à parte poſteriori, ſed latum ab anteriori: referebatque leonis*

וההיכל צר מאחוריו ורוחב מלפניו ודומה לארי שנאמר הוי אריא' אריא' קריח חנה דוד מה הארי צר מאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו :

figuram; quia dictum est, Væ Ariel, Ariel, civitati ubi caſtrametatus eſt David: [5] *quemadmodum leo arctior eſt à parte poſteriori, latior autem ab anteriori; ita templum anguſtius à poſteriori, latius verò ab anteriori parte erat.*

ANNOTATIONES.

[1] Multa hic de templi quantitate dici poſſent, cum de amplitudine, tum etiam altitudine ejuſdem; cum ex Hebræorum commentariis, tum ex Joſepho, qui præter alia, Herodis templum illo Salomonis templo depreſſius fuiſſe cubitis viginti ſcribit (quod ad argumentum ſupra ex Haggæo productum pertinet:) verum quandoquidem eorum magnum uſum non perſpicio, nec Miſnæ verba inde magnam lucem mutuantur; cum paſſim brevitati ſtudeam, de iis verba multa facere ſuperſedebo: eaque in הלכה præſenti, quæ obſcuriora ſunt, brevibus illuſtrabo. [2] Primò occurrit טרקסין τάραξις Græcè: nam unuſquiſque facile videt טרקסין vocem Græcam eſſe, eamque corruptam nonnihil; quemadmodum in Talmude & Rabboth fieri conſuevit. Atque cauſa & origo ipſius rei, etymon oſtendit: nam cum ſecundò ædes exſtruenda eſſet, de pariete ſanctum à ſancto ſanctorum ſeparante dubitabant, num paries unum cubitum craſſus ad 40 cubitos anteriores, an verò ad 20 poſteriores, i. ipſum adytum pertineret, id eſt, num cubitus ille iſtis 40, an vero his viginti demi deberet. Quocirca cum eorum mens hac in parte veluti perturbaretur; ac dubii ne in hanc vel illam partem peccarent metuerent; vice iſtius parietis locum vacuum unius cubiti in medio reliquerunt, eumque τάραξιν טרקסין nuncuparunt: nam etiam oculi, ac ſi morbo, quem Τάραξιν medici vocant, laborarent, quid fieri oporteret & ubi paries collocandus eſſet non per-

perſpiciebant. Non me fugit tamen, quid alii è Chaldaica lingua proferant: etenim à טרק *concluſit*, & סיני montis nomine ubi lata lex fuit, ita derivant ut ideo טרקסין parietem dictum aſſerant, quod clauderet & obtegeret legis tabulas, quæ in monte Sinai Moſi datæ fuerant. Ulterius Hebræi hic duo vela fuiſſe volunt, ab utraque parietis vel ſpacii vacui parte; ne ullo modo aberrarent, quomodocunque ſeſe res in illo dubio haberet: quia enim velo ſanctum ſanctorum à ſancto ſeparare tenebantur, velo interno huic ſententiæ ſatisfaciebant, quæ parietem ad adytum non pertinere cenſebat; externo autem velo alteri ſententiæ fiebat ſatis, quæ parietem ſancti ſanctorum partem, ideoq; velo includendum tuebatur. Hinc lux accenditur Apoſtoli verbis, quibus Hebræos compellans ait cap. 9. μετὰ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ, ἡ λεγομένη ἅγια ἁγίων, *poſt ſecundum velum, tabernaculum, quod dicitur ſanctum ſanctorum:* ubi per *ſecundum velum*, internum iſtud denotari exiſtimo, quo ſpatium vacuum intrinſecus obducebatur; vel oſtium, ut aliis placet (qui parietem agnoſcunt.) Fateor quidem aliud velum ante fanum fuiſſe, i. ante ſanctum, ut Joſephus præter alios atteſtatur: ſed ejus rationem habuiſſe ibi Apoſtolum non autumo; quia hac ratione velum internum, quod arcam proxime ſeparabat & à reliquorum oculis arcebat, non ſecundum ſed tertium dicendum fuiſſet. [3] Secundò de מסבה *circuitu* quædam addenda veniunt: quo modo quave ratione ipſi in templi altero latere בית הורדת המי *impluvium* reſponderit; deinde quæ ejus unà cum ſuo pariete fuerit menſura ac quantitas. Ex ipſis Miſnæ verbis liquet ſatis, מסבה & הורדת המי *circuitum* & *impluvium* ſibi invicem in templi lateribus reſpondere: ut ſpacium in uno latere dictum מסבה, in altero dicatur בי חורדת המים; & ſimiliter extremus paries in hoc latere nominatus כותל המסבה *paries circuitus*, in illo latere nominetur כותל בית הורדת המים *paries impluvii*. Hic è ſuperioribus repetendum eſt, parietes, quorum hic mentio fit, omnes con-

cavos fuiſſe, ut pertranſiri potuerint, adeoque tot thalamos fuiſſe quot parietes; imò plures, quia alii etiam ſeorſim in Miſnajoth noſtris recenſentur. Itaq; externus paries, cum qui à circuitu; tũ qui ab impluvio denominatur, ubiq; fuit pervius: cui interius & templũ propius ſuccedebat aliud ſpacium concavum, in quo ſcalæ cochlides tria templi latera pene tota aſcendendo cingebant; & certo quodam loco aqua, cũ ea quæ à ſuperiore templi contignatione uſq; ad thalamorum tectum derivata erat, tũ quæ in thalamorum tectum è cælo deciderat, excipiebatur ulterius extra ſtructuram derivanda. Verumenimvero quod cochleæ initium infimique gradus ad Septentrionem ſcanderentur, ſpacium iſtud ſpeciatim מסבה appellabatur: quia eo nomine Talmudicis cochlea & tortuoſus aſcenſus venit, cujuſmodi cochlea ibidem, ut dictum eſt, incipiebat. Deinde quod ad Meridiem exciperentur (proculdubio ad ortum lateris meridionalis) aquæ, quæ undique à tectis eò defluerent; totum hoc ſpacium, quod eodem ordine & ſerie alteri reſpondebat, merito בית הורדת המים nuncupabant. Iam quantitatem & latitudinem quod concernit, halacha noſtra cochleæ cum ſuo pariete, ut & impluvio cum ſuo pariete, octo cubitos tribuit, qui ſimul ſedecim conficiunt. Sed Hebræi ut aliquatenus (nam omninò nequeunt) hanc fabricam ad illam Ezechielis exigant & reducant; quia ſpacium, quod ſingulari ratione thalamum (nam alioqui plures ſunt) nuncupant, apud Ezech. 41. 5. habet cubitorum 4 latitudinem, at in hac ſtructura 6; quò tamen, inquam, totam ſaltem latitudinem parem efficiant, מסבה *cochleam* ſive *circuitum* cum ſuo pariete in Ezechielis templo decem cubita latum faciunt, & eandem latitudinem in oppoſito latere impluvio tribuunt. Sed hîc Iudæorum variantem ſententiam notare lubet, cum quæ in ſacris de יציע & צלע dicuntur ad ſecundum à templo thalamum, id eſt, תא ſpeciatim dictum referunt; præterea etiam ad quartum, ubi מסבה erat, vel in altero latere impluvium, applicant;

vel

vel etiam ad extremum, ut è præcedentibus liquet: vel deniq; illis locum tribuunt extra cubitorũ 70 latitudinem: quæ planè ἀσύστατα sunt, nec ulla ratione conciliari possunt. 4 Tandem ad בית החילפות accedendum, eo prius observato, male ab uno latere, sc. meridionali, cubitorum numerum his verbis in utraque Veneta & Basileensi exprimi, שש עשרה אמה מין הדרום *sedecim cubitis à meride*: nam pro שש עשרה legendum est חמש עשרה *quindecim*: quod satis manifestum est ei qui totam summam subducit; siquidem tota latitudo centum cubita excedere non potest. Astipulatur R. Josephus Karrus in Ceseph Misnæ, i. comment. in Maimon. nec non R. D. Kimchi & Sal. Iarchi in Ezech. 41. Porrò בית החילפות verti commodè queat secespitarum sive sacrorum cultrorum repositorium: nã testantur Hebræi locum istum reponendis cultris publicis in sacrificiis usitatis comparatum fuisse. In Gemara Babyl. codicis יומא, id est, *de die expiationis*, cap. 3. hæc legimus cum expositione S. Iar. מין החילפות ולפנים הכל מודים שפסול, *à secespitarum repositorio & ulterius omnes fatentur esse profanum*, scil. vel locum, vel ibi collocatum juvencum quo de ibidem agitur. Ad hæc verba Sal. Iar. annotat קרוי בית החלופות שהיו כאן עשרים וארבע חלונות חלון לכל משמר ששם גונזין סכיני של קדש וסכין קרוי חילוף בלשון ערבי, *vocatur locus chillophoth, quia ibi erant 24 risci, singuli pro singulis custodiis; ubi reponebant secespitas sive cultros sacros; & culter vocatur chilloph lingua Arabica.* Classes Sacerdotum 24 (de quibus 1 Chron. 24.) per vices munus suum obire solitas, cultros è singulis riscis ad sacrificia deprompsisse volunt Iudæi: idque in causa fuisse cur duo illa pronai brachia, quæ ultra fani latitudinem extendebantur, *repositorium secespitarum, i. sacrorum cultrorum* nuncuparentur; quod cultros in riscis sepositos inde singulæ classes suis vicibus depromerent. חלון autem transtuli *riscum*, quia sensus id exigit; tum etiam quia Maimonides cap. 8. de instrumentis sanctuarii eo sensu voce illa חלון utitur; Servio autem *riscus* est fenestella aut capsula intra parietem apparata. Cæterum

terum in verbis S. Iarchi etymologia non placet, quia culter Arabibus non dicitur חילוף: ſed Iudæi cum ſe expedire non poſſunt, ſæpe vocibus Arabicam quandam ſignificationem affingunt. Quanto melius loci nomen deduxiſſet à خَلِفَ quà ſignificat *poſt ſe reliquit?* nam inde خَلْفٌ *poſterior pars.* Itaque in ſingulari legendum חלפה, unde in plur. חלפות: nam י quod occurrit in textu, pro ſcheva in puncto rapto mobili, ut aliàs, ponitur. Significatur ergo locus, qui poſt quadratã ſtructuram jam completam ad latera additus fuit ad ſeceſpitas, i. cultros ſacros aliaq; ſeponenda. Nam מחלפי׳ ſunt ſeceſpitæ, quibus in victimis mactandis, ſecandis &c. utebantur: unde meritiſſimò cenſent Iudæorum quidam בית החילפות derivandum. Quamvis enim ſi ex Arabica lingua etymon petendum ſit, ſecunda etymologia priori longe ſit præferenda; tamen nullus dubito, quin Heb. מחלפים huic loco nomen dederint. Unde R. Joſephus comment. in verſ. 9. cap. 1. Ezræ, מחלפים הם סכינים גדלים לצורך שחיטה הפשט וניתוח אשר היה נקרא הבית שבמקדש אשר שם היו מצניעי׳ אותם בית החלפות, *ſeceſpitæ ſunt cultri magni, qui requiruntur ad mactandum, excoriandum ac diſſecandum: qua de cauſa locus in templo, ubi cultros iſtos ſeponebant, dicebatur locus ſeceſpitarum.* Cui aſſentitur S. Iarchi in comment. Ezræ: quamvis alio loco ad Arabiſmum infeliciter recurrat. ἐν παρόδῳ ex illa ſuperius producta Gemara illud confirmari notetur, quod in præcedentibus obſervatum fuit: locum qui poſt πρόναον templi latera clauderet ea non fuiſſe ſanctitate, quin eum promiſcue ingredi populo licuerit; quod feſtis ſolemnioribus in tanto populi confluxu fieri neceſſe fuit. [5] Subjicitur tandem etymologia vocis Ariel, de qua etiam ſupra actum fuit: hoc ſolummodo addam, non deeſſe qui templum אריאל (q. d. *leonem Dei* vel *fortem*) inde, quod ſimilitudinem leonis gereret, nuncupatum negarent: ſiquidem additis ſubſtructionibus quibuſdam poſte-

posteriorem templi partem priori æquent: qua de re consulatur Hobadia de Bartenora. Cæterum, testimonium in Misna ex Esa. 29. 1. productum, quò ad rem faciat, ita exponendum est, ut per אריאל commatis primi non altare cum Chaldæo paraphraste; sed templum intelligamus: & quod sequitur scil. קרית per appositionem explicandum!, *væ Arieli, i. templo*, & *væ civitati*; vel illic sequendus Chaldæus, qui ibidem vertit דבני בקרתא *quod ædificatum est in civitate*, q. d. vastatio manet templum ipsum quod in civitate exstructum est.

פרק ה.

הלכי א.

כל העזרה היתה אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש מן המזרח למערב מאה ושמונים ושבע על רוחב קל״ה מקום דריסת הכהנים אחת עשרה אמה המזבח שלשים ושתים בין האולם ולמזבח עשרים ושתי׳ אמה ההיכל מאה אמה ואחת עשרה אמה לאחורי בית הכפורת מן הצפון לדרום מאה ושלשים וחמש מן הכבש ולמזבח ששים ושתים מן המזבח לטבעות שמונה אמות מקום הטבעות עשרים וארבעה מן הטבעות ל

CAP. V.

SECT. I.

[1] *Totius atrii longitudo erat centum octoginta septem cubitorum; latitudo vero centum triginta quinque. Longitudo ab Oriente ad Occidentem centum octoginta septem cubitorum cum latitudine centum triginta quinque, ita se habebat:* [2] *locus intessus, sive ambulacrum Sacerdotum, undecim cubitorum; altare vero triginta duorum; spatium inter porticum & altare viginti duorum cubitorum: Aedes sive fanum cum adyto erat cubitorum centum: deinde undecim cubiti à tergo loci ipsius propitiatorii.* [3] *Ab Aquilone ad Austrum centum triginta quinq;, hoc modo: ab ascensu ad altaris extremitatem erant cubiti 62; ab altari ad annulos 8 cubiti:* [4] *locus annulorum*

לשלחנות

לשלחנות ארבע מן השלחנות
ולננסין ארבע מן הננסין
לכותל העזרה שמנה אמות
והמותר בין הכבש לכותל
ומקום הננסין ׃

erat 24 cubitorum; deinde ab annulis ad mensas erant cubiti 4; à mensis ad columnas usque 4: à columnis ad murum atrij 8 cubiti: reliqui cum inter ascensum & murum, tum
5 *spatium erant columnarum.*

ANNOTATIONES.

Ex superioribus repetendum est: ex sententia plurium parietes atrio mulierum defuisse, locumque fuisse planum antequam podium, ubi in aquarum festo gaudia illa populi spectabantur (de quibus supra,) exstrueretur. Hinc factum fuit, ut in hac atrii totius (quo diversa membra sive atria comprehendebantur) dimensione, illius nulla habita fuerit ratio: siquidem mulierum atrium, quod quaquaversum centum triginta quinque cubita patebat, partibus hic distinctè enumeratis additum, longitudinem longè majorem redderet quam 187 cubitorum, quorum in hac Misna meminit auctor. [2] Deinde nulla ratione prætermittendum est, manifesto (ut liquet è Gemara cod. Joma fol. 16. pag. 2.) errore in hac dimensione, undecim cubita atrii Israelis prætermissa fuisse: quod in subducenda summa adeo manifestum est, ut id simpliciter annotasse sufficiat. Quocirca inter מקום דריסת & לק״ה inserenda hæc verba עזרת ישראל אחת עשרה אמה *atrium Israelis seu virorum erat undecim cubitorum*: hoc enim ejus ab Oriente ad Occidentem fuit spatium. [3] Denique quo dextrè totius structuræ figura partiumque situs mente concipiatur, verba hæc quæ Hebræorum nonnemo annotavit, repetere non pigebit; idq; præsertim ob mulierum atrium: כותלי כל העזרות הולכים בשוה ובמישור מן הצפון לדרום, *muri omnium atriorum protenduntur pari & æquali ductu, cum à Septentrione tum à Meridie.* (postrema tamen verba, sensu manente, ad sequens ibidem comma referri possunt.) Quandoque tota hæc fabrica ita delineari à

diversis videtur, ut atrium mulierum cingat virorum atrium; hoc vicissim aliud scil. sacerdotum atrium ambiat: quod sane tam aperte huic dimensioni refragatur, quam quod maxime. Vidimus mulierum atrium ultra 135 cubita non excurrisse; quæ mensura inter Meridiem & Septentrionem reliquis omnibus atriis communis fuit: ideoque recte observatum, muros atriorum hactenus æquales fuisse, æqualive spatio meridionales & septentrionales à se invicem abiisse. Ordine igitur ab Oriente ad Occidentem sibi succedebant atria: ut atrium mulierum post הר הבית Orienti esset proximum; huic succederet virorum sive Israelis atrium; quod deinde Sacerdotum ambulacrum cum sequenti altaris spatio excipiebat. Ulterius ædes sequebatur, quæ cum lateralia spatia habuit, eaque (connumerata æde) intra 135 cubitorum latitudinem contenta; tum posticum latitudine eâdem, sed longitudine multo minori. Quibus postremis spatiis, ut sectione ult. cap. præc. vidimus, populus non arcebatur; sicuti nec semper ab atrio Sacerdotum excludebatur: nempe (ut legitur in פירקי תוספות *capitulis additionum* codicis Tamid) בשעת סמיכה ותנופה *tempore impositionis* manuum, *& agitationis* rei oblatæ; tunc enim in atrium illud admittebatur. Nam sæpius occurrit mandatum de manibus pecudi mactandæ imponendis; quo teneretur is, pro quo offerebatur. Similiter quædam cum consecrarentur, agitabantur, i. movebantur sursum, deorsum, versus Orientem, Occidentem cæterasq; mundi plagas: quod תנופה dici, observavit Isacides aliquoties suis in Exo. & Levit. com. Cujus itaque nomine ista תנופה fieret, cujusque pecus illo ritu mactaretur, is etiam coram altari se sistebat in atrio Sacerdotum. Ubi vero quis eleemosynam conferret, huic extra aream illius atrii erat gazophylacium: quin etiam ubi Ioaschi jussu sacra pecunia apud altare colligeretur, eò tamen popriè non appropinquabant. Adeo ut sacer ille locus ea de causa frequentari à populo non consueverit. Fateor

quidem 2 Reg. 12. 9. hæc legi verba, *Accipiens Iehojada Sacerdos arcam unius, excavato foramine in operculo ejus; posuit eam juxta altare ad dextram, qua ingreditur quisque domum Iehovæ.* Hæc tamen verba אצל המזבח *juxta altare* non innuunt, in ipso Sacerdotum atrio apud altare arcam illam collocatam fuisse: sed cum altare ante πρόναον locatum utrinque portas spectaret, ad quandam australem, arcam positam fuisse; utpote quæ ad dexteram altaris esset. Ubi etiam unusquisque promiscue ab ipso חיל ingrediebatur atrium Sacerdotum; Sacerdotes quidem quicunque vellent, reliqui vero certis de causis supra expositis. Ibi ergo ante ingressum erat arca, de qua hic quæritur: unde 2 Chron. 24. 8. expresse additur, arcam positam fuisse חוצה *foris* ad portam domus Jehovæ. [4] Postea noster annulorum locum definit, eique 24 cubita tribuit: non tamen hac mente quasi annuli totum hoc spacium occupaverint; verum cum annuli ad mactandas victimas pertinerent, synecdochicè complexus fuit בית המטבחי, *receptaculum poparum:* prout colligere licet è sect. 5. cap. 3. hujus libri. Deinde ubi author noster à mẽsis ad columnas quatuor cubita statuit, hoc ita accipere convenit quemadmodum antea dixerat, *ab ascensu*, &c. ubi ascensus in adjuncto cubitorum numero comprehendebatur: atque similiter hoc loco, mensas spatio quatuor istorum cubitorum inclusas fuisse, designatur. Denique prætereundum non est, ea quæ hic enumerantur eo situ collocata fuisse, quem hic delineatum videmus: ideoque, ubi cap. 3. sect. 5. ante receptaculum poparum collocantur columnæ, & sub finem sect. ad columnas mensæ; hunc ordinem intelligi, ut mensæ inter receptaculum poparum & columnas fuerint. Itaque ad verba quæ ultimo loco ibidem leguntur שבין העמודים *quæ inter columnas*, addenda videri possint sequentia ולבית המטבחים *& locum poparum erant:* quamvis fatear בין alium sensum illic admittere, quemadmodum ibidem observatum fuit. [5] Antequam ad sect. sequentem descen-

descendatur, sphalma corrigendum: nam in fine sectionis pro eo quod antea legebatur מקום *loco*, legendum ומקום *& locum:* sensus enim est, spatium 25 cubitorum reliquum, partim fuisse inter ascensum altaris & parietem meridionalem; partim columellarum locum in altera parte altaris fuisse: ut utrobique 12½ cub. statuere conveniat.

ב.

שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושלש בדרום שבצפון לשכת המלח לשכת הפרוה לשכת המדיחין לשכת המלח שם היו נותנין מלח לקרבן לשכת הפרוה שם היו מולחי' עורות קדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפרים לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי הקדשים ומשם מסיבה עולה לגג בית הפרוה:

SECT. 2.

Sex conclavia erant in [1] *atrio, tria à Septentrione; tria ab Austro. Quæ à Septentrione, dicebantur conclave salis, conclave Happarvæ, conclave lavantium. In* [2] *conclavi salis reponebant sal pro oblationibus: in cōclavi* [3] *Happarvæ, ibi sale condiebant pelles victimarum; atque in ejus tecto erat balneum pro Sacerdote magno in festo expiationis:* [4] *conclave lavantium erat, ubi lavabant victimarum intestina; atque inde cochlea surgebat in tectum illius Happarvæ.*

ANNOTATIONES.

[1] Per עזרה, si aliud non addatur, vel atrium Israelis, vel utrumq; Israelis & Sacerdotum, vel triplex, Mulierum, Israelis & Sacerdotum intelligunt in hoc libro ut & alibi Talmudici. Itaq; cum quædam conclavia, quorū hic mentio fit, ad Sacerdotes pertineant, quædam vero ad alios quoque; latiori si non latissima significatione de atrio accipi inpræsentiarū arbitror. Porrò in atrii lateribus conclavia collocantur: nec distinctius loca, quam ut suo quæque lateri tribuantur conclavia, definiuntur. [2] Atque in priori ordine ad Septentrionem primo po-

nitur conclave ſalis, quod cujuſmodi fuerit ſic ſatis ex appoſita deſcriptione liquet, ſi conferatur lex Levit. 2. 13. *Omnem oblationem muneris tui ſale ſalito*, & paulò poſt, *cum omni oblatione tua offerto ſalem*. Quapropter cum in templo ædificando iſtius legis ſatagerent Iſraelitæ, id operam dedêre, ne unquam ſal deeſſet; ſed aſſiduè ad manus haberent: adeoque conclave hoc exſtruxerunt, quò legem tam ſtudioſe inculcatam negligendi nulla daretur occaſio. Cæterum legis illius Abarbanel cauſam reddit duplicem, eamque obſervatu utilem ad teſtimonia quædam N. T. eò melius intelligenda: ideoque Abarbanelis ſententiam aſcribere non gravabor; eoque libentius, quò autorem iſtum omnibus commendatiorem reddam: quia ex ipſo plura, quam ex omnibus Hebræorum doctoribus, addiſci poſſunt; quippe ſi quid in ſacris literis obſcurius ſit, feliciter (niſi quum contra veritatem Chriſtianam cum ſuis obnititur) enarrante. Sic ergo ille: הטעם כי הבשר מלוח לא יסריח אך יתקיים גם שהוא ערב לאוכליו אך הטפל מבלי מלח נבזה אוכלו, *ratio* (nimirum legis de addendo ſale) *quia caro ſallita non putreſcit, ſed conſervatur: præterea grata eſt eam comedentibus; at quæ eſt inſulſa non ſallita, reſpuitur eſus ipſius*. Has rationes in verbis Ieſu Chriſti attendere convenit, quò mens ipſius nobis magis liqueat, cum Mat. 5. 13. tum Marc. 9. 49. Priori loco ſuis diſcipulis inquit Servator, *Vos eſtis ſal terræ*: cum hac de cauſa, quod doctrinæ & adhortationum ſale reliquos à putredine ſpirituali conſervare deberent, ut docent verba ibidem ſequentia; tum ob ſuavitatem ſermonum quibus utebantur, atque etiam converſionis qua ut inſtrumenta divinæ efficaciæ homines Deo ut ſacras victimas eaſque acceptas ſiſtebant. Quæ duo in poſteriori cauſa & ratione cum primo illo ut obſervemus, facit Apoſtolus cum ad Coloſſ. tum ad Romanos ſcribens. Siquidem cum illic capit. 4. dicit, *Sermo veſter ſemper ſit cum gratia, ſale conditus*, quid *ſale* deſignetur per *gratiam* explicat; gratiam eam deſignans quam ad Epheſ. 4. 29. fluere docet è ſermone non putri, ſed commo-

commodo (ut D. Beza reddit:) adeoque ſermonis illam ſuavitatem deſignat, quæ in animum influens eum ædificat, ut vox οἰκοδομῆς ibidem indicat affatim. Ad Romanos vero cap. 15. verſ. 16. ſatis manifeſtè innuit, imo totidem penè verbis aſſerit, ſe ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον Gentibus convertendis eas Deo in oblationem gratam & acceptam obtuliſſe. Servator verò altero loco ſcil. Marc. 9. 49. his verbis, *Omnis homo igne ſalietur* (cum antea diſcipulos monuiſſet, ut infirmiorum maximam curam gererent, non negligerent, ſed ſibi ipſis potius quibuſvis rebus chariſſimis interdicerent, quam ipſis ſcandalo ſuo obeſſent) hoc ſignificare voluit; ipſos eſſe ſalem quo alii condirentur (ut poſtea ſubjungit) tanquam igne, cujus efficax eſt virtus & grata lux. Comes ergo & gratos ac acceptos ſe præberent, non contemtui haberent illos vel negligerent; deinde eminentiæ gradu ſuſque deque habito, potius id ſtuderent, quo potentiam Euangelii oſtenderent in promovendis ardenti zelo infirmis, & veluti ſale adverſus corruptiones imminentes conſervandis. Ubi Abarbanelis rationes locum habere videmus. [3] Sed ad alterum conclave deſcendendum, quod à פרוה nomen habet: פרוה autem ſicuti legimus in Gemara codicis Joma, fol. 35. pag. 1. fuit veneficus. מאי פרוה אמר רב יוסף פרוה אמגושא, *quid eſt* פרוה*? dixit Doctor Ioſeph,* פרוה *eſt magus.* Hinc ergo conclave nomen ſortiebatur: quidam enim magum, cui id nomen (quamvis ה præponatur) fuit, ædificaſſe iſtud conclave exiſtimant; alii quia magus iſte ad hoc conclave atrii parietem ſuffoderat, quò quid Sacerdos magnus ageret perſpectum haberet, ab eo hac de cauſa interſecto conclave nomen iſtud obtinuiſſe tradunt, inter quos Maimonides. Tranſtuli autem אמגושא *magum, veneficum*, authoritate Gemaræ ad cap. 7. de Sabbatho, ubi hæc leguntur f. 75. pag. 1. ſub initium: מגושתא רב ושמואל חד אמר חרשי וחד אמר גדופי, *de mago diverſa ſentiunt Rab & Samuel, unus dicit veneficum eſſe* (חרשי enim in gloſſa exponitur per מכשף;) *alter verò blaſphemum*

eſſe

esse putat (nam glossator enarrat per מגדף את השם *blaspemans Deū.*) Tamen non eo inficias, quin *μάγος* (unde illa vox derivata fuit) etiam eum sapientem designet, qui rebus politicis & ecclesiasticis præest: unde Cicero i. de Divin. cum magorum meminit, ita inquit, *Quod genus sapientum & doctorum habebatur in Persis.* Xenophon de institut. Cyri pag. 161. edit. Basil. sacrorum curam iis assignat, καθεστάθησαν οἱ μάγοι ὑμνεῖν τε ἀεὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς θεοὺς, *Magi constituti sunt, qui semper simulac illucesceret Deos hymnis celebrarent.* Unde videmus Matth. 2. veros etiam Dei cultores isto nomine indigitari: nam sane sua origine *meditantem, enuntiantem* significare videtur, ab Hebr. מהגה cujus radix הגה. Sed aliam originem istius הפרוה videamus. R. Schemaja aliam etymologiam profert: nam à פרים *juvencis*, quorum plurimas pelles ibi salliebant ne corrūperentur (nam infinitæ fermè ex oblationibus coacervabātur,) conclave פרוה nomen habere existimat. Argumentum addit, דומיא לחברותיה שנקרא' על שם מעשיהן, *simile est conclavibus vicinis, quæ ex officiis suis denominantur:* itaque cum cætera ab iis quæ inibi fiunt nomen habeant; quidni & hoc etiam? Postea subjicit זהב פרוים *aurum Parvajim*, 2 Chron. 3.6. inde quoque dici, quod juvencorum sanguini simile esset: ubi colorem intelligi vult, nimirum rubedinem. Hæc quidem est vetustiorum de 2 Chr. 3. 6. sententia; alii tamen loci nomen esse dicunt, habetq; magnam cum *Peru* convenientiam; si numeri notam tollas: verum hæc non adeò ad rem faciunt. Porrò de Balneo isti conclavi imposito tradunt, ibi quidem sese Sacerdotem summum abluere solitum; sed tamen prima vice (nam plures ablutiones requirebantur) hoc officio defungi consuevisse in altero balneo, quod in Austro fuit supra portam aquarum apud conclave Abtines, de quo loco sect. 1. & 4. cap. 1. dictum fuit. Solummodo hoc addam, præter causas cur porta illa dicta fuerit porta aquarum, & hanc addendam: quod aquæductus eò è fonte Hetam (de quo supra) derivatus fuerit, qui ad superiorem

rem

rem locum, ubi Balneum erat, attollebatur'. [4] In tertio conclavi (ut etiam in mensis cap. 3. sect. 5. quæ similiter ad septentrionale altaris latus erant dispositæ) lavabant quarundam victimarum intestina: idque ex lege Levit. 1. 9. *intestina ejus & crura ejus lavabit aqua, &c.* Unde videmus, קרבי' in Misna late accipi, ut crura quoque eo nomine veniant. Misna autem de sacrificiis omnibus non loquitur: quia istum ritum in oblationibus pro peccatis non pariter atque in holocaustis usitatum fuisse, docet cap. 4. Levit. si eum primo conferatur'.

ג.

שבדרום לשכת העץ לשכת הגולה לשכת הגזית לשכת העץ אמר רבי אליעזר בן יעקוב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר לשכ' כהן גדול היתה *שתיהן וגג שלשתן שוה לשכת הגולה שם היה בור קבוע והגלגל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה לשכת הגזית בה היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורין ומתעטף שחורין ויוצא והולך לו שלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ו ומשמש עם אחיו הכהנים

SECT. 3.

Quæ ad Austrum, erant conclave ligni; conclave scaturiginis; conclave cæsi lapidis. De [1] conclavi lignorum dixit R. Elieser filius Iacobi, reperi quis ejus fuerit usus. Aba Saul inquit, fuit conclave Sacerdotis magni, [2] ut alterum illud. Horum vero trium tectum æquale fuit. [3] Conclave scaturiginis quod attinet, ibi puteus fixus sive cavatus, atque [4] trochlea imposita erat; unde aquas suppeditabant toti atrio. In [5] conclavi cæsi lapidis consessus magnus Israëlis sedebat, ac etiam judicabat Sacerdotes. Sacerdos in quo inveniretur vitium induebat sibi atras, ac atris involvebat se, itaque egressus abibat: cui verò non inerat vitium induebat sibi [6] vestes albas, ac se albis involvebat, & ingressus ministrabat cum sacerdotibus fratribus suis. Atque festum celebrabant diem,

ויום טוב היו עושים שלא
נמצא פסול בזרעו של אהרון
הכהן וכך היו או׳ ברוך
המקום ב״ה שלא נמצא פסול
בזרעו של אהרון וברוך הוא
שבח׳ באהרון ובבניו לעמוד
לשרת לפני ה׳ בבית קדשי
הקדשים :

cum non inveniretur vitium in semine Aaronis Sacerdotis: hæc loquuti, Laudibus efferatur Deus ille laudandus, quia non invenitur vitium in ſemine ſacerdotali Aaronis; &, Laudetur is, qui elegit Aaronem, ejuſque filios, ut aſtarent ad miniſterium coram Deo in æde ſacroſancta.

ANNOTATIONES.

Primo nomen [1] expendendum, ubi primum conclave à ligno denominatur: quod ſane verum non eſt, ſi plurimorum ſententia admittatur, qua conclave hoc cum conclavi פלהדרין vel (ut alii codices & quidem melius) פרהדרין idem eſſe ſtatuitur. Nam, ut legitur initio Gemaræ codicis Joma, iſtud פלהדרין dicebatur olim לשכת בית האבן *conclave loci lapidum*: idque hac de cauſa, quia multum vaſis lapideis ibi utebantur. Quocirca pro לשכת העץ ſubſtituendum videtur ex illa Gemara לשכת בית האבן *conclave lapidum.* Vocatum poſterioribus temporibus etiam לשכת פרהדרין nomine cõpoſito ex Hebræa & Græca voce, quod & antehac in ſuperioribus obſervatum fuit ſubinde contingere, ut linguas miſceant: niſi quod hujus loci nomen è dictionibus ſeparatis conficiatur; ſupra vero diverſarum linguarum voces in unam coaleſcere viderimus. Cæterum cum לשכה *conclave* omnium conſenſu Hebræa vox ſit, ei tamen Græcam ſubjungi, nimirum פרהדרין πάρεδροι *præſides ſive Magiſtratus*, (ut interpretatur Budæus) nemo inficias ibit, qui cum literas contulerit, tum ea legerit quæ in dicta Gemara fol. 8. pag. 2. & f. 9. p. 1. leguntur, וכי לשכת פרהדרין היתה והלא לשכת בלווטי היתה, *quid? an fuit conclave παρέδρων? nonne conclave βουλευτῶν fuit?* (nota Talmudicos cum ſæpe Græcis vocabulis utantur, hoc quandoque facere deflexa paululum ſignificatione; unde S. Iar.

בלווטי

בלווטי per שרים *principes* reddit, quamvis βουλευταὶ *ſenatores* ſint: ideoque Ierem. 35.4. לשכת השרים *exedram principum* eandem facit cum לשכת בלווטי; cum tamen illa exedra ſupra aliam ſita fuerit, quod an huic ל׳ בלווטי conveniat vehementer dubito.) Poſtea idem fuiſſe docetur, & ratio redditur, quare idem illud *conclave* βουλευτικὸν *dictum fuerit conclave* προέδρων. Quia poſterioribus temporibus, cum pecunia redimerent ſummum ſacerdotium, id quandoque annuum faciebant, ut ſingulis annis novi Sacerdotes crearentur: כפרהדרין הללו שמחליפין אותם כל שנים עשר חודש, *ſicut iſti præfecti, quos ſingulis annis permutant* reges; ut ait Sal. Iar. Ubi videmus פרהדרין præfectos & procuratores deſignare, i. פקידי המלך, ut ait S. Iar.: adeo ut non quivis πρόεδροι ſignificentur; ſed qui ſuperioris magiſtratus & regis nomine præſunt. At quid hæc ad Sacerdotes? quæras: nam hoc conclave in Miſna noſtra Sacerdoti magno tribuitur. num is ſimili nomine venit? Sane Apoſtolus Actor. 23.5. Ananiam agnovit etiam ἄρχοντα τοῦ λαοῦ: quem ex eorum hypotheſi, qui eum pro pōtifice maximo habebant, Sacerdotem, cum ab ipſis reprehenſus eſſet, agnoſcebat. Unde videmus Sacerdotes προέδρων ſaltem nomine nuncupari poſſe. Verum enimvero quum hic ad pontifices devoluti ſimus, præterea que ex hoc primo codicis Joma capite, unde ſuperiora deprompta fuere, de iis oborta quæſtio fortè non inconcinnè ſolvi queat; hanc expendamus. Anna quandoque vel ſolus vel cum alio ſummus Sacerdos iis annis nominatur, quibus eo munere functus non cenſetur: ut ſub Pontio Pilato quum Johannes ad prædicandum mitteretur, Luc. 3.2. conf. Act. 4.6. Ubi primū notari velim, nulla ratione conſequi, Annam quia ante iſta tempora pontificatu motus fuerat, ideo dictis locis impropriè Sacerdotem ſummum nuncupari: nam ſicuti è ſuperiori Gemara perſpeximus, annuus aliquando Pontificatus fuit, ut prout quiſque plures vel pauciores pecunias erogaret, Pontificatum vel adipiſceretur, vel amitteret: quod vel è Ja-

ſonis & Menelai exemplis 2 Maccab. 4. videre eſt. Deinde ἀρχιερεὺς (quamvis non ignorem ſingularum claſſium primarios Sacerdotes eo etiam nomine indigitari poſſe) non is tantum dicitur, qui propriè reliquis omnibus ſolus præeſt; ſed etiam qui ſucceſſor deſignatur, ſi fortè primarius ille caſu quodam impediretur, quo minus ſuo muneri vacare poſſet. Quēadmodum initio codicis Joma legimus expreſſum, מתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול, *ſubſtituunt ei Sacerdotē alium ipſius loco, ſi fortè in ipſo caſu quodam vitium inveniretur*. Quid ſi hic ſit ille, quem auctor 2 Reg. 25. 18. vocat כהן משנה *Sacerdotem ſecundum*? qui etiam סגן הכהנים *antiſtes* vel *princeps Sacerdotum* nominatur; ut cum aliunde, tum ex initio cap. 7. cod. Joma manifeſtum eſt. Quid ergo impedit, quin cum סגן הכ׳ vocetur, ἀρχιερεὺς etiam, quæ vox quoque latius patet, dici queat? Atque hæc ad propoſitam quæſtionem applicare quilibet poteſt. Nam vel Annas antea Pontificatu motus, poſtea eundem liberali donatione emit (quod Gemara uſitatum fuiſſe docet;) vel cum eſſet vicarius, i. סגן הכהנים *princeps Sacerdotum*, ut vocant Hebræi, non inconcinne ἀρχιερεὺς dictus fuit. Verum ad conclave noſtrum redeamus: id contra auctoritatem hujus Miſnæ Gemara illa cap. 1. Jomæ in angulo aquilonari verſus Orientem collocat. [2] Et hic iterum mendum annotemus: nam R. Schemaja & Maimonides in בית הבחירה cap. 5. ſub finem, ſatis perſpicue indicant, in hujus conclavis deſcriptione hoc pacto legendum eſſe, היתה אחרי שתיהן *fuit poſt ambas iſtas*, puta exedras vel conclavia. Secundum quam lectionem vertendum eſt, *idque poſt ambo iſta*. Reſtituta ergo particula אחרי, hic emergit ſenſus, hoc conclave poſt duo ſequentia ſitum fuiſſe: quod ita accipio, ac ſi occidentale fuiſſet in ſuo latere, ſi abſolutè hic loquatur auctor; vel orientale, ſi hujuſmodi ſeriem verborum agnoſcamus (qualem & ſupra habuimus,) ut à lateris unius Oriente exorſus ſimiliter in alterius lateris Oriente deſinat, conclavibus aliis ſuo quibuſque loco aſſignatis. At hoc dili-

diligenter attendatur, quamvis Maimon. alium ſequatur ordinem, ſecundum conſtantem omnium codicum, quos vidi, lectionem, tria poſtrema conclavia ad Auſtrum collocari: quod ſi admittamus, conclave hoc lignorum, non erit conclave פרהדרין, quod (uti ſupra vidimus) multi exiſtimant; quandoquidem hoc ad Septentrionem ſtatuitur. [3] Secundum in hoc latere conclave nuncupatur conclave הגולה: idque, ut quidem Hobadiæ de Bartenora placet, quia reduces è גולה *captivitate* puteum ibi foderunt. Etymologia non quidem omni ex parte diſplicet; ſed tamen omnino arridere nequit: quia ſi à גולה *captivitate* nomen obtineret; quidni & quælibet, ſaltem quæcunq; inſignia & præcipua hoc nominis gerant? Itaque putei quidem reſpectum non plane excludo, nec etiam omnem ſignificatum nominis גולה: ſed hac conditione, ut ea voce *modiolus*, quo aqua hauritur, veniat; vel *ſcaturigo*, quia puteus fontis inſtar aquas ſuppeditabat. Puteus hic [4] גלגל habebat, quò aqua commode hauriri poſſet: ideoque cum præter rotulam, ductario etiam fune & axiculo per rotulam trajecto circa quem rotula verſatur, ut aqua hauriri commodè queat, opus ſit; hæc omnia illa voce deſignari ſaltem ſynecdochicè exiſtimo. Quocirca *trochlea* aptè redditur: quia hæc vox illa omnia ambitu ſuo complectitur. Quamvis non repugnem, quin pro *trochlea* ponatur *rechamus*: quod is quidem etiam trochlea ſit, ſed abſque ductario fune; ideoque vocem גלגל preſſius exprimere cenſeri queat. De aqua in præcedentibus ex Ariſtæa & aliunde quædam producta fuere: verum hic de aqua alterius uſus auctor noſter in hac Miſna diſſerere videtur. Illa aqua ad ablutiones; hac puteali ad potum uſos fuiſſe judicat R. Schem. בור הגולה מים מתוקים לשתייה ואמת המים להדחה, *puteus conclavis* גולה profert *aquas dulces ad potum*; *at rivus aquæ ſive canalis* (de quo ſupra) *ad ablutionem* ſcil. ſcaturit. Tandem ad [5] לשכת הגזית accedendum eſt: atque primum de nomine agendum, quod non eadem ratione evolvunt interpretes.

 pretes.

pretes. Quidam à ſeparando ſic nuncupatum arbitrantur, quod à reliquis ita ſecretum eſſet, ut nonniſi jam ingreſſo conſpiceretur: atque huc arceſſunt illud Num. 11. 31. ויגז שלוים *& abripuit* ſive *ſeparavit coturnices*. Verum melius alii ſentire mihi omnino videntur, qui ab apparatu lapidum, quibus hoc conclave exſtructum fuit, nomen impoſitum cenſent. Lapides enim hos ſingulari quadam ratione fabrefactos, cæſos aut dolatos fuiſſe aſſerunt: nam אבני גזית 1 Reg. 5. comm. penult. Chaldæus vertit אבנין פסילן *lapides dolatos*. Sed vetuſtiſſimorum Iudæorum commentum hic adjicere libet, qui ne quidem in monte, unde illi lapides Salom. eruebantur, ullo ferreo inſtrumento præparatos, cæſos vel dolatos fuiſſe lapides admittunt: quia 1 Reg. 6. 7. legimus, *Lapide integro ædificabatur*, nimirum templum. Qui tamen paragraphus explicatur ſatis capitis præced. comm. penult. & ult., collato cum eodem hoc paragr. quia ibi dolatos &c. fuiſſe lapides, expreſſe affirmatur; hic vero, inter ædificandum inſtrumentum ferreum auditum non fuiſſe, utpote omnibus antequam adveherentur præparatis. At qui diverſum olim defendebant, quomodo ſententiam ulla ſpecie tueri conabantur? fabula placuit pluribus in Talmude enarrata. Inſpiciatur fol. 48. codicis סוטה ſive de muliere quæ in adulterii ſuſpicionem venit: ubi Gemara continet quæ ſequuntur, שמיר ברייתו כשעורה ומשש׳ ימי ברשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיסכי של אבר מליאה סובי שעורין, *Vermis Schamir forma eſt inſtar hordei, atque inde à ſex diebus creationis creatus fuit: nihil autem tam durum eſt, quod coram eo conſiſtere queat. Sed ubi ſervant eum? Includunt eum ſpongioſa lana, & imponunt calamo plumbeo furfuris hordeacei pleno.* Hunc calamum cuiq; rei applicabant, unde vel partem tollere, vel quam affabre parare, cuique certam formam & figuram imprimere contendebant: nam omnia cedebant iſti *Schamir*, quamdiu haberi potuit; jam autem non amplius exſtare affirmant. Itaque abſque ullo ferro cum lapides

templi,

templi, tum veſtium Aaronis, iſtius vermis adminiculo adaptari potuiſſe tradunt: nam ut jam lapides ferro cedunt, ac frangi, findi atque lævigari videmus; ſimiliter imo multo facilius olim per *Schamir* omnia peracta narrant. vide D. Kim. prolixe hac de re diſſerentem in cap. 6. lib. 1. Reg. Iſtis nugatoribus plane gemini ſunt, qui ex ſuperiori illo loco, verbis ſcil. ibi ſubjunctis, templum ab ullo homine ædificatum negant; ſed angelorum tantum miniſterium hic agnoſcunt: ut annotatum habemus in antiquiſſimis commentariis in Exod. dictis Rabboth, ſect. 52. Similia leguntur ſect. 14. eorundem comm. in Num. ubi lapides ſua ſponte in ædificium aſcendiſſe narrantur. Sed de his ſatis: ad לשכת הגזית redeamus, quæ ſtructura lapidibus גזית tota conſtabat; ideoque etiam hoc nomen obtinuit. Templum ſive ædes ipſa Salomonis in fundamento magnos lapides habebat 10 & octo cubitorum; reliquum vero his lapidibus גזית exſtructum erat: ut videre licet 1 Reg. 7. 10. & 11. Tradunt autem Iudæi quantitatem lapidum גזית tunc temporis notam, fuiſſe inſtar menſuræ alicujus qua lapidum quantitatem definirent: & ut illis placet, quinque palmorum erant communes; at Salomonis, etiam majores. Ex his itaque ſolis in atrio (ibi enim maximorum lapidum fundamenta non requirunt) hoc conclave conſtructum fuiſſe videtur. Sed de loco diſpiciamus, an ad Orientem, num vero ad Occidentem atrii collocandum ſit: etenim rationes diverſæ diverſum ſuadere videntur. Primùm omnium conſenſu conſtat (ut è Gemara cod. Joma Magiſtri probant) cōclave iſtud fuiſſe partim in atrio, partim in loco communi ſive (quidam enim legunt חיל non חול) intermurali: verum quandoquidem hoc atrii totius ſpatium magnum fuit, idque loco iſto חול vel חיל cinctum; in quovis ejus limite ſecundum illam deſcriptionem eſſe potuit. Duas tamen ſolummodo ſententias, quæ diverſæ videri queunt, hactenus reperi: prior verſus Occidentem hanc curiam ſtatuit; poſterior ab atrii Oriente. Prior eſt Maimo-

nidis

nidis, qui de curia ista differens ait שחציה של חול הוא לצד מערב, *quod dimidium ejus in loco communi situm spectet Occidentem:* cujus hoc videri possit fundamentum; conclave lignorum sive lapidum ideo in superioribus אחרי *post* reliqua duo constitui, quod in conclavibus recensendis ultimū locum (ut docet particula אחרי) sortiatur. Ita ergo si quis ab unius lateris Oriente exorsus conclavia ordine recenseat, tandem in Orientem alterius lateris, ubi hoc conclave, incidet. Ideoque cum hac ratione conclave lapidum vel lignorum (ut hic appellatur) orientale sit; tertium ab eo in hoc eodem latere erit versus Occidentem. Verumenimvero cum ad ea respiciemus quæ in superioribus dicta & probata fuere, hæc sententia forte displicebit: quia hoc pacto postica pars atrii maximi in tribu Iudæ collocari videtur, quod Talmudicis traditionibus refragatur. Hæc erunt perspicua & plana, si ad Gemaram supra in altaris descriptione allegatam oculos convertamus: si quidem fol. 54. cod. *de sacrificiis* hæc leguntur ואיבעית אימא גמירי דסנהדרין בחלקו דיהודה ושכינה בחלקו דבנימין, *& si cupis pronunciabo, Senatores synedrin in sorte Iudæ collocentur; & divina præsentia in sorte Binjaminis.* Est quoque tam manifestum, ut nonnisi in his literis hospes & doctrinæ Talmudicæ ignarus id negare possit; altare quod in atrio, & quicquid ab ejus tergo versus Occidentem fuit, ad Binjaminis tribum spectasse: quod vero ante ipsum altare fuit Orientem versus, in Iudæ territorio fuisse. Quocirca si secundum allegatam Gemaram Senatores, qui in conclavi גזית congregabantur, ibique jus dicebant, in Iudæ sorte collocandi sunt; nulla ratione fieri potest, ut post altare ad Occidentem in Benjaminis tribu quærantur. Argumentum vero prioris sententiæ quod concernit; conclave lignorum statui אחר שתיהן *post duo ista*, i. post conclave scaturiginis & post conclave גזית: magis proprie illud ab Occidente, istud vero & hoc versus Orientem illius respectu sita fuisse significat. His ita ad majorem perspicuitatem ventilatis, sic habendum est:
hoc

hoc conclave גזית sive *cæsi lapidis*, ubi Senatores supremæ curiæ ut plurimum considebant, in latere atrii Sacerdotum meridionali fuisse; id est, si atrium latiori sua significatione accipias pro Israelis & Sacerdotum atrio, ad meridionale quidem atrii latus, sed magis Occidentem versus fuisse exstructum. Etenim primò nec in Oriente nec in Occidente esse ulla ratione potuit: quia cod. Joma cap. 2. in Gemara fol. 25. pag. 1. legimus, אמר אביי שמע מינה לשכת הגזית חציה בקודש וחציה בחול ושמע מינה שני פתחים היו לה אחד פתוח בקודש ואחד פתוח בחול, *dixit Abai, disce ex ea* (scil. disceptatione quæ ibidem legitur) *exedræ cæsi lapidis* (ubi Sanedrin) *dimidium fuisse in loco sancto: dimidium alterum in profano: inde etiam disce, duo habuisse ostia, quorum unum versus sanctum; alterum versus profanum aperiretur.* Ratio horum verborum hæc est, quod ad negotia quædam ibi peragenda exigeretur locus sacer, ut ibidem docetur: deinde etiam sederent ibi Senatores, ut omnibus in confesso est; atqui אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, *sedere in atrio nonnisi regibus è stirpe Davidis concessum est* (uti antea annotatum;) præterea multa inter judicandum &c. ocurrerent, quę à profanis omnino segregari non possent. Illinc, scil. è Gem. verbis perspicue deducitur, in alterutro atrii latere curiam istam fuisse exstructam: quia ab Oriente atrii, i. inter atrium mulierum & atrium Israelis non fuit hoc, quo de agitur, חול *profanum*, vel ut alii legũt חיל *intermurale* (de quo 1. cap.) ab Occidente etiam statui nequit, quia Occidentalis atrii pars in tribu Benjam fuisse perhibetur in Gem. è cod. de sacrificiis allegata; at Sanedrin in tribu Iudæ ibidem collocatur. Secundò, excluso Oriente & Occidente, non in Septentrione, sed Meridie fuisse, probatu est facillimum: quia cap. hoc ultimo Middoth hæc exedra cum duabus aliis, disertis verbis in hoc latere ponitur. Jam verò in hoc latere proximùm Orientem fuisse dici nequit: quia ab orientali Senatu, nimirum qui ad portam atrii orientalem sedebat, ulterius ad supremum Senatum in hoc conclavi גזית coactum pergebant,

qui ibi expediri non poterant, ut docetur in Gemara Sanedrin fol. edit. Ven. 88. fac. 2. ideoque cum ab Oriente accedentibus hic Senatus ſupremi locus ultra orientalem atrii regionem quærendus fuerit; ſatis manifeſte verſus Occidentem in meridionali latere collocatur. Atque hoc eſt quod dixit Maimonides (cujus ſententia recte explicata probanda) לצד מערב *verſus Occidentem:* non quaſi in occidentali latere fuerit; ſed in meridionali verſus Occidentem. At quouſque Occidentem verſus promovebatur? non ultra atrium Sacerdotum: alioqui in tribu Benjaminis fuiſſet; cum tamen in Iuda ejus locum fuiſſe ſupra probaverim. Atque ſic ſatis ſuperque, ubi לשכת הגזית quæri debeat, demonſtratum autumo: cum aliàs locus videretur obſcurior. Unum tamen examinandum venit: quì Sal. Iar. comment. in cap. 10. Sanedrin iſtud conclave בתוך העזרה *in medio atrii* ſtatuerit: quandoquidem partim quoque extra atrium ei locum aſſignant in Gem. cod. Joma. Sal. Iarch. ſeipſum ibidem explicat, atque ſe allegatæ Gemaræ non refragari oſtendit: etenim תוך *medium* accipit more Scrip. S. uſitato, ubi quod ad latus eſt in medio eſſe cenſetur, modo ex parte eum locum ingrediatur, in cujus medio eſſe dicitur: ut cum Ezech. 27. 32. Tyrus in medio maris ſtatuitur. Quia autem hæc exedra ſive curia partim in חיל fuiſſe perhibetur, obſerva, ex iis quæ in ſuperioribus de hoc loco plenius propoſui, חיל omnia atria cinxiſſe: erat enim ſpatium intermedium inter atriorum extremum parietem & ſeptum illud, quo ab omni parte area murũ montis templi ſive extremum montis incluſi ambitum, & atriorum parietem interjacens in duas partes dividebatur: uti è ſuperioribus liquet. Quocirca cum לשכת הגזית partim in חיל (alii tamen חול *profanum* legunt, quod eodem quoad ſenſum recidit) ædificatam legimus; ita hoc accipere convenit, ac ſi intra illud ſeptum & atrii parietem pars illius fuiſſe dicatur: iſta nimirum pars, ubi ſedebant Senatores, cujuſque oſtium ſpectabat חיל vel חול. Duplex enim hic

locus

locus fuit, partim ſacer, cujus oſtio ad עזרה *atrium* tendebant; partim profanus ac communis, cujus oſtium ad oppoſitum conclavis latus. Hæc enim oſtia locum vel ſacrum vel profanum reddebant, quamvis uterque eſſet conjunctiſſimus. Unde Maimonid. tomo tertio יד cum de templo agit, הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול אם היו גגותיהן שוים עם קרקע העזרה תוכן חול וגגותיהן קדש ואם אינן שוין אף גגותיהן חול, *Conclavia exſtructa in loco ſancto, & aperta verſus profanum locum, ſi eorum tecta æqualia ſint ſive* ἰσόπεδα *atrii pavimento; interius ipſorum, profanum; tecta vero ſancta cenſentur: ſin æqualia non fuerint: tunc etiam tecta erunt profana.* Poſtea ſubjungit, היו בנויות לחול ופתוחות לקדש תוכן קדש לאכילת קדשי קדשים אבל אין שוחטים שם קדשים קלים והנכנס לשם בטומאה פטור וגגותיהן חול לכל דבר, *Si exſtructa ſint in profano ſpatio & aperta verſus locum ſanctum; interius ipſorum ſanctum habetur, quoad eſum oblationum ſanctiſſimarum; attamen oblationes mediocres ibi mactare non licet: qui vero cum immunditie ſua eo ingreditur, innocens habetur: tecta vero omnimode profana ſunt.* Hinc videmus, quî ob diverſum portæ ſitum locus ſanctitatem vel obtineat vel amittat: præterea quid de tectis etiam conclavium circa עזרה extructorum cenſendum ſit; iſta nimirum ſancta non haberi, ni pavimento loci ſancti fuerint æqualia. Cæterum ſupremus Senatus, cujus in hoc conclavi ſedes, duplex fuiſſe videtur pro rerum eccleſiaſticarum & politicarum diverſitate: quoniam Deut. 17. 12. ubi de ſupremis ſenatoribus agitur, maniſeſte Sacerdos à Judice diſtinguitur, אל הכהן או אל השופט *ad Sacerdotem aut ad Iudicem*, i. Sacerdotes aut Judices; ut com. 9. indicio eſt, ubi pro *Sacerdote* ponuntur *Sacerdotes*. Adde, Jehoſchaphatum, cum judicia Hieroſolymis reſtauraret, duos ordines conſtituiſſe, Sacerdotes & Capita familiarum, ad judicium Dei, & ad litem: ſimiliter duos præſides commat. 11. unum לכל דבר יהוה *ad omnem cauſam Dei*; alterum, ſcil. ducem Judæorum, לכל דבר המלך *ad omne negotium regis.* Quibus ſuccinunt verba Ier. 19. 1. quibus Seniores populi à Senioribus

Sacer-

Sacerdotum diſtinguuntur. Quocirca in N.T. ſublato (ut videtur) per Herodem uno ſynedrio, ſc. politico; alterum Apoſtolorum ſeculo ſuperfuit, in quo politici etiam manebant reliquiæ: nam ab eccleſiaſticis *Seniores populi* diſtinguuntur, Matth. 26.3.59. & cap. 27. verſ. 1. Ni magis placeat, quod ab aliis obſervatum fuit, Herodem, ſublatis 70 Senioribus è familia Davidica, alios inferiores ſubſtituiſſe: quod judiciorum quibuſdam exemplis firmari videtur. Adeo ut illis temporibus duplex quoque ſynedrium fuerit; quamvis utriuſq; Senatores ſubinde convenirent: quo fortè referendum τὸ συνέδριον ὅλον, quod Mat. 26.59. Marc. 14.55. & 15.1. Act. 22.30. occurrit. Quin etiam cap. 1. cod. Jomæ eadem diſtinctio his verbis confirmatur (ubi de præparatione Sacerdotis magni ad diem expiationis agitur) מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה, *tradunt eum Seniores domus judicii, Senioribus ſacerdotii.* Ulterius progrediendum foret, atque ritus aliaque quæ ad Sanedrin pertinent hic pertractanda: verum cum vir eximius & admiranda eruditione conſpicuus D. I. Coch amicus meus hæc in ſuo Sanedrin plene pertractarit, de iis agere ſuperſedeo. Partem ſolummodo quandã Gemaræ Sanedrin, ab ipſo utpote jam in Miſna expreſſam ſuccincte, omiſſam, hic ſubjicere non gravabor, quò breviter liqueat, quem proceſſum judicialem olim habuerint Iſraelitæ. Ad hunc modum itaque fol. edit. Venet. 88.

בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרי' ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישר' הוצרך הדבר לשאול	*Curia 71 judicum in conclavi lapidis caſi ſedebat: & alibi duæ curiæ 23 judicum hoc ordine, ut una ſederet ad portam montis templi; altera ad portam atrii; reliquæ curiæ, ſingulæ 23 judicum, in omnibus Iſraelitarum civitatibus. Si de re conſulendum eſſet, conſulebant curiam ſuæ civitatis; hic ſi judices à majoribus ea de re inſtituti eſſent, de jure illis reſpondebant: ſin minus,*

שואל

שואל מבית דין שבעירו אם
שמעו אמרו להם ואם לאו
באין לזה שסמוך לעירם אם
שמעו אמרו להם ואם לאו
באין לזה שעל פתח הר הבית
אם שמעו אמרו להם ואם לאו
באין לזה שעל פתח העזרה
ואומר כך דרשתי וכך דרשו
חבירי כך למדתי וכך למדו
חבירי אם שמעו אמרו להם
ואם לאו אלו ואלו באין
ללשכת הגזית :

pergebant ad proximā suæ civitati curiam; ubi si à majoribus accepissent, illis respondebant: sin minus, pergebant ad curiam quæ ad portam montis templi erat; ubi, si instituti essent, respondebant illis: sin minus, pergebant ad eam quæ ad portam atrii erat, ac dicebat qui consultum venerat, Sic elicui (è S. L.) ita autem elicuerunt socii mei, sic docui, ita autem docuerūt socii mei; *si accepissent traditionem, eam respondebant: sin minus, tam hi, quam illi tandem deveniebant ad conclave cæsi lapidis.* (conf. 2 Chron. 19. 10.)

Ubi tota ferme controversiarum decidendarum ratio verbis paucissimis ob oculos ponitur: dico ferme, quia præter illos judices erant in minimis oppidulis alii, triumviri scilicet (quin etiam duo ibi Sanedrin, si dotibus requisitis essent præditi, constituere poterant.) Itaque hic erat ordo, ut judices extra Ierusalem vicinas curias consulerent: ubi si non satisfieret ipsis, adirent judices Hierosolymitanos. Ac primum consulebant judices ad portam montis sedentes: quam portam cave putes aliam, quàm quæ in orientali latere atrii mulierum conspiciebatur; quia de porta montis interiori agitur, & mons templi late accipitur ut חיל comprehendat, R. Sal. teste, cum quandoque spatium inter חיל & montis murum solummodo designet. Quum postea ascendisse leguntur ad atrii portā, eam intelligas quæ inter mulierum & Israelis atrium sita erat. Ad hunc ordinem judicialē proculdubio respexit Servator Matt. 5. 22. ubi gravitatem peccati adversus 6 pr. commissi, adeoque pœnæ ipsi coram Dei tribunali debitæ, formulis ex illo ordine desumptis exprimeret. Itaque cum illi (Judæi) homicidam demum judicio Judi. 23. id est, mortis teneri arbitrarentur, Servator morte etiam teneri eum asseverat, qui fratri suo te-

 mere

mere ſuccenſuiſſet; eumque qui dixiſſet *inepte*, teneri Synedrio, (magnum intelligit, quod eo nomine ſæpius abſque additamento venit) ubi graviſſima pœna irrogabatur. Qui vero dixiſſet *fatue*, eum graviori pœna teneri, quam ut à Synedrio magno infligi poſſet, atteſtatur: ad Gehennam enim detrudendum, i. ad ignem infernalem. Nam è paraphraſibus liquet, vetuſtiſſimos Judæos per Gehennam ignem infernalẽ deſignaſſe, qui omne humanum ſupplicium longe ſuperaret. Hinc enim ſub finem cap. 3. Geneſ. in paraphraſ. Hieroſolymitana, אתקן גהנם לרשיעיא אתקן בגוה זיקוקין דנורא וגומרין מבערן לרשיעיה לאתפרע מנהון, *præparavit gehennam improbis: paravit in ea ſcintillas ignis & prunas quæ adurerent improbos, ut vindictam de ipſis ſumeret.* Hoc ergo ſibi vult Servator, quemadmodum omnibus conſtabat, judicio 23. decerni mortem, ſynedrio vero Hieroſolymitano omnium etiam graviſſimam, quam tamen pœna gehennę longe ſuperaret; eaſque pœnas ſingulas, quamvis gradibus differrent, tamen oppidò graves eſſe: ſic coram Deo horribilium pœnarum, quamvis certis gradibus, reos eſſe qui cõtra ſextum præceptum veniſſent; quamvis nondum homicidium perpetraſſent: nec eſſe hæc peccata cum Judæorum doctoribus adeo extenuanda, ac ſi homicidium demum mortem corporalem mereretur. Priuſquam ab hoc conclavi הגזית (de quo hactenus) diſcedam, præcedentibus adjiciendum videtur: Judam cũ ad principes Sacerdotum & Seniores proditionis pretium referret, eos in hoc conclavi pro more congregatos adiiſſe: huc enim convenire ſolebant. Itaque Judas argentum projeciſſe legitur ἐν τῷ ναῷ: ubi ὁ ναὸς late accipitur, adeo ut totum circa ædem ædificium, cujus iſtud conclave pars erat, eo nomine veniat. Quamvis alioqui fatear, ut in Joſephi hiſtoria, ſic in N. T. τὸν ναὸν & τὸ ἱερὸν diſtingui: ut illa voce ædes ipſa, ſive templum proprie dictum; hac vero exteriora ædificia ac ſtructuræ deſignentur. Sed hæc diſtinctio perpetua non eſt; quemadmodum Iohan. 2. 20. ubi tota ſtructura hoc nomine

mine indigitatur. Itaque Arabs Matth. 27. 5. καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ reddit فَطَرَحَ الْفِضَّةَ فِي الْهَيْكَلِ & *projecit argentum in templo:* ubi exprimens ναὸν eâdem utitur voce, qua usus fuerat cap. 26. vers. 55. quum Servator testaretur, se quotidie in templo sedentem docuisse; quod sane de exteriori structura accipiendum esse è superioribus liquet. Ut hinc jam perspiciamus affatim, τὸν ναὸν Matt. 27. 5. late accipi posse & exteriora ædificia continere; in quibus etiam conclave Sanedrin. Quamvis enim היכל Hebræis propriè designet ædem ipsam; Arabs, ut alia præteream, isto هيكل cum τὸν ναὸν expressit, tum etiam τὸ ἱερὸν, ubi sedens Servator quotidie docuisse legitur.

6 Denique sectione hac ultima, quod de vestibus subjicit ne prætermittamus: quibusdam enim N. T. comm. facem præferet. Sacerdotes vitio & immunditie ceremoniali vacui, induebantur albis vestibus; & festum agebant diem, quod mundi deprehenderentur; denique hujusmodi intromittebantur in Templum, ut Deo cum fratribus ministrarent. Similiter Apocal. cap. 5. 5. inquit Servator, *Qui vicerit, amicietur vestimentis albis: neque unquam delebo nomen ejus ex libro vitæ, sed profitebor nomen ejus coram Patre meo.* Hic quoque iis qui mundi reperientur (vers. 4.) assignantur vestimenta alba; quibus etiam gaudium ac lætitia designatur; & ingressus in templum cœleste (ut verba indicant,) ubi Deo servient cum fratribus suis in æternum.

:הדרן עלך *Reditus noster tibi contingat.*

In fine cujusque capitis Gemarâ illustrati, quin etiam si Gemara quandoq; desit, Talmudici hæc subjicere solent הדרן עלך: quæ dum exponere conatur Elias, eum sensum amplectitur, qui literam ן in Imperativo singul. superfluam relinquat. Unde hac difficultate animadversa fatetur, קשה לי על הכון *scrupulum*

pulum mihi injicit litera ן: etenim explicat חוזר בך *redeas ad te*, q. d. cum animo tuo hæc repetas. Quippe Dan. 4. 33. quod Nebucadnezar inter alia profert ליקר מלכות הדרי ſic reddit S. Iar. לכבוד מלכותי חזרתי *ad gloriam regni mei redii*: ut ת deficiat in הדרי, eo ſtilo quem poſtea Talmudici ſępius ſecuti ſunt. Et ſanè non eo inficias, הדר Talmudicis in hac ſignificatione eſſe vocem uſitatam: exempli gratia cap. 2. Schabbath in Gemara R. Abai narrat de Mar, quod alio oleo uſus מהדר אמשחא דזיתא *redierit ad oleum olivæ*. Verum retenta hac ſignificatione, ſecus illa verba & commodius enarrari poſſunt. Judæi ſemper & quotidie oculos ad terram Canaan convertentes, continue reditum exoptant: nec majus quid præſtantiuſve hoc reditu aliis exoptari poſſe exiſtimant. Hinc factum ut in legum Talmudicarum explicatione, quarum uſum poſt reditum ſuum fore arbitrantur, repetitis antecedentis capitis primis verbis (ut pro more caput finiri deſignent,) tandem votum veluti ad diſcipulum ſubjungat is qui leges vel explicationes Gemaricas collegit. Votum autem Talmudicum tale eſt הדרן עלך *reditus noſter ſuper te*, id eſt, fias tu quoque particeps reditus noſtri, ubi in hiſce legibus bene teipſum exercueris, ſingulaque accurate examinaveris. Vel (quod ad Eliæ ſententiam magis accedit) idem notatur ac ſi diceret auctor ad doctrinam traditam, *redeamus ad te*, vel *reditus noſter ad te*: quia ſic legimus fol. 99. codicis Sanedrin ſub finem pa. 1. כל הלומד תורה ואין חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר, *quicunque diſcit legem, nec redit ad eam* (ſcil. ut inquit Sal. Iar. in illum locum לשנותה *ad repetendum eam*) *ſimilis eſt homini qui ſerit, ſed non metit*. Prius tamen probo magis. Quamvis etiam illud הדרן aliunde deductum dici queat: nimirum ex affixo primæ plur. ן & Hebr. הדר vel Chald. הדרא quà decorem & pulchritudinem ſignificat, vel gloriam, ut D. Kimchi notat Pſal. 29. ההדר הוא הכבוד *decor eſt gloria*. Unde aliâ formâ ſub initium ejuſdem Pſal. legimus, *Adorate Deum* בהדרת קדש *in decore ſanctitatis*; quod exponens R. Joſeph inquit

הוא

הוא בית המקדש, id est, *in domo sanctuarii.* Quæ phrasis eâdem significatione occurrit 1 Chron. 16. 29. Hic itaque exurget sensus istorum verborum הדרן עלך: Futuræ nostræ conditionis elegantia, decor, gloria tibi etiam obveniat, atque ut in tertio templo (quod Iudæi expectant) unà cũ reliquis adores Deum, ipse tibi largiatur. Sic tandem brevis hæc codicis Middoth enarratio ad finem, Deo benedicente, perducta est: ubi è Gemara, nec non commentariis Rabbinorum posteriorum, præsertim Mosis Maimonis filii & Salomonis Iarchi in Talmud, aliorumque cum veterum, tum recentiorum multò plura adduci, nec non παρεκβάσεις aliquot subinde plures interseri potuissent: sed ea fuisse proposita, quæ materiam hanc satis explicent, quæque Talmudicorum & Rabbinicorum scriptorum usum in sacris non exiguum esse ostendant, non imperitis & indoctis fortean videbitur. Quin alij plura desideraturi sint, eaq; inprimis quæ à neotericis bene observata hisce inseri suis locis potuissent, non dubito: verum quorsum attinet, ea repetere quæ aliorum libris passim obviis satis copiose descripta sunt? Hoc aliis relinquam: mihi, ex omnium antiquissimis post Sacras Literas scriptis rem ipsam deprompsisse ac declarasse, sufficit; ne verborum prolixitate lectores obtunderem. Novi suam brevitati etiam esse laudem: imo ut judicavit in proverbiis Imperator Ali, جَوْدَةُ ٱلْكَلَامِ فِي ٱلْإِخْتِصَارِ *præstantia sermonis consistit in brevitate.* Fateor quidem annotationes ad singula membra, quæ illustrari potuissent, adjectas non fuisse; cum tamen totum scriptum explicare fuerit animus: verum plurima, quamvis in se obscuriora appareant, si seorsim à reliquis ac separatim legantur; attamen ubi ordine unà cum cæteris conjunguntur & expenduntur, nulla egent luce. Quocirca si his, ut liber saltem cresceret (sunt enim qui quantitate libros æstimant) semper aliquid adjicere voluissem, revera id הוה *fuisset,* (ut loquar cum R. Abai in Gemara cap. 6. de Sab-

 batho)

batho) *שרגא בטיהרא lucernam in meridie accendere.* Quocirca licet alii de templo etiam magna volumina conſcripſerint, multaque utilia annotarint; in hoc codice Middoth illuſtrando eos imitari neceſſe non fuit: has Miſnajoth, ubi templum depingitur, ſpero, facile intelliget, qui verſionem cum annotationibus contulerit. Τὸ λακωνίζειν mihi gratum ſemper; aliis etiam non ingratum fore ſpero: modo illius obſervata fuerit definitio qui olim bene dixit, τὸ λακωνίζειν οὐ τοῦτο ἐστὶν ὀλίγας συλλαβὰς γράφειν, ἀλλὰ περὶ πλείστων ὀλίγας: quam definitionem an obſervarim, id eſt, num pro ſubjecti ſive rei enarrandæ dignitate & varietate de multis pauca ſcripſerim, doctiorum judicium eſto.

SOLI DEO GLORIA.

INDEX

Testimoniorum quæ è Sacris Literis deprompta partim ex professo enarrantur, partim ita citantur ut lucem inde quandam mutuentur.

INDEX

rerum & verborum quæ in præcedentibus Miſnajoth & ſubjunctis annotationibus continentur ac explicantur.

A.

de

B.

C.

D.

E.

F.

Filium

INDEX
quo Hebraica ad suas quæque paginas referuntur.

هيكل

עזב

FINIS